

І. В. Скільський, Л. М. Хлус, В. Ф. Череватов,
Н. А. Смірнов, М. І. Чередарик,
О. І. Худий, Л. І. Мелещук

Червона книга Буковини

ТВАРИННИЙ СВІТ

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

**І. В. Скільський, Л. М. Хлус, В. Ф. Череватов,
Н. А. Смірнов, М. І. Чередарик,
О. І. Худий, Л. І. Мелешук**

ЧЕРВОНА КНИГА БУКОВИНИ

Тваринний світ

Том 2, частина 1

Відповідальні редактори

кандидат біологічних наук І. В. Скільський
кандидат біологічних наук, доцент Л. М. Хлус

 Друк Арт®

Чернівці: ДрукАрт, 2007

ББК 28.685 (4УКР–4ЧЕН)

С 72

УДК 591.9 (477.8) + 502.3

**Скільський І. В., Хлус Л. М., Череватов В. Ф., Смірнов Н. А.,
Чередарик М. І., Худий О. І., Мелешук Л. І.**

С72 Червона книга Буковини. Тваринний світ. – Чернівці: ДрукАрт, 2007. – Т. 2, ч. 1. – 260 с.

Охарактеризовано фауну хребетних (за винятком горобиних птахів і ссавців) Чернівецької області з Червоної книги України. Стосовно кожного виду наведені созологічний статус, поширення, особливості біології й заходи охорони. Нариси супроводжують ілюстрації.

Видання розраховане на зоологів, учителів біології, студентів біологічних спеціальностей вузів, учнів загальноосвітніх шкіл, природокористувачів.

Друкується за ухвалою редакційно-видавничої ради Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та науково-методичної ради Чернівецького краєзнавчого музею

Видано за сприяння обласної ради народних депутатів та обласного управління охорони навколишнього природного середовища в Чернівецькій області

Рецензенти М.Ю. Євтушенко, доктор біологічних наук, професор (Національний аграрний університет), член-кореспондент НАН України

С.С. Руденко, доктор біологічних наук, професор (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)

В.М. Грищенко, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник (Канівський природний заповідник)

ISBN 978-966-2021-06-6

© І. В. Скільський, Л. М. Хлус, В. Ф. Череватов,
Н. А. Смірнов, М. І. Чередарик,
О. І. Худий, Л. І. Мелешук, 2007
© «ДрукАрт», 2007

ВСТУП

Червона книга України заснована в 1976 р., а вперше опублікована в 1980 р. (Червона книга..., 1980). На її сторінки було занесено 85 видів (підвидів) тварин: комах – 18, земноводних – 4, плазунів – 6, птахів – 28 і ссавців – 29. Це видання стало сигналом турботи і символом боротьби за збереження живої природи, без якої неможливе існування біосфери взагалі та людства зокрема.

Постановою Верховної Ради України від 29 жовтня 1992 р. затверджено Положення про Червону книгу України, яка є основним державним документом з питань охорони тваринного та рослинного світу. Вона містить узагальнені відомості про сучасний стан представників фауни і флори нашої країни, які перебувають під загрозою зникнення, та заходи щодо їх збереження й науково обґрунтованого відтворення. До Червоної книги України заносять види тварин і рослин, які постійно або тимчасово перебувають чи зростають у природних умовах на території України, в межах її територіальних вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, і знаходяться під загрозою зникнення (Червона книга..., 1994).

Протягом останніх десятиліть чимало фауністичних елементів, які ще недавно були відносно звичайними, згодом стали рідкісними або зникаючими. Після 1980 р. було критично переглянуто список видів (підвидів) тварин і в 1994 р. вийшло у світ друге видання (том, присвячений фауні) Червоної книги України. На його сторінки потрапили 382 представники (Червона книга..., 1994). При цьому укладачі керувались основним принципом – збереження видової різноманітності диких тварин у природі та цілісності біоценозів, у сукупності яких вони існують. У наш час фактично завершена робота над третім виданням.

Важливим кроком у справі збереження фауни України є популяризація «червонокнижних» тварин на регіональному рівні. Адже, для того, щоб розробити й обґрунтувати заходи, спрямовані на збереження живих істот, необхідно, насамперед, якомога детальніше з'ясувати їх біологію, провести відповідні дослідження, узагальнити наявні матеріали. Ми сподіваємося, що запропонована вашій увазі книга не тільки допоможе отримати певну інформацію про рідкісних і зникаючих тварин, а й сприятиме бережливішому ставленню як до них, так і до інших компонентів природи. Це перше видання, де вміщені конкретні відомості про раритетних представників фауни Чернівецької області на сучасному етапі. Узагальнення матеріалів щодо таких видів – черговий крок на шляху до їх збереження. У другому томі (частина 1) «Червоної книги Буковини»* представлена інформація про хребетних тварин (за винятком горобиних птахів і ссавців). Основні відомості стосовно особливостей їх поширення й екології отримані нами шляхом проведення польових досліджень у всі сезони року. За період з середини 1980-х і до кінця 1990-х рр. відповідні матеріали збиралися, переважно, попутньо, поряд з вирішенням інших завдань. І лише протягом

*Перший том опублікований п'ять років тому: Хлус Л. М., Чередарик М. І., Скільський І. В., Череватов В. Ф. «Червона книга» Буковини. Тваринний світ. – Чернівці: Золоті литаври, 2002. – Т. 1. – 144 с.

останнього десятиліття були організовані цілеспрямовані виїзди в усі три ландшафтні зони, основна мета яких полягала в тому, щоб зібрати найбільш повну інформацію, яка нас цікавила.

У 2000–2007 рр. (фрагментарно – з 1983 р.) обстежені околиці 66 населених пунктів Чернівецької області та прилеглих ділянок (рівнинна частина – 28, передгірська – 21 і гірська – 17). Були зібрані дані (вони частково опубліковані в кількох десятках наукових праць; окремі матеріали передані у фонди місцевих музеїв) стосовно 30 раритетних видів хребетних тварин (табл. 1). Стосовно поширення й певних аспектів екології кількох представників був зібраний порівняно об’ємний матеріал. Крім того, вперше достатньо повно була вивчена «червонокнижна» фауна таких заповідних об’єктів, як НПП «Вижницький», РЛП «Чернівецький» і «Черемошський», заказників «Лунківський», «Петрівецький», «Зубровиця» й інших.

У збиранні матеріалів, визначенні окремих представників фауни і флори й вирішенні інших питань нам активно допомагали професор, Dr. С.-А. Hæggröm, А. Finne, доктор біологічних наук, професор Т. Л. Андрієнко, кандидати біологічних наук, доценти І. І. Чорней, В. В. Буджак і К. М. Хлус та чимало інших фахівців. Неопубліковані дані надали колеги-зоологи, працівники лісництва, учителі-біологи, місцеві любителі природи, зокрема І. М. Агатій, В. Андруцуляк, Т. Г. Андрущенко, М. В. Атаманюк, В. І. Бабух, В. І. Балабан, О. С. Балакін, Б. І. Баран, І. Л. Бесараба, С. Бійовський, В. В. Бойко, І. В. Бойчук, В. Бровчук, П. В. Бундзяк, В. В. Бучко, І. Ф. Вакарюк, О. М. Васін, Л. Верстюк, О. І. Войтенко, П. І. Гаврилашук, В. І. Галян, І. В. Глібка, Б. Й. Годованець, В. О. Голубєв, Г. В. Гонтар, Г. М. Гончар, І. М. Горбань, І. П. Горбань, С. В. Грабовська, С. Г. Гриб, О. М. Гризюк, В. М. Грищенко, А. І. Гузій, В. М. Гулей, П. П. Дзюбак, М. Д. Дмитрюк, Є. Дроздов, Ю. І. Дроздович, Л. Р. Дубчак, І. Дуток, Ф. В. Єреміца, О. А. Зав’ялець, М. В. Іванюк, Р. В. Іліка, І. В. Канівський, І. Г. Клим, Т. І. Клим, О. М. Клітін, М. Л. Клестов, М. Кобелюк, С. Коваль, Я. М. Когутяк, С. Козак, Т. М. Колибаба, В. Колотило, М. Я. Коржан, С. Л. Корнецькі, В. Костенюк, В. В. Кувіла, А. Кузь, Б. М. Кузьмінський, О. О. Кукліна, С. Х. Лісничий, В. М. Лисюк, І. В. Лисюк, Д. П. Лиховоля, В. О. Мамаєвський, Ю. Г. Масікевич, Р. І. Мелешук, Ю. В. Мовчан, П. Ю. Мороз, І. Г. Москалюк, Н. В. Назарова, В. В. Ніжник, Р. Нішин, Л. В. Олійник, М. С. Оленчук, П. В. Паламарчук, М. П. Палевич, Е. М. Панчук, Л. П. Пендуляк, К. С. Петров, Є. М. Писанець, К. Г. Приходська, В. Л. Простебій, В. О. Протасов, В. Ю. Ремінний, І. Романюк, К. В. Руснак, О. М. Самуляк, М. М. Семікін, В. Д. Скиданюк, К. Г. Скрипій, М. І. Собко, Л. В. Сторожук, Т. К. Стрілець, О. Сутяга, І. Б. Термена, Ю. А. Ткачук, Г. Д. Товстенко, В. Д. Тодорюк, І. Том’юк, І. І. Турянин, В. А. Урбан, Д. С. Федорча, С. П. Федорча, І. В. Филип’юк, Л. І. Хролінський, О. О. Флора, І. Д. Шнаревич, М. Шпіговий та І. В. Якуб.

Отже, протягом порівняно нетривалого проміжку часу, ми охопили дослідженнями фактично всю територію Чернівецької області (за винятком Сокирянського району). З урахуванням даних, отриманих з інших джерел (див. нижче), на сьогодні наявні відомості про конкретні знахідки раритетних хребетних тварин у 219 пунктах (рис. 1)

Т а б л и ц я 1. Хронологія й основні результати польових досліджень авторів

Дата	Місцевість, населений пункт*	Біотоп	Виявлені види	Основні учасники виїздів
Рівнинна частина				
11.V.1984 р.	окол. с. Колінківці	риборозплідний став	отар	І. В. Скільський, Б. М. Кузьмінський
5.V.1985 р.	окол. с. Колінківці	поле	польовий лунь	І. В. Скільський, Б. М. Кузьмінський
11.VI.1987 р.	окол. с. Бояни	поле	польовий лунь	І. В. Скільський, Б. М. Кузьмінський
	окол. с. Драниця	поле	польовий лунь	І. В. Скільський, Б. М. Кузьмінський
12–13.VI.1987 р.	Драницький орнітологічний заказник, окол. с. Драниця	озеро (зарості прибережно-водної рослинності)	чорний лелека (годівля)	І. В. Скільський, Б. М. Кузьмінський
31.III.1988 р.	окол. с. Магала	поле	польовий лунь	І. В. Скільський
10.III.1990 р.	окол. с. Драниця	луки, поле	польовий лунь	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець, П. В. Бундяк, Д. С. Федорча
12.V.1990 р.	окол. с. Ставчани (Хот.)	поле	польовий лунь	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець
7.X.1990 р.	окол. с. Кліводин	вологі луки, поле	чорний лелека, польовий лунь	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець
14.X.1990 р.	окол. с. Драниця	поле	польовий лунь, сапсан (проліт)	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець
3.II.1991 р.	окол. с. Драниця	поле	польовий лунь	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець
1.V.1991 р.	окол. с. Колінківці	поле, риборозплідний став	скопа, сапсан	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець
2.V.1991 р.	окол. с. Ширівці	поле	польовий лунь	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець
2.VI.1991 р.	окол. с. Колінківці	риборозплідний став	скопа	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець
1.X.1991 р.	окол. с. Кліводин	вологі луки, ставки	чорний лелека, великий кульон	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець, В. М. Грищенко

Продовження таблиці 1

Дата	Місцевість, населений пункт*	Біотоп	Виявлені види	Основні учасники виїздів
6.II.1992 р.	окол. с. Зарожани	поле	польовий лунь	І. В. Скільський, Б. Й. Годо- ванець
21.III.1992 р.	окол. с. Магала	р. Прут	гоголь	І. В. Скільський, Б. Й. Годо- ванець
6.V.1992 р.	окол. с. Кліводин	вологі луки, риборозплідні ставки	великий кульон, середній кульон	І. В. Скільський, Б. Й. Годо- ванець, О. М. Васін
15.VIII.1992 р.	окол. смт Лужани	поле	сапсан (проліт)	І. В. Скільський
15.IX.1992 р.	окол. с. Кліводин	риборозплідні ставки	скопа	І. В. Скільський, Б. Й. Годо- ванець, О. М. Васін
16–17.IV.1994 р.	окол. с. Веренчанка	риборозплідні ставки	ставковий коловодник	І. В. Скільський, І. С. Школь- ний, Л. В. Кучнік
8–9.VII.1994 р.	окол. с. Рашків	берег Дністровського водо- сховища	беркут	І. В. Скільський, В. В. Бучко, І. С. Школьний, Л. В. Кучнік
27.V.1995 р.	окол. с. Ванчиківці	острівний ліс, поле	могильник	І. В. Скільський, Б. Й. Годо- ванець
7.V.1996 р.	окол. с. Ванчиківці	острівний ліс, поле	малий підорлик, могильник	І. В. Скільський, В. В. Бучко, І. С. Школьний, Л. В. Кучнік
9.V.1996 р.	окол. с. Ванчиківці	острівний ліс, поле	малий підорлик, могильник	І. В. Скільський, В. В. Бучко, І. С. Школьний, Л. В. Кучнік
24.VI.1996 р.	окол. с. Репужинці	ліс «дністровської стінки», берег р. Дністер	орел-карлик	І. В. Скільський, В. В. Бучко, І. С. Школьний, Л. В. Кучнік
25.VI.1996 р.	окол. с. Брідок	поле, берег р. Дністер	орел-карлик	І. В. Скільський, В. В. Бучко, І. С. Школьний, Л. В. Кучнік
27.VI.1996 р.	окол. с. Перебиківці	берег р. Дністер	звичайна міянка	І. В. Скільський, В. В. Бучко, І. С. Школьний, Л. В. Кучнік
30.VI.1996 р.	окол. с. Пригородок	Дністровське водосховище	стерлядь	І. В. Скільський, В. В. Бучко, І. С. Школьний, Л. В. Кучнік
3.VII.1996 р.	окол. с. Бернове	Дністровське водосховище	стерлядь	І. В. Скільський, В. В. Бучко, І. С. Школьний, Л. В. Кучнік

Продовження таблиці 1

Дата	Місцевість, населений пункт*	Біотоп	Виявлені види	Основні учасники виїздів
5.VII.1996 р.	окол. с. Велика Слобідка	прибережна ділянка Дністровського водосховища	кулик-сорока	І. В. Скільський, В. В. Бучко, І. С. Школьний, Л. В. Кучнік
	окол. с. Грушівці	ліс «дністровської стінки», берег Дністровського водосховища	малий підорлик	І. В. Скільський, В. В. Бучко, І. С. Школьний, Л. В. Кучнік
7.VII.1996 р.	окол. с. Дністрівка	ліс «дністровської стінки», берег Дністровського водосховища	орел-карлик, малий підорлик	І. В. Скільський, В. В. Бучко, І. С. Школьний, Л. В. Кучнік
30.V.1997 р.	окол. с. Веренчанка	поле	польовий лунь	І. В. Скільський
14.VI.1997 р.	окол. с. Магала	мілководдя р. Прут	каспійський крячок	І. В. Скільський, В. В. Бучко
19.VI.1997 р.	окол. с. Гай	острівний ліс	орел-карлик	І. В. Скільський, І. С. Школьний, Л. В. Кучнік
2.V.1998 р.	РПП «Чернівецький», Садогара, пн.-сх. окол. м. Чернівці	острівний (буковограбовий) ліс	малий підорлик	І. В. Скільський, В. В. Бучко
9.I.1999 р.	окол. с. Магала	р. Прут	гоголь	І. В. Скільський
8.V.1999 р.	РПП «Чернівецький», Садогара, пн.-сх. окол. м. Чернівці	острівний (буковограбовий) ліс	чорний лелека	І. В. Скільський, В. В. Бучко, Л. В. Губарчук, П. П. Дзюбак
24.IX.2000 р.	пн.-зх. м. Заставна	риборозплідні ставки	чорний лелека	І. В. Скільський
V-VI.2001 р.	окол. с. Анадоли	Дністровське водосховище	стерлядь	О. І. Худий
1-22.VII.2004р.	окол. с. Чорнівка	узлісся, вирубка (букові насадження)	звичайна мідянка	Л. М. Хлус, К. М. Хлус
IX.2004 р.	Ленківці, зах. окол. м. Чернівці	р. Прут	українська мінога	Л. М. Хлус
10.IV.2005 р.	РПП «Чернівецький», Садогара, пн.-сх. окол. м. Чернівці	дубово-буковий ліс	прудка жаба	І. В. Скільський, Л. І. Мелещук, П. П. Дзюбак
21.IV.2005 р.	окол. с. Гринячка	дубово-буковий ліс	прудка жаба	І. В. Скільський, В. Ф. Череватов, М. Д. Матвєєв, М. О. Тарасенко, І. І. Чорней, В. В. Буджак

Продовження таблиці 1

Дата	Місцевість, населений пункт*	Біотоп	Виявлені види	Основні учасники виїздів
19.V.2005 р.	окол. с. Рашків	луки, берег Дністровського водосховища	великий кульон	І. В. Скільський
21.V.2005 р.	окол. с. Грушівці	мілководдя Дністровського водосховища	ставковий коловодник	І. В. Скільський
25.I.2006 р.	окол. с. Анадоли	Дністровське водосховище	вирезуб	О. І. Худий
16.IV.2006 р.	окол. с. Буда	долина р. Прут	орел-карлик	І. В. Скільський, Л. І. Мелешук
26.VI.2006 р.	окол. с. Топорівці	буковий ліс	малий підорлик	І. В. Скільський, Н. А. Смірнов
27.IV.2007 р.	окол. с. Магала	призлізнична лісосмуга	прудка жаба	Н. А. Смірнов, І. В. Скільський, Л. І. Мелешук
21.VI – 12.VII. 2007 р.	окол. с. Чорнівка	вирубка (буково-грабовий ліс), луки	прудка жаба, звичайна мідянка	Н. А. Смірнов, Л. М. Хлус, В. Ф. Череватов
Передгірська частина				
9.XI.1983 р.	центральна частина м. Чернівці	парк ім. Калініна (зараз ім. Шевченка)	сичик-горобець (заліт)	І. В. Скільський
18.III.1989 р.	окол. с. Клинівка	поле	польовий лунь	І. В. Скільський
20.IV.1990 р.	окол. с. Лукавець	узліся (ялицево-букові насадження)	орел-карлик, довгохвоста сова	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець
14.IV.1991 р.	центральна частина м. Чернівці	масиви старої багатоповрхової забудови	польовий лунь (локальний заліт)	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець
VII–VIII.1991р.	півд. м. Вижниця	ялицево-буковий ліс	плямиста саламандра, карпатський тритон	І. В. Скільський, М. Л. Клес-тов
	окол. с. Багна	ялицево-буковий ліс	плямиста саламандра, карпатський тритон	І. В. Скільський, М. Л. Клес-тов
8.IX.1991 р.	окол. с. Остриця	поле	сапсан (проліт)	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець
11.VI.1992 р.	окол. с. Багна	буково-ялицевий ліс	довгохвоста сова	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець, І. І. Чорней
12.VI.1992 р.	окол. с. Багна	буковий ліс	малий підорлик	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець, І. І. Чорней

Продовження таблиці 1

Дата	Місцевість, населений пункт*	Біотоп	Виявлені види	Основні учасники виїздів
25. VI. 1992 р.	окол. с. Валя Кузьмина	дубово-буковий ліс	чорний лелека	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець, В. В. Бучко, П. В. Будзjak, О. М. Васін
VI. 1992 р.	півд. м. Вижниця	ялицево-буковий ліс	плямиста саламандра, карпат-ський тритон, альпійський тритон, звичайна мідянка	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець
	окол. с. Багна	ялицево-буковий ліс	плямиста саламандра, карпат-ський тритон, альпійський тритон, звичайна мідянка	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець
VII. 1992 р.	Вижницьке лісництво, півд. м. Вижниця	ялинові та ялицево-букові ліси	плямиста саламандра, карпат-ський тритон, чорний лелека, волохатий сич, сичик-горо-бець, довгохвоста сова	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець, І. І. Чорней
2. VIII. 1992 р.	окол. м. Чернівці	долина р. Прут	балабан (проліт)	І. В. Скільський
18. VII. 1995 р.	окол. с. Ропча	буковий ліс	чорний лелека	І. В. Скільський, О. І. Воблікова
28. VIII. 1998 р.	півд. частина м. Чернівці	масиви нової багатоперхо-вої забудови	балабан (проліт)	І. В. Скільський
11. IV. 2000 р.	окол. с. Біла Криниця	листяний ліс (переважає липа з домшкою ялиною)	чорний лелека, малий підорлик	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Будзjak
13. IV. 2000 р.	окол. с. Буденець	ялицево-буковий ліс	орел-карлик, малий підорлик	І. В. Скільський, І. І. Чорней
8. V. 2000 р.	окол. с. Біла Криниця	листяний ліс, поле, луки, ставок	чорний лелека, орел-карлик, малий підорлик	І. В. Скільський, І. І. Чорней
10. V. 2000 р.	зак. «Петрівський», окол. с. Корчівці	ялицево-буковий ліс	карпатський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней

Продовження таблиці 1

Дата	Місцевість, населений пункт*	Біотоп	Виявлені види	Основні учасники виїздів
27.VI.2000 р.	окол. с. Майдан	листяний ліс, зволожені луки, долина р. Славець	чорний лелека, орел-карлик	І. В. Скільський, І. І. Чорней
10.VIII.2000 р.	зап. ур. «Рибне», окол. с. Нова Красношора	буково-ялицево-ялиновий ліс з домішкою граба	альпійський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней
11.VIII.2000 р.	окол. с. Рогач	буковий ліс	чорний лелека	І. В. Скільський, І. І. Чорней
12.IV.2001 р.	окол. с. Давидівка	вологі луки	чорний лелека	І. В. Скільський, І. І. Чорней
2.V.2001 р.	зак. «Петрівський», окол. с. Корчівці	ялицево-буковий ліс	карпатський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней
7.V.2001 р.	окол. с. Буденечь	дубовий ліс з домішкою ялини (заболочена ділянка)	малий підорлик	І. В. Скільський, І. І. Чорней
9.V.2001 р.	ур. Солонечь, НПП «Вижницький», окол. с. Черешенька	ялицево-буковий ліс	карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней
10.V.2001 р.	окол. с. Стара Жадова	заплавний ліс, заболочені луки, поле, гирло р. Косо-ванка, долина р. Міхидра	чорний лелека, орел-карлик	І. В. Скільський, І. І. Чорней
28.VI.2001 р.	окол. с. Багна	луки, поле	орел-карлик	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
	окол. с. Комарівці	луки, поле	орел-карлик	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
29.VI.2001 р.	окол. с. Стерче	поле	малий підорлик	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
1.IX.2005 р.	окол. с. Дубове	різнотравно-злакові луки	звичайна мідянка	І. В. Скільський, О. А. Титов
15.V.2006 р.	РЛП «Чернівецький», окол. с. Кам'яна	узліся (букові насадження)	прудка жаба	Н. А. Смірнов, О. І. Зіненко
16.IX.2006 р.	зак. «Гарячий Урбан», сх. окол. м. Чернівці	лісопарк	прудка жаба	І. В. Скільський, Л. І. Меле-шук
14.X.2006 р.	зак. «Цецино», зах. окол. м. Чернівці	буковий ліс	прудка жаба	Н. А. Смірнов

Продовження таблиці 1

Дата	Місцевість, населений пункт*	Біотоп	Виявлені види	Основні учасники виїздів
21.X.2006 р.	зак. «Гарячий Урбан», сх. окол. м. Чернівці	лісопарк	прудка жаба	Н. А. Смірнов, І. В. Скільський, Л. І. Мелешук, Д. А. Смірнов
17.III.2007 р.	зак. «Цецино», зах. окол. м. Чернівці	узлісся (букові насадження), водойми	прудка жаба	Н. А. Смірнов
24.III.2007 р.	зак. «Цецино», зах. окол. м. Чернівці	узлісся (букові насадження), водойми	прудка жаба	Н. А. Смірнов
26.III.2007 р.	зак. «Цецино», зах. окол. м. Чернівці	узлісся (букові насадження), водойми	прудка жаба	Н. А. Смірнов, Д. А. Смірнов
27.IV.2007 р.	зак. «Гарячий Урбан», сх. окол. м. Чернівці	лісопарк	прудка жаба	Н. А. Смірнов, І. В. Скільський, Л. І. Мелешук
23.VI.2007 р.	зак. «Цецино», зах. окол. м. Чернівці	буковий ліс	прудка жаба	Н. А. Смірнов
18.VIII.2007 р.	РЛП «Чернівецький», окол. с. Кам'яна	буково-грабовий ліс	прудка жаба	Н. А. Смірнов
Гірська частина				
18.III.1989 р.	окол. с. Виженка	ялиновий ліс	пугач	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець, П. В. Бундзяк
VII–VIII.1991р.	зах. смт Берегомет	ялицево-буковий ліс	плямиста саламандра, карпатський тритон	І. В. Скільський, М. Л. Клес-тов
	окол. с. Виженка	ялицево-буковий ліс	плямиста саламандра, карпатський тритон	І. В. Скільський, М. Л. Клес-тов
15–17.V.1992 р.	г. Петроушка, окол. смт Крас-ноїльськ	ялиновий ліс	волохатий сич	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець, О. М. Пекарський
VI.1992 р.	зах. смт Берегомет	ялицево-буковий ліс	плямиста саламандра, карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець
	окол. с. Виженка	ялицево-буковий ліс	плямиста саламандра, карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець

Продовження таблиці 1

Дата	Місцевість, населений пункт*	Біотоп	Виявлені види	Основні учасники виїздів
VII.1992 р.	Берегометське лісництво, зах. смт Берегомет	ялинові та ялицево-букові ліси	плямиста саламандра, карпатський тритон, альпійський тритон, чорний селека, волохатий сич, довгохвоста сова	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець, І. І. Чорней
		окол. с. Міжброди	волохатий сич	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець, І. І. Чорней
17.VI.1993 р.	г. Малий Камінь, лісод. Перкалаб	ялиновий ліс	волохатий сич	І. В. Скільський, Б. Й. Годованець, І. І. Чорней
16.VI.1999 р.	долина р. Перкалаб, лісод. Перкалаб	ялиновий ліс	зміїд, малий підорлик	І. В. Скільський, І. І. Чорней
26.V.2000 р.	зак. «Зубровиця», Гільча, окол. с. Банилів-Підгірний	ялицево-буковий ліс	плямиста саламандра, карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, В. В. Бучко, І. І. Чорней, В. В. Буджак
		ялиновий ліс	малий підорлик	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
8.VI.2000 р.	окол. с. Селятин	калюжі на луках	карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
		прибережні ділянки р. Рока-чівка, ялиновий ліс	карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
9.VI.2000 р.	окол. с. Шепіт	ялиновий ліс	карпатський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
11.VI.2000 р.	пер. Дзюгіль, окол. с. Верхній Яловець	калюжі на луках	карпатський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
5.VII.2000 р.	Гільча, окол. с. Банилів-Підгірний	ялицево-буковий ліс	плямиста саламандра, карпатський тритон, альпійський тритон, малий підорлик	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
20.VII.2000 р.	зак. «Лунківський», окол. смт Красноільськ	ялицево-буковий ліс	плямиста саламандра, довгохвоста сова	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак

Продовження таблиці 1

Дата	Місцевість, населений пункт*	Біотоп	Виявлені види	Основні учасники виїздів
21.VII.2000 р.	зап. ур. «Горянка», окол. смт Красноілоськ	ялицево-буковий ліс	плямиста саламандра, чорний лелека	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
25.VII.2000 р.	зап. ур. «Павлюково», окол. с. Усть-Путиля	ялиновий ліс	карпатський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней
26.VII.2000 р.	окол. с. Шпетки	долина р. Черемош	чорний лелека	І. В. Скільський, І. І. Чорней
17.IV.2001 р.	Гільча, окол. с. Банилів-Підгірний	ялицево-буковий ліс	карпатський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
27.IV.2001 р.	зак. «Лунківський», окол. смт Красноілоськ	ялицево-буковий ліс	плямиста саламандра, карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
28.IV.2001 р.	Струнглі, окол. с. Банилів-Підгірний	ялицево-буковий ліс	карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
30.IV.2001 р.	пер. Дзюгіль, окол. с. Верхній Яловець	калюжі на луках	карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак, С.-А. Hægsgtötöm, А. Finne
3.V.2001 р.	окол. с. Плоска	калюжі на луках	карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней
11.V.2001 р.	Лаура, окол. смт Красноілоськ	тимчасові водойми, ялицево-буковий ліс, луки, долина р. Стебник	карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней
29.V.2001 р.	окол. с. Рипень	калюжі на луках	плямиста саламандра, карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней
13.VI.2001 р.	окол. с. Селятин	ялиновий ліс	карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
	окол. с. Селятин	ялиновий ліс	беркут	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
	хр. Яровиця, лісос. Перкалаб	ялиновий ліс, луки, долина р. Сарата	альпійський тритон, малий підорлик	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак

Продовження таблиці 1

Дата	Місцевість, населений пункт*	Біотоп	Виявлені види	Основні учасники виїздів
14.VI.2001 р.	окол. с. Сарата	ялиновий ліс, долина р. Сарата	карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
15.VI.2001 р.	лісод. Перкалаб	долина р. Перкалаб	карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
28.VI.2001 р.	пер. Дзюгіль, окол. с. Верхній Яловець	калюжі на луках	карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
21.VII.2001 р.	окол. с. Товарниця	калюжі на луках	карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
18.V.2003 р.	окол. с. Усть-Путила	гірський струмок, ялицево-буковий ліс	плямиста саламандра	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак, С.-А. Hægset-röm, A. Finne
21.V.2003 р.	хр. Чорний Діл, лісод. Перкалаб	ялиновий ліс	карпатський тритон, альпійський тритон, глухар, довгохвоста сова	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
	окол. с. Руська	ялиновий ліс	карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
	окол. с. Селятин	калюжі на луках	карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
	лісод. Перкалаб	долина р. Сарата	карпатський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней, В. В. Буджак
1-21.VII.2003р.	окол. с. Долішній Шепіт	ялицево-буковий ліс, прибе-режні ділянки р. Сірет	плямиста саламандра, карпатський тритон, альпійський тритон	Н. А. Смірнов, Р. В. Беженар, В. Б. Карашівський, Т. Б. Маланок, М. І. Череларик
23.IV.2004 р.	НПП «Вижницький», Стебник, окол. смт Берегомет	тимчасові водойми, ялицево-буковий ліс, луки, долина р. Стебник	карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, І. І. Чорней
8-9.V.2004 р.	НПП «Вижницький», ур. Стебник, ур. Сухий, окол. смт Берегомет	ялицево-буковий ліс, долини річок Стебник і Сухий	плямиста саламандра, карпатський тритон, альпійський тритон	Н. А. Смірнов, Д. А. Смірнов, О. В. Череватов, І. В. Харченко

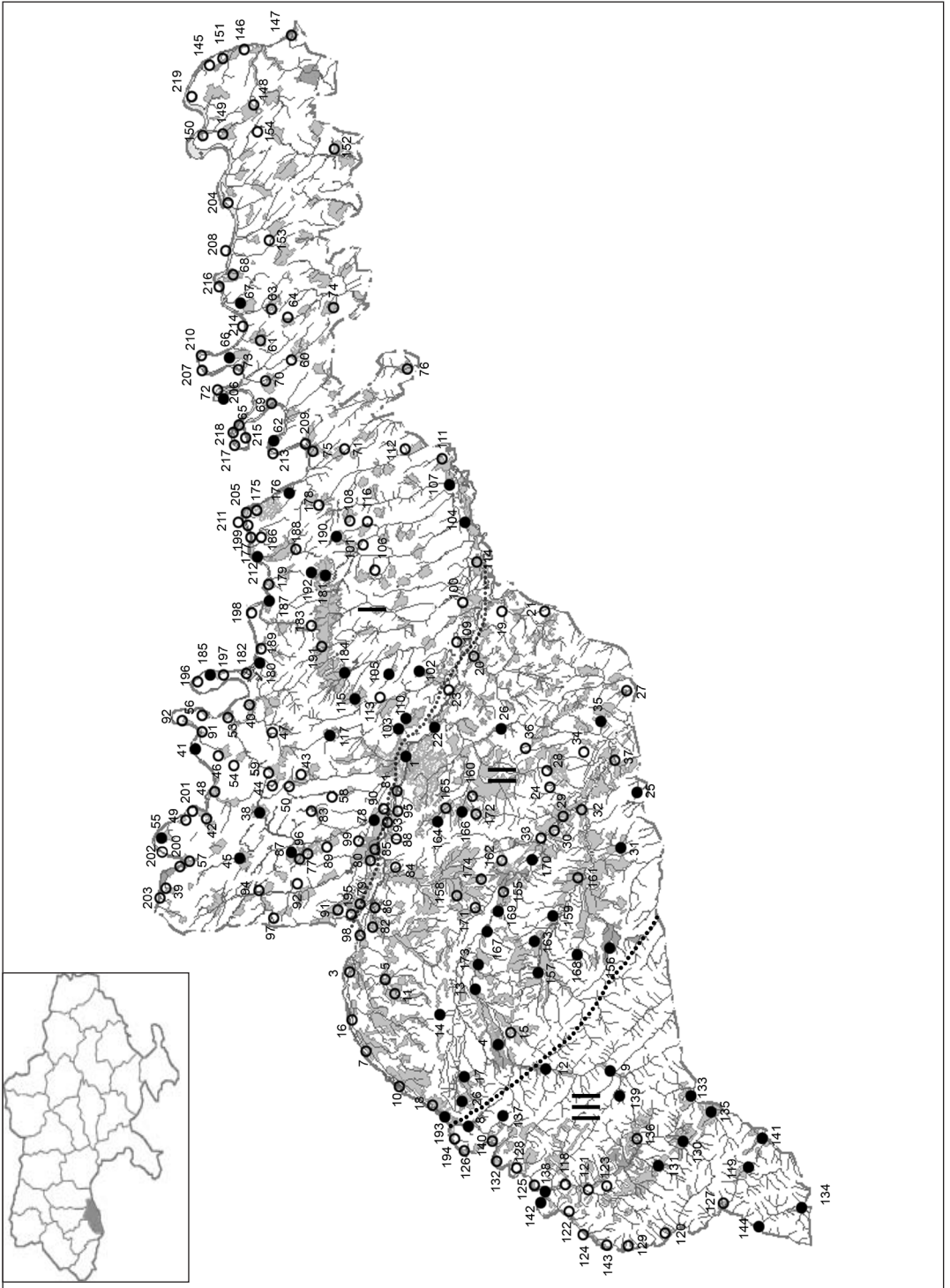
Закінчення таблиці 1

Дата	Місцевість, населений пункт*	Біотоп	Виявлені види	Основні учасники виїздів
8. VI.2005 р.	пер. Шурдин, окол. с. Долішній Шепіт	тимчасові водойми, ялиновий ліс	карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, В. Ф. Череватов, В. М. Грищенко, Є. Д. Яблоновська-Грищенко
		калюжі на луках	карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, В. Ф. Череватов, В. М. Грищенко, Є. Д. Яблоновська-Грищенко
	пер. Шурдин, окол. с. Фошки	тимчасові водойми, ялиновий ліс	карпатський тритон, альпійський тритон	І. В. Скільський, В. Ф. Череватов, В. М. Грищенко, Є. Д. Яблоновська-Грищенко
20–21. V.2006 р.	НПП «Вижницький», ур. Стебник, ур. Сухий, окол. смт Берегомет	ялицево-буковий ліс, прибережні ділянки річок Стебник і Сухий	плямиста саламандра, карпатський тритон, альпійський тритон	Н. А. Смірнов, Д. А. Смірнов, Р. В. Беженар
16. VI–7. VII. 2006 р.	підніжжя г. Мегура, окол. с. Долішній Шепіт	ялиновий ліс	карпатський тритон, альпійський тритон	Л. І. Мелешук
25–27. V.2007 р.	зак. «Зубровиця», Кошуя, окол. с. Банилів-Підгірний	ялицево-буковий ліс, ставки, долина р. Думитриця	плямиста саламандра, карпатський тритон, альпійський тритон, чорний лелека	Н. А. Смірнов, Д. А. Смірнов, М. М. Суслик
22. VI.2007 р.	окол. с. Долішній Шепіт	ялиновий ліс, долина р. Сірет	плямиста саламандра	Л. І. Мелешук
26. VI.2007 р.	ур. Лунка, окол. смт Краснодільськ	ялицево-буковий ліс	плямиста саламандра	Л. М. Хлус, К. М. Хлус

Примітка. Латинські назви «червонокнижних» тварин наведені нижче у видових нарисах.

*Назви адміністративних районів, до яких належать перелічені населені пункти, наведені в кадастрі під рис. 1.

Рис. 1. Обстеженість території Чернівецької області та прилеглих ділянок на предмет виявлення «червонокнижних» видів хребетних тварин (пояснення в тексті). I – рівнинна частина, II – передгірська частина, III – гірська частина.

I – м. Чернівці; **Вижницький р-н:** 2 – м. Вижниця, 3 – м. Вашківці, 4 – смт Берегомет, 5 – с. Бабине, 6 – с. Багна, 7 – с. Банилів, 8 – с. Виженка, 9 – с. Долішній Шепіт, 10 – с. Іспас, 11 – с. Карапчів, 12 – с. Лопушна, 13 – с. Лукавець (Лукувці), 14 – с. Майдан, 15 – с. Мигове, 16 – с. Слобода-Банилів, 17 – с. Черешенька, 18 – с. Черногузи; **Герцаївський р-н:** 19 – м. Герца, 20 – с. Горбова, 21 – с. Дяківці, 22 – с. Остриця, 23 – с. Цурень; **Глибоцький р-н:** 24 – смт Глибока, 25 – с. Біла Криниця, 26 – с. Валя Кузьміна, 27 – с. Горбівці, 28 – с. Димка, 29 – с. Йорданешти (Просіка), 30 – с. Карапчів, 31 – с. Корчівці, 32 – с. Петричанка, 33 – с. Підлісне, 34 – с. Слобідка, 35 – с. Стерче, 36 – с. Тарашани, 37 – с. Черепківці; **Заставнівський р-н:** 38 – м. Заставна, 39 – смт Кострижівка, 40 – с. Баламутівка, 41 – с. Брідок, 42 – с. Василів, 43 – с. Васловівці, 44 – с. Вербівці, 45 – с. Веренчанка, 46 – с. Вікно, 47 – с. Добринівці, 48 – с. Дорошівці, 49 – с. Кулівці, 50 – с. Малий Кучурів, 51 – с. Митків, 52 – с. Мосорівка (Мусорівка), 53 – с. Онут, 54 – с. Погорілівка, 55 – с. Репужинці, 56 – с. Самушин, 57 – с. Хрещатик, 58 – с. Шубранець, 59 – с. Юрківці; **Кельменецький р-н:** 60 – м. Кельменці, 61 – с. Бабин, 62 – с. Бернове, 63 – с. Бузовиця, 64 – с. Вовчинець, 65 – с. Вороновиця, 66 – с. Грушівці, 67 – с. Дністрівка, 68 – с. Комарів, 69 – с. Коновка, 70 – с. Ленківці, 71 – с. Лівинці, 72 – с. Макарівка, 73 – с. Нагоряни, 74 – с. Нелипівці, 75 – с. Оселівка, 76 – с. Подвір'ївка; **Кіцманський р-н:** 77 – м. Кіцмань, 78 – смт Лужани, 79 – смт Неполоківці, 80 – с. Берегомет, 81 – с. Біла, 82 – с. Брусниця, 83 – с. Валява, 84 – с. Глиниця, 85 – с. Дубівці, 86 – с. Зеленів, 87 – с. Кліводин, 88 – с. Коростувата, 89 – с. Лашківка, 90 – с. Мамаївці (Новосілка), 91 – с. Оршівці, 92 – с. Ошихліби, 93 – с. Ревне, 94 – с. Ставчани, 95 – с. Стрілецький Кут, 96 – с. Суховерхів, 97 – с. Хлівище, 98 – с. Чорторія, 99 – с. Шипинці; **Новоселицький р-н:** 100 – м. Новоселиця, 101 – с. Берестя, 102 – с. Бояни, 103 – с. Буда, 104 – с. Ванчиківці, 105 – с. Гай, 106 – с. Динівці, 107 – с. Дралиця, 108 – с. Жилівка, 109 – с. Зелений Гай, 110 – с. Магала, 111 – с. Мамалига, 112 – с. Подвірне, 113 – с. Рідківці, 114 – с. Тарасівці, 115 – с. Топорівці, 116 – с. Форосна, 117 – с. Чорнівка; **Путильський р-н:** 118 – с. Бисків, 119 – с. Верхній Яловець, 120 – с. Голошина, 121 – с. Дихтинець, 122 – с. Довгопілля, 123 – с. Киселиці, 124 – с. Конятин, 125 – с. Мариничі, 126 – с. Міжброди, 127 – с. Нижній Яловець, 128 – с. Петраші, 129 – с. Плай, 130 – с. Плоска, 131 – с. Рипень, 132 – с. Розтоки, 133 – с. Руська, 134 – с. Сарата, 135 – с. Селятин, 136 – с. Сергії, 137 – с. Товариця, 138 – с. Усть-Путига, 139 – с. Фошки, 140 – с. Хорови, 141 – с. Шепіт, 142 – с. Шпетки, 143 – с. Яблунія, 144 – лісод. Перкалаб; **Сокирянський р-н:** 145 – м. Новодністровськ, 146 – с. Василівка, 147 – с. Волошкове, 148 – с. Коболчин, 149 – с. Михалкове, 150 – с. Непоротове, 151 – с. Ожеве, 152 – с. Олексіївка, 153 – с. Селище, 154 – с. Сербичани; **Сторожинецький р-н:** 155 – м. Сторожинець, 156 – смт Красноільськ, 157 – с. Банилів-Підгірний, 158 – с. Бобівці, 159 – с. Буденець, 160 – с. Великий Кучурів, 161 – с. Верхні Петрівці, 162 – с. Глибочок, 163 – с. Давидівка, 164 – с. Дубове, 165 – с. Заволока, 166 – с. Кам'яна, 167 – с. Комарівці, 168 – с. Нова Красношора, 169 – с. Панка (Клинівка), 170 – с. Ропча, 171 – с. Слобода-Комарівці, 172 – с. Снячів, 173 – с. Стара Жадова, 174 – с. Старі Бросківці; **Хотинський р-н:** 175 – м. Хотин, 176 – с. Анадоли, 177 – с. Атаки, 178 – с. Ворничани, 179 – с. Гордівці, 180 – с. Гринячка, 181 – с. Зарожани, 182 – с. Зелена Липа, 183 – с. Клішківці, 184 – с. Колінківці, 185 – с. Перебиківці, 186 – с. Пригородок, 187 – с. Рашків, 188 – с. Рукшин, 189 – с. Рухотин, 190 – с. Ставчани, 191 – с. Шилівці, 192 – с. Ширівці. **ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ. Косівський р-н:** 193 – смт Кути, 194 – с. Тюдів; **Снятинський р-н:** 195 – с. Завалля. **ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ. Боршівський р-н:** 196 – смт Мельниця-Подільська, 197 – с. Вільховець, 198 – с. Дзвенигород, 199 – с. Окопи; **Заліщицький р-н:** 200 – м. Заліщики, 201 – с. Городок, 202 – с. Добрівляни, 203 – с. Печорна. **ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСТЬ. Кам'янець-Подільський р-н:** 204 – смт Стара Ушиця, 205 – с. Брага, 206 – с. Велика Слобідка, 207 – с. Врублівці, 208 – с. Гораївка, 209 – с. Гринчук, 210 – с. Демшин, 211 – с. Жванець, 212 – с. Ісаківці, 213 – с. Малинівці, 214 – с. Рогізна, 215 – с. Сокіл, 216 – с. Теремці, 217 – с. Устя, 218 – с. Цвіклівці; **Новоушицький р-н:** 219 – с. Рудківці.

усіх 11 адміністративних районів регіону та прилеглих ділянок. Нами зібрані матеріали стосовно обраних «червонокнижних» видів у 66 пунктах (замальовані кружечки на рис. 1), що складає 30,1 % від їх загального числа. При цьому відносно непогано були обстежені Хотинська височина, долина Дністра, околиці Чернівців, окремі ділянки передгірської та гірської частин Буковини.

Крім власних даних, були використані та критично опрацьовані відомості з доступних авторам літературних джерел, фондів зібрань різноманітних музеїв, наукової колекції кафедри зоології біологічного факультету Чернівецького університету, а також особисті повідомлення багатьох колег-зоологів і любителів природи (див. вище). Статистичні розрахунки проведені за загальноприйнятими методиками.

Ми висловлюємо щиро подяку всім, хто тим чи іншим чином допомагав у проведенні польових досліджень, надавав неопубліковані результати своїх спостережень. Тут доцільно, зокрема, сказати слова вдячності **М. С. Агаманюку, В. В. Буджаку, В. А. Нікоричу, Д. А. Смірнову, Вл. К. Хлусу й К. М. Хлусу за передані в наше розпорядження знімки «червонокнижних» тварин та фото окремих ландшафтів** – характерних місць їх перебування на Буковині. **Все це сприяло більш якісному висвітленню узагальнених матеріалів. Ми вдячні також О. В. Череватову за значну допомогу в технічному оформленні видання.**

Порядок розташування класів, рядів, родин і видів, їх українські та латинські назви, наведені за відповідними «довідниковими» публікаціями (Павлов, 1980; Степанян, 1990; Ананьева и др., 2004; Богущкая, Насека, 2004; Писанець, 2007; Фесенко, Бокотей, 2007; та ін.) зі змінами та доповненнями згідно діючих нині таксономічних норм.

Нижче представлені **нариси стосовно 68 видів хребетних тварин, які занесені на сторінки другого видання Червоної книги України й зустрічаються (можуть траплятися, були «виявлені» помилково; в таких випадках, а також для пролітних і залітних птахів, інформація наведена дрібнішим шрифтом і подана, здебільшого, одним абзацом) в Чернівецькій області. Структура нарисів наступна.**

Созологічний статус. Представлений перелік основних «червоних списків», у які занесений вид, з категоріями охорони.

ЧЕРВОНА КНИГА УКРАЇНИ (ЧКУ)

Залежно від стану та ступеня загрози для популяцій видів рослин чи тварин, занесених до Червоної книги України, визначені наступні категорії охорони (Червона книга..., 1994):

- 0** – *зниклі*; види, про які після неодноразових пошуків, проведених у типових місцевостях або в інших відомих і можливих місцях поширення, відсутня будь-яка інформація про їх існування в дикій природі;
- I** – *зникаючі*; види, які знаходяться під загрозою зникнення і збереження яких є малоімовірним, якщо продовжиться згубна дія факторів, що впливають на їх стан;
- II** – *вразливі*; види, які в найближчому майбутньому можуть бути віднесені до категорії «зникаючі», якщо

продовжитись дія факторів, що впливають на їх стан;

- III** – *рідкісні*; види, популяції яких невеликі і які в даний час не належать до категорії «зникаючі» чи «вразливі», хоча їм і загрожує небезпека;
- IV** – *невизначені*; види, про які відомо, що вони належать до категорії «зникаючі», «вразливі» чи «рідкісні», однак достовірною інформацією, яка б давала змогу визначити, до якої із зазначених категорій вони належать, – відсутня;
- V** – *недостатньо відомі*; види, які можна було б віднести до однієї з перелічених вище категорій, однак у зв'язку з відсутністю достовірної інформації питання залишається невизначеним;
- VI** – *відновлені*; види, популяції яких завдяки вжитим заходам щодо їх охорони не викликають стурбованості, однак не підлягають використанню та потребують постійного контролю.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЧЕРВОНИЙ СПИСОК (ЄЧС)

Європейський червоний список рослин і тварин, які знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі, був прийнятий у квітні 1991 р. Європейською економічною комісією ООН. Його статус у законодавстві України поки що юридично не закріплений (Парникоза и др., 2005), але він є основою для дво- і багатосторонньої діяльності країн щодо охорони та відтворення рідкісних і зникаючих видів (шляхом укладання відповідних угод). Європейський червоний список являє собою перелік рослин і тварин, який налічує близько 5000 видів (зокрема, судинних рослин – майже 4500, безхребетних – 238, круглоротих і риб – 38, земноводних – 19, плазунів – 37, птахів – 28 та ссавців – 60). Під час складання цього списку використані, головним чином, таксономічні класифікації Міжнародного союзу охорони природи. Категорії глобального статусу видів (наведені за: Червона книга ..., 1994) вказують на ступінь загрози для їх популяцій у межах ареалу:

- E** – *зникаючі види* (*перебувають під загрозою зникнення*); збереження їх малоімовірне, відтворення неможливе без здійснення спеціальних заходів;
- V** – *вразливі види*, які в найближчому майбутньому можуть бути віднесені до категорії «зникаючих», коли продовжитись дія факторів, що впливають на їх стан;
- R** – *рідкісні види*, популяції яких невеликі, в даний час не віднесені до категорії «зникаючі» чи «вразливі» хоча їм і загрожує небезпека;
- I** – *невизначені види*, про яких відомо, що вони належать до категорії «зникаючі», «вразливі» чи «рідкісні», однак достовірною інформацією, яка б дозволила визначити, до котрої саме із зазначених категорій їх можна віднести, відсутня;
- K** – *недостатньо відомі види*, які можна було б віднести до однієї з перелічених вище категорій, однак у зв'язку з відсутністю повної достовірної інформації питання залишається нез'ясованим;
- K*** – *категорії птахів*, які ще вивчає Міжнародна рада охорони птахів і які найближчим часом, мабуть, будуть віднесені до перелічених вище категорій;
- *** – *категорії тварин*, про яких відомо, що вони перебувають під загрозою зникнення, і які в даний час вивчаються Міжнародним союзом охорони природи.

ЧЕРВОНИЙ СПИСОК МІЖНАРОДНОГО СОЮЗУ ОХОРОНИ ПРИРОДИ (ЧС МСОП)

Міжнародний Союз охорони природи та природних ресурсів (МСОП) (International Union for Conservation of Nature and natural resources, IUCN) є неурядовою організацією при ЮНЕСКО і має консультативний статус. У його організаційній структурі передбачена спеціальна комісія (створена в 1949 р.) стосовно оцінки

стану та визначення небезпеки, яка нависла над живою природою, насамперед, над хребетними тваринами та судинними рослинами. Одним із завдань МСОП є залучення максимальної кількості країн, їх урядів, наукових сил та громадських організацій до розв'язання складних і багатогранних природоохоронних проблем. Зараз він об'єднує більше 1000 колективних членів (у тому числі й окремі держави).

На даний час статус Червоного списку МСОП в законодавстві України юридично не зафіксований. Зараз він налічує понад 20000 видів (підвидів) рослин і тварин, розподілених за наступними категоріями охорони (детальніше див. Парникоза и др., 2005):

- EX** – Extinct (зниклий);
- EW** – Extinct in the Wild (зниклий у дикій природі);
- CR** – Critically Endangered (знаходиться у критичному стані);
- EN** – Endangered (знаходиться в небезпечному стані);
- VU** – Vulnerable (вразливий);
- NT** – Near Threatened (знаходиться у стані, що близький до загрозливого);
- LC** – Least Concern (знаходиться у відносній безпеці);
- DD** – Data Deficient (недостатньо вивчений);
- NE** – Not Evaluated («категоризація» не проводилася).

До 2001 р. застосовувалася також категорія «низький ризик зникнення» (Low Risk – LR), яка передбачала включення таксонів, що не задовільняють умови їх віднесення до EN-, CR- або VU-категорій. LR-категорія ділилася на 3 підкатегорії: «залежать від охорони» (Conservation Dependent – CD), NT і LC (див. вище). Після 2001 р. LR-категорія перестала існувати, а NT- і LC-категорії стали самостійними. Хоча у випадку, коли оцінювання стану виду відбувалося в 1996–2000 рр. і не проводилося після цього проміжку часу, вид має попередню LR-категорію.

БЕРНСЬКА КОНВЕНЦІЯ (БєК)

Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 р.) (Конвенція..., 1998) підписана Україною в 1996 р., а ратифікована у травні 1999 р. Конвенція складається з 24 статей і має 4 додатки:

- I** – види рослин, що підлягають особливій охороні;
- II** – види тварин, що підлягають особливій охороні;
- III** – види тварин, що підлягають охороні;
- IV** – заборонені засоби і способи добування, відлову й інших форм використання диких тварин.

Список видів, занесених у додатки до Бернської конвенції, є набагато об'ємнішим, ніж у Червоній книзі України (Червона книга..., 1994). Наприклад, у додатки II і III до Конвенції занесені усі види амфібій і рептилій (Земноводні та плазуни..., 1999), майже всі представники орнітофауни України (за винятком трохи більше 10 видів) (Птахи України..., 2003). Це дає можливість обґрунтувати охорону тварин, не занесених до Червоної книги України. Останнім часом Постійним комітетом Конвенції приділена значна увага створенню планів дій і розробленню низки рекомендацій щодо збереження окремих представників фауни.

БОННСЬКА КОНВЕНЦІЯ (БoК)

Україна знаходиться на перетині міграційних шляхів багатьох птахів й інших тварин. Навесні та восени через територію нашої країни пролітають мільйони пернатих, які роблять зупинки у придатних для відпочинку і годівлі місцях, де затримуються від кількох днів до кількох місяців. Отже, на Україну покладена велика відповідальність за збереження мігруючих представників фауни.

Конвенція про збереження мігруючих видів тварин (відома ще під назвою «Боннська конвенція») є міжнародним документом, ініційованим під егідою Програми охорони навколишнього середовища Об'єднаних Націй (UNEP). Конвенція об'єднує 88 сторін, представлених країнами Африки, Центральної та Південної Америки, Азії, Європи й Океанії (станом на кінець 2004 р.) (Парникоза и др., 2005). Україною Боннська конвенція підписана та ратифікована в 1999 р.

Основна мета конвенції – це збереження мігруючих видів птахів, інших наземних і морських тварин. Ключовими для практичного застосування є її два додатки. У них наведені переліки видів, на які поширюються відповідні вимоги Конвенції.

Додаток I включає перелік мігруючих видів, які знаходяться під загрозою зникнення.

Додаток II включає перелік мігруючих видів, статус яких є несприятливим, для збереження та регулювання використання яких необхідні міжнародні угоди, а також ті види, стан збереження яких був би покращений у результаті міжнародного співробітництва, що може бути здійснено на основі міжнародних угод. Один і той же мігруючий вид, якщо цього вимагають обставини, може бути включений відразу в обидва додатки.

Під егідою Боннської конвенції підписані 7 меморандумів взаєморозуміння з метою збереження окремих видів. Також були прийняті кілька дочірніх угод стосовно охорони певних груп тварин (у такому випадку наведене нами скорочення виглядає, наприклад, як БoК (I, II)^y).

ВАШИНГТОНСЬКА КОНВЕНЦІЯ (КТВ)

З метою боротьби з браконьєрством та попередженням незаконної торгівлі найбільш вразливими біологічними об'єктами в 1973 р. у Вашингтоні прийнята Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES) (Конвенція..., 1999); вона ще відома як Вашингтонська конвенція. Україна приєдналася до неї в 1999 р.

Вашингтонська конвенція має 3 додатки. До **додатку I** занесені всі види, що знаходяться під загрозою зникнення, торгівля якими спричинює чи може спричинити негативний вплив на їх існування. **Додаток II** включає: а) всі види, які на даний час не обов'язково перебувають під загрозою зникнення, але можуть опинитися під такою загрозою, якщо торгівля зразками таких видів не буде строго регулюватися з метою уникнення такого використання, що несумісне з їх виживанням; б) інші види, які мають підлягати регулюванню для того, щоб на торгівлю зразками деяких видів, згаданих у підпункті «а» цього пункту, міг бути встановлений ефективний контроль. **Додаток III** включає всі види, які за визначенням будь-якої Сторони підлягають регулюванню в межах її юрисдикції з метою попередження чи обмеження експлуатації та у відношенні до яких існує необхідність співробітництва інших сторін з контрольною за торгівлею. Кожна країна-учасниця може вносити список видів, заборонених для ввозу (вивозу) на (з) її територію. Для України такий список (згідно додатку III) поки що відсутній (Парникоза и др., 2005).

ПТАХИ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРИРОДООХОРОННОЇ ЗНАЧУЩОСТІ (ЗЄПЗ)

З 524 європейських видів птахів майже половина (226 або 43,1 %) мають несприятливий природоохоронний статус, потребують уваги з боку відповідних установ і відомі як види загальноєвропейської природоохоронної значущості (Species of European Conservation Concern, SPEC). Залежно від того, в якому стані знаходиться популяція, такі представники авіфауни діляться на 3 категорії (Birds in Europe..., 2004):

SPEC1 – види, які перебувають під загрозою глобального зникнення, мають дуже низьку чисельність або швидко її скорочують і потребують негайних заходів з охорони та відновлення;

SPEC2 – види, поширення яких обмежене Європейським континентом та які мають несприятливий охоронний статус;

SPEC3 – види, які широко розповсюджені, але мають несприятливий охоронний статус.

Ознаки. Наведена характеристика зовнішнього вигляду тварин, що, разом з розташованим поруч зображенням, допоможе в їх визначенні у природних умовах. Як правило, описані особливості забарвлення, форма тіла, розміри, голос й інше, стосуються лише дорослих стадій розвитку.

Поширення. Основні відомості про розповсюдження раритетних хребетних тварин у Чернівецькій області та на прилеглих ділянках представлені у вигляді схематичних карт з кадастром. Пункти знахідок нанесені на карту з урахуванням трьох градацій (для птахів брався до уваги ще й статус перебування), які визначені на основі встановлення періодів інтенсифікації фауністичних досліджень :

- – особи виду виявлені до 1946 р.;
- (середній) – до 1976 р.;
- (великий) – до 2007 р. включно.

Необхідно також звернути увагу на те, що застосований нами принцип ілюстрації поширення тварин, в окремих випадках відображає лише стан вивченості цього питання за відповідний проміжок часу. Для видів, що зустрічаються в Буковинських Карпатах, наведені максимальні висоти, до яких вони проникають у гори. Назви населених пунктів у кадастрі (як і в інших частинах книги) подані, головним чином, за відповідним довідником (Історія міст і сіл..., 1969) з урахуванням найновіших офіційних перейменувань і відновлення Герцаївського району.

Чисельність. Здебільшого наведені загальні матеріали. Лише стосовно деяких видів протягом останніх років нами були проведені відповідні обліки й оцінка чисельності. В кожному випадку наведено перелік лімітуючих факторів, які справляють негативний вплив на стан популяцій видів.

Екологія. Представлені особливості життєвого циклу тварин на основі оригінальних і літературних матеріалів. Описані характерні біотопи, терміни розмноження, живлення й інші моменти. У кожному нарисі ми намагалися навести максимально можливу кількість первинних конкретних даних, які надалі можуть бути використані для підготовки до друку наступних видань Червоної книги України, різноманітних зведень.

Охорона. Вказано на уже вжиті заходи стосовно збереження кожного конкретного виду, а також ті, які необхідно здійснити в найближчому майбутньому. Особливо ретельно тут наводиться перелік заповідних об'єктів Чернівецької області, де охороняються відповідні раритетні тварини.

* * *

* * *

Частина експедиційних досліджень проведена в рамках виконання держбюджетних тем “Вивчення закономірностей компенсаторно-адаптаційних реакцій окремих видів гідрооб’єктів та наземних тварин в умовах виникнення екологічно небезпечних регіонів Чернівецької області: моделювання дії антропогенних факторів та їх корекція” (№ 0198U002759), “Моніторинг та теоретичні засади збереження фауністичного різноманіття природних і антропогенно трансформованих біогеоценозів Карпатського регіону та прилеглих до нього територій”, (№ 0103U001970) і “Фауністичні комплекси Буковини та прилеглих територій у системі біологічного моніторингу”, (№ 0106U003625), а також тем, які виконувалися за фінансової підтримки ДФФД України “Підготовка матеріалів до проекту створення Черемошського національного природного парку” (І етап), (№ 010U010894), “Перспективи розвитку транскордонного україно-румунського співробітництва шляхом створення міждержавних заповідних територій”, (№ 0106U11351), “Созологічна характеристика біорізноманіття територій, перспективних для створення транскордонних українсько-румунських природних резерватів”, (№ 0107U009263) та “Біологічні засади збереження та відтворення вирезуба *Rutilus frisii* (Nordmann)” (№ 0107U003872).

С К О Р О Ч Е Н Н Я **(крім загальноприйнятих)**

- кол. ЗМ ННПМ – колекція Зоологічного музею Національного науково-природознавчого музею (м. Київ)
- кол. ДПМ – колекція Державного природознавчого музею (м. Львів)
- кол. ЧКМ – колекція Чернівецького краєзнавчого музею
- кол. КЗ ЧНУ – колекція кафедри зоології біологічного факультету Чернівецького національного університету
- кол. ЗМ ЧНУ – колекція Зоологічного музею Чернівецького національного університету
- НПП – національний природний парк
- РЛП – регіональний ландшафтний парк
- зап. ур. – заповідне урочище
- зак. – заказник
- екз. – екземпляр
- пер. – перевал
- лісод. – лісоділянка
- особ. повід. – особисте повідомлення
- з уточн. – з уточненнями
- з доповн. – з доповненнями
- неопубл. матер. – неопубліковані матеріали

Клас ПТАХИ

AVES

До другого видання Червоної книги України (1994) занесені 67 видів, які належать до 28 родин і 9 рядів. З них у межах Чернівецької області виявлені 46 видів (тут не враховані 7 представників, відомості про перебування яких помилкові, або достовірні знахідки відсутні) з 21 родини і 9 рядів*. До гніздових (достовірно, ймовірно чи можливо) належать 28 видів (16 з них – перелітні, а 12 залишаються зимувати), літучими є 2 представники, зимуючими – 13, пролітними – 4 та залітними – 12.

- **ЛЕЛЕКА ЧОРНИЙ** –
Ciconia nigra (Linnaeus, 1758)
- **ЧЕРНЬ БІЛООКА** –
Aythya nyroca (Güldenstädt, 1770)
- **ГОГОЛЬ** –
Bucephala clangula (Linnaeus, 1758)
- **СКОПА** –
Pandion haliaetus (Linnaeus, 1758)
- **ЛУНЬ ПОЛЬОВИЙ** –
Circus cyaneus (Linnaeus, 1766)
- **ЗМІЄЇД** –
Circaetus gallicus (Gmelin, 1788)
- **ОРЕЛ-КАРЛИК** –
Hieraetus pennatus (Gmelin, 1788)
- **ПІДОРЛИК МАЛИЙ** –
Aquila pomarina C. L. Brehm, 1831
- **МОГИЛЬНИК** –
Aquila heliaca Savigny, 1809
- **ПІДОРЛИК МАЛИЙ** –
Aquila pomarina C. L. Brehm, 1831
- **БЕРКУТ** –
Aquila ryshaetos (Linnaeus, 1758)
- **ОРЛАН-БІЛОХВІСТ** –
Haliaeetus albicilla (Linnaeus, 1758)
- **БАЛАБАН** –
Falco cherrug Gray, 1834
- **САПСАН** –
Falco peregrinus Tunstall, 1771
- **БОРИВІТЕР СТЕПОВИЙ** –
Falco naumanni Fleischer, 1818
- **ГЛУХАР** –
Tetrao urogallus Linnaeus, 1758
- **КУЛЬОН ВЕЛИКИЙ** –
Numenius arquata (Linnaeus, 1758)
- **ПУГАЧ** –
Bubo bubo (Linnaeus, 1758)
- **СИЧ ВОЛОХАТИЙ** –
Aegolius funereus (Linnaeus, 1758)
- **СИЧИК-ГОРОБЕЦЬ** –
Glaucidium passerinum (Linnaeus, 1758)
- **СОВА ДОВГОХВОСТА** –
Strix uralensis Pallas, 1771
- **СИПУХА** –
Tyto alba (Scopoli, 1769)

---

* Нариси про «червонокнижні» види птахів фауни Буковини з ряду Горобцеподібні (Passeriformes) будуть опубліковані в ч. 2 другого тому.

Ряд Пеліканоподібні – Pelecaniformes

Родина Пеліканові – Pelecanidae

ПЕЛІКАН РОЖЕВИЙ – *Pelecanus onocrotalus* Linnaeus, 1758. Залітний вид* (Марисова, Талпош, 1984), зокрема у Прут-Дністровському межиріччі (Скільський, 2000б; Скільський, Мелешук, 2006), де виявляли поодиноких особин (Бучко, 1999б). Хронологія знахідок виглядає наступним чином. 8.X.1894 р. дорослого самця здобуто поблизу Заставни (Страутман, 1963 з доповн.; Бокотей, Соколов, 2000 з уточн.; кол. ДПМ). 3 V.VII.1971 р. залітного птаха більше тижня спостерігали на великому ставку в околицях с. Берегомет Кіцманського району (Смогоржевський, 1979 з доповн.; Скільський і др., 1992; О. М. Гризюк, О. М. Клітін, особ. повід.). Крім того, вид свого часу був виявлений на р. Дністер у Кам'янець-Подільському районі Хмельницької області: влітку 1889 р. 1 особину здобуто біля с. Демшин (Храневич, 1925а, 1929), а в 1905 р. птахів бачили неподалік від с. Устя (Храневич, 1929). Також, у Зоологічному музеї Чернівецького університету зберігається чучело залітного рожевого пелікана (інв. № 15), здобутого, очевидно, в першій половині ХХ ст. румунськими зоологами на території Північної Буковини (О. М. Клітін, особ. повід.).

ПЕЛІКАН КУЧЕРЯВИЙ – *Pelecanus crispus* Bruch, 1832. Залітний вид (Марисова, Талпош, 1984; Скільський, 2002б), виявляли у Прут-Дністровському межиріччі (Скільський, 2000б). Відома єдина конкретна знахідка. 9.IV.1972 р. 2 особин спостерігали на р. Прут поблизу с. Драниця Новоселицького району (Смогоржевський, 1979 з доповн.; Скільський і др., 1992; О. М. Клітін, особ. повід.). Крім того, на кафедрі зоології Чернівецького університету зберігається чучело залітного птаха, здобутого свого часу (ймовірно, до середини ХХ ст.) румунськими зоологами в межах Північної Буковини (О. М. Клітін, особ. повід.).

Ряд Лелекоподібні – Ciconiiformes

Родина Чаплеві – Ardeidae

ЧАПЛЯ ЖОВТА – *Ardeola ralloides* (Scopoli, 1769). Залітний вид** (Хлус та ін., 2003а), зокрема у Прут-Дністровському межиріччі та в Покутсько-Буковинському Передкарпатті (Скільський, 2000б) (раніше випадково гніздовий на прилеглий ділянці долини Дністра). 3.IX.1967 р. здобуто дорослих самку і самця на зарослому осокою дренажному каналі біля с. Бобівці Сторожинецького району (Смогоржевський, 1979; Третьяков та ін., 1991; О. М. Клітін, К. С. Петров, особ. повід.). У шлунках цих птахів виявлено 5 личинок ставкової водомірки (*Hydrometra stagnorum* (L.)) (О. М. Клітін, особ. повід.). У 1972 р. здобуто 1 особину (рис. 32) поблизу с. Дубівці Кіцманського району (чучело надійшло в фонди Чернівецького краєзнавчого музею 20.IX.1972 р.) (Ковальчук та ін., 1991). Випадкове гніздування жовтої чаплі відоме для південної частини сусідньої Тернопільської області. Так, 8.VII.1884 р. в околицях Заліщиків з гнізда взято 3 пташенят-пуховиків (Dzieduszycki, 1896; Страутман, 1963; Талпош, 1999; Бокотей, Соколов, 2000 з уточн.; кол. ДПМ).

* О. М. Клітін (1974) вважає рожевого пелікана осіннім пролітним видом у Чернівецькій області.

** О. М. Клітін (1974) наводить жовту чаплю в переліку осінніх пролітних видів у Чернівецькій області.

Рис. 32. Поодиноких залітних жовтих чапель надзвичайно рідко можна виявити на території Буковини. Експозиція Чернівецького краєзнавчого музею. Фото Вл. К. Хлуса.

Родина Ібісові – Threskiornithidae

КОСАР – *Platalea leucorodia* Linnaeus, 1758. Раніше виявляли на великих водоймах лісостепової частини Буковини (Fischer, 1899). Статус перебування птахів залишився невідомим, конкретні знахідки відсутні. Очевидно, що в Чернівецькій області (особливо, південніше та східніше Хотинської височини) дуже рідко можуть бути виявлені залітні особини косаря. Такі зустрічі цілком імовірні, насамперед, для другої половини літа, коли молодь піднімається на крило й активно мігрує в пошуках поживи, проникаючи долинами річок далеко за межі місць гніздування.

КОРОВАЙКА – *Plegadis falcinellus* (Linnaeus, 1766). Залітний вид*, раніше відмічений у кількох місцях уздовж р. Прут (верхня частина середньої течії). На схематичній карті в роботі Е. Фішера (Fischer, 1899) показані пункти зустрічей, які знаходяться приблизно біля Боян (Новоселицький район), поблизу Чернівців і неподалік від Глинниці (Кіцманський район). Крім того, у зведенні «Птицы Молдавии» (Аверин и др., 1971) на карті поширення коровайки одна з точок розташована північно-західніше м. Липкань (на межі з Чернівецькою областю) як постійне місце зустрічі мігруючих птахів у долині Пруту. Проте, у видовому нарисі про це не сказано жодного слова.

*Е. Фішер (Fischer, 1899) вважає коровайку осіннім пролітним птахом Буковини.

Родина Лелекові – Ciconiidae**ЛЕЛЕКА ЧОРНИЙ –***Ciconia nigra***(Linnaeus, 1758)**

Созологічний статус. ЧКУ (II), БеК (II), БоК (II)^у, КТВ (II), ЗЄПЗ (2). Реліктовий вид (Скільський та ін., 2005б, 2005в; Скільський, Мелешук, 2006а; Чорней та ін., 2006; Мелешук, Скільський, 2007).

Ознаки (за: Корнеєв, 1979б; Марисова, Талпош, 1984; Фесенко, Бокотей, 2002; Бокотей, Дзюбенко, 2007). Трохи менший від усім відомого білого лелеки. Довжина тіла сягає 95–100 см, розмах крил – 1,9–2,1 м, маса – близько 3 кг. Забарвлення чорне, із зеленим і пурпуровим металічним полиском; лише груди, черево, нижня частина хвоста та пахові пера (помітні в польоті) білі, гола шкіра довкола ока, вуздечка, дзьоб і ноги яскраво-червоні. Обережний птах. Звуки подібні на «че-лі» або «чи-лін». Дорослі рідко неголосно тріщать, пташенята – пищать. Молода особина, крім білих частин оперення, темно-бура без металічного поліску, пера зі світлою верхівкою; оголена шкіра довкола ока, вуздечка, дзьоб і ноги оливково-бурі.

Поширення. Гніздиться в лісовій зоні Євразії (від Західної Європи до Далекого Сходу) та локально в Південній Африці (Редкие..., 1988; Бокотей, Дзюбенко, 2007). У межах зазначеної території розташування популяцій різко уривчасте (Степанян, 1990). Птахи з північної частини ареалу мігрують на зимівлю в Південну Азію (Індія, Китай) й Африку (на південь від Сахари) (Червона книга..., 1994). В Україні гніздиться на Поліссі (переважно Волинська, Рівненська й Житомирська області), місцями в Лісостепу та в лісах Карпат (Жежерін, 1961; Корнеєв, 1979б; Головач и др., 1990а, 1990б; Грищенко та ін., 1992б; Воїнственський, 1993; Грищенко, 1994б; Poluda, Serebryakov, 1996; Фесенко, Бокотей, 2002; Бокотей, Дзюбенко, 2005).

У Чернівецькій області чорний лелека трапляється фактично на всій території (Храневич, 1925а, 1925б; Андреев, 1953б; Клітін, 1956; Шнаревич, Никитенко, 1957; Клітин, 1959б, 1959в, 1962, 1964б; Шнаревич и др., 1959; Страутман, 1963;

Смогоржевський, 1979; Ильина, Лебедева, 1981; Полищук, Гарасевич, 1986; Редкие..., 1988; Головач и др., 1990а, 1990б; Скільський, 1990в, 1992б; Грищенко та ін., 1992б; Годованець, Скільський, 1993; Червона книга..., 1994; Grishchenko, 1994, 1996; Грищенко, 1995б; Skilsky et al., 1996; Скільський, 1997–1998, 2000а, 2000б, 2002б; Талпош, 1999; Коржик, Скільський, 2000; Чередарик та ін., 2001; Хлус та ін., 2003а, 2003б, 2006а; Скільський и др., 2004; Скільський та ін., 2005г; Матвеев, 2006а; Бокотей, Дзюбенко, 2007; Skilsky, 2007; та ін.). На гніздуванні та в репродуктивний період виявлений, головним чином, у межах Хотинської височини (та на прилеглих ділянках) і в Буковинському Передкарпатті (рис. 33). У гори проникає до висоти 1200 м н. р. м. (Skilsky et al., 1996).

Рис. 33. Поширення чорного лелеки в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках.

1 – окол. м. Чернівці (Скільський, 2000б; Чорней та ін., 2001б; Токарюк та ін., 2002а, 2002б; неопубл. матер.); 2 – окол. м. Вижниця (Андреев, 1953б; Годованець та ін., 1992б; неопубл. матер.); 3 – ур. Сухий, зак. «Стебник», окол. смт Берегомет, Вижницький р-н (Орнітологічні..., 1991а, 1991б; Годованець та ін., 1992б; Клестов, Скільський, 1992 з уточн.; Скільський, 1992, 2000а, 2001; Скільський, Годованець, 1994; Матеріали..., 1996); 4 – окол. с. Багна, там само (Годованець та ін., 1992б; Skilsky, Godovanets, 1993; Чередарик та ін., 2001); 5 – окол. с. Банилів, там само (Скільський, 1990в, 1991, 1992в; Орнітологічні..., 1991б; Скільський, 1992б; Бучко та ін., 1994); 6 – окол. с. Виженка, там само (Годованець та ін., 1992б; Орнітологічні..., 1993б; Бучко та ін., 1994); 7 – окол. с. Долішній Шепіт, там само (Андреев, 1953б з уточн.; Годованець та ін., 1992а; Орнітологічні..., 1992); 8 – окол. с. Карапчів, там само (Скільський та ін., 1997б; Скільський, 1997–1998); 9 – окол. с. Лопушна, там само (Андреев, 1953б; Клитин, 1959б, 1962; Татаринів, 1969, 1973; Редкие..., 1988); 10 – окол. с. Лукавець, там само (Fischer, 1899); 11 – окол. с. Майдан, там само (Матеріали..., 1996; Скільський, 1997–1998; Скільський, 2001); 12 – окол. с. Мигове, там само (Годованець та ін., 1992а; Орнітологічні..., 1993б); 13 – окол. с. Слобода-Банилів, там само

(Орнітологічні..., 1991а; Скільський, 1992); 14 – окол. м. Герца (Скільський, 2002а); 15 – окол. с. Дяківці, Герцаївський р-н (особ. повід. місцев. жителя); 16 – ур. Варниця, окол. с. Біла Криниця, Глибочкий р-н (Коржик та ін., 2001; Чорней та ін., 2001а); 17 – окол. с. Валя Кузьміна, там само (Годованець та ін., 1992в; Skilsky, Godovanets, 1993; Моніторинг..., 1994; Матеріали..., 1996; Чередарик та ін., 2001); 18 – окол. с. Горбівці, там само (І. І. Чорней, особ. повід.); 19 – окол. с. Йорданешти (Просіка), там само (Годованець та ін., 1992б; Скільський, 1997–1998; Орнітологічні..., 1998); 20 – окол. с. Корчівці, там само (Орнітологічні..., 1991б; Скільський, 1991, 1992; Скільський, 1992в); 21 – окол. с. Підлісне, там само (Орнітологічні..., 1991б; І. Г. Москалюк, особ. повід.); 22 – окол. с. Слобідка, там само (Скільський, 1991, 1992в; Скільський, 1992); 23 – окол. с. Черепківці, там само (Матеріали..., 1996; Скільський, 1997–1998); 24 – окол. м. Заставна (Скільський, 2002а); 25 – окол. с. Васловівці, Заставнівський р-н (Орнітологічні..., 1991а; Скільський, 1992); 26 – окол. с. Веренчанка, там само (Нещерет, 1999; наші дані); 27 – окол. с. Вікно, там само (Скільський, 1992); 28 – окол. с. Добринівці, там само (Скільський та ін., 1997б; Скільський, 1997–1998); 29 – окол. с. Малий Кучурів, там само (І. М. Агатій, особ. повід.); 30 – окол. с. Митків, там само (В. І. Бабух, особ. повід.); 31 – окол. с. Репужинці, там само (Скільський та ін., 1997г; Скільський, 1997–1998); 32 – окол. с. Юрківці, там само (О. С. Балакін, особ. повід.); 33 – окол. с. Бабин, Кельменецький р-н (Годованець та ін., 1992б); 34 – окол. с. Вовчинець, там само (І. М. Агатій, особ. повід.); 35 – окол. с. Нелипівці, там само (Підсумки..., 1994; Скільський та ін., 1997б; Н. В. Назарова, особ. повід.); 36 – окол. с. Подвір'ївка, там само (Орнітологічні..., 1991б; Скільський, 1992); 37 – окол. смт Лужани, Кіцманський р-н (Л. В. Олійник, особ. повід.); 38 – окол. с. Брусниця, там само (Годованець та ін., 1992б з уточн.; Скільський, 1997–1998); 39 – окол. с. Кліводин, там само (Орнітологічні..., 1991б з уточн., 1993а; Скільський, 1992; Нещерет, 1999); 40 – окол. с. Мамаївці, там само (Орнітологічні..., 1993б, 1994а); 41 – окол. с. Стрілецький Кут, там само (Клитин, 1962; Смогоржевський, 1979; Чередарик та ін., 2001); 42 – окол. с. Суховерхів, там само (Р. В. Іліка, особ. повід.); 43 – окол. с. Бояни, Новоселицький р-н (Орнітологічні..., 1998); 44 – Драницький орнітологічний заказник, окол. с. Драниця, там само (Григоренко, 1988; Скільський, 1990а, 1990б, 1990в; Скільський, 1992; Чорней та ін., 2001б); 45 – окол. с. Жилівка, там само (Бучко та ін., 1994; Скільський, 2002а); 46 – окол. с. Мамалига, там само (Чорней та ін., 2004; неопубл. матер.); 47 – окол. с. Подвірне, там само (Орнітологічні..., 1991а, 1991б); 48 – окол. с. Тарасівці, там само (Чорней та ін., 2004; неопубл. матер.); 49 – окол. с. Чорнівка, там само (Клитин, 1950, 1959б, 1962; Татаринів, 1969, 1973; Смогоржевський, 1979; Редкие..., 1988; Орнітологічні..., 1991б); 50 – окол. с. Мариничі, Путильський р-н (Скільський, 1990в; Скільський, 1992); 51 – окол. с. Шпетки, там само (Скільський, 2001); 52 – зак. «Чорний Діл», лісод. Перкалаб, там само (Ющенко, 1982 з уточн.; Скільський, 1997–1998); 53 – окол. м. Новодністровськ, Сокирянський р-н (І. М. Агатій, особ. повід.); 54 – окол. м. Сторожинець (Скільський, 1990а, 1990в; Скільський, 1992); 55 – смт Красноільськ, Сторожинецький р-н (Годованець та ін., 1992б; Скільський, 2001; Чорней та ін., 2006а); 56 – Гільча, окол. с. Банилів-Підгірний, там само (Клитин, 1959б з уточн., 1962; Татаринів, 1969 з уточн., 1973 з уточн.; Скільський, 2001); 57 – окол. с. Великий Кучурів, там само (Скільський, 2001); 58 – окол. с. Глибочок, там само (І. М. Агатій, Г. В. Гонтар, особ. повід.); 59 – окол. с. Давидівка, там само (Скільський, 2001; О. М. Клітін, особ. повід.); 60 – окол. с. Панка (Клінівка), там само (Клитин, 1959, 1962; Татаринів, 1969 з уточн., 1973 з уточн.; Редкие..., 1988; Коржик та ін., 2001; О. М. Клітін, особ. повід.; наші неопубл. матер.); 61 – окол. с. Ропча, там само (Скільський, 1990в, 1991, 1992в; Орнітологічні..., 1991а, 1993; Скільський, 1992, 1997–1998, 2001; Матеріали..., 1994, 1996; Скільський, Федорча, 1995; Моніторинг..., 1997, 1998; Жупанський та ін., 2000; Чередарик та ін., 2001); 62 – окол. с. Слобода-Комарівці, там само (Годованець та ін., 1992б); 63 – окол. с. Стара Жадова (Скільський, 2001); 64 – окол. с. Старі Бросківці, там само (Годованець та ін., 1992б); 65 – окол. с. Анадоли, Хотинський р-н (Я. М. Когутяк, особ. повід.); 66 – окол. с. Ворничани, там само (Р. І. Мелешук, особ. повід.); 67 – Калинівський ліс, окол. с. Колінківці, там само (Клитин, 1959б з уточн., 1962; Татаринів, 1973 з уточн.; Скільський, 1990а, 1991, 1992в; Скільський, 1992; Чередарик та ін., 2001); 68 – окол. с. Рукшин, там само (В. В. Ніжник, особ. повід.); 69 – окол. с. Рухотин, там само (Татаринів, 1969, 1973); 70 – поблизу смт Мельниці-Подільська, Борщівський р-н, Тернопільська обл. (Dzieduszycki, 1896; Бокотей, Соколов, 2000; кол. ДПМ); 71 – зак. «Чапля», біля с. Демшин, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл. (Андрієнко та ін., 2006 з уточн.).

Чисельність. Як раніше (Андреев, 1953б; Клітін, 1956; Клитин, 1959б, 1959в, 1962), так і в наш час (Скильський, 1990в, 1992б; Годованець, Скильський, 1993; Хлус та ін., 2003б, 2006а; Скильський та ін., 2005г; Скильський, Мелешук, 2006; Чорней та ін., 2006а) – рідкісний (малочисельний) вид. У 1980–1990-х рр. на території Чернівецької області гніздилося не менше 5–6 пар (Скильський, 1990в, 1991, 1992б, 1992в; Горбань, 1992; Skilsky, Godovanets, 1993; Скильський, 1997–1998; Skilsky, 2007), пізніше їх кількість зросла до 8–10 (Бокотей, Дзюбенко, 2005; наші дані). Лише в районі Хотинської височини зараз гніздяться, як мінімум, 1–2 пари (Скильський і др., 2004). На стан популяції негативно впливають суцільне вирубування лісів (Червона книга..., 1980; Головач і др., 1990а; Годованець та ін., 1992б; Грищенко та ін., 1992б; Бокотей, Дзюбенко, 2007), меліорація (Червона книга..., 1994), іноді – пряме переслідування людиною (Чередарик та ін., 2001). Наприклад, відомо (Бабух, 2004), що колись було модним у гуцулів з Путильщини причепурювати свої капелюхи довгим пір'ям зі здобутих чорних лелек. У зв'язку з цим знищували певну кількість птахів.

Екологія. Гніздовий, мігруючий (пролітний) вид (Андреев, 1953б; Клітін, 1956; Клитин, 1959б, 1962; Страутман, 1963; Смогоржевський, 1979; Борейко і др., 1989; Скильський, 1991; Грищенко та ін., 1992а; Grishchenko et al., 1993; Грищенко, 1994, 1996, 2005; Скильський та ін., 1994б, 1994в, 2005б, 2005в; Червона книга..., 1994; Grishchenko, 1994; Poluda, Serebryakov, 1996; Skilsky et al., 1996; Скильський, 1997–1998, 2000б; Сівак, Солодкий, 2001; Козьмук та ін., 2003; Сівак та ін., 2004; Скильський і др., 2004; Солодкий та ін., 2004, 2005а; Скильський, Мелешук, 2006; Skilsky, 2007; та ін.). Весняна міграція чорного лелеки триває з другої половини березня і майже до кінця квітня (Skilsky et al., 1996; Чередарик та ін., 2001). У Чернівецькій області перших птахів спостерігали 21.III–20.IV, в середньому ($n = 10$) – 4.IV $\pm$ 3,35 (CV = 71,6 %) (розраховано за даними з літературних джерел (Головач і др., 1990а, 1990б) і матеріалами, наведеними в табл. 15).

Т а б л и ц я 15. Зустрічі чорного лелеки в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках*

Дата	Кількість особин	Місце перебування
17.VI.1867 р.	дорослий самець	здобуто поблизу смт Мельниця-Подільська
1902 р.	?	Хотинський повіт, Бессарабська губернія
Період 1945–1949 рр.	?	гирло р. Виженка, окол. м. Вижиця
	?	долина р. Сірет, окол. сіл Долішній Шепіт і Лопушна
Гніздовий період, 1946–1951 рр.	?	берег р. Сірет, Гільча, окол. с. Банилів-Підгірний
	?	заплавні луки, берег р. Сірет, окол. с. Лопушна
	?	мілководдя ставка, окол. с. Чорнівка

Продовження таблиці 15

Дата	Кількість особин	Місце перебування
Гніздовий період, 1947–1951 рр.	?	лісові масиви, долина р. Сірет, окол. с. Панка (Клинівка)
23.VIII.1948 р.	?	луки, долина р. Сірет, окол. с. Лопушна
20.VIII.1950 р.	50 і, пізніше, близько 100	мігруючі зграї пролетіли над біостанцією Чернівецького університету, окол. с. Чорнівка
20.VI.1951 р.	?	долина р. Малий Сірет, Гільча, окол. с. Банилів-Пігірний
VIII.1959 р.	1	відкрита ділянка, окол. с. Слобода-Комарівці
30.V.1964 р.	?	долина р. Малий Сірет, окол. с. Давидівка
6.VI.1967 р.	?	уздовж гірського струмка, ур. Сухий, окол. смт Берегомет
Гніздовий період 1983 р.	1	долина р. Виженка, зак. «Лужки», окол. с. Виженка
VI.1984 р.	1	мілководдя р. Черемош, окол. с. Мариничі
VI–VII.1984–1989 рр.	1–3	берег і мілководдя р. Сірет, окол. с. Ропча
IV.1986 р.	2	на весняному прольоті, окол. с. Слобідка
VII.1986 р.	пара	птахів спостерігали протягом місяця, мілководдя р. Сірет, окол. с. Ропча
IV–V.1987–1991 рр.	1	долина р. Сухий, Берегометське лісництво (кв. 3, 7 і 13), пн. частина зак. «Стебник», окол. смт Берегомет
V–IX.1987–1989 рр.	1–2	окол. с. Слобода-Банилів
8.VI.1987 р.	1	військовий полігон, долина р. Сірет, окол. м. Сторожинець
12–13.VI.1987 р.	1	птах шукав поживу на мілководдях озера, Драницький орнітологічний заказник, окол. с. Драниця
8.VIII.1987 р.	2	окол. с. Колінківці
Гніздовий період 1987 р.	пара	зах. окр. с. Колінківці
III.1988 р.	2	окол. с. Вікно
IV.1988 р.	2	окол. с. Корчівці
5.V.1988 р.	пара	заплавні луки, р. Черемош, окол. с. Банилів
VI.1988 р.	1	окол. с. Васловівці
	1	берег р. Сірет, окол. с. Ропча
8.VIII.1988 р.	пара	мілководдя р. Сірет, окол. с. Ропча
X.1988 р.	1	окол. с. Подвірне
VI.1989 р.	1	окол. с. Васловівці
5.IX.1989 р.	2	окол. смт Берегомет
10–18.IX.1989 р.	1–2	мілководдя р. Сірет, окол. с. Ропча
X.1989 р.	1 і 2	окол. с. Подвірне
Гніздовий період, друга половина 1980-х рр.	1	окол. м. Вижниця
21–29.III.1990 р.	5	окол. с. Долішній Шепіт
29.III.1990 р.	3	окол. смт Берегомет

Продовження таблиці 15

Дата	Кількість особин	Місце перебування
III.1990 р.	2	лісовий струмок, ур. Сухий, окол. смт Берегомет
1.IV.1990 р.	2	окол. с. Подвірне
20 і 28.IV, 6, 14 і 20.V.1990 р.	1	окол. с. Підлісне
28.IV.1990 р.	2	окол. с. Подвір'ївка
4.V.1990 р.	?	окол. с. Йорданешти (Просіка)
V–IX.1990 р.	пара	окол. с. Долішний Шепіт
4.VII.1990 р.	1	мілководдя ставка, окол. с. Чорнівка
VII.1990 р.	1	окол. с. Кліводин
VIII.1990 р.	пара	птахів спостерігали протягом тижня, окол. с. Багна
11.IX.1990 р.	2	мілководдя р. Черемош, окол. с. Банилів
IX.1990 р.	3 дорослі	окол. с. Корчівці
7.X.1990 р.	1 доросла	окол. с. Кліводин
18.X.1990 р.	?	окол. с. Йорданешти (Просіка)
20.X.1990 р.	1	окол. с. Підлісне
25.III.1991 р.	?	окол. с. Бабин
9.IV.1991 р.	?	окол. с. Йорданешти (Просіка)
20.VI.1991 р.	1	окол. с. Ропча
25.VIII.1991 р.	2	окол. с. Старі Бросківці
VIII.1991 р.	пара	окол. с. Багна
Гніздовий період 1991 р.	?	ур. Сухий, окол. смт Берегомет
Літо 1991 р.	більше 1	долина р. Прут, окол. с. Брусниця
22.IX.1991 р.	?	окол. с. Йорданешти (Просіка)
1.X.1991 р.	4	біля ставка, окол. с. Кліводин
IV.1992 р.	1	птах шукав поживу на заболоченій ділянці, Іжівське лісництво (кв. 39), окол. смт Красноільськ
IV.1992 р.	1	долина р. Мигівка, окол. с. Мигове
VI.1992 р.	1	долина р. Виженка, зак. «Лужки», окол. с. Виженка
VI–VII.1992 р.	пара	долина р. Мигівка, окол. с. Мигове
VII.1992 р.	більше 1	Вижицьке лісництво (кв. 13, 27, 28 і 34), півд. м. Вижиця
	більше 2 пар	Берегометське лісництво (кв. 13, 14 і 23), зах. смт Берегомет
14.VIII.1992 р.	1	окол. с. Мамаївці
Гніздовий період 1992 р.	1	долина р. Виженка, зак. «Лужки», окол. с. Виженка
Весна 1993 р.	1	Берегометське та Славецьке лісництва, окол. смт Берегомет
Гніздовий період 1993 р.	1	птаха спостерігали кілька днів підряд, окол. с. Виженка
VIII.1993 р.	5	окол. с. Добринівці
21.IX.1993 р.	2	окол. с. Банилів
2.X.1993 р.	1	птах шукав поживу на березі ставка, окол. с. Жилівка

Продовження таблиці 15

Дата	Кількість особин	Місце перебування
28.III.1994 р.	?	окол. с. Нелипівці
Друга декада V.1994 р.	пара	окол. с. Карапчів
Літо 1994 р.	пара	окол. с. Нелипівці
30.IX.1994 р.	2	окол. с. Репужинці
29.III.1995 р.	1	Стебник, окол. смт Берегомет
20.IV.1995 р.	1	долина р. Сирет, окол. с. Черепківці
4.VIII.1995 р.	1	поле, окол. с. Майдан
9.VIII.1995 р.	2	на стерні разом з 18 особинами білого лелеки (<i>Ciconia ciconia</i> (L.)) (згряя), окол. с. Ропча
22.VIII.1996 р.	1	птах шукав поживу на мілководдях ставка (спостережника підпустив на віддаль ближче 15 м), окол. с. Рукшин
Гніздовий період 1996 р.	пара	окол. с. Слобода-Банилів
26.IX.1996 р.	2	окол. смт Берегомет
Літо 1997–2001 рр.	?	птахи траплялися часто, окол. м. Герца
2.V.1998 р.	2	окол. с. Просіка
8.VI.1998 р.	1	ліс, окол. с. Просіка
14.VIII.1998 р.	1 молода	поле (стерня), долина р. Прут, окол. с. Бояни
8.V.1999 р.	2	птахи пролетіли високо в небі над острівним лісом, Садгора, пн.-сх. окол. м. Чернівці
Осінь 1999 р.	14	згряя на полі, окол. с. Великий Кучурів
11.IV.2000 р.	1	птах пролетів високо в небі в північному напрямку, окол. с. Біла Криниця
8.V.2000 р.	6	згряя з 2 сірими чаплями (<i>Ardea cinerea</i> L.) – птахи шукали поживу на мілководдях ставка, а згодом особини виду кружляли разом з білим лелекою над лісом, полями та луками, окол. с. Біла Криниця
Весна–літо, 2000–2005 рр.	2	птахи збирали поживу на мілководдях ставка біля лісу, окол. с. Йорданешти
27.VI.2000 р.	1 доросла і 1 молода	птахи кружляли над вологими луками (шукали поживу), долина р. Славець (є місця, придатні для гніздування), окол. с. Майдан
21.VII.2000 р.	3 дорослі	птахи летіли на північний схід, певний час кружляючи над лісом, окол. смт Красноільськ
26.VII.2000 р.	1	птах пролетів над р. Черемош, окол. с. Шпетки
VII.2000 р.	пара і 5 молодих (виводок?)	луки, окол. с. Митків
Гніздовий період 2000 р.	пара	птахів тривалий час постійно спостерігали в одному місці (ліс і прилеглі території), Кошуя, окол. с. Банилів-Підгірний
24.IX.2000 р.	1	мілководдя наполовину обезводненого ставка, пн.-зх. м. Заставна

Закінчення таблиці 15

Дата	Кількість особин	Місце перебування
12.IV.2001 р.	1	птаха шукав поживу на вологій ділянці луків, окол. с. Давидівка
10.V.2001 р.	1	птаха збирав поживу на заболочених луках, гирло р. Косованка, окол. с. Стара Жадова
V.2001 р.	1	берег ставка, окол. с. Жилівка
Весна 2001 р.	1	мілководдя ставка, Лаура, окол. смт Красноільськ
18.VIII.2001 р.	1 доросла	луки, окол. смт Берегомет
Гніздовий період, 2001–2002 рр.	?	окол. с. Юрківці
17.IX.2001 р.	?	окол. с. Жилівка
28.III.2003 р.	15	згряя кружляла над с. Горбівці
18.VII.2004 р.	1	разом з 8 особинами білого лелеки (згряю спостерігали майже протягом усього літа), обезводнений ставок і прилеглі території, окол. с. Чорнівка
23.VIII.2004 р.	2	птахи полювали на земноводних на мілководдях Дністровського водосховища (спостережника підпустили на віддаль 150 м), окол. с. Анадоли
X.2004 р.	1 доросла	шукала поживу на мілководдях ставка (спостережника підпустив на віддаль близько 100 м), окол. с. Вовчинець
Літо 2005 р.	2 дорослі	шукали поживу на мілководдях ставка, окол. с. Глибочок
5.IX.2005 р.	24	згряя разом з 3 особинами білого лелеки на прибережній ділянці ставка, пд.-зх. м. Заставна
25.V.2007 р.	1	мілководдя ставка, окол. с. Банилів-Підгірний
26–27.V.2007 р.	1	птаха літав над ставком, зак. «Зубровиця», Кошуя, окол. с. Банилів-Підгірний
12.VII.2007 р.	4 (виводок?)	птахи шукали поживу серед пасовища та на заболочених ділянках, окол. с. Ворничани
16.VIII.2007 р.	1	на польовій дорозі, окол. с. Суховерхів
Літо 2007 р.	5	долина р. Прут, окол. смт Лужани
4.IX.2007 р.	1	берег Дністровського водосховища, окол. м. Новодністровськ
10.IX.2007 р.	21	згряю спостерігали на мілководдях ставка, окол. с. Малий Кучурів

*Узагальнено за: Dzieduszycki, 1896; Боголђповъ, 1915; Клитин, 1950, 1959б, 1962; Андреев, 1953б; Татарин, 1969, 1973; Смогоржевський, 1979; Скильський, 1990а, 1990в, 1991, 1992в; Орнітологічні..., 1991а, 1991б, 1992, 1993а, 1993б, 1994, 1998; Годованець та ін., 1992а, 1992б; Клестов, Скильський, 1992; Скильський, 1992, 2000а, 2001, 2002а; Бучко та ін., 1994; Матеріали..., 1994, 1996; Підсумки..., 1994; Скильський та ін., 1997б; Бокотей, Соколов, 2000; Коржик та ін., 2001; Чорней та ін., 2001а; кол. ДПМ; І. М. Агатій, В. І. Бабух, В. І. Балабан, О. С. Балакін, Б. І. Баран, В. В. Бойко, В. В. Буджак, О. І. Войтенко, В. І. Галян, І. В. Глібка, Б. Й. Годованець, Г. В. Гонтар, С. Г. Гриб, В. М. Грищенко, В. М. Гулей, І. Дуток, М. В. Іванюк, Р. В. Іліка, Т. І. Клим, О. М. Клітін, М. Кобелюк, Я. М. Когутяк, В. Колотило, А. Кузь, Б. М. Кузьмінський, В. М. Лисюк, І. В. Лисюк, Д. П. Лиховоля, В. О. Мамаєвський, Р. І. Мелешук, П. Ю. Мороз, І. Г. Москалюк, В. В. Ніжник, Л. В. Олійник, М. П. Палевич, І. Романюк, К. В. Руснак, М. М. Семікін, М. І. Собко, Л. В. Сторожук, І. Б. Термена, Г. Д. Товстенко, В. Д. Тодорюк, І. Том'юк, В. А. Урбан, Д. С. Федорча, С. П. Федорча, О. О. Флора, І. І. Чорней, І. В. Якуб, А. Finne, члени гуртка «Пошук», учні Брусницької та Нелиповецької ЗОШ, особ. повід.; наші неопубл. матер.

Характерними місцями гніздування виду на Буковині є старі високостовбурні ліси (здебільшого листяні та мішані) з порівняно густим підліском, які знаходяться неподалік від заболочених ділянок, вологих луків і річкових долин (Клітін, 1956; Клітин, 1959в, 1962; Скільський, 1992б; Скільський та ін., 1994в; Skilsky et al., 1996; Чередарик та ін., 2001; Скільський, 2002б). Часто пара оселяється поблизу лісової дороги, протипожежної просіки, меліоративного каналу або невеликої галявини (підліт до будівлі здійснюється по вільному від дерев «коридору») (Скільський, 1997–1998).

Протягом репродуктивного періоду чорного лелеку спостерігали в багатьох пунктах (див. табл. 15), хоча гнізда виявлені лише в кількох (Скільський, 1997–1998; Чередарик та ін., 2001). Птахи оселялися, переважно, в листяних лісах (табл. 16). Для гніздування обирали високі дерева (рис. 34) з розлогими кронами (Клітін, 1956; Скільський, 1997–1998). У трьох випадках поява першого яйця у кладках припадає на перші числа другої декади квітня, початок і кінець травня (Скільський, 1997–1998).

Т а б л и ц я 16. Знахідки гнізд чорного лелеки в Чернівецькій області*

Біотоп, населений пункт	Дата	Розташування гнізда
Долина р. Сірет, окол с. Лукавець	? (не пізніше кінця XIX ст.)	Гнізда виявляли на високих деревах.
Грабово-буковий ліс, окол. с. Колінківці	гніздовий період, 1947–1951 рр.	Знаходилося на буці. Гніздо заселене.
Вірогідно, розташований поруч буковий ліс, окол. с. Стрілецький Кут	9.IX.1958 р.	На кукурудзяному полі поблизу лісу піймали молодого, ще погано літаючого, самця. Очевидно, що десь неподалік знаходилося гніздо. У шлунку птаха виявлені: лісова миша (<i>Sylvaeus sylvaticus</i> (L.)) – 5 екз., звичайний посівний ковалик (<i>Agriotes sputator</i> (L.)) – 3, горбатий хлібний турун (<i>Zabrus tenebrioides</i> (Goeze)), турун (<i>Carabus</i> sp.) і польова нориця (<i>Microtus arvalis</i> (Pall.)) – по 2 та польовий скакун (<i>Cicindela campestris</i> L.) – 1.
Буковий праліс, підніжжя г. Цецина, зах. окол. м. Чернівці	друга половина 1950-х рр.	Було розташоване в основі бокової, горизонтально нахиленої, гілки бука на висоті 10 м від землі. Пара птахів знаходилася біля гнізда.
Дубовий ліс у долині р. Дністер, окол. с. Рухотин	? (не пізніше початку 1970-х рр.)	Гніздилися на старих деревах.
Ялиновий ліс, окол. с. Багна	весна 1986 р.	Знаходилося в основі бокової, горизонтально нахиленої, гілки ялини на висоті 8 м від землі. Поблизу наявна просіка. Гніздо заселене, пара знаходилася неподалік.
	гніздовий період, 1987–1988 рр.	Лелеки виводили пташенят.

Біотоп, населений пункт	Дата	Розташування гнізда
Ялиново-ялицево-буковий ліс, окол. с. Багна	1986 р.	Було розташоване на ялиці (дерево з сухою верхівкою) на висоті близько 15 м від землі. Поблизу проходила просіка, а неподалік знаходилася галявина. (У 1988 р. тут провели суцільну вирубку лісу і птахи перестали гніздитися.)
Ялицево-буковий ліс, окол. м. Вижиця	до 1988 р.	Вижицьке лісництво (кв. 32), півд. м. Вижиця
Дубово-буковий ліс, окол. с. Валя Кузьмина	25.VI.1992 р.	Було розташоване в основі товстої бокової пристовбурової горизонтально нахиленої гілки дуба на висоті 16 м від землі. Неподалік (близько 15 м) проходила просіка. Скраю на гнізді знаходився один з членів пари (полетів геть, коли спостережники наблизилися на віддаль 25 м). Виводок налічував, як мінімум, 3 пташенят (приблизно десятиденного віку), а ще одне, мертве, знайдене під деревом – воно з невідомих причин упало на землю близько тиждень тому. (Гніздо знайдене 28.V.1992 р. – самка насиджувала кладку.)
	VII.1995 р.	Виводок налічував 3 пташенят.
Буковий ліс, окол. с. Ропча	18.VII.1995 р. (гніздо виявлене навесні 1995 р.)	Було розташоване в основі розгалуження бокових пристовбурових гілок бука на висоті 10 м від землі (поруч проходила просіка). У гнізді знаходилося 4 пташенят приблизно двомісячного віку (така ж їх кількість була й раніше – 7.VII). (У 1994 р. тут спостерігали виводок з 2 дорослих і 3 молодих особин.) 10.VIII тут бачили добре літаюче пташеня, яке при наближенні спостережника до гнізда полетіло геть.
	1996 р.	Пара вивела 4 пташенят.
	1999 р.	Гніздо було заселене.
	11.VIII.2000 р.	Зверху на гнізді лежала товста суха гілка, яка раніше відломилася трохи вище від стовбура дерева. Пара цього року пташенят не виводила.
	гніздовий період 2005–2007 рр.	Гніздо не заселене.
Вірогідно, розташований поруч лісовий масив, окол. с. Жилівка	7.VIII.2001 р.	На окраїні села піймали молоду особину (очевидно, що десь неподалік птахи гніздилися). На лелеці виявлено чимало ектопаразитів (їх знищили). Кормили його спочатку жовтком недовареного яйця, потім дощовими червами, мишоподібними гризунами (останніх їв дуже охоче). Через три тижні птах набув здатності літати і був відпущений на волю.
Дубовий ліс, окол. с. Дяківці	літо 2001 р.	Знаходилося в основі бокової, горизонтально нахиленої, гілки дуба на висоті 9 м від землі (узлісся). Гніздо заселене.

Закінчення таблиці 16

Біотоп, населений пункт	Дата	Розташування гнізда
Буковий праліс, окол. с. Глибочок	VII.2005 р.	Було розташоване в основі бокової, горизонтально нахиленої, гілки бука на висоті 15 м від землі. Поруч знаходиться просіка. Виводок налічував 4 пташенят.

*Узагальнено за: Fischer, 1899; Клитин, 1959б, 1962; Татаринів, 1969, 1973; Смогоржевський, 1979; Годованець та ін., 1992б, 1992в; Моніторинг..., 1994, 1997, 1998; Скільський, Федорча, 1995; Матеріали..., 1996; Скільський, 1997–1998, 2000а, 2001, 2002а; Чорней та ін., 2001б; Токарюк та ін., 2002а, 2002б; І. М. Агатій, П. В. Бундзяк, В. В. Бучко, О. М. Васін, Б. Й. Годованець, В. О. Голубев, Г. В. Гонтар, В. М. Гулей, О. М. Клітін, М. С. Оленчук, В. Л. Простебій, М. І. Собко, І. Б. Термена, Д. С. Федорча, особ. повід.; наші неопубл. матер.

Рис. 34. Чорні лелеки гнізда здебільшого влаштовують на листяних деревах. Березень 1995 р., дубово-буковий ліс, окол. с. Валя Кузьміна. Фото І. В. Скільського.

Відомо (Червона книга..., 1994; Бокотей, Дзюбенко, 2007), що чорні лелеки свої гнізда використовують протягом багатьох років. У кладці буває 2–6 (найчастіше 4) яєць. Насиджують самка і самець протягом 32–34 діб. У двомісячному віці пташенята покидають гніздо. Статевозрілими стають у три роки.

Рис. 35. Протягом літньо-осіннього періоду виявляли переважно поодиноких мігруючих чорних лелек. Друга половина серпня 2006 р., долина р. Черемош. Фото М. В. Агаманюка.

Осінь міграція чорного лелеки в Чернівецькій області триває з другої половини серпня і майже до кінця жовтня (Skilsky et al., 1996; Чередарик та ін., 2001). Останні зустрічі датовані 20.VIII–20.X, в середньому ($n = 19$) – $19.IX \pm 4,15$ ($CV = 58,1\%$) (розраховано за даними з літературних джерел (Головач и др., 1990а, 1990б; Грищенко, 1993, 1994в, 1994г) і

матеріалами, наведеними в табл. 15). У цей час спостерігали, як правило, поодиноких особин (рис. 35), іноді – зграйки до 5–15 птахів. Лише одного разу зафіксовані значні осінньо-міграційні скупчення (Skilsky et al., 1996), які налічували 50 і близько 100 особин (див. табл. 15).

Живиться чорний лелека (рис. 36) переважно невеликими хребетними та крупними комахами (Skilsky et al., 1996; Чередарик та ін., 2001). У шлунку молодої особини, здобутої у вересні (див. табл. 16), виявлені жуки й мишоподібні гризуни (Скільський, 1997–1998). У гірській частині Буковини ці птахи можуть нападати на карпатських тритонів (Хлус та ін., 2006б), інших земноводних.

Рис. 36. Характерними місцями живлення чорного лелеки є мілководдя річок, інші водойми та заболочені ділянки. Літо 2003р., Буковинське Передкарпаття. Фото К. М. Хлуса.

Охорона. Чорний лелека занесений на сторінки першого та другого видань Червоної книги України (1980, 1994) й у відповідні додатки до Бернської, Боннської і Вашингтонської конвенцій (Конвенція..., 1998, 1999; Чередарик та ін., 2001; Птахи України..., 2003; Скільський, 2004; Парникоза и др., 2005; Скільський та ін., 2005б, 2005г; Скільський, Мелешук, 2006; Хлус та ін., 2006а; Чорней та ін., 2006б), є птахом загальноєвропейської природоохоронної значущості (*Birds in Europe...*, 2004). Охороняється в НПП «Вижницький» (Годованець та ін., 1992б, 1993б; Клестов, Скільський, 1992; Скільський, Годованець, 1994; Скільський та ін., 1994, 2005, 2005в; Скільський, 1997–1998, 2000а; Коржик та ін., 2001; Чередарик та ін., 2001) (до

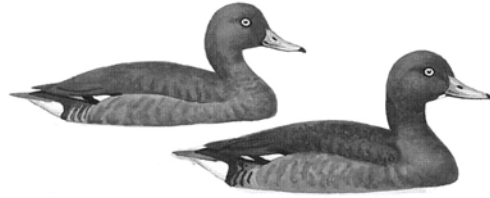
його складу входять колишні заказники «Лужки» і «Стебник») та орнітологічному заказнику «Чорний лелека» (Скільський, 1997–1998, 2002б; Жупанський та ін., 2000; Сівак, Солодкий, 2001; Чередарик та ін., 2001; Козьмук та ін., 2003; Сівак та ін., 2004; Солодкий та ін., 2004, 2005а). Також особини виду виявлені в межах проєктованих НПП «Хотинський» (Скільський, Мелещук, 2006б) і «Черемошський» (Чорней та ін., 2006), на територіях РЛП «Чернівецький» (Чередарик та ін., 2001) (однією з його складових є ландшафтний заказник «Цецино» (Чорней та ін., 2001б; Токарюк та ін., 2002а, 2002б)) і «Черемошський» (до його складу входить ландшафтний заказник «Чорний Діл» (Ющенко, 1982)), у заказниках ландшафтних «Красноільський» (Чорней та ін., 2006а), «Прутська заплава» (Чорней та ін., 2004) і «Совицькі болота» (Нещерет, 1999; наші дані), загальнозоологічному «Зубровиця» (Коржик та ін., 2001; Чорней та ін., 2003), орнітологічному «Драницький» (Григоренко, 1988; Скільський, 1990б, 1990в; Чорней та ін., 2001б) та ботанічному «Чапля» (Андрієнко та ін., 2006) (Хмельницьке Придністров'я). Доцільно створити нові заповідні об'єкти, зокрема в ур. Варниця поблизу с. Біла Криниця (Коржик та ін., 2001; Чорней та ін., 2001а), в долині р. Сірет неподалік від с. Панка (Коржик та ін., 2001), в інших місцях. Надалі необхідно провести детальне обстеження характерних місць перебування чорного лелеки (Скільський, 2000а) й організувати довкола нововиявлених та вже відомих гнізд спеціальні охоронні зони (Червона книга..., 1980; Грищенко та ін., 1992б; Чередарик та ін., 2001), заборонити тут вирубування дерев і обмежити господарську діяльність людей у репродуктивний період (Головач и др., 1990а, 1990б). Важливе значення має також побудова штучних гнізд для приваблення птахів (Ивановский, Самусенко, 1990; Грищенко, 1995а, 1997; Бокотей, Дзюбенко, 2007) і пропаганда охорони чорного лелеки серед місцевого населення (Ковальчук и др., 1992; Скільський, 1997–1998).

Ряд Гусеподібні – Anseriformes

Родина Качкові – Anatidae

КАЗАРКА ЧЕРВОНОВОЛА – *Rufibrenta ruficollis* (Pallas, 1769). На заході України – осінньо-зимовий залітний вид (Страутман, 1963; Талпош, 1999б; наші дані). У межі Прикарпаття (Федоренко та ін., 1990; Бучко, 1999) іноді потрапляють окремі птахи (занесені вітром, або ж ті, що заблукали) з північно-західної частини Чорного моря (тут проходить основний пролітний шлях) (Червона книга..., 1994; Русев, Лисенко, 2000), прямуючи долиною р. Дністер (Лысенко, 1983, 1991; Русев, Лысенко, 2000), тобто, ймовірно, і через територію Чернівецької області. Конкретні знахідки червоноволої казарки в регіоні досліджень відсутні.

ОГАР – *Tadorna ferruginea* (Pallas, 1764). Залітний вид (Талпош, 1999), зокрема у Прут-Дністровському межиріччі (Бучко, 1999б; Скільський, 2000б). 11.V.1984 р. самця спостерігали на ставку в околицях с. Колінківці Хотинського району (Скільський, 1990а з уточн.; Скільський и др., 1992; Матеріали..., 1994; наші неопубл. матер.).

ЧЕРНЬ БІЛООКА –*Aythya nyroca***(Güldenstädt, 1770)**

Созологічний статус. ЧКУ (II), ЧС МСОП (LR/nt), БеК (III), БоК (I, II)^у, ЗСПЗ (1).

Ознаки (за: Марисова, Талпош, 1984; Фесенко, Бокотей, 2002). Помітно менша від крижня. Довжина тіла сягає 38–42 см, розмах крил – 63–67 см, маса – 400–700 г. У самця голова, шия, воло і боки тулуба рудувато-каштанові, спина, плечі, попереки і надхвістя чорні. Черево, підхвістя і «дзеркальце» на крилах білі. Самка трохи тьмяніша. Райдужна оболонка ока біла або світло-блакитна. Молоді особини подібні до самки, але підхвістя з бурувато-сірими плямами. Політ стрімкий, маневровий і легкий. Знаходячись на воді, птах часто пірнає. Самець видає тихий хриплий звук, самка – різке крикання.

Поширення. Південна частина Європи, Північна Африка, Західна та Середня Азія (Воїнственський, Кістяківський, 1952). Північна межа області гніздування нестійка і широко пульсує, східні межі сучасного ареалу вимагають уточнення (Степанян, 1990). Зимують птахи на півдні Європи, в Азії та Західній і Східній Африці (Воїнственський, 1984). В Україні гніздяться місцями на заході та півдні, під час міграцій трапляються майже скрізь, зимують біля морського узбережжя (Фесенко, Бокотей, 2002).

У Чернівецькій області на гніздуванні білоока чернь раніше була виявлена (рис. 37) у Прут-Дністровському межиріччі (західніше Хотинської височини) й неглибоко в Передкарпатті (Клитин, 1959в; Шнаревич и др., 1959; Турянин, 1975; Бучко, 1999б; Скільський, 2000б; Чередарик та ін., 2001; Скільський та ін., 2005г; та ін.). Пролітних особин зустрічали на Дністровському водосховищі (Матвєєв, 2005а, 2005б) та в деяких інших місцях.

Чисельність. Конкретні відомості відсутні. За даними О. М. Клітіна (1959б), в середині ХХ ст. це звичайний вид на ставках рівнинної частини Чернівецької області, де, вірогідно, зник на гніздуванні до кінця 1970-х рр. (Скільський та ін., 2005). Напевне, причинами зменшення чисельності черні білоокої протягом останніх десятиліть є антропогенна трансформація місць, придатних для гніздування, пряме знищення птахів людиною (Чередарик та ін., 2001).

Екологія. Ймовірно гніздовий*, мігруючий вид (Андреев, 1953б; Бучко, 1999; Скільський, 2000; Матвєєв, 2005а, 2005б). Екологія не вивчена. О. М. Клітін (1959а)

*Гніздування достовірно не встановлене. Окремі автори, які проводили дослідження в 1940–1960-х рр., пишуть про розмноження виду (Клитин, 1965а), зокрема й на значно зарослих ставках Кіцманського рибгоспу (Клитин, 1959б; Татарінов, 1969, 1973), але жодних конкретних даних не наводять.

пише, що птахи траплялися переважно на значно зарослих озерах і ставках. Хронологія зустрічей білоокої черні в Чернівецькій області наступна. Навесні перших мігрантів спостерігали у другій половині березня (Чередарик та ін., 2001). 24.ІІІ.1981 р. 3 особин бачили біля с. Шубранець (Скильський і др., 1992). У репродуктивний період птахи виявлені (Клитин, 1962; Скильський і др., 1992; Чередарик та ін., 2001) 1–11.VІІІ.1953 р. на ставках поблизу м. Кіцмань, сіл Лашківка, Ошихліби, Ставчани та Суховерхів. VІІІ.1951 р. білооку чернь здобували на ставку на Рогізні (Клитин, 1962) (зараз це околиця Чернівців). У 2002 р. пролітні птахи зустрінуті в межах Дністровського водосховища (Матвеев, 2005а, 2005б).

Рис. 37. Поширення білоокої черні в Чернівецькій області.

1 – Рогізна, пн.-зх. окол. м. Чернівці (Клитин, 1962 з уточн.); 2 – окол. с. Стерче, Глибоцький р-н (І. І. Турянин, особ. повід.); 3 – с. Шубранець, Заставнівський р-н (Скильський і др., 1992); 4 – Кіцманський рибгосп, окол. м. Кіцмань (Клитин, 1959б; Татаринів, 1969, 1973; Скильський і др., 1992; Чередарик та ін., 2001); 5 – окол. с. Лашківка, Кіцманський р-н (Клитин, 1962; Скильський і др., 1992; Чередарик та ін., 2001); 6 – окол. с. Ошихліби, там само (Клитин, 1962; Скильський і др., 1992; Чередарик та ін., 2001); 7 – окол. с. Ставчани, там само (Клитин, 1962; Скильський і др., 1992; Чередарик та ін., 2001); 8 – окол. с. Суховерхів, там само (Клитин, 1962; О. М. Клітін, особ. повід.); 9 – окол. с. Чорторія, там само (І. І. Турянин, особ. повід.); 10 – окол. с. Рухотин, Хотинський р-н (І. І. Турянин, особ. повід.).

Відомо (Лысенко, 1991; Червона книга..., 1994), що характерними місцями перебування білоокої черні є глибокі заплавні озера із заростями очерету та ділянками відкритої води. Пари утворює під час зимівлі й у перші дні після прильоту. Гнізда влаштовує, як правило, на сплавинах і заламах очерету. Кладки, які налічують 6–14 яєць, з'являються з травня. Насиджує самка 25–28 діб. Молоді птахи стають на крило у віці двох місяців.

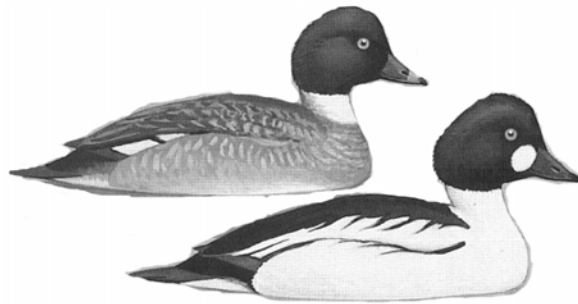

Охорона. Білоока чернь занесена до другого видання Червоної книги України (1994), в Червоний список Міжнародного Союзу охорони природи й у відповідні додатки до Бернської та Боннської конвенцій (Конвенція..., 1998; Птахи України..., 2003; Скільський, 2004в; Парникоза и др., 2005; Скільський та ін., 2005г), є птахом загальноєвропейської природоохоронної значущості (Birds in Europe..., 2004). Надалі необхідно провести детальне обстеження водойм рівнинної частини регіону і виявлені місця гніздування (хоча це поки що малоімовірно) негайно взяти під охорону (Чередарик та ін., 2001).

ГОГОЛЬ –

Vucephala clangula

(Linnaeus, 1758)

Созологічний статус. ЧКУ (III), БеК (III), БоК (I, II)ʸ.

Ознаки (за: Марисова, Талпош, 1984; Фесенко, Бокотей, 2002). Середнього розміру качка; довжина тіла – 42–50 см, розмах крил – 65–80 см, маса – 0,4–1,4 кг. У самця на голові біла пляма (порівняно велика, чорна, із зеленуватим відблиском), яка знаходиться між дзьобом і оком. Грудки, відносно тонка і коротка шия, боки тіла та черво яскраво-білі, спина чорна, на крилах є по великому світлому «дзеркальцю». Очі та ноги жовті, дзьоб сірий. У самки велика коричнева голова, на короткій шії біле кільце, загальне забарвлення тулуба сіре. Птахи часто пірнають, з води злітають легко. Політ швидкий, маневровий, з характерним свистом крил. Звуки – хрипле «кра-кра». Молодий птах подібний до самки, але без «нашийника».

Поширення. Ареал охоплює переважно лісотундрову і тайгову зони Євразії та Північної Америки (Бианки, 1989; Червона книга..., 1994). Місця зимівлі зосереджені поблизу морських узбережь Західної та Південної Європи, Південної і Східної Азії, Північної Америки (Воїнственський, 1984). В Україні гніздиться в Західному Поліссі та в пониззі Дніпра, протягом періоду міграції трапляється на всій території (Фесенко, Бокотей, 2002). Регулярно зимує уздовж морського узбережжя, на Дунаї, Дніпрі, в окремих місцях заходу та сходу нашої країни, іноді спостерігали взимку і в інших регіонах (Лысенко, 1991; Бучко, 1999в; Фесенко, Бокотей, 2002; та ін.).

На території Чернівецької області гоголь виявлений (рис. 38) у рівнинній частині та неглибоко в Передкарпатті (Клитин, 1959, 1962; Скільський, 2000; Скільський, Бучко, 2000б, 2001; Чередарик та ін., 2001; Хлус та ін., 2003а;

Скильський и др., 2004; Скільський та ін., 2005г; та ін.). Основна кількість пунктів зустрічей зосереджена на р. Прут і в межах Дністровського водосховища.

Чисельність. У 1990–2000 рр. у регіоні зимувало 12–20 (15) особин. Як правило, ми виявляли невеликі зграйки (Хлус та ін., 2003а) – до 10 і більше птахів (Скильський, Бучко, 2001; Скильський и др., 2004). За даними обліків, гоголь взимку в 1990-х рр. на водоймах рівнинної частини (р. Прут у межах Чернівців) був рідкісним: щільність сягала 2,1 ос./10 км маршруту (Скільський, 2000б, 2004б; Скильський, Бучко, 2001). На місцях зимівлі можливе пряме знищення птахів людиною.

Екологія. Пролітний, зимуючий вид (Клитин, 1959, 1962, 1965; Бучко, 1999; Скільський, 2000; Скильський, Бучко, 2001; Скильський и др., 2004; Матвеев, 2005а, 2005б; Скільський та ін., 2005; Скільський, Мелещук, 2006; та ін.). Основними місцями перебування є водойми рівнинної частини (Хлус та ін., 2003), переважно, великі річки (рис. 39) та Дністровське водосховище (Чередарик та ін., 2001). Матеріали стосовно осінньої міграції птахів у регіоні досліджень відсутні (Скильський, Бучко, 2001; Чередарик та ін., 2001). Хронологія зустрічей гоголя взимку (спостерігали переважно з початку другої декади грудня до останніх чисел січня) та навесні (проліт триває з майже середини – протягом другої половини березня) представлена в табл. 17. Трофічні зв'язки на Буковині не вивчені.

В Україні гоголь гніздиться на півночі Рівненської та Волинської областей, а також в окремих пунктах уздовж р. Дніпро; основні зимові скупчення зосереджені на деяких водосховищах й Азово-Чорноморському узбережжі (Лысенко, 1991; Бучко, 1999а, 1999в; та ін.).

Охорона. Вид занесений до другого видання Червоної книги України (1994) та у відповідні додатки до Бернської і Боннської конвенцій (Конвенція..., 1998; Птахи України..., 2003; Скільський, 2004в; Парникоза и др., 2005г; Скільський та ін., 2005; Скільський, Мелещук, 2006). Гоголь виявлений у межах проектного НПП «Хотинський» (Скільський, Мелещук, 2006), а також у заказниках ландшафтному «Прутська заплава» (Чорней та ін., 2004) і в ботанічному «Чапля» (Андрієнко та ін., 2006) (лівобережжя Дністра сусідньої Хмельниччини). У рівнинній частині Чернівецької області, ймовірно, доцільно взяти під охорону місця скупчення птахів на зимівлі (Скильський, Бучко, 2001; Чередарик та ін., 2001), створивши орнітологічні заказники.

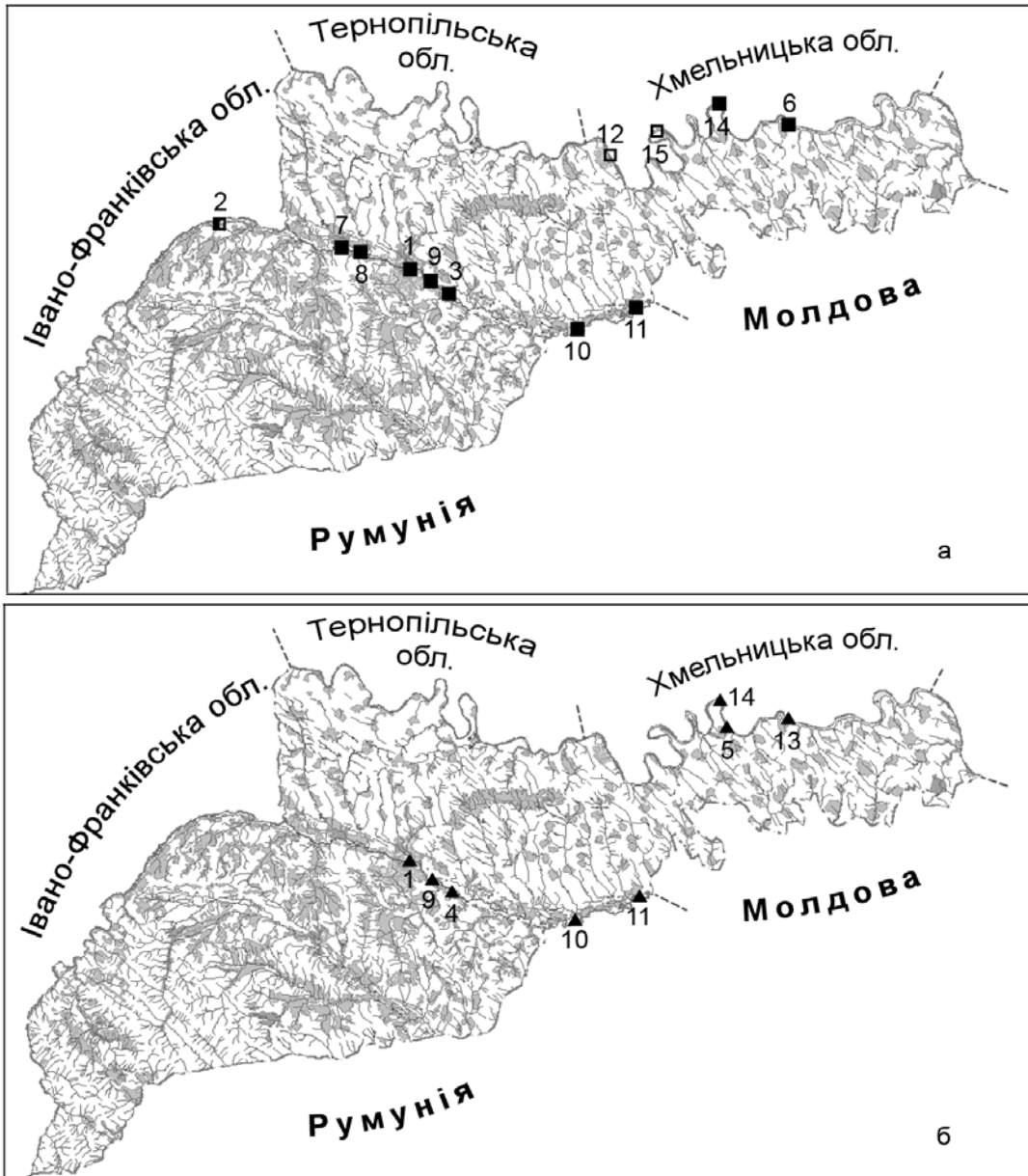

Рис. 38. Поширення гоголя в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках: а – зимівля, б – період міграцій.

1 – м. Чернівці (Бучко та ін., 1996; Матеріали..., 1996; Скільський, 2000б, 2004б, 2006; Скільський, 2001, 2002; Скільський, Бучко, 2001); 2 – Панська долина, окол. с. Слобода-Баннів, Вижицький р-н (Клітин, 1962 з уточн.; О. М. Клітин, особ. повід.); 3 – окол. с. Остриця, Герцаївський р-н (Бучко та ін., 1996); 4 – окол. с. Цурень, там само (Годованець та ін., 1993в; Орнітологічні..., 1993б); 5 – окол. с.

Рис. 39. Характерне місце зустрічей гоголя протягом періоду весняної міграції. Березень 1992 р., р. Прут, м. Чернівці. Фото В. А. Нікорича.

Т а б л и ц я 17. Зустрічі гоголя в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках*

Дата	Кількість особин	Місце перебування
Зимовий період		
6.I.1928 р.	1	здобута поблизу р. Дністер біля с. Брага
11.I.1928 р.	самка і самець	птахи здобуті неподалік від гирла р. Смотрич, окол. с. Цвіклівці
1946–1975 рр.	?	окремих особин іноді виявляли на р. Черемош у Панській долині, окол. с. Слобода-Банилів
11.XII.1995 р.	8 самок	зграйка на р. Прут, м. Чернівці
22.XII.1995 р.	самка	р. Прут, м. Чернівці
	3 самки і самець	зграйка на р. Прут, окол. с. Остриця
23.I.1997 р.	3 самця	зграйка на р. Прут, м. Чернівці
26.I.1997 р.	2 самки і 6 самців	зграйка на р. Прут, окол. смт Лужани
	самка	р. Прут, окол. с. Мамаївці

Грушівці, Кельменецький р-н (особ. повід. місцев. жителя); 6 – окол. с. Комарів, там само (особ. повід. місцев. жителя); 7 – окол. смт Лужани, Кіцманський р-н (В. В. Бучко, особ. повід.); 8 – окол. с. Мамаївці, там само (В. В. Бучко, особ. повід.); 9 – окол. с. Магала, Новоселицький р-н (Годованець та ін., 1993в; Орнітологічні..., 1993б; Скильський, Бучко, 2000); 10 – окол. с. Тарасівці, там само (Чорней та ін., 2004); 11 – окол. с. Мамалига, там само (Чорней та ін., 2004); 12 – окол. с. Брага, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл. (Храневич, 1929); 13 – Бакотська затока, поблизу с. Гораївка, там само (Любінська, Стеценко, 2006); 14 – зак. «Чапля», окол. с. Демшин, там само (Андрієнко та ін., 2006а); 15 – окол. с. Цвіклівці, там само (Храневич, 1929).

Закінчення таблиці 17

Дата	Кількість особин	Місце перебування
9.I.1999 р.	9 самок і 5 самців	згряя на р. Прут біля с. Магала
28.I.2000 р.	5 самок і 2 самці	зграйка на р. Прут поблизу с. Магала
Початок 2000-х рр.	?	Дністровське водосховище, окол. с. Комарів
Період міграцій		
10.III.1992 р.	3 самки і самець	зграйка на р. Прут, окол. с. Цурень
21 і 31.III.1992 р.	самка і самець	р. Прут поблизу с. Магала
Весна, кінець 1990-х рр.	?	мігруючі особини зустрінуті на Дністровському водосховищі, окол. с. Грушівці

Примітка. У Зоологічному музеї Чернівецького університету зберігаються чучела 3 пролітних особин, здобутих, очевидно, в першій половині ХХ ст. румунськими зоологами на території Північної Буковини (О. М. Клітін, особ. повід.). Більш конкретні відомості стосовно знахідок цих птахів відсутні.

*Узагальнено за: Храевич, 1929; Клитин, 1962; Годованець та ін., 1993в; Орнітологічні..., 1993б; Бучко та ін., 1996; Матеріали..., 1996; Скильський, Бучко, 2000; В. В. Бучко, О. М. Клітін, особ. повід.; наші неопубл. матер.

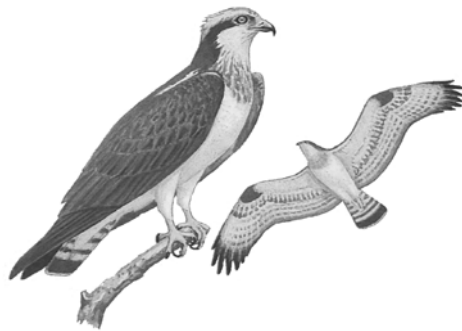
Ряд Соколоподібні – Falconiformes

Родина Скопові – Pandionidae

СКОПА –

Pandion haliaetus

(Linnaeus, 1758)

Созологічний статус. ЧКУ (III), БеК (II), БоК (II), КТВ (II), ЗЄПЗ (3).

Ознаки (за: Марисова, Талпош, 1984; Фесенко, Бокотей, 2002). Завбільшки з великого мартина (в польоті) з коротким округлим хвостом і довгими, порівняно вузькими крилами. Верх тіла у дорослого птаха темно-бурий, низ білий з темними плямами на волі. Голова світла з чорною широкою смугою через око. Довжина тіла сягає 55–69 см, розмах крил – 1,5–1,6 м, маса – близько 1,5 кг. Полюючи, скопа літає невисоко над водою з напівзігнутими крилами. Над поміченою у воді здобиччю час

від часу зависає в повітрі на одному місці. Звуки – у шлюбному польоті писклявий крик «кі-кі-кі», або тривожний біля гнізда «кью-кью-кью». Обережний птах. У молодих особин на перах верху світла облямівка, а на лобі, тім'ї та потилиці наявні буруваті плями.

Поширення. Гніздиться майже по всій Земній кулі, крім Арктики й Антарктики (Зубаровський, 1977). Птахи з північної частини Євразійського континенту зимують в Африці та Південній Азії (Червона книга..., 1994). В Україні скопа в наш час зрідка гніздиться переважно на Поліссі (Фесенко, Бокотей, 2002). Протягом міграційного періоду зустрічається майже скрізь (Червона книга..., 1994), за винятком високогірних районів.

У Чернівецькій області (рис. 40) скопа трапляється спорадично по всій території Прут-Дністровського межиріччя, у гніздовий період неглибоко проникає в Буковинське Передкарпаття (Андреев, 1953б; Клитин, 1959б, 1959в, 1962, 1964б; Шнаревич и др., 1959; Татаринів, 1969, 1973; Полищук, Гарасевич, 1986; Редкие..., 1988; European..., 1992; Скільський, 2000б; Чередарик та ін., 2001; Хлус та ін., 2003б, 2006а; Скильський и др., 2004; Скільський та ін., 2005г; та ін.); іноді окремі особини долинами Черемоша та Малого Сірету проникають у власне гірську частину (Ющенко, 1982; Скильський и др., 1992; О. М. Клітін, особ. повід.) до висоти 1000 м н. р. м. Основна кількість пунктів зустрічей зосереджена на великих річках і порівняно значних за площею озерах (рис. 41) та ставках рівнини.

Чисельність. Рідкісний вид (Клитин, 1959в). Як раніше (European..., 1992), так і в наш час цілком можливе гніздування 1–2 пар скопи, особливо східніше та південно-східніше Хотинської височини (Скильський и др., 2004). Основними причинами зменшення чисельності є вирубування високостовбурних лісів, забруднення водойм і зменшення їх рибних запасів, посилення фактора турбування, пряме переслідування людиною (Редкие..., 1988; Червона книга..., 1980, 1994; Чередарик та ін., 2001). До речі, прозорість води у водоймі, поблизу якої мешкають особини виду, відіграє дуже важливу роль у їхньому житті, оскільки від цього залежить успішність результатів полювання, а отже – і життєздатність цього птаха. Тому значне забруднення річок, озер і ставків, а також повільна відтворювальна здатність скопи, її дуже спеціалізовані екологічні преферендуми та чутливість до найменших змін довкілля, разом з іншими негативними чинниками призвели до повного зникнення птахів у багатьох місцях або до різкого зменшення чисельності.

Екологія. Імовірно (достовірно?) гніздовий, мігруючий (пролітний) вид (Клитин, 1959б, 1959в; Годованець та ін., 1992а; Бучко та ін., 1994; Скільський, 2000б; Скильський и др., 2004; Скільський, Мелешук, 2006; та ін.); залітний у гірській частині Буковинських Карпат. Характерними місцями перебування є високостовбурні ліси поблизу великих річок, озер, водосховищ і риборозплідних ставків (Червона книга..., 1994; Чередарик та ін., 2001). У Чернівецькій області весняна міграція скопи, очевидно, триває протягом березня–квітня. Гніздування остаточно не доведене (Зубаровський, 1977; наші дані). За неперевіреною інформацією, в 1987 р. (друга половина весни)

мисливствознавець С. Л. Корнецькі (особ. повід.) виявив заселене гніздо в долині р. Прут поблизу с. Мамалига. Конкретні знахідки особин виду в регіоні досліджень наведені в табл. 18. Осінній відліт на місця зимівлі відбувається у вересні–жовтні (Чередарик та ін., 2001).

Рис. 40. Поширення скопи в Чернівецькій області.

1 – окол. м. Чернівці (Клитин, 1962; Скільський, 2000б; О. М. Клітін, особ. повід.); 2 – окол. с. Онут, Заставнівський р-н (Клитин, 1962; О. М. Клітін, особ. повід.); 3 – окол. с. Дністрівка, Кельменецький р-н (Скільський и др., 1992; О. М. Клітін, особ. повід.); 4 – Кіцманський рибгосп, поблизу м. Кіцмань (Андреев, 1953б з уточн.; Скільський и др., 1992); 5 – окол. смт Неполоківці, Кіцманський р-н (Б. М. Кузьмінський, особ. повід.); 6 – окол. с. Кліводин, там само (Годованець та ін., 1992а; Орнітологічні..., 1993б); 7 – окол. с. Коростувата, там само (Скільський, 2002а); 8 – окол. с. Лашківка, там само (Клитин, 1962; Скільський и др., 1992; Бучко та ін., 2002); 9 – окол. с. Мамаївці, там само (Бучко та ін., 1994); 10 – окол. с. Суховерхів, там само (Клитин, 1962; О. М. Клітін, особ. повід.); 11 – окол. с. Чорторія, там само (Бучко та ін., 1994); 12 – окол. м. Новоселиця (Клитин, 1962; О. М. Клітін, особ. повід.); 13 – окол. с. Драниця, Новоселицький р-н (Чорней та ін., 2001б; С. Л. Корнецькі, особ. повід.); 14 – окол. с. Мамалига, там само (Чорней та ін., 2004; С. Л. Корнецькі, особ. повід.); 15 – окол. с. Тарасівці, там само (Чорней та ін., 2004; неопубл. матер.); 16 – зак. «Чорний Діл», лісод. Перкалаб, Путильський р-н (Ющенко, 1982 з уточн.); 17 – поблизу м. Новодністровськ, Сокирянський р-н (Сабодаш и др., 1994 з уточн.); 18 – окол. с. Банилів-Підгірний, Сторожинецький р-н (Скільський и др., 1992; О. М. Клітін, особ. повід.); 19 – окол. с. Зелена Липа, Хотинський р-н (Клитин, 1962; Скільський и др., 1992); 20 – окол. с. Колінківці, там само (Годованець та ін., 1992а; Орнітологічні..., 1993а).

Рис. 41. Великі озера рівнини є характерним місцем полювання скопи. Драницький орнітологічний заказник, Новоселицький район. Фото В. В. Буджака.

Т а б л и ц я 18. Зустрічі скопи в Чернівецькій області*

Дата	Кількість особин	Місце перебування
Гніздовий період, 1946–1962 рр.	?	р. Прут, окол. м. Новоселиця
	?	ставок, окол. с. Суховерхів
Осінній (міграційний) період, 1946–1962 рр.	?	р. Прут, окол. м. Чернівці
3.IX.1955 р.	1	ставки, окол. м. Кіцмань
4.VII.1960 р.	самець	здобутий на р. Дністер поблизу с. Онут; у шлунку виявлені залишки 3 екз. звичайної марени (<i>Barbus barbus</i> (L.))
25.VII.1960 р.	1	р. Дністер, окол. с. Зелена Липа
20.IX.1962 р.	самка	пролітний птах (з кільцем – помічений у м. Хельсінкі, Фінляндія), здобутий на ставку поблизу с. Лашківка; у шлунку виявлені залишки коропа (<i>Cyprinus carpio</i> L.)
14.V.1968 р.	2	р. Дністер, окол. с. Дністрівка
V.1986 р.	1	р. Черемош, окол. смт Неполоківці
1.V і 2.VI.1991 р.	1	птах активно полював на риборозплідному ставку і впійману здобич носив в одному напрямку, окол. с. Колінківці
Гніздовий період, 1991–1992 рр.	?	долина р. Дністер поблизу м. Новодністровськ
5.IX.1992 р.	1	риборозплідні ставки, окол. с. Кліводин
Гніздовий період 1993 р.	1	птах активно полював на рибу і впійману здобич носив у північно-східному напрямку, р. Совиця-Кіцманська, окол. с. Мамаївці
Кінець VI.1994 р.	1	птах активно полював на рибу і впійману здобич носив у північно-східному напрямку, р. Черемош, окол. с. Чорторія
Перша декада III.2000 р.	1	р. Прут, окол. с. Коростувата

*Узагальнено за: Клитин, 1962; Скильський, 1990а; Годованець та ін., 1992а; Скильський і др., 1992;

Орнітологічні..., 1993а, 1993б; Бучко та ін., 1994, 2002; Сабодаш и др., 1994; Скільський, 2002а; О. М. Клітін, Б. М. Кузьмінський, особ. повід.; наші неопубл. матер.

З літературних джерел відомо (Редкие..., 1988; Червона книга..., 1994), що гніздо пара птахів влаштовує на верхівці великого дерева, яке використовує протягом тривалого часу. Кладка (кінець квітня – початок травня) налічує 2–3 яйця. Насиджує, як правило, самка 35 діб. Пташенята покидають гніздо через два місяці. Статевозрілими молоді особини стають у віці трьох років.

Окремі птахи можуть проникати долинами річок в гірську частину Чернівецької області. Про це свідчить знахідка однієї особини 15.VII.1964 р. на ставку (місцевість «Крива») поблизу с. Банилів-Підгірний (Скільський и др., 1992; О. М. Клітін, особ. повід.). Також, О. Ющенко (1982) виявив скопу в межах заказника «Чорний Діл» (південь Путильського району). Без сумніву це так само був залітний птах. Тим більше, що подібні знахідки відомі з інших місць Карпатської гірської країни (Страутман, 1954, 1963; Татарінов, 1969, 1973).

Живиться скопа майже виключно рибою (стенофаг) (Клітин, 1969). У шлунках 2 птахів, здобутих свого часу в рівнинній частині Буковини О. М. Клітіним (Клітин, 1962), виявлені залишки двох видів з родини Коропові (Cypripidae) (див. табл. 18). І. Ф. Андрєєв (1953б) пише, що цих птахів спостерігали на коропових ставках у Кіцманському районі, які активно полювали на рибу.

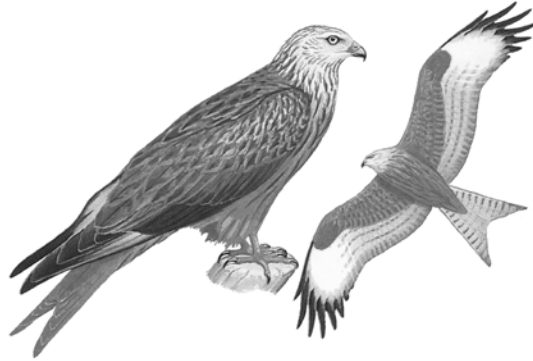
Охорона. Скопа занесена до першого та другого видань Червоної книги України (1980, 1994) та у відповідні додатки до Бернської, Боннської і Вашингтонської конвенцій (Конвенція..., 1998, 1999; Чередарик та ін., 2001; Птахи України..., 2003; Скільський, 2004в; Парникоза и др., 2005; Скільський та ін., 2005г; Скільський, Мелешук, 2006; Хлус та ін., 2006а), є птахом загальноєвропейської природоохоронної значущості (Birds in Europe..., 2004). Особини виду виявлені в межах проектного НПП «Хотинський» (Скільський, Мелешук, 2006), а також у заказниках орнітологічному «Драницький» (Чорней та ін., 2001б) і ландшафтних «Прутська заплава» (Чорней та ін., 2004) й «Чорний Діл» (Ющенко, 1982). У місцях постійного перебування скопи необхідно організувати дієву охорону (Чередарик та ін., 2001), а також біля багатих на рибу водойм доцільно встановлювати штучні платформи з метою приваблювання птахів на гніздування (Мищенко, 1983; Методы..., 1990; Грищенко, 1997; та ін.). Бажано вживати відповідні заходи з метою запобігання прямого знищення людиною (Червона книга..., 1980; Gorban, 1984; Луговая, Луговой, 2000) цих своєрідних представників орнітофауни, проводити пропаганду збереження виду (Красная книга..., 1978; Ковальчук и др., 1992).

Родина Яструбові – Accipitridae

ШУЛІКА РУДИЙ –

Milvus milvus

(Linnaeus, 1758)

Созологічний статус. ЧКУ (I), ЄЧС (К*), БеК (II), БоК (I, II), КТВ (II), ЗЄПЗ (2).

Ознаки (за: Корнєєв, 1984; Марисова, Талпош, 1984; Фесенко, Бокотей, 2002). Схожий на чорного шуліку, але помітно крупніший за нього з більш глибоко вирізаним хвостом. Довжина тіла – 60–66 см, розмах крил – 1,5–1,7 м, маса – близько 1 кг. У забарвленні дорослого птаха переважають іржасто-руді тони, особливо на нижній частині тіла (тут наявні також поздовжні темні штрихи) та на хвості. Голова світла, білувата. Молода особина має розкидані по всьому тілу вохристі плямки. Голос іноді нагадує свист. Рудий шуліка, вистежуючи здобич, може довго ширяти в повітрі, розчепірюючи хвоста.

Поширення. Ареал охоплює Західну та Південну Європу, Північно-Західну Африку, Малу Азію й Кавказ (Редкие..., 1988). Особини з північної частини області поширення є перелітними (зимують у Середземномор'ї, на півдні Європи, в Африці), а з південної – ведуть осілий спосіб життя (Зубаровський, 1977). В Україні рудий шуліка раніше гніздився переважно на правобережжі (лісова та лісостепова зони, Карпати) (Червона книга..., 1994). Зараз очевидно лише залітний вид; гніздування можливе в Північно-Західному Поліссі (Фесенко, Бокотей, 2002).

Рудого шуліку спорадично виявляли в усіх ландшафтних зонах Чернівецької області (Андреев, 1953б; Клітін, 1956; Клитин, 1959, 1962; Шнаревич и др., 1959б; Полишук, Гарасевич, 1986; Редкие..., 1988; Червона книга..., 1994; Коржик, Скільський, 2000б; Скільський, 2000; Чередарик та ін., 2001; Хлус та ін., 2003а, 2003б, 2006а; Скільський и др., 2004; Скільський та ін., 2005б, 2005г; та ін.). Основна кількість зустрічей зосереджена в західній частині Хотинської височини і на прилеглих ділянках, а також місцями в Буковинському Передкарпатті (рис. 42). На гніздуванні неглибоко проникає в гірську частину – до висоти 800 м н. р. м.

Чисельність. Як раніше (Fischer, 1899; Клитин, 1959б; Зубаровський, 1977), так і в наш час (Хлус та ін., 2003б), трапляється надзвичайно рідко* – виявляли, як правило, поодиноких особин (Скільський та ін., 2003; Скільський, Мелешук, 2006). Протягом

*За даними з окремих джерел (Редкие..., 1988), рудий шуліка був звичайним у другій половині XIX ст. на території східної частини теперішньої Чернівецької області.

останніх десятиліть перестав зустрічатися в багатьох місцях регіону досліджень (Скільський та ін., 2005г). У наш час можливе гніздування (хоча це малоймовірно) на території Чернівецької області не більше 1–2 пар. Основними причинами зменшення чисельності є вирубування старих лісів, рекреація, пряме знищення птахів людиною (Червона книга..., 1980, 1994; Редкие..., 1988; Чередарик та ін., 2001).

Рис. 42. Поширення рудого шуліки в Чернівецькій області.

1 – Чезарський ліс, Садгора, м. Чернівці (Андреев, 1953б; Клитин, 1962; Скільський, 2000б); 2 – окол. м. Вижниця (особ. повід. місцев. жителя); 3 – окол. с. Багна, Вижницький р-н (Скільський и др., 1992; В. М. Гулей, особ. повід.); 4 – окол. с. Долішній Шепіт, там само (Клитин, 1962; Скільський и др., 1992; О. М. Клітін, особ. повід.); 5 – окол. с. Лопушна, там само (Андреев, 1953б; Редкие..., 1988); 6 – поблизу г. Бердо, окол. с. Васловівці, Заставнівський р-н (Андреев, 1953б з уточн.); 7 – окол. с. Грушівці, Кельменецький р-н (Шидловський, 1993; Скільський, Мелешук, 2006); 8 – окол. м. Кіцмань (Андреев, 1953б); 9 – окол. с. Стрілецький Кут, Кіцманський р-н (Ковальчук та ін., 1991; Скільський, 2003); 10 – Топорівський ліс, окол. с. Топорівці, Новоселицький р-н (Андреев, 1953б; Редкие..., 1988); 11 – окол. с. Чорнівка, там само (Ковальчук та ін., 1991; Скільський, 2003; О. М. Клітін, особ. повід.).

Екологія. На Буковині фактично не вивчена (Чередарик та ін., 2001). Рудий шуліка – гніздовий (раніше), мігруючий вид (Годованець та ін., 1993б; Скільський, 2000б; Скільський и др., 2004; Скільський, Мелешук, 2006; та ін.). Характерними місцями перебування є узлісся та галявини старих високостовбурних листяних і мішаних лісів, які межують з відкритими ділянками і водоймами (Клитин, 1959б; Зубаровський, 1977; Червона книга..., 1980; Скільський та ін., 1994в). В Українських Карпатах

оселяється переважно в передгір'ях уздовж річкових долин (Клітін, 1956; Клитин, 1962, 1964б; Скільський та ін., 2003). Весняна міграція триває з кінця березня. На території Чернівецької області найбільш рання знахідка датована серединою третьої декади цього місяця (табл. 19). Гнізда птахи будують у кронах дерев (Клітін, 1956; Клитин, 1959б); І. Ф. Андреев (1953б) знаходив їх переважно на дубах. З середини липня молоді особини піднімаються на крило. Скажімо, саме приблизно в цей час наприкінці 1950-х рр. у буковому лісі неподалік від с. Стрілецький Кут здобули птаха, який щойно покинув гніздо (Ковальчук та ін., 1991; Скільський та ін., 2003; кол. ЧКМ*). Рудий шуліка моногам, якому властивий стійкий гніздовий консерватизм (Червона книга..., 1980, 1994). Осінній відліт триває до початку жовтня (Чередарик та ін., 2001), хоча основна кількість птахів мігрує на південь, напевне, протягом вересня.

Т а б л и ц я 19. Зустрічі рудого шуліки в Чернівецькій області*

Дата	Кількість особин	Місце перебування
Гніздовий період, 1945–1949 рр.	?	гніздяться, Чезарський ліс, окол. м. Чернівці
	?	гніздяться, окол. м. Кіцмань
	?	гніздяться, поблизу г. Бердо, окол. с. Васловівці
	?	гніздяться, окол. с. Лопушна
	?	гніздяться, ліс, окол. с. Топорівці
3.IX.1948 р.	самець	здобутий в ялиновому лісі, окол. с. Долішний Шепіт
9.IX.1948 р.	1	здобута в окол. с. Долішний Шепіт
25.III.1958 р.	1	здобута на узліссі (грабово-букові насадження), Садгора, пн.-сх. окол. м. Чернівці
	самка	здобута в буковому лісі, окол. с. Чорнівка
1.V.1992 р.	1	окол. с. Грушівці
1–10.VI.1992 р.	1	окол. с. Багна
VII.1992 р.	?	Вижницьке лісництво (кв. 25), півд. м. Вижниця

*Узагальнено за: Андреев, 1953б; Клитин, 1962; Ковальчук та ін., 1991; Скильський и др., 1992; Скільський та ін., 2003; Шидловський, 1993; Скільський, Мелешук, 2006; кол. ЧКМ; О. М. Клітін, особ. повід.; наші неопубл. матер.

Відомо (Зубаровський, 1977; Редкие..., 1988; Червона книга..., 1994), що рудий шуліка гнізда будує (іноді займає чужі) на висоті 7–22 м. Кладка (з'являється в кінці квітня – на початку травня) налічує 1–3 (рідше – 4) яйця. Насиджування триває майже місяць. Приблизно у віці 45 діб пташенята залишають гніздо. Статевозрілими стають на третьому році життя.

Живляться руді шуліки різноманітними дрібними хребетними, падлом і покидьками (Червона книга..., 1994). Іноді полюють на рибу, про що свідчать спостереження І. Ф. Андреева (1953б). Цитований дослідник свого часу неодноразово спостерігав цих птахів на ставках поблизу Кіцманя.

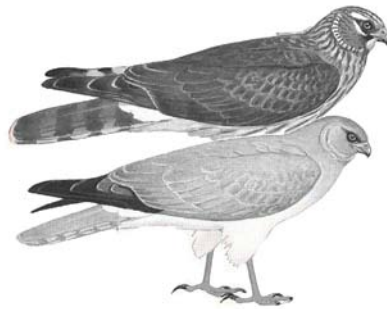
*У фонди Чернівецького краєзнавчого музею чучело птаха надійшло 18.IX.1958 р. (Ковальчук та ін., 1991; Скільський та ін., 2003), а точна дата знахідки залишилася невідомою.

Охорона. Рудий шуліка занесений на сторінки першого та другого видань Червоної книги України (1980, 1994), в Європейський червоний список та у відповідні додатки до Бернської, Боннської і Вашингтонської конвенцій (Конвенція..., 1998, 1999; Коржик та ін., 2001; Чередарик та ін., 2001; Скільський, 2002б, 2004в; Птахи України..., 2003; Хлус та ін., 2003б; Скільський и др., 2004; Андрищенко та ін., 2005; Парникоза и др., 2005; Скільський та ін., 2005г; Скільський, Мелешук, 2006; Хлус та ін., 2006а), є птахом загальноєвропейської природоохоронної значущості (Birds in Europe..., 2004). Особини виду виявлені в межах НПП «Вишницький» (Годованець та ін., 1993б; Скільський та ін., 1994в, 2005б, 2005в) і проєктованого НПП «Хотинський» (Скільський, Мелешук, 2006), а також раніше спостерігали на територіях (Клитин, 1962; та ін.), які зараз входять до складу РЛП «Чернівецький». Необхідно з'ясувати сучасне поширення рудого шуліки в Чернівецькій області й організувати охорону знайдених гнізд (ділянок, зайнятих територіальними парами) (Чередарик та ін., 2001; Скільський та ін., 2003). Доцільно також розробити методику розведення птахів у неволі з подальшим випуском у природу (Червона книга..., 1994). Бажано активніше проводити відповідні пропагандистські заходи (Ковальчук и др., 1992).

ЛУНЬ ПОЛЬОВИЙ –

Circus cyaneus

(Linnaeus, 1766)

Созологічний статус. ЧКУ (I), БеК (II), БоК (I, II), КТВ (II), ЗЄПЗ (3).

Ознаки (за: Марисова, Талпош, 1984; Фесенко, Бокотей, 2002). Завбільшки з сіру ворону. Верх тіла, хвіст, горло та воло в самців світло-сірі, низ білий, кінці крил чорні. Самка зверху бура, а знизу вохриста з поздовжніми темними смугами. Хвіст поперечно-смугастий. Характерною ознакою (на відміну від інших лунів подібного забарвлення) є сніжно-біле надхвістя, наявне як у самця, так і в самки. Довжина тіла – 43–50 см, розмах крил – 1,0–1,2 м, маса – 350–600 г. Звуки – крик, що нагадує склади високого тону «кі-кі-кі-кі», іноді «пі-і-ірь». Літає повільно, низько над землею; в польоті постава крил V-подібна. Молодий птах за забарвленням подібний до самки, але низ тіла іржасто-рудого кольору.

Поширення. Арал охоплює Євразію та Північну Америку (крім полярних

районів), зимує в південних частинах цих материків, а також в Африці (Червона книга..., 1994). В Україні раніше гніздився місцями майже на всій території, зараз – лише на заході та півночі (Зубаровський, 1977); взимку трапляється майже скрізь, крім гірських ділянок (Фесенко, Бокотей, 2002).

У Чернівецькій області польовий лунь протягом року зустрічається (рис. 43) на всій території Прут-Дністровського межиріччя та порівняно неглибоко (до русла Сірету) заходить у Буковинське Передкарпаття (Fischer, 1899; Клитин, 1950; Андреев, 1953б; Клитин, 1959б, 1962; Шнаревич и др., 1959; Полищук, Гарасевич, 1986; Приходська, Годованець, 1993; Скільський, 2000б; Чередарик та ін., 2001; Хлус та ін., 2003а, 2003б, 2006а; Скильський и др., 2004; Скільський та ін., 2005г; та ін.).

Чисельність. Рідкісний вид (Хлус та ін., 2003б, 2006а; Скільський та ін., 2005; Скільський, Мелешук, 2006; та ін.), трапляється спорадично (Чередарик та ін., 2001) – виявляли переважно поодиноких птахів (Хлус та ін., 2003а). За нашими орієнтовними підрахунками, протягом 1990–2000 рр. у Чернівецькій області гніздилося не менше 10–20 (15) пар, зимова чисельність становила приблизно 20–40 (30) особин. Лімітуючі фактори – деградація цілинних земель під впливом господарської діяльності, випасання худоби на нерозораних ділянках, збіднення кормової бази, винищення птахів людиною (Червона книга..., 1994; Чередарик та ін., 2001; Хлус та ін., 2003а).

Екологія. Ймовірно гніздовий, зимуючий, мігруючий вид (Скільський, 2000б; Скильський и др., 2004). Характерними місцями перебування є різноманітні відкриті простори (поля, луки, долини річок, заболочені ділянки, вирубки тощо) (Клитин, 1959б; Червона книга..., 1994; Чередарик та ін., 2001). Гніздування польового луна в Чернівецькій області остаточно не доведене (Зубаровський, 1977; наші дані), життєвий цикл майже не вивчений. Конкретні знахідки особин виду наведені в табл. 20. Весняна міграція триває протягом березня – першої половини квітня, осіння – у вересні–листопаді. Трофічні зв'язки не вивчені.

Моногам; за підвищеної щільності населення часто бувають випадки полігамії. Відомо (Червона книга..., 1994), що гнізда птахи влаштовують на землі. У кладці (травень) 4–5 (іноді 6) яєць, які насиджує самка майже місяць. Через 40 діб після вилуплення пташенята залишають гніздо. Живляться невеликими хребетними, рідше – крупними комахами.

Охорона. Польовий лунь занесений до другого видання Червоної книги України (1994) та у відповідні додатки до Бернської, Боннської і Вашингтонської конвенцій (Конвенція..., 1998, 1999; Птахи України..., 2003; Скільський, 2004в; Матвеев, 2005а, 2005б; Парникоза и др., 2005; Скільський та ін., 2005г; Скільський, Мелешук, 2006а; Хлус та ін., 2006), є птахом загальноєвропейської природоохоронної значущості (Birds in Europe..., 2004). Особини виду виявлені в межах проєктованого НПП «Хотинський» (Скільський, Мелешук, 2006), заказниках ландшафтних «Прутська заплава» (Чорней та ін., 2004) і «Совицькі болота» (Нещерет, 1999; Чорней та ін., 2001б) й орнітологічному «Драницький» (Григоренко, 1988; наші дані) (переважно на прилеглих територіях).

На майбутнє доцільно виявити та забезпечити дієвою охороною місця гніздування (постійного перебування) птахів (Чередарик та ін., 2001).

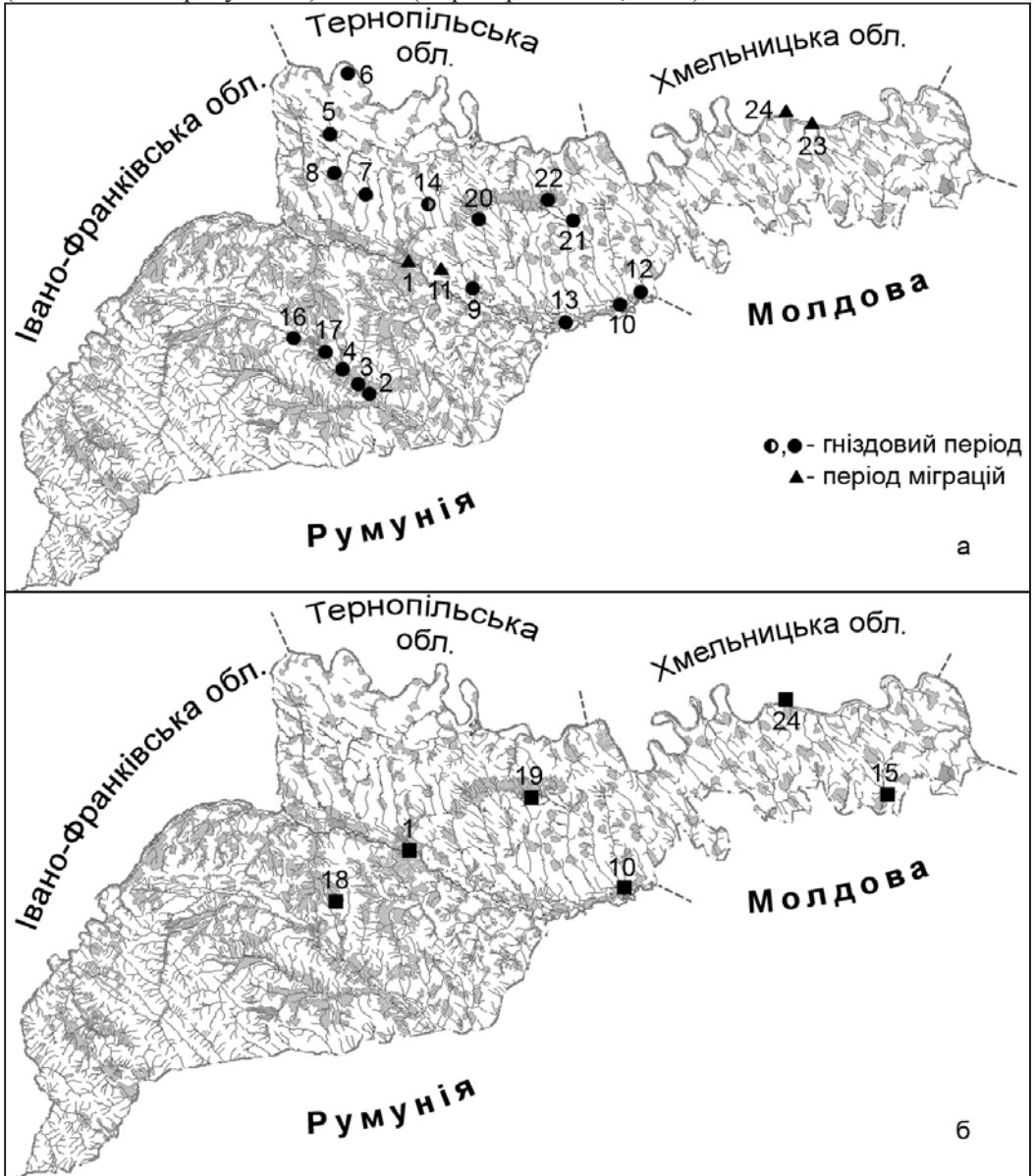

Рис. 43. Поширення польового луна в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках: а – гніздовий і міграційний періоди, б – зимівля.

1 – окол. і м. Чернівці (Андреев, 1953 з уточн.; Орнітологічні..., 1993а; Скільський, 2000б; В. В. Бучко, особ. повід.); 2 – окол. с. Йорданешти б(Просіка), Глибощкий р-н (Скільський и др., 1992; І. Г. Москалюк,

Т а б л и ц я 20. Зустрічі польового луня в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках*

Дата	Кількість особин	Місце перебування
Період 1946–1948 рр.	поодинокі пари	гніздяться на полях, полюють на луках з кушами, біостанція Чернівецького університету, окол. с. Чорнівка
5.V.1985 р.	пара	поле, окол. с. Колінківці
11.VI.1987 р.	3	поле, окол. с. Бояни
	пара	поле, окол. с. Драниця
31.III.1988 р.	пара	окол. с. Магала
26.VI.1988 р.	2 пари	поле, окол. с. Репужинці
18.III.1989 р.	самець	поле, окол. с. Панка (Клинівка)
1.VII.1989 р.	2 пари	поле, окол. с. Ропча
27.VII.1989 р.	самець	поле, окол. с. Панка (Клинівка)
16.IX.1989 р.	самець	поле, окол. с. Ропча
10.III.1990 р.	пара	берег озера, прилеглі поля, окол. с. Драниця
7.V.1990 р.	пара	поле, окол. с. Валява
9.V.1990 р.	2 пари, самка	поле, окол. с. Кліводи́н
12.V.1990 р.	самець	луки, поле, окол. с. Ставчани
7.X.1990 р.	самка	поле, окол. с. Кліводи́н
14.X.1990 р.	самка	поле, окол. с. Драниця
3.II.1991 р.	2 самки	поле, окол. с. Драниця

особ. повід.); 3 – окол. с. Карапчів, там само (Скильський и др., 1992; І. Г. Москалюк, особ. повід.); 4 – окол. с. Підлісне, там само (Скильський и др., 1992; І. Г. Москалюк, особ. повід.); 5 – окол. с. Веренчанка, Заставнівський р–н (Орнітологічні..., 1993а; Нещерет, 1999; Чорней та ін., 2001б; Скільський, 2002а; неопубл. матер.); 6 – окол. с. Репужинці, там само (Скильський и др., 1992; Б. М. Кузьмінський, особ. повід.); 7 – окол. с. Валява, Кіцманський р–н (Скильський и др., 1992; Орнітологічні..., 1993а; Б. Й. Годованець, особ. повід.); 8 – окол. с. Кліводи́н, там само (Орнітологічні..., 1991б, 1993а; Нещерет, 1999; Чорней та ін., 2001б; неопубл. матер.); 9 – окол. с. Бояни, Новоселицький р–н (Скильський и др., 1992; неопубл. матер.); 10 – окол. с. Драниця, там само (Григоренко, 1988; Орнітологічні..., 1991б, 1993а; Скильський и др., 1992; Матеріали..., 1994); 11 – окол. с. Магала, там само (Скильський и др., 1992; неопубл. матер.); 12 – окол. с. Мамалига, там само (Чорней та ін., 2004; неопубл. матер.); 13 – окол. с. Тарасівці, там само (Чорней та ін., 2004; неопубл. матер.); 14 – біостанція Чернівецького університету, окол. с. Чорнівка, там само (Клитин, 1950); 15 – окол. с. Олексіївка, Сокирянський р–н (Скильський и др., 1995; Матеріали..., 1996); 16 – окол. с. Панка (Клинівка), Сторожинецький р–н (Орнітологічні..., 1991а; Скильський и др., 1992; Матеріали..., 1994; П. В. Бундзяк, особ. повід.); 17 – окол. с. Ропча, там само (Скильський и др., 1992; Д. С. Федорча, особ. повід.); 18 – окол. с. Старі Бросківці, там само (О. І. Войтенко, особ. повід.); 19 – окол. с. Зарожани, Хотинський р–н (Скильський и др., 1992; Орнітологічні..., 1993б; неопубл. матер.); 20 – окол. с. Колінківці, там само (Скильський и др., 1992; неопубл. матер.); 21 – окол. с. Ставчани, там само (Скильський и др., 1992; Матеріали..., 1995а; неопубл. матер.); 22 – окол. с. Ширівці, там само (Орнітологічні..., 1993а; неопубл. матер.); 23 – с. Гораївка, Кам'янець-Подільський р–н, Хмельницька обл. (Матвеев, 2005а, 2005б;); 24 – Бакотська затока, поблизу с. Теремці, там само (Любінська, Стеценко, 2006а).

Закінчення таблиці 20

Дата	Кількість особин	Місце перебування
15.III.1991 р.	2 самки	поле, окол. с. Валява
	самка і самець	поле, окол. с. Кліводин
23.III.1991 р.	самець	поле, окол. с. Драниця
3.IV.1991 р.	самець	поле, окол. с. Веренчанка
14.IV.1991 р.	1	птаха пролетів над центральною частиною м. Чернівці
2.V.1991 р.	самець	поле, окол. с. Ширівці
Гніздовий період 1991 р.	?	окол. с. Йорданешти (Просіка)
	?	окол. с. Карапчів
	?	окол. с. Підлісне
16.II.1992 р.	самка	поле, окол. с. Зарожани
10.I.1994 р.	3	окол. с. Олексіївка
20.XI.1994 р.	1	окол. с. Йорданешти
Зима 1994/1995 рр.	2	окол. с. Олексіївка
10.II.1996 р.	6	окол. с. Старі Бросківці
30.V.1997 р.	самець	літав над полем, півд. с. Веренчанка
23.I.2001 р.	самець	Садгора, півн. окол. м. Чернівці
Період міграцій, 2001 р.	?	виявляли пролітних птахів, с. Гораївка

*Узагальнено за: Клитин, 1950; Орнітологічні..., 1991а, 1991б, 1993а, 1993б; Скильський и др., 1992; Матеріали..., 1994, 1995а, 1996; Скильський и др., 1995; Скільський, 2002а; Матвеев, 2005а, 2005б; П. В. Бундзяк, В. В. Бучко, Б. Й. Годованець, Г. М. Гончар, Б. М. Кузьмінський, І. Г. Москалюк, Д. С. Федорча, особ. повід.; наші. неопубл. матер.

ЛУНЬ СТЕПОВИЙ – *Circus macrourus* (S. G. Gmelin, 1771). Залітний вид, виявлений у Прут-Дністровському межиріччі (Скільський, 2000б). Відома єдина знахідка: 4.XI.1957 р. птаха здобуто поблизу ставка неподалік від с. Колінківці Хотинського району (Клитин, 1962; Скильський и др., 1992). І. І. Турянин (1969) пише, що польовий лунь іноді зустрічається в лісостеповій частині Буковини.

ЯСТРУБ КОРОТКОНОГИЙ – *Accipiter brevipes* (Severtzov, 1850). Залітний вид на прилеглих ділянках (сусідня Хмельниччина). 7.VIII.1913 р. молодого птаха здобуто в околицях с. Ісаківці Кам'янець-Подільського району (Боголѣпов, 1915). Знахідки в Чернівецькій області відсутні.

ЗМІЄЇД –***Circaetus gallicus*****(Gmelin, 1788)**

Созологічний статус. ЧКУ (III), БеК (II), БоК (I, II), КТВ (II), ЗСПЗ (3).

Ознаки (за: Зубаровський, 1977; Марисова, Талпош, 1984; Редкие..., 1988; Фесенко, Бокотей, 2002). Крупний птах з непропорційно великою головою. Довжина тіла сягає 62–67 см, розмах крил – 1,7–1,9 м, маса – близько 2 кг. Доросла особина зверху сірувато-бура, знизу майже біла, з темними поздовжніми плямами на волі та поперечними – на череві. Дзьоб чорний, восковиця і ноги блакитно-сірі. Частини першорядних махових пір'їн, які утворюють верхівку крил, чорно-бурі; хвіст з темними поперечними смугами. Пір'я пухке, пухнасте, райдужна оболонка ока яскраво-жовта. Шия спереду і волю бувають або темного, або ж світлого забарвлення з бурими (як і весь низ тіла) плямами, які утворюють поперечну смугу на грудях. Птахи літають легко, часто ширяють (у цей час постава крил горизонтальна) і можуть «зависати» в повітрі. Здобич носять у дзьобі, тому нерідко можна спостерігати, як у змієда, що летить, із дзьоба звисає гадюка або вуж, яких він щойно впіймав. Переважно мовчазний птах; звуки під час шлюбного періоду нагадують склади «к'юк-к'юк-к'юк», зрідка видає крик «хі-і-і-о». Молода особина має більш бліде забарвлення, темних плям на нижній частині тулуба менше.

Поширення. Гніздиться в Південній і Середній Європі, Південно-Західному Сибіру, Середній Азії та Північній Африці (Воїнственський, Кістяківський, 1952; Редкие..., 1988). Зимує в південній частині ареалу (Зубаровський, 1977). В Україні гніздиться в лісовій, лісостеповій і, частково, степовій смугах, а також у Гірському Криму; під час сезонних міграцій трапляється на всій території (Фесенко, Бокотей, 2002).

У Чернівецькій області змієїд виявлений лише в єдиному місці Буковинських Карпат, а також на лівобережжі Дністровського водосховища в межах прилеглих територій Поділля (рис. 44). У гори проникає вище 1000 м н. р. м.

Чисельність. Дані відсутні. Надзвичайно рідко виявляли поодиноких особин або окремі пари. Основними лімітуючими факторами є вирубування старих лісів, осушування заболочених ділянок, зменшення кількості об'єктів живлення, посилення фактору турбування (Червона книга..., 1980, 1994; Редкие..., 1988), браконьєрство, низька плодючість птахів (Красная книга..., 1978, 1984).

Рис. 44. Поширення змієда в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках.

1 – лісод. Перкалаб, Путильський р-н; 2 – смт Стара Ушиця, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл. (Матвеев, 2005а, 2005б); 3 – окол. с. Демшин, там само (Андрієнко та ін., 2006); 4 – Бакотська затока, поблизу с. Теремці, там само (Любінська, Стеценко, 2006а); 5 – гирло р. Смотрич, поблизу с. Устя, там само (Любінська, Стеценко, 2006б).

Екологія. Не вивчена. Відомо лише, що на Буковині змієд є можливо гніздовим, мігруючим видом. Основні місця перебування – ділянки старих високостовбурних лісів поруч з відкритими просторами (великі галявини, болота, вирубки тощо). Останнім часом знайдений на лівобережжі Дністровського водосховища в межах Хмельниччини. Скажімо, поблизу с. Теремці (Бакотська затока) була виявлена територіальна пара (Любінська, Стеценко, 2006а). У 2000 р. знайдений протягом гніздового періоду поблизу смт Стара Ушиця (Матвеев, 2005а, 2005б).

В Україні (Зубаровський, 1977; Редкие..., 1988) змієд є перелітним видом. З місць зимівлі птахи прилітають у кінці березня – на початку квітня. Гнізда будують (іноді займають чужі) на деревах, переважно, на висоті 10–20 м від землі. У кладці єдине яйце білого кольору, яке самка відкладає у другій половині квітня – на початку травня. Насиджують по черзі обидва члени пари 35–37 діб. Пташенята залишають гніздо наприкінці липня – в першій половині серпня. Осіння міграція триває протягом вересня і майже до середини жовтня. Моногамний вид, якому властивий стійкий гніздовий консерватизм.

Змієд належить до птахів-стенофагів. Живиться переважно плазунами, рідше – земноводними, іноді полює на дрібних птахів, мишоподібних гризунів і крупних жуків. 16.VI.1999 р. в межах лісод. Перкалаб (у долині однойменної річки) ми спостерігали дорослу особину, яка з упійманою здобиччю (з лап звисала хвостова

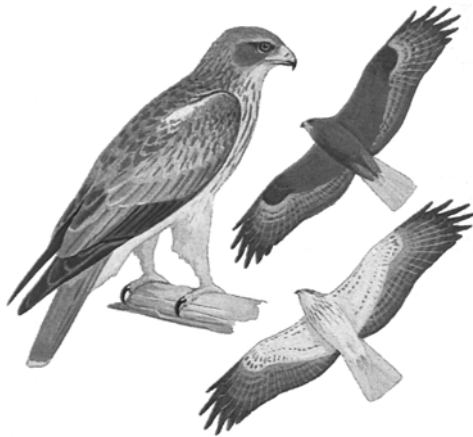
частина якоїсь змії) пролетіла над лісом.

Охорона. Вид занесений до першого і другого видань Червоної книги України (1980, 1994) та у відповідні додатки до Бернської, Боннської і Вашингтонської конвенцій (Конвенція..., 1998, 1999; Птахи України..., 2003; Скільський, 2004в; Парникоза и др., 2005), є птахом загальноєвропейської природоохоронної значущості (Birds in Europe..., 2004). У Чернівецькій області зміїд виявлений у межах проектного НПП «Черемошський» (Чорней та ін., 2006б), а на прилеглих ділянках сусіднього Поділля спостерігали протягом репродуктивного періоду в ландшафтному заказнику «Дністровський» (Новоушицький район) (Матвеев, 2006а) та на територіях деяких інших заповідних об'єктів. Найближчим часом необхідно з'ясувати сучасне поширення виду на Буковині, а знайдені місця гніздування забезпечити дієвою охороною.

ОРЕЛ-КАРЛИК –

Hieraaetus pennatus

(Gmelin, 1788)

Созологічний статус. ЧКУ (I), БеК (II), БоК (I, II), КТВ (II), ЗЄПЗ (3).

Ознаки (за: Марисова, Талпош, 1984; Фесенко, Бокотей, 2002). Завбільшки зі звичайного канюка. Довжина тіла – 45–50 см, розмах крил – 1,1–1,3 м, маса – 750–950 г. Політ швидкий і різноманітний (переважають ширяння та швидке ковзання з підігнутими крилами). Дорослі й молоді особини мають два типи забарвлення: темний і світлий. У першому випадку загальний фон оперення темно-бурий; на плечах іноді бувають білі плями. У світлого птаха верх тіла бурий, а низ білуватий з поздовжніми плямами. У польоті крила великі й досить вузькі, хвіст довгий. Ноги жовті. Під час шлюбного польоту та ігор у повітрі на значній висоті робить «мертві петлі», супроводжуючи їх криком, що не притаманно жодному іншому виду.

Поширення. Ареал виду досить великий, але не суцільний (Зубаровський, 1977). Птахи поширені (спорадично, в окремих місцях) в помірній смузі Євразії, на схід до Забайкалля, в Передній Азії, Індії, Індонезії, Австралії, Південній і Північній Африці (Воїнственський, 1984). Особини з північних популяцій зимують переважно на Африканському континенті та в Індії (Червона книга..., 1994). В Україні гніздяться

в Карпатському регіоні, на значній території Лісостепу та на півночі степової смуги; протягом періоду міграції можуть траплятися скрізь (Фесенко, Бокотей, 2002).

Орла-карлика в Чернівецькій області (рис. 45) спорадично виявляли, як правило,

Рис. 45. Поширення орла-карлика в Чернівецькій області.

1 – окол. м. Вижняця (Скильський и др., 1992; І. М. Горбань, особ. повід.); 2 – окол. с. Багна, Вижняцький р-н (Скильський, 2001); 3 – окол. с. Виженка, там само (Матеріали..., 1995а); 4 – окол. с. Долішній Шепіт, там само (Андреев, 1953б з уточн.); 5 – окол. с. Лукавець (Луківці), там само (Скильський и др., 1992; неопубл. матер.); 6 – окол. с. Майдан, там само (Скильський, 2001); 7 – окол. с. Черешенька, там само (Матеріали..., 1995а); 8 – окол. с. Черногузи, там само (Скильський и др., 1992; І. М. Горбань, особ. повід.); 9 – ур. Варниця, окол. с. Біла Криниця, Глибоцький р-н (Чорней та ін., 2001а); 10 – окол. с. Тарашани, там само (Шумило, Лункашу, 1972; Третьяков та ін., 1991; О. М. Клітін, особ. повід.); 11 – окол. с. Брідок, Заставнівський р-н (Скильський, Бучко, 2000); 12 – окол. с. Репужинці, там само (Скильський, Бучко, 2000); 13 – окол. с. Грушівці, Кельменецький р-н (Скильський, Бучко, 2000; Скильський, Мелешук, 2006); 14 – окол. с. Дністрівка, там само (Скильський, Бучко, 2000); 15 – окол. с. Буда, Новоселицький р-н; 16 – окол. с. Гай, там само (Скильський, Бучко, 2000); 17 – біостанція Чернівецького університету, окол. с. Чорнівка, там само (Клітін, 1950, 1962; Скильський и др., 1992); 18 – окол. смт Красноільськ, Сторожинецький р-н (Fischer, 1899 з уточн.); 19 – окол. с. Буденець, там само (Скильський, 2001); 20 – окол. с. Комарівці, там само (Скильський, 2001); 21 – окол. с. Стара Жадова, там само (Скильський, 2001).

в рівнинній (ліси «дністровських стінок» й острівні ліси) і передгірській (переважно, лісові масиви в басейні Сірету) ландшафтних зонах (Fischer, 1899; Клітін, 1956; Шнаревич, Никитенко, 1957; Клітін, 1959б, 1959в, 1962; Шнаревич и др., 1959; Полищук, Гарасевич, 1986; Редкие..., 1988; Бундзяк, 1993, 2004; Скильський та ін., 1997а, 1998, 2005б, 2005г; Коржик, Скильський, 2000; Скильський, 2000б, 2002б; Чередарик та ін., 2001; Скильський, 2003; Хлус та ін., 2003б, 2006а; Скильський и др.,

2004; та ін.). На гніздуванні порівняно неглибоко проникає в гірську частину (Андреев, 1953б; та ін.) – не вище 800–900 м н. р. м.

Чисельність. Протягом 1990–2000 рр. у регіоні досліджень гніздилося приблизно 15–25 (20) пар. За даними обліків, проведених протягом останнього десятиліття, орел-карлик є надзвичайно рідкісним видом в острівних лісах Прут-Дністровського межиріччя (репродуктивний період) – щільність сягала 0,9 ос./км² (Скильський, 2003) і в ялицево-ялинових насадженнях (жердняки) Буковинських Карпат – менше 1 ос./км² (Бундзяк, 2004). Основними причинами зменшення чисельності є суцільне вирубування старих лісів, господарська діяльність і пряме переслідування птахів людиною (Червона книга..., 1980, 1994; Чередарик та ін., 2001).

Екологія. Гніздовий, мігруючий (пролітний) вид (Андреев, 1953б; Клитин, 1959б, 1959в; Скільський та ін., 1994в, 2005в). Типовими місцями перебування є ділянки старих широколистяних і мішаних лісів (Андреев, 1953б; Клитин, 1959в, 1962; Скільський та ін., 1994в, 2005в), які розташовані поруч з відкритими просторами (Червона книга..., 1980; Чередарик та ін., 2001). Особливості життєвого циклу орла-карлика в Чернівецькій області майже не вивчені (Чередарик та ін., 2001). Відомо лише, що весняна міграція триває протягом квітня (табл. 21). Гнізда влаштовує на високих деревах (Андреев, 1953б), зокрема у кронах старих буків (Клітін, 1956). І. Ф. Андреев (1953б з уточн.), який проводив дослідження в 1945–1949 рр., знаходив гнізда з пташенятами поблизу с. Долішній Шепіт. 27.VI.2000 р. ми виявили територіальну пару в долині р. Славець неподалік від с. Майдан (Скільський, 2001). Обидва птахи активно полювали на луках, а пійману здобич весь час носили в одному напрямку, тобто, очевидно, до гнізда з виводком, яке знаходилося в листяному лісі. Осінній відліт триває з кінця серпня – протягом вересня.

Відомо (Редкие..., 1988; Червона книга..., 1994), що пара орла-карлика гніздо споруджує у кроні старого дерева, як правило, вище 10 м від землі, яке використовує тривалий час протягом наступних років. Кладка налічує 1–2 (іноді 3) яйця, які з'являються наприкінці квітня – у травні. Насиджує переважно самка майже місяць. Пташенята вилітають з гнізда в липні.

Полное орел-карлик на живу здобич. У живленні домінують дрібні хребетні тварини (Клитин, 1962, 1970; О. М. Клітін, особ. повід.), переважно – крупні особини ящірок (Луговой, Ковальчук, 1999–2000), часто горобині птахи та мишоподібні гризуни (див. табл. 21). Іноді до 20 % раціону можуть становити комахи (Луговой, Ковальчук, 1999–2000).

На орлу-карлику паразитують різноманітні безхребетні. Так, з 3 особин, здобутих 31.V.1967 р. поблизу с. Тарашани, на одній виявлені комахи зряду Пухоїди (*Mallophaga*): *Craspedorrhynchus aquilinus* (Denny) – з пір'їн голови та шиї знято 107 екз. (37 самок, 21 самця і 49 личинок), *Degeeriella discocephalus* (Burmeister) – з пір'їн шиї знятий 21 екз. (17 самок, 3 самців й 1 личинку) і *D. fulva* (Giebel) – з пір'їн шиї знято 4 самки (Шумило, Лункашу, 1972).

Т а б л и ц я 21. Зустрічі орла-карлика в Чернівецькій області*

Дата	Кількість особин	Місце перебування
Кінець VIII – початок IX. 1946 р.	більше 5	птахи мігрували (осінній проліт) над садом біостанції Чернівецького університету, окр. с. Чорнівка
19.VI.1967 р.	самець	здобутий в окол. с. Тарашани; у шлунку птаха виявлені залишки чорного дрозда (<i>Turdus merula</i> L.) та 2 жовтогорлі миші (<i>Sylvaemus tauricus</i> (Pall.))
12.VII.1985 р.	1 доросла	спостерігали на маршруті м. Вижиця – с. Черногузи
	1 доросла	галявина в мішаному лісі, між селами Виженка і Черешенька
20.IV.1990 р.	1	окол. с. Лукавець (Луківці)
VII.1992 р.	?	Вижицьке лісництво (кв. 13), півд. м. Вижиця
24.VI.1996 р.	пара	птахи літали над лісом «дністровської стінки» та прилеглими ділянками, долина р. Дністер, окол. с. Репужинці
25.VI.1996 р.	1	птах тривалий час кружляв над полем, берег р. Дністер, окол. с. Брідок
7.VII.1996 р.	пара	птахи літали над лісом «дністровської стінки» та прилеглими ділянками, берег водосховища, окол. с. Грушівці
	пара	птахи літали над лісом «дністровської стінки» та прилеглими ділянками, берег водосховища, окол. с. Дністрівка
19.VI.1997 р.	1	птах літав над острівним лісом біля с. Гай
13.IV.2000 р.	1	птах літав над ялицево-буковим лісом, робив характерні «мертві петлі» (пізніше, очевидно, ця ж особина сиділа на деревах скраю поля), окол. с. Буденець
8.V.2000 р.	2	птахи літали над лісом і полями (робили характерні «мертві петлі»), ур. Варниця, півн. с. Біла Криниця
10.V.2001 р.	1	птах літав над полями та луками, вистежуючи здобич (час від часу зависав на одному місці), поблизу с. Стара Жадова
28.VI.2001 р.	1	птах літав над полями та луками, вистежуючи здобич, півн. с. Багна
	1	птах літав над полями та луками, вистежуючи здобич, поблизу с. Комарівці
16.IV.2006 р.	6	зграя мігрувала в пн.-зх. напрямку, долина р. Прут, окол. с. Буда

*Узагальнено за: Клитин, 1962; Третяков та ін., 1991; Скильський и др., 1992; Матеріали..., 1995а; Скильський, Бучко, 2000; Скільський, 2001; Чорней та ін., 2001; О. М. Клітін, особ. повід.; наші неопубл. матер.

Охорона. Вид занесений на сторінки першого та другого видань Червоної книги України (1980, 1994) й у відповідні додатки до Бернської, Боннської і Вашингтонської конвенцій (Конвенція..., 1998, 1999; Птахи України..., 2003; Скільський, 2004в; Парникоза и др., 2005; Скільський та ін., 2005; Скільський, Мелещук, 2006а; Хлус та ін., 2006), є птахом загальноєвропейської природоохоронної значущості (Birds in Europe..., 2004). Виявлений у межах НПП «Вижицький» (Андрієнко та ін., 1993; Годованець та ін., 1993б; Скільський та ін., 1994в, 2005б, 2005в; Коржик та ін., 2001;

Чередарик та ін., 2001; Чорней та ін., 2006в) і проектного НПП «Хотинський» (Скільський, Мелешук, 2006), а також на території РЛП «Чернівецький» (Чередарик та ін., 2001) і в загальнозоологічному заказнику «Зубровиця» (Чорней та ін., 2003). Доцільно знайти місця гніздування птахів, де організувати спеціальні охоронні зони (Червона книга..., 1980; Чередарик та ін., 2001), створити заповідні об'єкти, зокрема в ур. Варниця поблизу с. Біла Криниця (Чорней та ін., 2001а), в інших місцях. Бажано активніше проводити роз'яснювальну роботу серед населення щодо недопустимості відстрілу та переслідування цих орлів (Ковальчук и др., 1992), як і інших хижих птахів (Луговой, Ковальчук, 1999–2000).

ОРЕЛ СТЕПОВИЙ – *Aquila rapax* (Temminsk, 1828). К. Г. Приходська і Б. Й. Годованець (1993) наводять цей вид (виявляли до 1940 р.) у списку денних хижих птахів Чернівецької області. Нам жодні конкретні відомості про знахідки степового орла в регіоні досліджень невідомі. Проте, особливо до середини ХХ ст., поодиноких залітних птахів цілком можливо було зустріти в лісостеповій частині. Крім того, окремі пари могли також гніздитися, насамперед, у межах Північної Бессарабії.

ПІДОРЛИК ВЕЛИКИЙ – *Aquila clanga* Pallas, 1811. Пролітний вид* (Клитин, 1959б; Скільський, 2000б). Відома єдина достовірна знахідка в Буковинському Передкарпатті: 21.VIII.1953 р. птах (в ювенільному оперенні) мігував над полем неподалік від с. Тарашани Глибоцького району (Клитин, 1962; О. М. Клітін, особ. повід.).

---

* О. М. Клітін (1959б, 1959в, 1962) й І. Д. Шнаревич зі співавторами (1959) пишуть про гніздування великого підорлика в лісостеповій і передгірській ландшафтних зонах Чернівецької області. Крім того, за даними одного з цитованих авторів (Клитин, 1962), 30.VII.1950 р. знайдене заселене гніздо у високостовбурному лісі поблизу с. Топорівці Новоселицького району. Ми вважаємо ці дані помилковими внаслідок, імовірно, неправильної ідентифікації птахів у польових умовах і некритичного визначення їх статусу перебування в зазначеному регіоні (Скільський, 2000б). Проте, випадкове гніздування окремих пар виду на Буковині цілком можливе, як це мало місце раніше, скажімо, на півночі Львівської області (Бокотей, Соколов, 1994, 2000). До того ж, на схематичній карті в публікації Е. Фішера (Fischer, 1899) наведені тогочасні межі поширення великого підорлика, які частково охоплюють і південну частину території сучасного Путильського району.

ПІДОРЛИК МАЛИЙ –*Aquila pomarina***C. L. Brehm, 1831**

Созологічний статус. ЧКУ (Ш), БеК (ІІ), БоК (І, ІІ), КТВ (ІІ), ЗСПЗ (2).

Ознаки (за: Марисова, Талпош, 1984; Фесенко, Бокотей, 2002). Трохи більший за звичайного канюка. Довжина тіла – до 57–64 см, розмах крил – 1,3–1,6 м, маса – 1,2–1,6 кг. Загальний фон оперення темно-бурий. Молодий птах на потилиці має вохристу пляму. Літаючи, довго ширяє, часто використовує активний політ. Звуки – крик, який можна передати складами «к'юк-к'юк», рідше – «кльок-кльок-кльок».

Поширення. Ареал розірваний (Зубаровський, 1977). Гніздиться в Західній Європі, Малій Азії, а також на півострові Індостан; зимує в Африці (Червона книга..., 1994) (особини перелітних популяцій). В Україні під час міграції трапляється фактично на всій території (Фесенко, Бокотей, 2007). Область гніздування переважно обмежена центральними, північними та західними областями (Фесенко, Бокотей, 2002).

Малий підорлик зустрічається в усіх ландшафтних зонах Чернівецької області (Андреев, 1953б; Клітін, 1956; Клитин, 1959б, 1959в, 1962; Шнаревич и др., 1959; Бундзяк, 1993; Годованець, Скільський, 1993; Коржик, Скільський, 2000; Скільський, 2000б, 2002б; Чередарик та ін., 2001; Хлус та ін., 2003б, 2006а; Скільський и др., 2004; Скільський та ін., 2005г, 2005б; Ветров, 2005–2006; та ін.). Найбільша кількість знахідок відома з долини Пруту та прилеглих ділянок, а також з лісових масивів, розташованих у басейні Сірету (рис. 46). У гірську частину проникає вище 1000 м н. р. м.

Чисельність. Протягом 1990–2000 рр. у Чернівецькій області гніздилося орієнтовно 15–25 (20) пар*. У 2005 р. в гірській частині нараховано 5 пар (Ветров, 2005–2006). За даними обліків, проведених протягом останнього десятиліття, малий підорлик є надзвичайно рідкісним видом в острівних лісах Прут-Дністровського межиріччя – у гніздовий період щільність сягала 0,7 ос./км² (Скільський, 2003). Основні лімітуючі

*За іншими даними (Домашевський, 2000), станом приблизно на кінець 1990-х рр. у Чернівецькій області гніздилося лише 4 пари малого підорлика.

фактори – вирубування старих лісів, рекреація, меліорація, пряме переслідування птахів людиною (Gorban, 1984; Бокотей, 1992; Червона книга..., 1994; Домашевський, 2000; Чорней та ін., 2000; Чередарик та ін., 2001).

Рис. 46. Поширення малого підорлика в Чернівецькій області.

1 – окол. і м. Чернівці (Ковальчук та ін., 1991; Скильський и др., 1992; Скильський, 2000б, 2002а; Скильський, Бучко, 2000); 2 – окол. м. Вижняца (Скильський и др., 1992; І. М. Горбань, особ. повід.); 3 – окол. смт Берегомет, Вижницький р-н (особ. повід. місцев. жителя); 4 – окол. с. Багна, там само (Годованець та ін., 1993а; Орнітологічні..., 1993б); 5 – окол. с. Виженка, там само (Матеріали..., 1995а); 6 – окол. с. Долішній Шепіт, там само (Третяков бта ін., 1991; О. М. Клітін, особ. повід.); 7 – окол. с. Черногузи, там само (Скильський и др., 1992; І. М. Горбань, особ. повід.); 8 – ур. Варниця, окол. с. Біла Криниця, Глибоцький р-н (Чорней та ін., 2001а); 9 – окол. с. Валя Кузьмина, там само (Бучко та ін., 1994); 10 – окол. с. Стерче, там само (Скильський, 2001); 11 – окол. с. Тарашани, там само (О. М. Клітін, особ. повід.); 12 – окол. с. Грушівці, Кельменецький р-н (Скильський, Мелешук, 2006; неопубл. матер.); 13 – окол. с. Дністрівка, там само; 14 – окол. с. Стрілецький Кут, Кіцманський р-н (Ковальчук та ін., 1991); 15 – окол. с. Ванчиківці, Новоселицький р-н (Скильський, Бучко, 2000); 16 – окол. с. Мамалига, там само (Чорней та ін., 2004; неопубл. матер.); 17 – окол. с. Тарасівці, там само (Третяков та ін., 1991; Чорней та ін., 2004; неопубл. матер.); 18 – окол. с. Топорівці, там само (Клітин, 1962; Третяков та ін., 1991; Скильський и др., 1992; Чередарик та ін., 2001; неопубл. матер.); 19 – окол. с. Чорнівка, там само (Третяков та ін., 1991; О. М. Клітін, особ. повід.); 20 – окол. с. Плоска, Путильський р-н (Скильський, 2001); 21 – окол. с. Розтоки, там само (Третяков та ін., 1991; Орнітологічні..., 1993; М. Л. Клестов, особ. повід.); 22 – лісод. Перкалаб, там само (Скильський, 2001); 23 – окол. смт Красноільськ, Сторожинецький р-н (Ковальчук та ін., 1991; Чорней та ін., 2006а; неопубл. матер.); 24 – окол. с. Банилів-Підгірний, там само (Скильський, 2001); 25 – окол. с. Буденець, там само (Скильський, 2001).

Екологія. Гніздовий, мігруючий вид* (Клитин, 1959б, 1959в; Скільський та ін., 1994б, 1994в; Скільський, 2000б; Ветров, 2005–2006; та ін.). Характерними місцями перебування є старі, переважно вологі, листяні та мішані ліси поблизу озер, русел річок, заболочених ділянок, іноді на вододільних територіях (Клитин, 1959в, 1962; Скільський та ін., 1994в, 2005в; Червона книга..., 1994; Коржик, 2001; Чередарик та ін., 2001; Чорней та ін., 2006в; та ін.). Особливості екології малого підорлика в Чернівецькій області фактично не вивчені. На місцях гніздування пари з'являються з кінця березня – протягом першої декади квітня. Осінній відліт триває у вересні – на початку жовтня (Чередарик та ін., 2001). Окремі молоді особини іноді можуть затримуватися майже до кінця другої декади листопада (табл. 22).

Т а б л и ц я 22. Зустрічі малого підорлика в Чернівецькій області*

Дата	Кількість особин	Місце перебування
3.VI.1947 р.	самець	здобутий поблизу с. Чорнівка
	?	високостовбурний ліс, долина р. Гуків, окол. с. Топорівці
30.VII.1950 р.	самка	здобута у високостовбурному лісі, долина р. Гуків, окол. с. Топорівці
21.VIII.1953 р.	самець	здобутий поблизу с. Тарасівці
	?	поле, окол. с. Тарашани
Кінець 1950-х рр.**	самка	здобута в окол. м. Чернівці
	2	здобуті в окол. с. Стрілецький Кут
3.III.1963 р.	?	окол. м. Чернівці
23.III.1963 р.	?	Цецино, зах. окол. м. Чернівці
31.III.1963 р.	?	Цецино, зах. окол. м. Чернівці
18.XI.1966 р.	1 молода	здобута у хвойному лісі, окол. с. Розтоки
4.VII.1971 р.	1 доросла	здобута на лісовій галявині, г. Лісничка, окол. с. Долішний Шепіт
12.VII.1985 р.	2 дорослі, 1 молода	спостерігали на маршруті м. Вижниця – с. Черногузи
	2 дорослі, 1 молода	мішаний ліс, окол. с. Виженка
X.1985 р.	1	окол. смт Красноільськ
11.IV.1990 р.	1	буковий ліс, окол. с. Топорівці
30.VII.1991 р.	пара	окол. с. Розтоки
12.VI.1992 р.	пара	птахи кружляли над буковим лісом, окол. с. Багна
VII.1992 р.	?	Вижницьке лісництво (кв. 25 і 27), півд. м. Вижниця
	?	Берегометське лісництво (кв. 23), зах. смт Берегомет
Гніздовий період 1992 р.	2	буковий ліс, окол. с. Валя Кузьміна

* О. М. Клітин (1959б), на основі проведених досліджень у 1946–1956 рр., вважає, що в межах Буковини малий підорлик веде осілий спосіб життя. На нашу думку це твердження є помилковим (Скільський, 2000). Зазначений вид належить до перелітних птахів; зустрічі зимуючих особин відомі лише для південної частини України (Домашевський, 2000б).

Закінчення таблиці 22

Дата	Кількість особин	Місце перебування
Гніздовий період 1993 р.	2	буковий ліс, окоп. с. Валя Кузьміна
Кінець III.1994 р.	4	буковий ліс, окоп. с. Валя Кузьміна
7.V.1996 р.	2	птахи літали над полем, окоп. с. Ванчиківці
9.V.1996 р.	1	птах пролетів над острівним лісом, окоп. с. Ванчиківці
5.VII.1996 р.	1	птах літав над лісом «дністровської стінки», берег водосховища, окоп. с. Грушівці
7.VII.1996 р.	1	птах літав над лісом «дністровської стінки», берег водосховища, окоп. с. Дністрівка
2.V.1998 р.	1	птах кружляв над острівним лісом, РЛП «Чернівецький», Садгора, пн.-сх. окоп. м. Чернівці
16.VI.1999 р.	3	птахи літали над лісом, долина р. Перкалаб, лісод. Перкалаб
11.IV.2000 р.	територіальна пара	птахи літали над лісом і прилеглими ділянками (характерний гніздовий біотоп), ур. Варниця, окоп. с. Біла Криниця
12.IV.2000 р.	1	птах кружляв разом з 2 звичайними канюками (<i>Buteo buteo</i> (L.)) над північною частиною (Садгора) м. Чернівці
13.IV.2000 р.	1	птах літав над ялицево-буковим лісом, окоп. с. Буденець
8.V.2000 р.	1	птах літав над лісом, ур. Варниця, окоп. с. Біла Криниця
8.VI.2000 р.	1	птах літав над лісом, окоп. с. Плоска
5.VII.2000 р.	1	птах літав над лісом, окоп. с. Банилів-Підгірний
7.V.2001 р.	1	птах пролетів з упійманим мишоподібним гризуном, ліс (дуб з домішкою ялини), заболочена ділянка, окоп. с. Буденець
17.V.2001 р.	1	птах літав над лісовим масивом, окоп. с. Буденець
13.VI.2001 р.	1	птах кружляв над лісом, лісод. Перкалаб
29.VI.2001 р.	1	птах кружляв над полем, окоп. с. Стерче
26.V.2006 р.	1	птах літав над лісом, окоп. с. Топорівці

*Узагальнено за: Ковальчук та ін., 1991; Третьяков та ін., 1991; Скильський і др., 1992; Годованець та ін., 1993а; Орнітологічні..., 1993а, 1993б; Бучко та ін., 1994; Матеріали..., 1995а; Скильський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002а; Чорней та ін., 2001а; П. В. Бундзяк, Б. Й. Годованець, І. М. Горбань, О. М. Клітін, особ. повід.; наші неопубл. матер.

**У фонди Чернівецького краєзнавчого музею чучела цих 3 птахів надійшли 18.IX.1958 р. (Ковальчук та ін., 1991), а точні дати знахідок залишилися невідомими.

На Буковині малий підорлик гнізда влаштовує у кронах високих дерев (Клітін, 1956), зокрема на старих дубах (Андреев, 1953б). У червні 1947 р. поблизу с. Топорівці в мішаному лісі виявлене заселене гніздо (Чередарик та ін., 2001). Воно знаходилося в розгалуженні гілок дуба на висоті 10 м від землі; віддаль до краю лісового масиву – 100 м (Клітін, 1962). 3.VI виводок налічував 2 пташенят, віком близько тижня (О. М. Клітін, особ. повід.). Відповідно, час появи першого яйця припадає на останні числа квітня (Чередарик та ін., 2001). Крім того, в середині 1980-х рр. виводки були виявлені неподалік від Вижниці та на прилеглих територіях (див. табл. 22).

Відомо (Червона книга..., 1994; Домашевський, 2000), що малому підорлику властивий стійкий гніздовий консерватизм. Моногам; гнізда влаштовує на деревах на висоті 6–20 м від землі. Кладка з'являється переважно на початку травня і налічує 2 (іноді 1) яйця. Насиджує, як правило, самка 38–43 доби. Для малого підорлика характерне явище «каїнізму»: майже завжди старше пташеня вбиває молодше. Молоді птахи залишають гніздо приблизно у двомісячному віці (в більшості випадків – на початку серпня).

У харчовому раціоні малого підорлика домінують дрібні та середнього розміру хребетні тварини (табл. 23), зокрема ящірки (Клитин, 1959б, 1970) та мишоподібні гризуни.

Охорона. Вид занесений до другого видання Червоної книги України (1994) й у відповідні додатки до Бернської, Боннської і Вашингтонської конвенцій (Конвенція..., 1998, 1999; Птахи України..., 2003; Скільський, 2004в; Парникоза и др., 2005; Скільський та ін., 2005б, 2005г; Скільський, Мелешук, 2006; Хлус та ін., 2006а; Чорней та ін., 2006б), є птахом загальноєвропейської природоохоронної значущості (Birds in Europe..., 2004). Виявлений у межах НПП «Вижницький» (Клестов, Скільський, 1992; Андрієнко та

Т а б л и ц я 23. Трофічні зв'язки малого підорлика в Чернівецькій області*

Компонент живлення	Місяць – кількість шлунків (n = 7)					Всього
	III – 1	IV – 1	VI – 1	VII – 2	VIII – 2	
Клас ПЛАЗУНИ (REPTILIA)						
Ряд Лускаті (Squamata)						
Родина Ящіркові (Lacertidae)						
<i>Lacerta agilis</i> L.	–	–	3	–	5/1**	8/2
Клас ПТАХИ (AVES)						
Ряд Горобцеподібні (Passeriformes)						
Родина Воронові (Corvidae)						
<i>Corvus frugilegus</i> L.	1	–	–	–	–	1
Клас ССАВЦІ (MAMMALIA)						
Ряд Мідицеподібні (Soriciformes)						
Родина Мідицеві (Soricidae)						
<i>Sorex araneus</i> L.	–	–	–	1	–	1
Ряд Зайцеподібні (Leporiformes)						
Родина Зайчі (Leporidae)						
<i>Lepus europaeus</i> Pall.	–	1	–	–	–	1
Ряд Мишоподібні (Muriformes)						
Родина Норицеві (Arvicolidae)						
<i>Microtus arvalis</i> Pall.	–	–	–	2/1	2/2	4/3

*Узагальнено за: Клитин, 1962; О. М. Клітін, особ. повід.

**Число екземплярів / кількість шлунків.

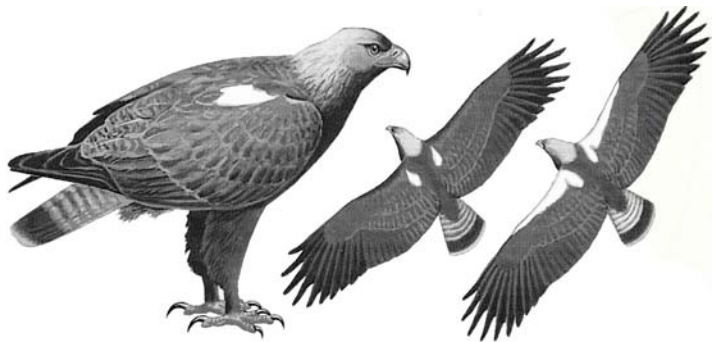

ін., 1993б, 1999; Годованець та ін., 1993; Скільський та ін., 1994в, 2005б, 2005в; Коржик, 2001; Коржик та ін., 2001; Сівак, Солодкий, 2001, 2001; Чередарик та ін., 2001; Солодкий, 2004; Солодкий та ін., 2005; Фурдичко та ін., 2005; Чорней та ін., 2006в), проєктованих НПП «Хотинський» (Скільський, Мелешук, 2006) і «Черемошський» (Чорней та ін., 2006б), а також на територіях РЛП «Чернівецький» (Чередарик та ін., 2001) і «Черемошський» (Чорней та ін., 2000; Чередарик та ін., 2001) та в заказниках ландшафтних «Красноільський» (Чорней та ін., 2006а) і «Прутська заплава» (Чорней та ін., 2004) й загальнозоологічному «Зубровиця» (Коржик та ін., 2001; Чорней та ін., 2003). Бажано найближчим часом знайти гніздові ділянки птахів, де необхідно створити заповідні об'єкти, зокрема в ур. Варниця поблизу с. Біла Криниця (Чорней та ін., 2001а), в інших місцях. Доцільно організувати спеціальні охоронні зони на територіях постійного перебування пар і довкола виявлених гнізд (Чередарик та ін., 2001), активізувати пропаганду збереження виду (Бокотей, 1992).

МОГИЛЬНИК –

Aquila heliaca

Savigny, 1809

Созологічний статус. ЧКУ (II), ЄЧС (R), ЧС МСОП (VU C1), БеК (II), БоК (I, II), КТВ (I), ЗЕПЗ (1).

Ознаки (за: Марисова, Талпош, 1984; Фесенко, Бокотей, 2002). Великий за розмірами орел. Довжина тіла сягає 75–84 см, розмах крил – 1,8–2,2 м, маса – 2,5–4,0 кг. Забарвлення дорослого птаха темно-буре. Голова світліша (вохриста або сірувата). У багатьох особин на плечах, а іноді й на спині, наявні білі плями. У польоті виділяються світла голова, плями на плечах, пальцеподібно розставлені махові пера на крилах і відносно короткий хвіст. Молодий могильник бурий з вохристими стрижневими плямами. Політ досить повільний; ширяючи, крила тримає горизонтально. Крик нагадує гавкання собаки: «тьяф-тьяф-тьяф».

Поширення. Ареал охоплює переважно Центральну, Південно-Східну та Східну Європу, Північну Африку (наявні ізольовані ділянки) й Азію (південно-західні території, Казахстан, передгір'я та гірські райони Алтаю, Мінусінська улоговина, Тува, Забайкалля) (Воїнственський, 1984; Белик, Галушин, 1999; Ветров, 2000). На більшій

частині області поширення – перелітний птах. Зимує в Західній Європі, Південній Азії, Південно-Східній Африці (Воїнственський, 1984). Популяції, які населяють південні частини ареалу, ведуть осілий спосіб життя (Зубаровський, 1977). В Україні гніздиться в межах Лісостепу, серед окремих лісових масивів степової смуги, а також у Кримських горах (Червона книга..., 1994). Мігрує на всій території, зимує у Криму (Фесенко, Бокотей, 2002).

У Чернівецькій області могильник трапляється спорадично у Прут-Дністровському межиріччі (Андреев, 1953б; Клитин, 1965; Скильський і др., 1998, 1999, 2004; Skilsky, 1998; Белик, 1999; Скільський, 2000; Чередарик та ін., 2001; Скільський та ін., 2005; Хлус та ін., 2006; та ін.). Більшість пунктів зустрічей зосереджена східніше від Хотинської височини (рис. 47).

Рис. 47. Поширення могильника в Чернівецькій області.

1 – окол. с. Онут, Заставнівський р-н (Скильський і др., 1992; О. М. Клітін, особ. повід.); 2 – окол. с. Бузовиця, Кельменецький р-н (Скильський і др., 1992; О. М. Клітін, особ. повід.); 3 – окол. с. Дністрівка, там само (Скильський і др., 1999); 4 – окол. с. Ванчиківці, Новоселицький р-н (Скильський і др., 1999; Чередарик та ін., 2001); 5 – окол. с. Василівка, Сокирянський р-н (Скильський і др., 1992; Скильський і др., 1998; Чередарик та ін., 2001); 6 – окол. с. Сербичани, там само (Клитин, 1962; Скильський і др., 1992).

Чисельність. Надзвичайно рідкісний вид (Скільський та ін., 2005г; Скільський, Мелешук, 2006; Хлус та ін., 2006а). За даними обліків, проведених протягом останнього десятиліття, в острівних лісах Прут-Дністровського межиріччя протягом репродуктивного періоду щільність населення могильника сягала 0,5 ос./км² (Скильський, 2003). У наш час на території рівнинної частини Чернівецької області

можливе гніздування хоча б однієї пари (Скильський и др., 2004), насамперед, східніше Хотинської височини (Скильський и др., 1999). Причинами зменшення чисельності виду є, насамперед, різні негативні прояви (прямі чи опосередковані) впливу антропогенного фактора (Ветров, 2000; Чередарик та ін., 2001), зокрема вирубування ділянок старого лісу в місцях постійного перебування птахів, значне погіршення кормової бази (катастрофічне скорочення кількості типових об'єктів живлення – ховрахів), загибель на лініях електропередачі, браконьєрство (Червона книга..., 1980, 1994; наші дані).

Екологія. Гніздовий (лише раніше?), мігруючий вид* (Клитин, 1964а; Скильський, 2000б; Скильський и др., 2004; Скильський, Мелешук, 2006). Основними місцями перебування є старі острівні ліси, що межують з відкритими просторами (Червона книга..., 1980; Скильський и др., 1999; Чередарик та ін., 2001). У Чернівецькій області екологія могильника фактично не вивчена. Очевидно, прилітає в середині березня – перших числах квітня; осіння міграція триває, ймовірно, у вересні–листопаді (Чередарик та ін., 2001). Східніше та західніше Хотинської височини птахи вірогідно гніздилися принаймі до кінця 1970-х рр., а пізніше майже перестали зустрічатися в зазначеному регіоні (Скильський та ін., 2005г; Хлус та ін., 2006а).

Хронологія знахідок наступна. У 1950 р. могильника спостерігали в Сокирянському районі (Андреев, 1953б). Згодом по одному птаху було виявлено (Клитин, 1962; Скильський и др., 1992; О. М. Клітін, особ. повід.) в околицях сіл Онут (13.VI.1959 р., літав над лісом «дністровської стінки»), Сербичани (8.VII.1960 р., **полював на полі**), Бузовиця (18.VI.1962 р., **кружляв над острівним лісом**) та Василівка (2.VI.1965 р., спостерігали на узліссі). Значно пізніше (8.VIII.1996 р.) **могильника бачили неподалік від с. Дністрівка – птах кружляв над полем, шукаючи поживу** (Скильський и др., 1999).

У червні 1965 р. поблизу с. Василівка на окраїні старого острівного лісу знайдено заселене гніздо (Скильський и др., 1998; Чередарик та ін., 2001). Воно було розташоване в розгалуженні гілок дуба на висоті 20 м від землі. Розміри гнізда (см): діаметр – 80, висота – 23, діаметр лотка – 38 і глибина – 18; будівельний матеріал – товсті гілки, сухі стебла трав'янистих рослин, пух (О. М. Клітін, особ. повід.). **2.VI у гнізді виявлено двоє пташенят віком 8–10 діб.** Біля них лежали 5 європейських ховрахів (*Spermophilus citellus* (L.)) (Скильський и др., 1998; О. М. Клітін, особ. повід.), впольованих і принесених дорослими птахами. Відповідно, час відкладання яєць припадає майже на середину квітня (Чередарик та ін., 2001). Також, можливо, в 1990-х рр. птахи гніздилися біля с. Ванчиківці (Скильський и др., 1999; Чередарик та ін., 2001). 27.V.1995 р. спостерігали територіальну пару північніше зазначеного населеного пункту. Могильники тривалий час кружляли над острівним лісом і прилеглими відкритими просторами, вистежуючи здобич. Наступного року пара виявлена тут знову, хоча пошуки гнізда, проведені

*В. С. Талпош (1999) чомусь вважає могильника лише залітним птахом у Чернівецькій області.

7–9.V.1996 р., не дали позитивного результату (Скильський і др., 1999)*.

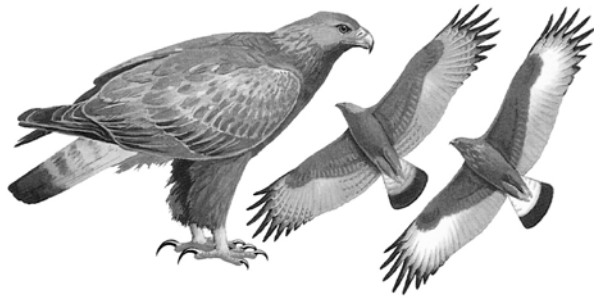
Відомо (Червона книга..., 1994), що могильник влаштовує гнізда на верхівках дерев на узліссях, які використовує, переважно, по кілька років. Кладка з'являється в середині квітня – на початку травня і налічує 1–3 яйця. Насиджує її, головним чином, самка 43–45 діб. Пташенята залишають гніздо в кінці липня – на початку серпня. Статевозрілими стають на третьому–четвертому році життя. Основу харчового раціону складають ховрахи, рідше могильники живляться іншими птахами, падлом.

Охорона. Вид занесений на сторінки першого та другого видань Червоної книги України (1980, 1994), в Європейський червоний список, Червоний список Міжнародного Союзу охорони природи й у відповідні додатки до Бернської, Боннської і Вашингтонської конвенцій (Конвенція..., 1998, 1999; Чередарик та ін., 2001; Скільський, 2002б, 2004в; Птахи України..., 2003; Скильський і др., 2004; Парникоза і др., 2005; Скільський та ін., 2005г; Скільський, Мелешук, 2006; Хлус та ін., 2006а), є птахом загальноєвропейської природоохоронної значущості (Birds in Europe..., 2004). У Чернівецькій області виявляли на території проєктованого НПП «Хотинський» (Скільський, Мелешук, 2006). Необхідно знайти та взяти під охорону місця гніздування могильника, заборонити вирубування старих острівних лісів, активізувати пропаганду збереження виду (Червона книга..., 1980, 1994; Ветров, 2000; Чередарик та ін., 2001).

БЕРКУТ –

Aquila chrysaetos

(Linnaeus, 1758)

Созологічний статус. ЧКУ (III), БеК (II), БоК (I, II), КТВ (II), ЗСПЗ (3).

Ознаки (за: Марисова, Талпош, 1984; Фесенко, Бокотей, 2002). Порівняно великий птах (розмах крил сягає більше 2 м, довжина тіла – 76–89 см, маса – 2,8–4,5 кг). Забарвлення дорослої особини темно-буре (низ трохи світліший), на потилиці та задньому боці шиї загострені золотисто-жовтуваті пера. У молодого беркута хвіст білий з чорною смугою на кінці. У польоті на крилах знизу видно світлий трикутник.

*У другій половині літа 2006 р. північніше с. Ванчиківці проводив дослідження С. В. Домашевський (особ. повід.), але ні в межах острівного лісу, ні на прилеглих територіях він могильників не виявив.

У птаха, що сидить, складені крила не прилягають до тулуба, а дещо розставлені у сторони. Звуки – характерне клекотіння «к'ек-к'ек-к'ек...» (подібно до гавкання). Біля гнізда іноді видає писклявий крик. Обережний птах. Шлюбний політ хвилеподібний. Під час полювання, як і інші орли, часто виконує піке.

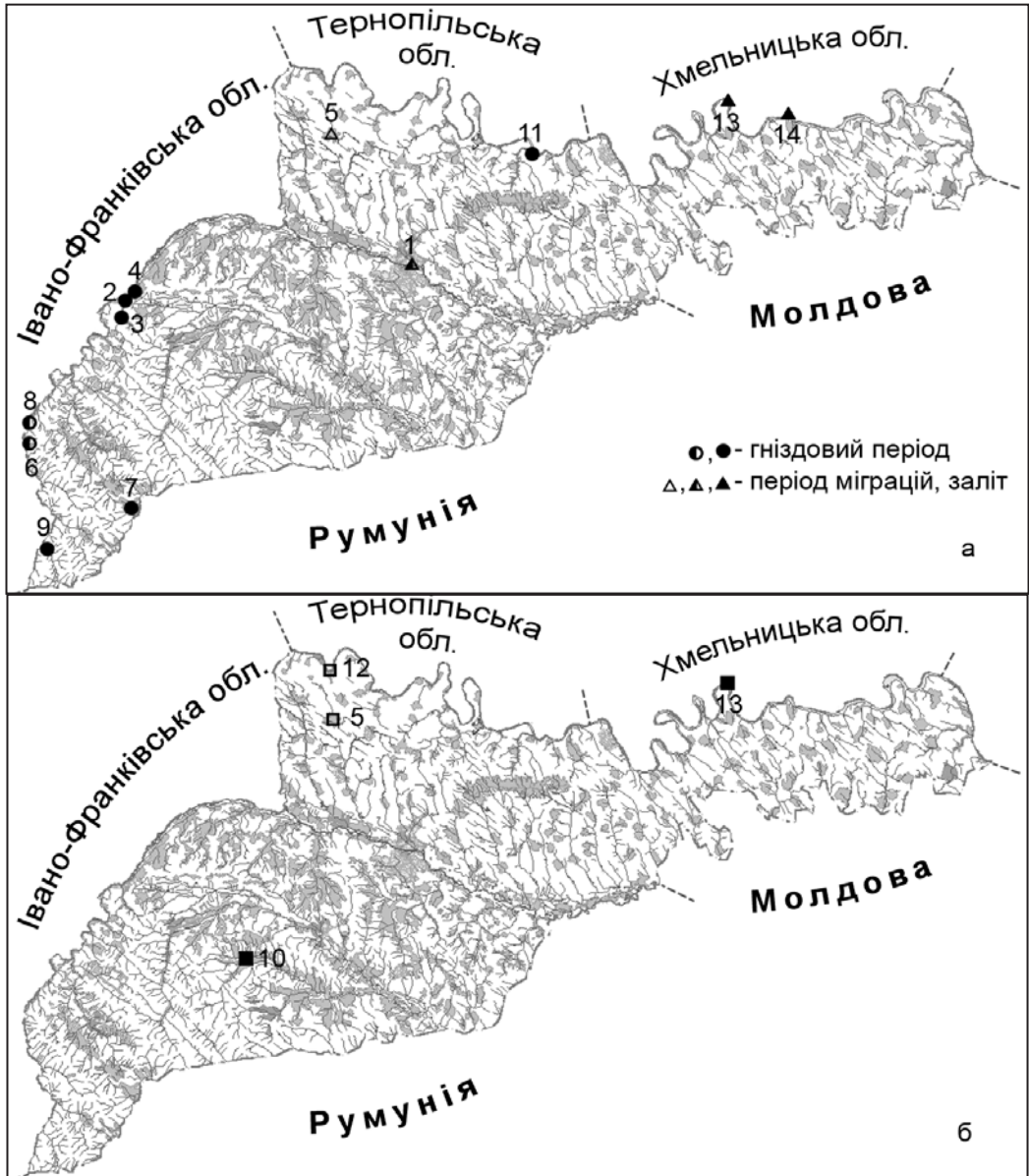
Поширення. Ареал охоплює лісову зону й гори Євразії та Північної Америки, а також Північну Африку (Зубаровський, 1977). В Україні гніздиться в наш час, очевидно, лише в Карпатському регіоні та, можливо, в окремих місцях північно-західної частини Полісся (Червона книга..., 1994; Годованець, 2003; Горбань, Лисачук, 2003; Лисачук, Горбань, 2005). Раніше був більш широко розповсюджений (Жежерин, 1968; Редкіе..., 1988). Під час міграцій і в зимовий період трапляється майже на всій території країни (Фесенко, Бокотей, 2002).

У Чернівецькій області (рис. 48) беркута спорадично виявляли протягом року в усіх ландшафтних зонах (Андреев, 1953б; Клітін, 1956; Шнаревич, Никитенко, 1957; Клітин, 1959; Шнаревич и др., 1959б; Полищук, Гарасевич, 1986; Скільський та ін., 1994а; Червона книга..., 1994; Жупанський та ін., 2000; Коржик, Скільський, 2000; Скільський, 2000б; Годованець, 2003б; Хлус та ін., 2003; та ін.). Крім власне гірської частини, ми припускаємо можливість гніздування виду на північному сході Хотинської височини поблизу Дністра та на прилеглих ділянках (Чередарик та ін., 2001; Скільський и др., 2004).

Чисельність. Дуже рідкісний (Хлус та ін., 2003б; Скільський, Мелешук, 2006; та ін.), у всіх випадках виявляли поодиноких особин (див. нижче). На наш погляд (Скільський и др., 1995; Скільський и др., 2004; неопубл. матер.), можливе гніздування хоча б по одній парі в гірській частині Буковинських Карпат й у межах Хотинської височини (придністровська ділянка). Це підтвердити чи спростувати дозволять подальші цілеспрямовані дослідження. Основні лімітуючі фактори – деградація гніздових і кормових біотопів під впливом антропогенного чинника, браконьєрство (Красная книга..., 1978; Червона книга..., 1980; Чорней та ін., 2000; Чередарик та ін., 2001). В Українських Карпатах птахів іноді незаконно здобувають з метою виготовлення чучел, не рідко беркути гинуть у капканах, поставлених на хутрово-промислових звірів (Корнеєв, 1979а; Годованець, 2003). Також на стан популяцій негативно впливають холодні та сніжні зими.

Екологія. Не вивчена (Чередарик та ін., 2001). Очевидно гніздовий*, зимуючий, мігруючий (залітний) вид (Андреев, 1953б; Клітин, 1959б; Червона книга..., 1994; Скільський, 2000б; Горбань, Лисачук, 2003; Скільський и др., 2004; Скільський, Мелешук, 2006; та ін.). Характерними місцями перебування є масиви різного типу старих лісів, які межують з відкритими просторами (Чередарик та ін., 2001). Гніздиться на високих деревах (Клітін, 1956; Клітин, 1959б), зокрема дубах, буках й інших. У горах може влаштовувати гнізда також на скелях. Хронологія конкретних знахідок наведена в табл. 24.

*Гніздування беркута в Чернівецькій області остаточно не доведене (Андреев, 1953б; Зубаровський, 1977). Конкретні знахідки та описи гнізд нам невідомі.

Рис. 48. Поширення беркута в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках: а – гніздовий і міграційний періоди, б – зимовий період.

1 – Чезарський ліс, окол. м. Чернівці (Андреев, 1953б; Татаринев, 1969, 1973); 2 – окол. м. Вижняця (Скильський и др., 1992; Годованець, 2003; І. М. Горбань, особ. повід.); 3 – окол. с. Виженка, Вижицький р-н (Матеріали..., 1995а; Годованець, 2003); 4 – окол. с. Черногузи (Скильський и др., 1992; І. М. Горбань, особ. повід.); 5 – окол. с. Веренчанка, Заставнівський р-н (Tschusi zu Schmidhoffen, 1894); 6 – г. Плай,

Т а б л и ц я 24. Зустрічі беркута в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках*

Дата	Кількість особин	Місце перебування
21.I.1886 р.	самець	здобуто поблизу м. Заліщики
23.IV.1893 р.	1	поле (рілля), окол. с. Веренчанка
12.XII.1893 р.	1	біля лісу, окол. с. Веренчанка
Гніздовий період, 1946–1962 рр.	1	птах кружляв над г. Плай, окол. с. Плай
	1	птах кружляв над г. Максимець, окол. с. Яблуниця
1951 р.	1	залітного птаха здобуто в Чезарському лісі, окол. м. Чернівці
1982 р.	1	лісод. Перкалаб
12.VII.1985 р.	1	пролетіла над лісом на маршруті м. Вижниця – с. Черногузи
	1 доросла	мішаний ліс, окол. с. Виженка
1988 р.	1	окол. м. Вижниця
VII.1992 р.	?	Вижницьке лісництво (кв. 12), півд. м. Вижниця
8–9.VII.1994 р.	1 доросла	долина р. Дністер, пн.-зх. с. Рашків
Кінець II.1997 р.	1 молода	птаха (нестатевозрілий) знайдено мертвим (причина смерті залишилася невідомою), хут. Поляни, окол. с. Банилів-Підгірний
Період міграцій, 1997–2001 рр.	?	Бакотська затока, поблизу с. Теремці
13.VI.2001 р.	1 доросла	птах літав над ялиновим лісом, півд. с. Селятин

*Узагальнено за: Tschusi zu Schmidhoffen, 1894; Андреев, 1953б; Клитин, 1962; Тагаринов, 1969, 1973; Скильський и др., 1992, 1995а; Матеріали..., 1995; Бокотей, Соколов, 2000; Скільський, 2001, 2002а; Годованець, 2003; Матвеев, 2005а, 2005б; кол. ДПМ; Б. Й. Годованець, І. М. Горбань, О. М. Клітін, особ. повід.; наші неопубл. матер.

Відомо (Корнєєв, 1979а; Редкие..., 1988; Червона книга..., 1994), що пара беркутів використовує гніздо впродовж кількох років. У кладці (березень–квітень) 1–3 яйця, які насиджує переважно самка протягом

окол. с. Плай, Путильський р–н (Клитин, 1962 з уточн.; О. М. Клітін, особ. повід.); 7 – окол. с. Селятин, там само (с. Плай, Путильський р–н (Клитин, 1962 з уточн.; О. М. Клітін, особ. повід.); 7 – окол. с. Селятин, там само (Скільський, 2001); 8 – г. Максимець, окол. с. Яблуниця, там само (Клитин, 1962; О. М. Клітін, особ. повід.); 9 – лісод. Перкалаб, там само (Годованець, 2003 з уточн.; особ. повід. місцев. жителя); 10 – окол. с. Банилів-Підгірний, Сторожинецький р–н (Скільський, 2002а; Годованець, 2003); 11 – окол. с. Рашків, Хотинський р–н (Скильський и др., 1995); 12 – окол. м. Заліщики, Тернопільська обл. (Dzieduszyski, 1896; Бокотей, Соколов, 2000; кол. ДПМ); 13 – зак. «Чапля», біля с. Демшин, Кам'янець-Подільський р–н, Хмельницька обл. (Андрієнко та ін., 2006); 14 – Бакотська затока, поблизу с. Теремці, там само (Матвеев, 2005а, 2005б). Скільський, 2001); 8 – г. Максимець, окол. с. Яблуниця, там само (Клитин, 1962; О. М. Клітін, особ. повід.); 9 – лісод. Перкалаб, там само (Годованець, 2003 з уточн.; особ. повід. місцев. жителя); 10 – окол. с. Банилів-Підгірний, Сторожинецький р–н (Скільський, 2002а; Годованець, 2003); 11 – окол. с. Рашків, Хотинський р–н (Скильський и др., 1995); 12 – окол. м. Заліщики, Тернопільська обл. (Dzieduszyski, 1896; Бокотей, Соколов, 2000; кол. ДПМ); 13 – зак. «Чапля», біля с. Демшин, Кам'янець-Подільський р–н, Хмельницька обл. (Андрієнко та ін., 2006); 14 – Бакотська затока, поблизу с. Теремці, там само (Матвеев, 2005а, 2005б).

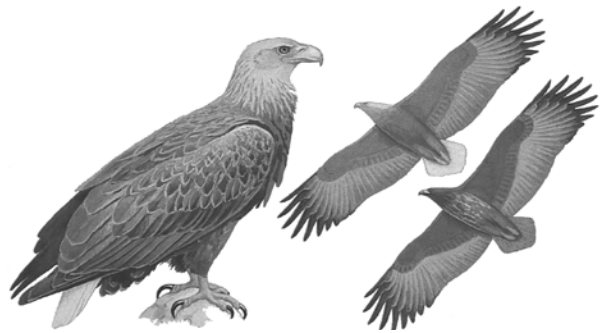
45 діб. Пташенята піднімаються на крило у 2–2,5-місячному віці. Живляться наземними хребетними, а також падлом.

Охорона. Беркут занесений на сторінки першого та другого видань Червоної книги України (1980, 1994) й у відповідні додатки до Бернської, Боннської і Вашингтонської конвенцій (Конвенція..., 1998, 1999; Чередарик та ін., 2001; Птахи України..., 2003; Скільський, 2004в; Матвеев, 2005а, 2005б; Парникоза и др., 2005; Скільський та ін., 2005б; Скільський, Мелешук, 2006; Чорней та ін., 2006), є птахом загальноєвропейської природоохоронної значущості (Birds in Europe..., 2004). Особин виду виявляли на території НПП «Вижницький» (Скільський та ін., 1994в, 2005б, 2005в; Коржик та ін., 2001; Чорней та ін., 2006б), у межах проєктованих НПП «Хотинський» (Скільський, Мелешук, 2006в) і «Черемошський» (Чорней та ін., 2006), у РЛП «Чернівецький» (значно раніше) і «Черемошський» (Чорней та ін., 2000), а також у заказниках загальнозоологічному «Зубровиця» (Чорней та ін., 2003) та ботанічному «Чапля» (Андрієнко та ін., 2006б) (Хмельницьке Придністров'я). На майбутнє необхідно забезпечити дієвою охороною можливі місця гніздування беркута, підготовувати птахів взимку, проводити інші біотехнічні заходи та відповідну пропагандистську роботу серед місцевого населення (Червона книга..., 1980; Ковальчук и др., 1992; Грищенко, 1997; Чередарик та ін., 2001; Годованець, 2003). Доцільно розробити заходи щодо штучного розведення цих орлів (Красная книга..., 1978) з подальшим випуском їх у природу.

ОРЛАН-БІЛОХВІСТ –

Haliaeetus albicilla

(Linnaeus, 1758)

Созологічний статус. ЧКУ (II), ЄЧС (R), ЧС МСОП (NT C2a(i)), БеК (II), БоК (I, II), КТВ (I), ЗЄПЗ (I).

Ознаки (за: Марисова, Талпош, 1984; Фесенко, Бокотей, 2002). Великий птах; розмах крил – до 2,5 м, довжина тіла – 77–92 см, маса – 3,0–6,0 кг. Доросла особина темно-бура з більш світлими головою та шиєю, білим хвостом, жовтими дзьобом і ногами. Молодий птах також темно-бурий, низ із поздовжніми плямами, хвіст і дзьоб темні, ноги сірувато-жовті. Крила довгі й широкі (махові пера в польоті розставлені), хвіст короткий, клиноподібної форми. Звуки – гучний крик «кра-кра-кра-кра» або

«кльо-кльо-кльо-кльо». Політ важкий, помаху крил глибокі. Часто ширяє високо в небі, польоє з присади або низького польоту.

Поширення. Ареал охоплює більшу частину Євразії, переважно лісотундрову та лісову ландшафтні зони (Червона книга..., 1994). У степову частину проникає долинами великих річок (Зубаровський, 1977). Донедавна гніздився фактично майже на всій території України (Редкие..., 1988). Протягом останніх десятиліть зник у багатьох місцях (Червона книга..., 1994). Тепер гніздиться в долині Дніпра, на сході та заході країни, а також у Північно-Західному Причорномор'ї (Фесенко, Бокотей, 2002). Протягом міграційного періоду може траплятися скрізь (Зубаровський, 1977). Зимує на Лівобережжі, в південній частині України та на Закарпатті (Фесенко, Бокотей, 2002).

У Чернівецькій області протягом року орлан-білохвіст виявлений переважно (рис. 49) в центральній і західній частинах Прут-Дністровського межиріччя (Fischer, 1899; Андреев, 1953б; Клитин, 1959б, 1959в, 1962; Шнаревич и др., 1959; Татаринів, 1969, 1973; Зубаровський, 1977; Червона книга..., 1980, 1994; Полищук, Гарасевич, 1986; Редкие..., 1988; Коржик, Скільський, 2000; Скільський, 2000б, 2002б; Чередарик та ін., 2001; Хлус та ін., 2002, 2003б, 2006а; Скільський та ін., 2003; Гаврилюк, 2004; Скільський и др., 2004; Матвеев, 2006а; та ін.). У післягніздовий період долинами річок окремі особини можуть залітати в район Буковинських Карпат, проникаючи до межі передгір'я і власне гір (Скільський та ін., 1994в, 2005б, 2005в; Чередарик та ін., 2001; Скільський, 2002б; Чорней та ін., 2006в). Виявлені знахідки кісткових залишків орлана-білохвоста відомі з ранньотрипільських поселень, розташованих уздовж Дністра: Ленківці (Кельменецький район) – 1 екз. (Воинственский, 1967; Брюзгина (Уманская), 1975а, 1975б) та Лука-Врублівецька (Кам'янець-Подільський район) – 2, що належали одній особині (Бибикова, 1953).

Чисельність. Надзвичайно рідкісний вид (Fischer, 1899; Скільський та ін., 2003; Хлус та ін., 2003б, 2006а; Скільський, Мелешук, 2006; та ін.), трапляється спорадично (Скільський, 2002б). У наш час можливе гніздування хоча б однієї пари в рівнинній частині Чернівецької області (Скільський, 2002а; Скільський и др., 2004) (придністровська ділянка в районі Хотинської височини). Раніше орлана-білохвоста вважали шкідником для рибного господарства (Клитин, 1959). Тому птахів всіляко переслідували. Інші лімітуючі фактори – вирубування старих лісів, знищення дерев з гніздами, активне освоєння заплав річок, прибережних ділянок водосховищ, озер і ставків, забруднення водойм, збіднення рибних запасів (Червона книга..., 1980; Редкие..., 1988; Гаврилюк, 2000, 2002, 2004; Чередарик та ін., 2001).

Екологія. Гніздовий (лише раніше?), зимуючий, мігруючий (залітний) вид (Клитин, 1950, 1959б, 1959в, 1962; Андреев, 1953; Зубаровський, 1977; Марисова, Талпош, 1984; Редкие..., 1988; Скільський та ін., 1994б, 1994в, 2005б, 2005в; Червона книга..., 1994; Скільський, 2000б, 2002в; Хлус та ін., 2002, 2003а; Гаврилюк, 2004; Скільський и др., 2004; Скільський, Мелешук, 2006в; Чорней та ін., 2006; та ін.). Типовими місцями перебування орлана-білохвоста є старі високостовбурні ліси поблизу великих водойм

(Андреев, 1953б; Клитин, 1959б, 1962; Чередарик та ін., 2001; Скільський та ін., 2003). Гнізда влаштовує у кронах дерев (Клитин, 1950), кладка з'являється в березні (Клитин, 1959). Хронологія знахідок наведена в табл. 25.

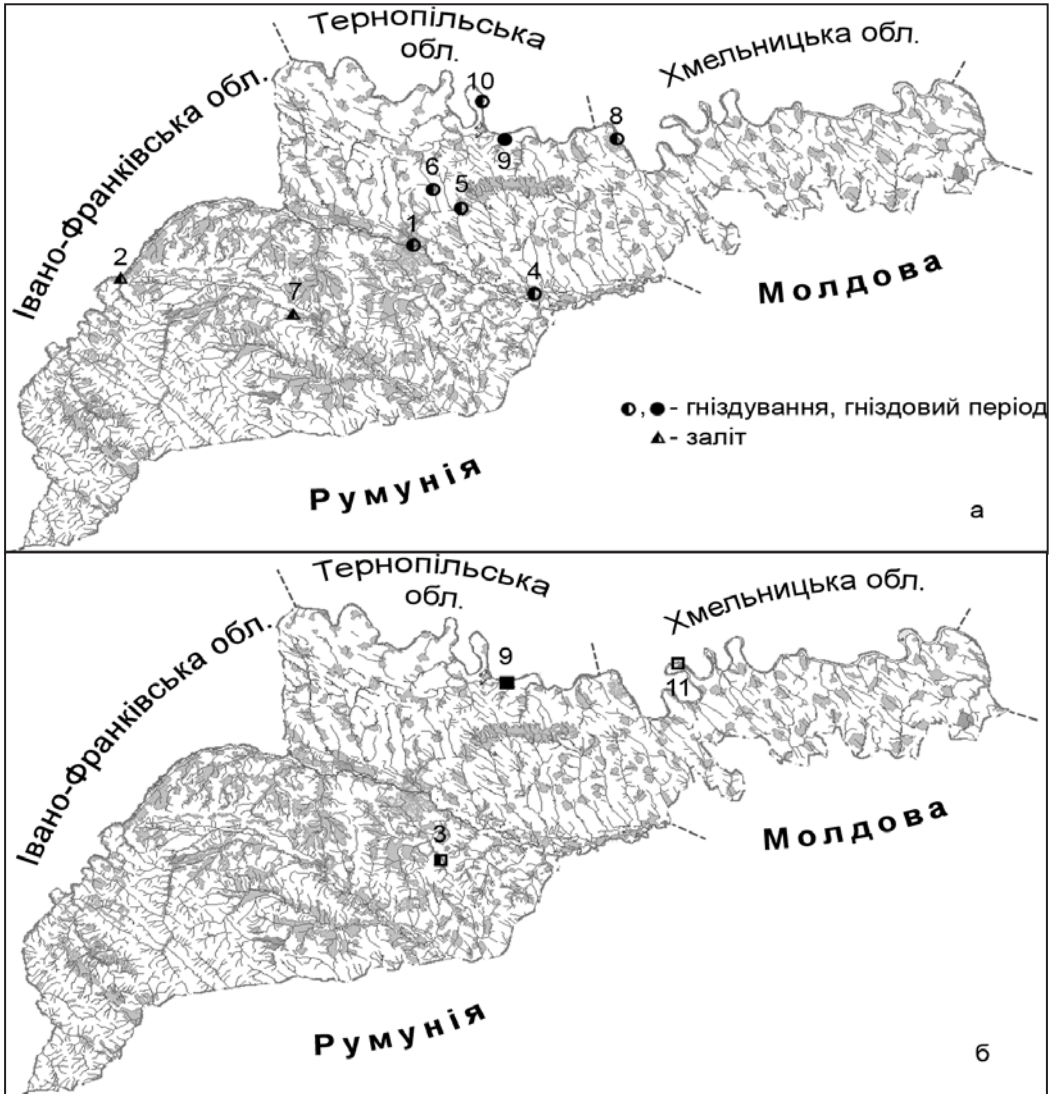

Рис. 49. Поширення орлана-білохвоста в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках: а – гніздовий і міграційний періоди, б – зимівля.

1 – Чезарський ліс, окол. м. Чернівці (Андреев, 1953б); 2 – окол. м. Вижниця (Третьяков та ін., 1991; О. М. Клитін, особ. повід.); 3 – окол. с. Валя Кузьміна, Глибоцький р-н (Скільський и др., 1992; О. М. Клитін, особ. повід.); 4 – окол. м. Новоселиця (Клитин, 1962; Скільський и др., 1992); 5 – окол. с. Топорівці, Новоселицький р-н (Клитин, 1962; Чередарик та ін., 2001); 6 – окол. с. Чорнівка, там само (Клитин, 1950 з уточн., 1962; Андреев, 1953б; Третьяков та ін., 1991; Хлус та ін., 2002); 7 – окол. с. Панка (Клинівка),

Т а б л и ц я 25. Зустрічі орлана-білохвоста в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках*

Дата	Кількість особин	Місце перебування
7.II.1916 р.	1	нестатевозрілого птаха здобуто поблизу с. Цвіклівці
Гніздовий період, 1946–1948 рр.	?	біостанція Чернівецького університету, мішаний високостовбурний ліс, окол. с. Чорнівка
22.V.1947 р.	1	заплава р. Гуків, окол. с. Чорнівка
19.VII.1951 р.	1	біля р. Сірет, окол. с. Панка (Клинівка)
13.VI.1953 р.	1	біля р. Прут, окол. м. Новоселиця
10.VIII.1954 р.	самець	молодого птаха здобуто поблизу м. Вижниця
Вірогідно весняно-літній період 1960 р.**	самець	здобутий в окол. м. Хотин
VIII.1960 р.	2	птахів тривалий час спостерігали поблизу Дністра (одного з них здобуто)
26.XII.1965 р.	1	біля великого озера, окол. с. Валя Кузьміна
1990-ті рр.	по 1	час від часу в усі сезони птахів спостерігали над р. Дністер і прилеглими територіями, окол. с. Рухотин
2000-ні рр.	?	поодиноких зимуючих (мігруючих) птахів зустрічали з жовтня до квітня (найчастіше в осінній період) на Дністровському водосховищі та його притоках

*Узагальнено за: Храчевич, 1929; Клитин, 1950, 1962; Татаринів, 1969, 1973; Ковальчук та ін., 1991; Третьяков та ін., 1991; Скильський и др., 1992; Скильський, 2002а; Скильський та ін., 2003; Матвеев, 2006а; кол. ЧКМ; О. М. Клітін, С. Х. Лісничий, особ. повід.

**Чучело надійшло в фонди Чернівецького краєзнавчого музею 18.VI.1960 р. (Ковальчук та ін., 1991; Скильський та ін., 2003); точна дата знахідки відсутня.

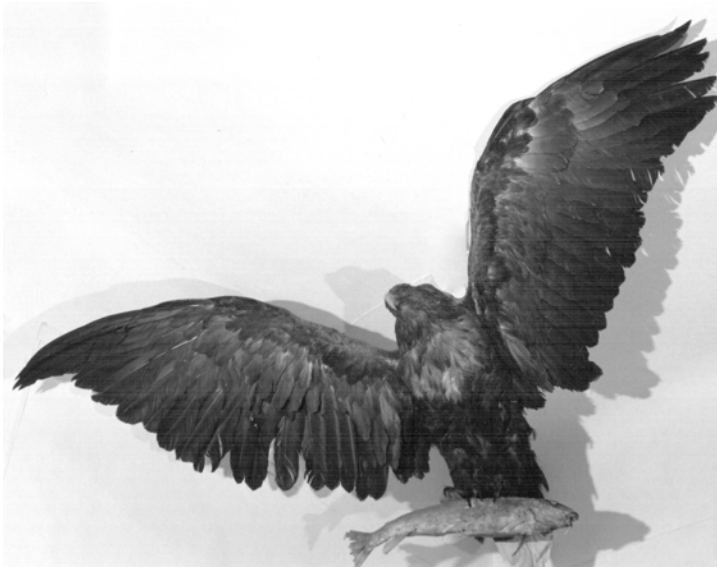
На території Буковини випадки розмноження орлана-білохвоста відомі в середині ХХ ст. в районі Хотинської височини (Хлус та ін., 2002). У травні 1947 р. неподалік від с. Топорівці серед мішаного лісу знайдене заселене гніздо (Чередарик та ін., 2001). Воно знаходилося в розгалуженні верхівкових гілок дуба на висоті 25 м від землі. 22.V виводок налічував 2 пташенят (Клитин, 1962). Розміри гнізда (м): діаметр – 1,3, висота – 1,0; будівельний матеріал – товсті гілки. У лотку лежав хвіст і виявлена луска риби – залишки корму для пташенят. Інше заселене гніздо знайдене так само в 1947 р. в лісі поблизу с. Чорнівка (Андреев, 1953б). 22.V одне з 2 пташенят було здобуте (О. М. Клітін, особ. повід.) – його тушка зараз зберігається в колекції Зоологічного музею Чернівецького університету (Третьяков та ін., 1991). З кінця 1970-х рр. особини виду, швидше за все, перестали гніздитися в регіоні досліджень (Хлус та ін., 2006).

Сторожинецький р-н (Клитин, 1962; Скильський и др., 1992; О. М. Клітін, особ. повід.); 8 – окол. м. Хотин (Ковальчук та ін., 1991; Скильський та ін., 2003; кол. ЧКМ); 9 – Рухотинське лісництво, окол. с. Рухотин, Хотинський р-н (Редкие..., 1988 з уточн.; Скильський, 2002а; Скильський, Мелешук, 2006; С. Х. Лісничий, особ. повід.); 10 – окол. смт Мельниці-Подільська, Борщівський р-н, Тернопільська обл. (Татаринів, 1969 з уточн., 1973); 11 – окол. с. Цвіклівці, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл. (Храчевич, 1929).

Відомо (Червона книга..., 1994; Гаврилюк, 2000, 2002), що в Україні орлан-білохвіст веде переважно осілий спосіб життя, хоча частина птахів взимку кочує. Моногам; гнізда влаштовує на старих деревах або скелях. Самка відкладає 1–3 яйця в кінці лютого – протягом березня. До речі, на ділянці площею в кілька квадратних кілометрів пара може мати два–три гнізда, які використовує по черзі протягом багатьох років. Кладку насиджує переважно самка до 30 днів. Пташенята залишають гніздо в 70–75-денному віці. Статевозрілими стають у 3–4 роки.

Живиться орлан-білохвіст (Клитин, 1959б) фактично виключно рибою (стенофаг) (рис. 50). І. Ф. Андреев (1953б) пише, що поодиноких особин, які активно полювали на коропів, спостерігали на озерах і ставках рівнинної частини Буковини. Особливо часто їх тут зустрічали протягом періоду вигодовування пташенят.

Охорона. Вид занесений на сторінки першого та другого видань Червоної книги України (1980, 1994), в Європейський червоний список, Червоний список Міжнародного Союзу охорони природи й у відповідні додатки до Бернської, Боннської і Вашингтонської конвенцій (Конвенція..., 1998, 1999; Чередарик та ін., 2001; Гаврилюк, 2002; Скільський, 2002б, 2004в; Птахи України..., 2003б; Скільський та ін., 2003б; Хлус та ін., 2003, 2006а; Скільський і др., 2004; Андрущенко та ін., 2005; Парникоза і др., 2005; Скільський, Мелешук, 2006), є птахом загальноєвропейської природоохоронної

Рис. 50. Орлан-білохвіст з пійманою здобиччю – великим судаком. Експозиція Чернівецького краєзнавчого музею. Фото Вл. К. Хлуса.

значущості (Birds in Europe..., 2004). У Чернівецькій області виявляли на території проєктованого НПП «Хотинський» (Скільський, Мелешук, 2006), а також раніше (залітну особину) в межах НПП «Вижницький» (Скільський та ін., 2005; та ін.). Необхідно провести детальне обстеження типових місцеперебувань орлана-білохвоста й організувати довкола виявлених гнізд (хоча це малоймовірно) спеціальні охоронні зони, створити заповідні об'єкти. Бажано підгодовувати птахів там,

де вони постійно зимують (Червона книга..., 1994; Чередарик та ін., 2001; Скільський та ін., 2003), проводити інші біотехнічні заходи (Грищенко, 1997; Гаврилюк, 2000, 2002, 2004), активізувати пропаганду збереження виду (Ковальчук і др., 1992).

СТЕРВ'ЯТНИК – *Neophron percnopterus (Linnaeus, 1758)*. Раніше можливо гніздовий, мігруючий вид; проте, конкретні знахідки відсутні. Окремі дослідники включають Буковину до колишнього ареалу стерв'ятника (Дементьев и др., 1951; Штегман, 1952; та ін.), зокрема й долину Дністра по лінії північніше Чернівців (Степанян, 1990). Уздовж берегів середньої течії цієї річки (насамперед, у межах сучасних Хмельницької й, особливо, Вінницької областей) свого часу птахи гніздилися на скелях у дуже незначній кількості (Шарлемань, 1938; Талпош, 1999), де зникли на початку (до середини) ХХ ст. (Аверин, 1963; Зубаровський, 1977; Редкие..., 1988; Червона книга..., 1994; та ін.).

ГРИФ ЧОРНИЙ – *Aegypius monachus (Linnaeus, 1766)*. Залітний вид (Клитин, 1964а; Скільський, 2002б), раніше виявляли в гірській частині на полонинах (Андреев, 1953б). Ці місця окремі особини іноді відвідували в пошуках трупів овець. До середини ХХ ст. птахів чабани найчастіше спостерігали в районі г. Мегура (Андреев, 1953) південніше с. Долішній Шепіт Вижницького району. У Зоологічному музеї Чернівецького університету зберігається чучело залітного чорного грифа (інв. № 70), здобутого свого часу (очевидно, не пізніше 1940-х рр.) румунськими зоологами в горах Північної Буковини (О. М. Клітін, особ. повід.).

СИП БІЛОГОЛОВИЙ – *Gyps fulvus (Hablizl, 1783)*. Залітний вид (Андреев, 1953б; Клитин, 1964а), хоча конкретні дати та пункти знахідок нам невідомі. У Зоологічному музеї Чернівецького університету наявне чучело білоголового сипа, здобутого до середини ХХ ст., очевидно, в Буковинських Карпатах (О. М. Клітін, особ. повід.). І. Ф. Андреев (1953б) пише, що в гірській частині Чернівецької області місцеві жителі іноді спостерігали поодиноких особин; птахи залітали на полонини в пошуках поживи – трупів овець, великої рогатої худоби й інших свійських тварин. За даними М. Шарлеманя (1938), раніше білоголові сипи в дуже обмеженій кількості гніздилися на скелях середньої течії Дністра.

Родина Соколови – **Falconidae****БАЛАБАН –***Falco cherrug*

Gray, 1834

Созологічний статус. ЧКУ (III), ЧС МСОП (EN A2bcd+3bcd), БеК (II), БоК (II), КТВ (II), ЗЄПЗ (I).

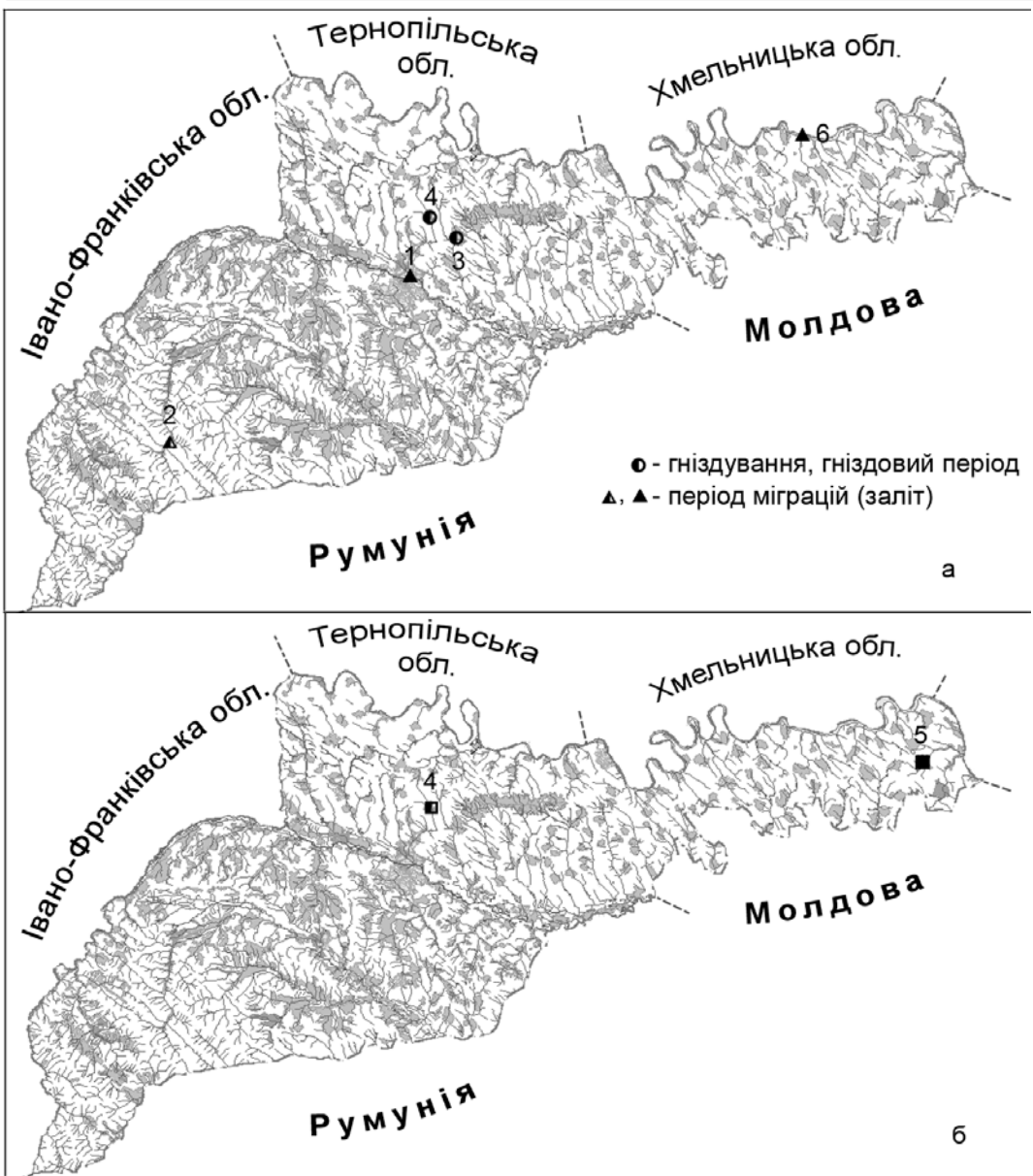
Ознаки (за: Марисова, Талпош, 1984; Фесенко, Бокотей, 2002). Трохи менший від крука з відносно широкими крилами. Довжина тіла сягає 48–57 см, розмах крил – 1,1–1,3 м, маса – 0,8–1,1 кг. У самця верх тіла темно-бурий, низ і голова білуваті з поздовжніми темними плямами, горло біле, ноги жовті. «Вуса» слабо помітні. Самка трохи темніша. Звуки – дзвінкий, різкий крик «кеек-кеек-кеек» або «кьяк-кьяк-кьяк». У шлюбний період – трель. За забарвленням молодий птах трохи подібний на самку, але низ тіла більш плямистий. Політ швидкий; ковзання з нерухомими крилами чергуються з частими змахами крил.

Поширення. Ареал охоплює Південно-Східну Європу й Азію (лісостепова, степова та пустельна зони, а також гірські райони); зимує переважно в Африці та Південній Азії (Воїнственський, 1984; Редкие..., 1988). В Україні зараз гніздиться, головним чином, у північних, центральних і південних областях (Червона книга..., 1994), під час міграцій трапляється скрізь (Зубаровський, 1977). Постійно зимує у Криму та в деяких інших причорноморських районах, окремі особини іноді можуть бути виявлені протягом холодної пори року на решті території країни (Фесенко, Бокотей, 2002).

У Чернівецькій області спорадично трапляється (рис. 51) переважно в межах рівнинної ландшафтної зони (Fischer, 1899; Клитин, 1950, 1959б 1959в, 1962; Андреев, 1953б; Шнаревич и др., 1959; Редкие..., 1988; Червона книга..., 1994; Скільський, 2000б, 2002б; Хлус та ін., 2003б; Скільський и др., 2004; та ін.). Окремі особини можуть проникати в гірську частину Буковинських Карпат* (Чередарик та ін., 2001; та ін.).

* І. Ф. Андреев (1953), О. М. Клітин (1956, 1962) і деякі інші дослідники вважають балабана гніздовим видом власне гірської частини Чернівецької області. На наш погляд, це невірно. Насправді зазначений представник авіфауни в Буковинських Карпатах, очевидно, є (і був) лише залітним (пролітним) птахом.

Рис. 51. Поширення балабана в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках: а – гніздовий і міграційний періоди, б – зимівля.

1 – м. Чернівці (Годованець та ін., 1992а; Скильський и др., 1992; Скильський, 2000б, 2002а, 2004б, 2006; Скильський, 2001, 2002); 2 – окол. с. Долішній Шепіт, Вижицький р-н (Андреев, 1953б з уточн.); 3 – окол. с. Топорівці, Новоселицький р-н (Андреев, 1953б з уточн.; Клитин, 1962; Скильський и др., 1992; Чередарик та ін., 2001); 4 – окол. с. Чорнівка, там само (Клитин, 1950, 1962; Третьяков та ін., 1991; Скильський и др., 1992); 5 – окол. с. Коболчин, Сокирянський р-н (Скильський, Бучко, 2000); 6 – с. Гораївка, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл. (Матвеев, 2005а, 2005б).

Чисельність. За даними проведених обліків, балабан восени (міграційний період) в 1990-х рр. серед прибережних ділянок водойм рівнинної частини (долина р. Прут у межах Чернівців) був надзвичайно рідкісним: щільність сягала 0,7 ос./10 км маршруту (Скільський, 2000б, 2004б). Основні лімітуючі фактори – погіршення кормової бази (різке зменшення кількості ховрахів), вирубування масивів стиглого лісу, руйнування гнізд і знищення птахів людиною, загибель особин виду на лініях електропередач (Червона книга..., 1980; Чередарик та ін., 2001).

Екологія. Гніздовий (лише раніше?), нерегулярно (випадково?) зимуючий, пролітний (залітний) вид (Клитин, 1950, 1959б, 1962; Андреев, 1953б; Скільський та ін., 1994б; Скільський, 2000б; Скильський, Бучко, 2000; Скильський и др., 2004; Скільський, Мелешук, 2006; Хлус та ін., 2007; та ін.). Характерними місцями перебування балабана в репродуктивний період є масиви старого лісу (Клитин, 1950), які межують з відкритими просторами (Червона книга..., 1980; Чередарик та ін., 2001; Скільський, 2002б). Заселяє гнізда, влаштовані у кронах дерев (Клитин, 1950 з уточн.). Конкретні знахідки птахів наведені в табл. 26.

Т а б л и ц я 26. Зустрічі балабана в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках*

Дата	Кількість особин	Місце перебування
11.V.1946 р.	самець	здобутий поблизу с. Чорнівка
8.VII.1946 р.	1	птах пролетів над лісом з пійманим ховрахом, окол. с. Чорнівка
	1	птах намагався вполювати звичайного дятла (<i>Dendrocopos major</i> (L.)), ліс, окол. с. Чорнівка
Гніздовий період, 1946–1948 рр.	1	здобута в лісі поблизу с. Топорівці
	1	здобута в лісі поблизу с. Долішній Шепіт
Протягом року, період 1946–1948 рр.	?	біостанція Чернівецького університету, мішаний високостовбурний ліс, окол. с. Чорнівка
2.VIII.1992 р.	2	птахи сиділи на вигині опори пришляхової вуличної лампи, долина р. Прут, сх. окол. м. Чернівці
8.I.1996 р.	1	птах літав над полем, окол. с. Коболчин
28.VIII.1998 р.	1	птах літав біля багатопверхівок, масиви нової багатопверхової забудови, півд. частина м. Чернівці
2003 р.	?	залітний, с. Гораївка

*Узагальнено за: Клитин, 1950, 1962; Андреев, 1953б; Третьяков та ін., 1991; Годованець та ін., 1992а; Скильський и др., 1992; Скильський, Бучко, 2000; Скільський, 2002а; Матвеев, 2005а, 2005б; О. М. Клітін, особ. повід.; наші неопубл. матер.

У червні 1946 р. в мішаному лісі біля с. Топорівці виявлене заселене гніздо (Чередарик та ін., 2001), розташоване на дубі на висоті 21 м від землі. 8.VI виводок налічував 3 пташенят (Клитин, 1962; Скильський и др., 1992) віком близько 20–25 діб. Відповідно, час відкладання яєць припадає на другу декаду квітня (Чередарик та ін.,

2001). Одне з пташенят було взяте з гнізда (О. М. Клітін, М. Шпіговий, особ. повід.). В умовах неволі воно було вигодоване майже до набуття здатності літати. Неподалік від знайденого гнізда дослідниками здобута самка балабана. В її шлунку виявлена жовтогорла миша (*Sylvaemus tauricus* (Pall.)). У лотку знаходилися чимало решток від раніше пійманих і принесених пташенят ховрахів, а також ноги дятла.

Відомо (Червона книга..., 1994), що балабани в межах гніздових територій з'являються в березні. Пари постійні, не розпадаються протягом кількох років. Оселяються на деревах, скелях, опорах ліній електропередачі (часто займають гнізда великих денних хижих і воронових птахів). Самка відкладає у квітні 2–5 яєць. Пташенята набувають здатності літати в червні. Статевозрілими стають на другому році життя.

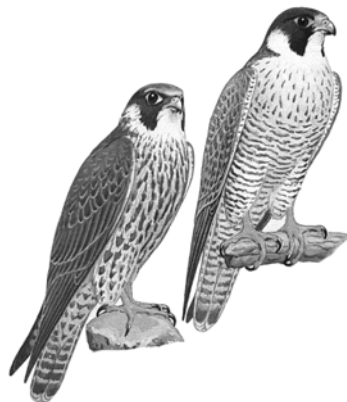
Живиться балабан ховрахами та невеликими птахами (див. вище). Іноді полює на мишоподібних гризунів (Клітін, 1959, 1970; та ін.).

Охорона. Вид занесений на сторінки першого та другого видань Червоної книги України (1980, 1994), в Червоний список Міжнародного Союзу охорони природи й у відповідні додатки до Бернської, Боннської і Вашингтонської конвенцій (Конвенція..., 1998, 1999; Чередарик та ін., 2001; Скільський, 2002б, 2004в; Птахи України..., 2003; Хлус та ін., 2003; Андрищенко та ін., 2005; Матвеев, 2005а, 2005б; Парникоза и др., 2005; Скільський, Мелешук, 2006), є птахом загальноєвропейської природоохоронної значущості (*Birds in Europe...*, 2004). У Чернівецькій області пролітних і залітних особин зустрічали в межах проєктованих НПП «Хотинський» (Скільський, Мелешук, 2006) і «Черемошський» (Хлус та ін., 2007). На майбутнє доцільно виявити і взяти під охорону ділянки, придатні для гніздування птахів, а також розташовані неподалік колонії ховрахів (якщо такі ще збереглися), які є основою кормового раціону (Чередарик та ін., 2001; Скільський, 2002б). Важливе значення має пропаганда необхідності збереження виду (Ковальчук и др., 1992).

САПСАН –

Falco peregrinus

Tunstall, 1771

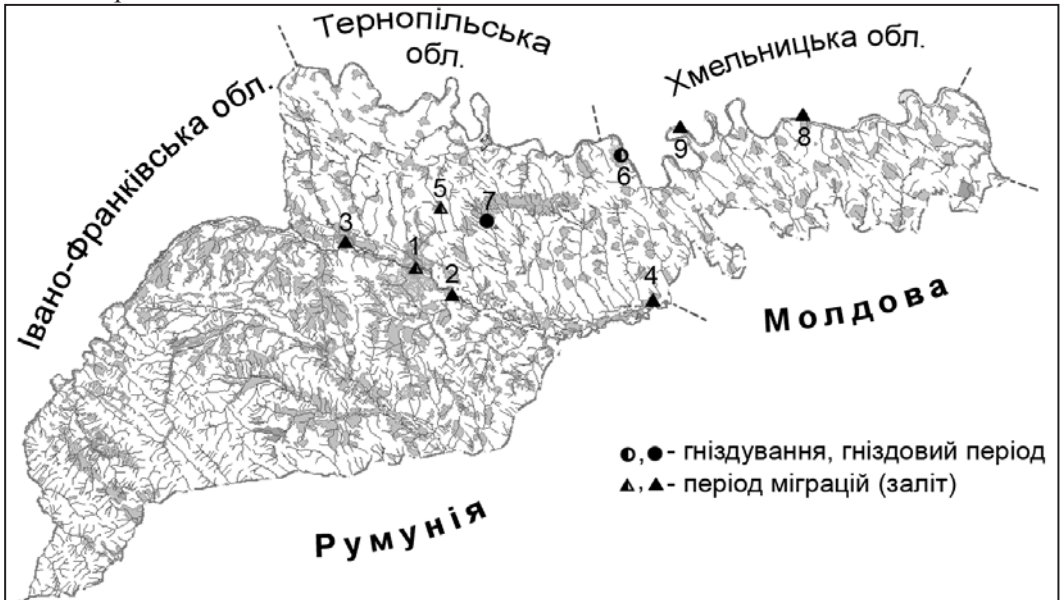
Созологічний статус. ЧКУ (II), БеК (II), БоК (II), КТВ (I).

Ознаки (за: Редкие..., 1988; Фесенко, Бокотей, 2002). Птах середніх розмірів (самці менші від самок), завбільшки з ворону, щільної тілобудови. Верх темно-

сизий, «вуса» чорні з нечіткими краями, горло біле, воло жовтувате з чорними рисками, нижня частина біла з темними поперечними смугами. Дзьоб сірий з чорним гачком, кільце довкола ока, восковиця та ноги жовті. На хвості наявні темні смуги. Довжина тіла сягає 39–50 см, розмах крил – 1,0–1,2 м, маса – 0,6–1,1 кг. Верхня частина тіла молодшої особи бура з вохристою облямівкою. Навколоочне кільце і восковиця сірувато-блакитні. Низ вохристий з темно-бурими плямами, які утворюють поздовжній рисунок. Ноги світло-жовті. Хвіст з вохристими смугами, «вуса» бурі. Літаючи не ширяє. Птах, який сидить, тримає тулуб вертикально. Поліє високо над землею, застосовуючи політ-піке. У період розмноження подає голосне «кек-кек-кек» або «кі-кі-кі-кі».

Поширення. Ареал охоплює всі материки, крім Антарктиди та рівнин Південної Америки (Воїнственський, 1984); особини з північних популяцій перелітні. В Україні в наш час гніздиться переважно в Карпатах і в Гірському Криму, протягом періодів міграцій та взимку трапляється на всій території (Фесенко, Бокотей, 2002; наші дані).

На території Чернівецької області сапсан виявлений (рис. 52) у Прут-Дністровському межиріччі та в Буковинському Передкарпатті (Скільський, 2000б). За даними деяких дослідників (Шнаревич и др., 1959; та ін.), спорадично птахи трапляються і в межах власне гірської частини.

Рис. 52. Поширення сапсана в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках.

1 – Ленківці, зах. окоп. м. Чернівці (Клитин, 1962; Скільський и др., 1992; Скільський, 2000б; С. Дроздов, особ. повід.); 2 – окоп. с. Остриця, Герцаївський р-н (Годованець та ін., 1992; Скільський и др., 1992а); 3 – окоп. смт Лужани, Кіцманський р-н (Годованець та ін., 1992а; Скільський и др., 1992); 4 – окоп. с. Драниця, Новоселицький р-н (Годованець та ін., 1992а; Скільський и др., 1992); 5 – с. Чорнівка, там само

Чисельність. Рідкісний вид (Клитин, 1959б), зустрічали переважно поодиноких особин. Імовірно, в регіоні досліджень можливе гніздування не більше 1–2 пар у районі Хотинської височини й, особливо, на півдні Путильщини, оскільки протягом останнього десятиріччя в репродуктивний період нами були виявлені птахи в Чивчинських горах на території сусідньої Івано-Франківської області. Майже всюди сапан почав зникати з середини 1950-х рр. унаслідок масового використання пестицидів, насамперед, ДДТ (Луговой, Ковальчук, 1999–2000). Кількість птахів у багатьох місцях обширного ареалу зменшилася до 90 %. Завдяки активним природоохоронним заходам, на сьогодні чисельність сапана вдалося відновити лише у Великобританії та Німеччині. В інших регіонах ситуація залишається складною (Луговой, Ковальчук, 1999–2000). Крім пестицидів, небезпеку для птахів становить активне їх переслідування з боку людей.

Екологія. Не вивчена. У Чернівецькій області – це раніше гніздовий, очевидно зимуючий, пролітний (залітний) вид (Клитин, 1959б; Татаринів, 1983; Приходська, Годованець, 1993; Скільський, 2000, 2002; Скільський, Мелешук, 2006). Протягом теплого періоду року поодиноких особин зустрічали в наступних місцях (Клитин, 1962; Годованець та ін., 1992; Скільський і др., 1992): XI.1950 р. – здобуто біля ставка (полював на качок), с. Чорнівка; 4.IX.1951 р. – здобуто в Ленківцях (зараз це околиця Чернівців); 14.X.1990 р. – околиці с. Драниця; 1V.1991 р. – околиці с. Колінківці; 8.IX.1991 р. – околиці с. Остриця; 15.VIII.1992 р. – околиці смт Лужани. У гніздовий період О. М. Клітин (1959) виявляв птахів у старих лісах зі скелями гірської частини Буковини (конкретні знахідки відсутні). Відомий єдиний випадок розмноження сапана в Чернівецькій області. К. А. Татаринів (1983) пише, що ним була знайдена кладка (3 червонувато-коричневих плямистих яйця) цього сокола у старому гнізді білого лелеки (*Ciconia ciconia* (L.)), яке знаходилося на високому мурі Хотинської фортеці. Останнім часом пролітних особин спостерігали на лівобережжі Дністровського водосховища в межах сусідньої Хмельниччини: у 1995 р. – біля с. Устя, а в 1999–2004 рр. – у районі Бакотської затоки (Матвеев, 2005а, 2005б).

Відомо (Зубаровський, 1977; Редкие..., 1988; Червона книга..., 1994), що на гніздових ділянках пари з'являються в лютому–березні. Самка відкладає 2–4 яйця, які насиджує 30–33 доби. Сапани самі гнізд не споруджують, а заселяють будівлі інших птахів (розташовані переважно на деревах), або розмножуються на виступах скель (у рівнинних районах – на землі). Пташенята з'являються на світ у травні–червні, піднімаються на крило через 35–40 діб. Статевозрілими стають на четвертому році життя. Особини з північних популяцій у вересні починають відлітати на зимівлю. Живиться сапан, як правило, птахами середніх розмірів (кулики, голуби й інші), добуваючи їх на льоту. При цьому швидкість атакуючого сокола сягає понад 300 км/год.

Охорона. Вид занесений до першого і другого видань Червоної книги України

(Клитин, 1962; Скільський і др., 1992); 6 – Хотинська фортеця, м. Хотин (Татаринів, 1983 з уточн.); 7 – окол. с. Колінківці, Хотинський р-н (Годованець та ін., 1992а; Скільський і др., 1992); 8 – Бакотська затока, поблизу с. Теремці, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл. (Матвеев, 2005а, 2005б; Любінська, Стеценко, 2006а); 9 – с. Устя, там само (Матвеев, 2005а, 2005б).

(1980, 1994) та у відповідні додатки до Бернської, Боннської і Вашингтонської конвенцій (Конвенція..., 1998, 1999; Птахи України..., 2003; Парникоза и др., 2005; Скільський, Мелешук, 2006). У Чернівецькій області пролітні особини сапсана виявлені в межах проєктованого НПП «Хотинський» (Скільський, Мелешук, 2006) і на прилеглих ділянках. Найближчим часом необхідно детальніше з'ясувати сучасне поширення виду на Буковині, а знайдені місця гніздування (що цілком імовірно) забезпечити дієвою охороною.

БОРИВІТЕР СТЕПОВИЙ –

Falco naumanni

Fleischer, 1818

Созологічний статус. ЧКУ (II), ЄЧС (K*), ЧС МСОП (VU A1bce+2bce), БеК (II), БоК (II), КТВ (II), ЗЄПЗ (1).

Ознаки (за: Марисова, Талпош, 1984; Фесенко, Бокотей, 2002). Подібний до звичайного борвітра, але менший і стрункіший, хвіст трохи ширший і більше заокруглений. У дорослого самця голова, хвіст і великі верхні покривні пера крил сірі. Решта верху тіла іржасто-руда, без темних плям, які є у звичайного борвітра. Махові пера чорно-бурі. На кінці хвоста наявна широка темна поперечна смуга. Низ тіла вохристо-рудий з темними плямками. Самка зверху іржаста, з темно-бурими плямами, низ вохристій, з бурими плямами. Хвіст іржастий зверху і сіруватий знизу, з темними смугами (з них передверхівкова – найширша). Молодий птах подібний до самки. Голос можна передати словами «чі-чі-чі-чі». Політ маневровий, «зависає» в повітрі рідко. Довжина тіла сягає 29–32 см, розмах крил – 58–72 см, маса – 150–210 г.

Поширення. Ареал охоплює Південну Європу, Північну Африку та помірний пояс Азії (Воїнственський, 1984). Зимує в Африці (на південь від Сахари) й Південній Азії (Зубаровський, 1977). В Україні на гніздуванні раніше був широко розповсюджений у лісостеповій і степовій ландшафтних зонах, місцями зустрічався північніше (Червона книга..., 1994). Останнім часом поселення знайдені лише на півдні та у східній частині

регіону (Кінда, 2000)*.

У минулому степовий боривітер був виявлений у рівнинній частині** Чернівецької області (Полищук, Гарасевич, 1986 з уточн.; Скільський, 2000; Чередарик та ін., 2001; Скільський та ін., 2005г; Скільський, Мелешук, 2006; Хлус та ін., 2006). Основна кількість знахідок зосереджена східніше Хотинської височини (рис. 53).

Рис. 53. Поширення степового боривітра в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках.

1 – окол. с. Бузовиця, Кельменецький р-н (О. М. Клітін, особ. повід.); 2 – окол. с. Дністрівка, там само (О. М. Клітін, особ. повід.); 3 – окол. с. Оршівці, Кіцманський р-н (О. М. Клітін, особ. повід.); 4 – окол. с. Берестя, Новоселицький р-н (О. М. Клітін, особ. повід.); 5 – окол. с. Форосна, там само (О. М. Клітін, особ. повід.); 6 – окол. с. Михалкове, Сокирянський р-н (Клітін, 1962 з уточн.); 7 – Бакотська затока, поблизу с. Теремці, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл. (Матвеев, 2005а, 2005б).

Чисельність. Надзвичайно рідкісний вид (Скільський та ін., 2005г; Скільський, Мелешук, 2006; Хлус та ін., 2006а). На гніздуванні в межах Чернівецької області перестав зустрічатися приблизно з кінця 1970-х рр. (Скільський та ін., 2005г; Хлус та ін., 2006а). Основними причинами різкого зменшення чисельності степового боривітра є прямий чи опосередкований вплив діяльності людини (Чередарик та ін., 2001), а саме – застосування пестицидів, розорювання цілинних ділянок, вирубування

*За даними інших авторів (Ветров и др., 2006), з початку 2000-х рр. степовий боривітер перестав гніздитися в Україні й зараз є лише рідкісним пролітним видом.

**Як пише О. М. Клітін (1962, 1964б), степовий боривітер є гніздовим у передгірській частині Буковини. Очевидно, що це помилка (Скільський, 2000б).

старих дуплистих дерев, посилення фактора турбування (Червона книга..., 1994).

Екологія. Не вивчена; раніше гніздовий, мігруючий вид (Клитин, 1964; Скільський, 2000б; Скільський та ін., 2005г; Хлус та ін., 2006а; та ін.). У наш час на території східної частини Чернівецької області та прилеглих ділянках зрідка можна виявити лише залітних особин (Матвеев, 2005а, 2005б; Скільський, Мелешук, 2006). Характерними місцями перебування степового боривітра є острівні ліси (Чередарик та ін., 2001), оточені луками та полями (Клитин, 1962, 1964б). Може гніздитися також серед відкритих місцевостей (урвища в ярах, скелі тощо), а також у нішах високих будівель, у дуплах дерев (Червона книга..., 1994). Конкретні знахідки наведені в табл. 27.

Т а б л и ц я 27. Знахідки степового боривітра в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках*

Дата	Кількість особин	Місце перебування
11.VII.1960 р.	більше 10	колоніальне поселення, ділянка старого грабово-дубового лісу з домішкою дикої черешні, ур. Занга, окол. с. Михалкове
18.VI.1962 р.	1	птах схопив мишоподібного гризуна на лісовій галявині, окол. с. Бузовиця
21.VI.1962 р.	1	птах вполював мишоподібного гризуна на узліссі, окол. с. Бузовиця
22.VI.1962 р.	1	птах літав над лісом «дністровської стінки», окол. с. Дністрівка
24.VI.1962 р.	1	птах літав над лісом «дністровської стінки» та прилеглими відкритими територіями, окол. с. Дністрівка
10.VI.1964 р.	самець	здобутий на окраїні острівного лісу на межі з полем в окол. с. Берестя; у шлунку птаха виявлені: звичайний гнойовик (<i>Geotrupes stercorarius</i> (L.)) – 4 екз. та горбатий хлібний турун (<i>Zabrus tenebrioides</i> (Goeze)) – 2
	?	острівний ліс, поле, окол. с. Форосна
12.VI.1964 р.	?	острівний ліс, поле, окол. с. Берестя
	?	острівний ліс, поле, окол. с. Форосна
14.VI.1964 р.	?	острівний ліс, поле, окол. с. Берестя
	?	острівний ліс, поле, окол. с. Форосна
18.VI.1964 р.	?	острівний ліс, поле, окол. с. Берестя
	?	острівний ліс, поле, окол. с. Форосна
20.V.1966 р.	самець	здобутий на узліссі (острівне насадження акацій) в окол. с. Оршівці; у шлунку птаха виявлені: травневий хрущ (<i>Melolontha melolontha</i> (L.)) – 3 екз. та звичайна капустанка (<i>Gryllotalpa gryllotalpa</i> (L.)) – 1
2000 р.	?	Бакотська затока, поблизу с. Теремці

*Узагальнено за: Клитин, 1962 з уточн.; Матвеев, 2005а, 2005б; О. М. Клітін, особ. повід. В окремих випадках, на наш погляд, могло мати місце неправильне визначення видової належності птахів.

В Україні степовий боривітер – перелітний птах (Воїнственський, 1984; Червона книга..., 1994; Кінда,

2000). На місцях гніздування з'являється наприкінці березня – у квітні. Відомо, що самка відкладає 4–5 яєць у кінці квітня – на початку травня і насиджує їх 28 діб. Пташенята покидають гніздо у другій половині липня. Відліт основної кількості особин триває протягом вересня.

Живиться степовий борівітер, як правило, комахами (див табл. 27), рідше – дрібними гризунами та ящірками (Чередарик та ін., 2001).

Охорона. Вид занесений до другого видання Червоної книги України (1994), в Європейській червоний список, Червоний список Міжнародного Союзу охорони природи й у відповідні додатки до Бернської, Боннської і Вашингтонської конвенцій (Конвенція..., 1998, 1999; Чередарик та ін., 2001; Скільський, 2002б; Птахи України..., 2003; Андрющенко та ін., 2005; Парникоза и др., 2005; Скільський та ін., 2005; Скільський, Мелешук, 2006; Хлус та ін., 2006а; та ін.), є птахом загальноєвропейської природоохоронної значущості (Birds in Europe..., 2004). У Чернівецькій області виявляли на території проєктованого НПП «Хотинський» (Скільський, Мелешук, 2006) і прилеглих ділянках (Матвеев, 2005а, 2005б). Необхідно з'ясувати сучасне поширення степового борівітра й у випадку виявлення гніздових поселень (що малоймовірно), негайно взяти їх під охорону (Чередарик та ін., 2001).

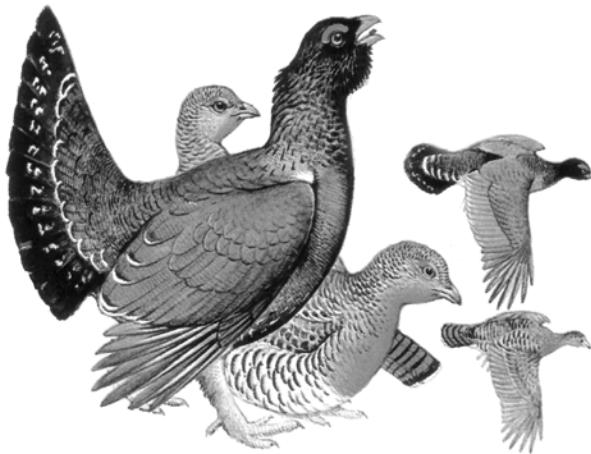
Ряд Куроподібні – Galliformes

Родина Тетерукові – Tetraonidae

ГЛУХАР –

Tetrao urogallus

Linnaeus, 1758

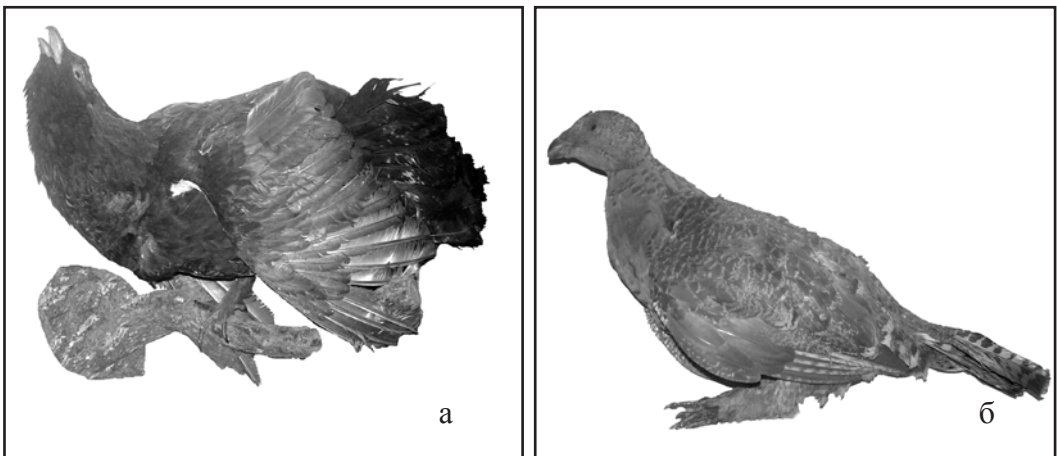
Созологічний статус. ЧКУ (II), БеК (II). Бореальний релікт.

Ознаки (за: Марисова, Талпош, 1984; Потапов, 1987; Фесенко, Бокотей, 2002). Завбільшки з індика або велику свійську курку. Довжина тіла сягає 60–87 см, розмах

крил – 0,9–1,3 м, маса – 2,5–6,5 кг. Самець сірувато-чорний з каштановими крилами та білими плямами на череві (рис. 54а). Дзьоб білуватий, низ крила світлий. Хвіст чорний, заокруглений, широкий. Самка бурувато-руда з темним рисунком (строката) (рис. 54б). Політ важкий з шумним лопотінням крил. Звуки самця під час токування нагадують глухе клацання «теке-те-ке-ке», за яким іде прискорене «текерре». Друга частина пісні нагадує гостріння ножа об точило: «цірсі-цірсі-цірсі-цірсі». Самці, як правило, токують на великих деревах. Звуки самки – низьке «бок-бак-бак» (квоккання). Молоді кричать щось подібне до «крек-крек».

Поширення. Населяє переважно тайгові ліси Євразії (від Кантабрійських гір і Піренеїв до басейну Лени) (Войнственський, 1984; Потапов, 1987, 1990; Романов, 1988). В Україні гніздовий і зимуючий птах Полісся та Карпат (Бондаренко та ін., 1992; Рижак та ін., 1992; Клестов, 1995; Фесенко, Бокотей, 2002).

На території Чернівецької області (рис. 55) глухар поширений лише в гірській частині Буковинських Карпат (Fischer, 1899; Страутман, 1954, 1963; Шнаревич, Нікітенко, 1956; Клигин, 1957, 1959а, 1959б, 1962, 1964б, 1965б, 1966а, 1966б; Шнаревич, Нікітенко, 1957; Шнаревич и др., 1959; Онікієнко, 1960; Максименко, 1966; Кистяковский, 1968; Крайнев, 1970, 1971; Кантемир, 1973; Владышевский, 1975; Турянин, 1975; Андриевич и др., 1976; Шнаревич, 1978; Бундзяк, 1993б, 2004; Годованець, Скільський, 1993; Коржик, 1993, 2002; Скільський, 1993, 2002б; Скільський, Годованець, 1993; Червона книга..., 1994; Клестов, 1995; Баренблат та ін., 1998; Талпош, 1999; Жупанський та ін., 2000; Хоєцький, 2000; Чередарик та ін., 2001; Кияк, Крачило, 2002; Хлус та ін., 2003а; Скільський та ін., 2005а, 2005б; Довкілля..., 2007; та ін.), де піднімається до висоти 1200–1500 м н. р. м. (Клігін, 1956; Орнітологічні..., 1993б; наші дані) (трапляється, як правило, не нижче 800 м).

Рис. 54. Глухарю притаманний добре виражений статевий диморфізм – за зовнішніми ознаками самець (а) і самка (б) добре відрізняються між собою. Експозиція Чернівецького краєзнавчого музею. Фото Вл. К. Хлуса.

Чисельність. За даними обліків, проведених протягом останнього десятиліття, вид є надзвичайно рідкісним в ялицево-ялинових насадженнях (жердняки) Буковинських Карпат – щільність населення сягає менше 1 ос./км² (Бундзяк, 2004). Динаміка кількості особин у регіоні досліджень наведена на рис. 5б. Останнім часом чисельність помітно зменшилася (Скільський та ін., 2005). Протягом 1997–2005 рр. на території НПП «Вижницький» нараховано не менше 5–10 особин (Скільський та ін., 2005а), а в межах проєктованого НПП «Черемошський» встановлене перебування 30–60 птахів (Скільський, 2007). На стан популяції негативно впливає скорочення площ хвойних лісів, вирубування дерев на токовищах і поблизу них, застосування пестицидів, браконьєрство й інші чинники (Клітін, 1967; Островський, 1970; Островский, 1974; Владышевский, 1975; Турянин, 1975; Бондаренко та ін., 1992; Рижак та ін., 1992; Чорней та ін., 2000; Чередарик та ін., 2001). Глухар належить до мисливських птахів (Ващенко, 1963; Турянин, 1990; Скільський та ін., 2005а), проте у зв'язку з низькою чисельністю, полювання на нього вже давно заборонене (Кожурина, 1963; Клитин, 1964б; Клітін, 1967; Турянин, 1975; Воїнственський, 1993; та ін.).

Екологія. Осілий вид (Скільський, Годованець, 1994; Скільський та ін., 1994в, 2005а, 2005в; Червона книга..., 1994; Чередарик та ін., 2001; Хлус та ін., 2003а; та ін.); протягом осінньо-зимового періоду окремі особини можуть здійснювати локальні (вертикальні) міграції (пов'язані з погодними умовами, в пошуках їжі тощо) на невелику віддаль (Клитин, 1959б; Страутман, 1963). Типовими місцями перебування є старі хвойні ліси – переважно суцільні та розріджені ялинові насадження, а також криволісся з чорничниками (Андреев, 1953б; Клітін, 1956; Клитин, 1959б, 1962, 1964б; Шнаревич и др., 1959; Шнаревич, 1978; Бундзяк, 1993, 2004; Коржик, 1993б, 2002; Червона книга..., 1994; Чередарик та ін., 2001; Кияк, Крачило, 2002; Скільський, 2002; Хлус та ін., 2003; Скільський та ін., 2005; Довкілля..., 2007; та ін.).

Токування глухаря в Буковинських Карпатах відбувається в березні–травні (Чередарик та ін., 2001). Особливості гніздової екології виду в зазначеному регіоні майже не вивчені. Протягом останніх десятиліть знайдено лише кілька місць токування самців. Навесні 1991 р. на одній з ділянок у верхів'ях р. Перкалаб (лісод. Перкалаб) спостерігали шлюбну поведінку 2–3 самців (І. В. Бойчук, особ. повід.). У березні–квітні 1994 р. птахи токували в ур. Боргиня неподалік від с. Плоска (І. В. Филип'юк, особ. повід.). Крім того, біля зазначеного населеного пункту в 1980-х рр. М. В. Агаманюк (особ. повід.) виявив кілька токовищ глухарів; на одному з них йому вдалося сфотографувати «співаючого» самця.

Процес токування глухаря в Українських Карпатах детально описує М. А. Воїнственський (1993). Це, як правило, відбувається ранньою весною, коли в лісі ще лежить глибокий сніг. Майже на світанку з густого сплетіння гілок старої ялини починає долітати уривчасте «тек-тек», «тек-тек»* і далі – тиша...

---

*Коли самець глухаря «співає», до нього можна підійти дуже близько (Турянин, 1975). У цей час він настільки захоплений токуванням, що майже нічого не чує. Навіть тоді, коли поруч лунає постріл, птах продовжує залишатися на дереві.

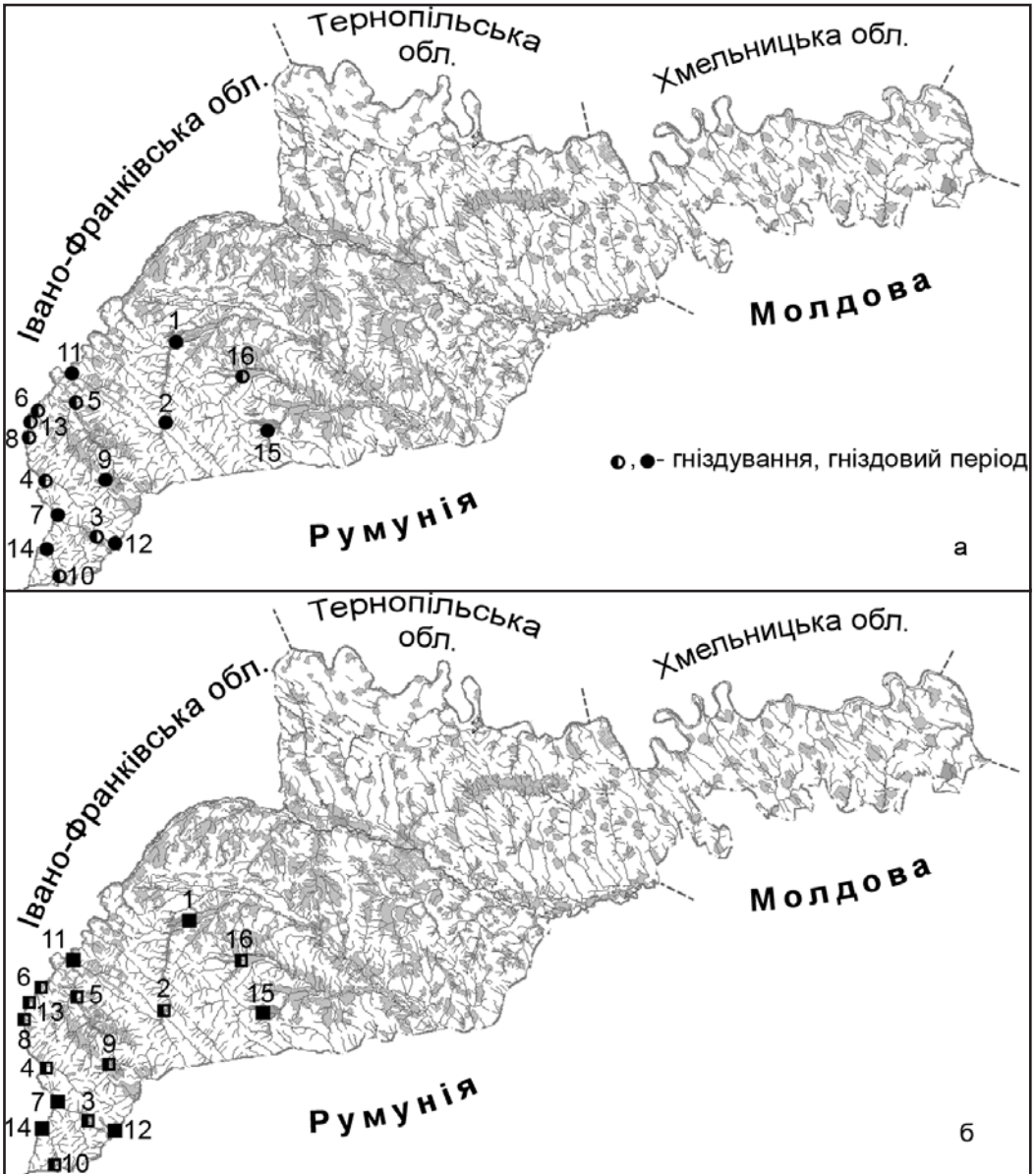
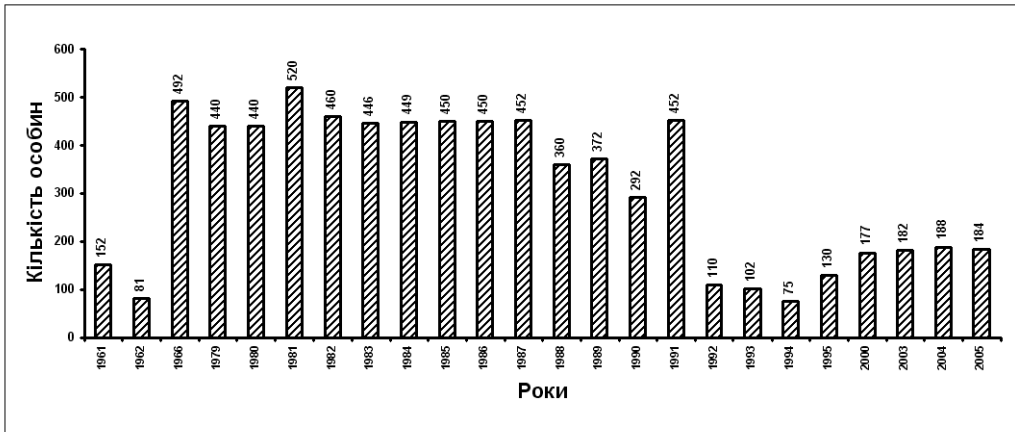

Рис. 54. Поширення глухаря в Чернівецькій області: а – гніздовий період, б – зимівля.

1 – ур. Стебник, ур. Сухий, зак. «Стебник», окол. смт Берегомет, Вижицький р-н (Скільський, Годованець, 1994 з уточн.; Скільський та ін., 2005а з уточн.); 2 – ур. Карнадаваша, гори Лунгу, Мегура, Ротундул, Томнатикул, хр. Янчул, окол. с. Долішній Шепіт, там само (Андреев, 1953б з уточн.; Клітин, 1962 з уточн.; Годованец и др., 1992; Орнітологічні..., 1993а; кол. ЧКМ; О. М. Клітин, особ. повід.); 3 – пер. Джогіль, окол. с. Верхній Яловець, Путильський р-н (О. М. Клітин, особ. повід.); 4 – окол. с.

Рис. 56. Динаміка чисельності глухаря в Чернівецькій області (узагальнено за: Клитин, 1962; Кожурина, 1963 з уточн.; Кистяковский, 1968; Областная..., 1989; Бондаренко та ін., 1992 з уточн.; Охорона..., 1996; Статистичний..., 2006).

Хоча з часом починається ціла лісова вистава. Самець злітає з дерева на сніг і з дивним скреготінням «чижі-чижі», «чижі-чижі» починає повільною ходою рухатися довкола найближчої ялини. Він іде повагом, весь час дивиться навкруги і вгору. Раптом щось підозріло зашелестіло поблизу. Птах завмирає, затихає й відразу стає схожим на сухий пенюк. За кілька хвилин він заспокоюється і продовжує свій урочистий рух, але перед цим видає кілька разів коротеньке «тек-тек». Аж ось знову зашурхотіло й на дерево сідає ще один птах, проте трохи менший за розмірами. Він злітає на землю – за забарвленням можна відразу здогадатися, що це глухарка. Самець, настовбурчивши пір'я та розгорнувши віялом хвіст, повільно повагом іде їй назустріч, кумедно вклоняючись і присідаючи, наче виконує ритуальний танок. Але тут знову чути шум у повітрі – на дерево сідає ще один старий півень. Він швидко злітає на сніг і біжить до першого. Вже добре розвиднілося і спостережнику зі сховку чітко видно всю красу шлюбного вбрання самців (червоні бородавчасті брови, блискуче чорно-зелене оперення грудзей, розпушений віялом хвіст). Розпочали півні свою «чоловічу розмову» на невеликій галявині. Спочатку вони вклонилися один одному, видаючи якісь дивні шиплячі звуки (мабуть, сварилися між собою). Потім зненацька один підскакує впритул до іншого, хапає дзьобом за пір'я на грудях і різко сіпає суперника на себе. Той не хоче бути скривдженим, тому, стрибнувши, ударяє супротивника відразу грудьми і крилами з такою силою, що довкола лунає справжній стукіт. Кілька разів обидва птахи підскакують один до одного з

Голошина, там само (Клитин, 1962 з уточн.; О. М. Клітін, особ. повід.); 5 – окол. с. Дихтинець, там само (Клитин, 1962; О. М. Клітін, особ. повід.); 6 – г. Верх-Бабин, окол. с. Конятин, там само (Клитин, 1962; О. М. Клітін, особ. повід.); 7 – окол. с. Нижній Яловець, там само (Орнітологічні..., 1993б з уточн.; Скільський, 1993 з уточн.; неопубл. матер.); 8 – г. Плай, окол. с. Плай, там само (Клитин, 1962 з уточн.; О. М. Клітін, особ. повід.); 9 – окол. с. Плоска, там само (М. В. Атаманюк, О. М. Клітін, І. І. Турянин, особ. повід.); 10 – окол. с. Сарата, там само (І. І. Турянин, особ. повід.); 11 – окол. с. Усть-Путила, там само (Скільський, 2001; Чорней и др., 2001; П. І. Гаврилашук, особ. повід.); 12 – окол. с. Шепіт, там само (Годованец и др., 1992; Скільський, 1993 з уточн.; неопубл. матер.); 13 – г. Максимець, окол. с. Яблуниця, там само (Клитин, 1962; Ковальчук та ін., 1991; О. М. Клітін, особ. повід.); 14 – г. Великий Камінь, хр. Чорний Діл, зак. «Чорний Діл», лісод. Перкалаб, там само (Ющенко, 1982; Орнітологічні..., 1993; Скільський, 1993б з уточн., 1994, 2001б; Чорней та ін., 2001; неопубл. матер.); 15 – окол. смт Красноільськ, Сторожинецький р-н (Чорней та ін., 2006а; неопубл. матер.); 16 – Гільча, окол. с. Банилів-Підгірний, там само (Клитин, 1959б з уточн., 1962 з уточн.; О. М. Клітін, особ. повід.).

«бойовими вигуками», неначе свійські забіякуваті півні, аж поки один з них не тікає геть. А переможець, не звертаючи більше жодної уваги на колишнього супротивника, знову йде урочиствою ходою назустріч глухарці, яка весь час знаходилася неподалік, спостерігаючи за двоєм. Буває, що біля однієї самки на токовище збігаються не два, а три-чотири й більше півнів, і бійка набуває більш жорстких рис. Хоча в усіх випадках справа не доходить до сильного нівечення – бій має швидше турнірний (ритуальний) характер, проте іноді на місці події залишаються навіть плямки крові.

Виводковий птах. Відомо, що самка гніздо влаштовує на землі, в невеликому заглибленні (Клітін, 1956; Клитин, 1959, 1962). Воно буває вимощене сухими стеблами трав'янистих рослин і листям (Чередарик та ін., 2001). Кладка налічує 5–9 (іноді до 16) яєць, які самка насиджує протягом 22–23 днів (Червона книга..., 1994). 5.VI.1963 р. поблизу с. Шепіт у мішаному лісі (біля вершини г. Кобила-Мелеш) виявлено 7 пташенят, які щойно з'явилися на світ (Годованец і др., 1992 з уточн.; О. М. Клітін, К. С. Петров, особ. повід.). Гніздо знаходилося в чорничнику під молодою ялинкою (висота деревця 70 см). Лоток був вистелений мохом і пухом самки; в ньому була шкаралупа (половинки) від 7 яєць. Дещо пізніше (10.VI.) цього ж року в межах зазначеної ділянки зустрічали глухарок з виводками по 6–7 пташенят (Годованец і др., 1992 з уточн.; І. П. Горбань, О. М. Клітін, особ. повід.). 5–27.VII.1989 р. неподалік від с. Долішній Шепіт знайдені залишки шкаралупи від одного яйця (Годованец і др., 1992 з уточн.; П. В. Бундзяк, особ. повід.). У середині – другій половині 1940-х рр. на гніздуванні глухар виявлений в ур. Карнадаваша поблизу с. Долішній Шепіт (Андреев, 1953 з уточн.). Хронологія знахідок представлена в табл. 28. Глухар є типовим фітофагом (Клітін, 1965). Живиться насінням, плодами, вегетативними частинами рослин, взимку – хвоєю (Шнаревич, Нікітенко, 1956; Шнаревич, Никитенко, 1957; Клитин, 1959, 1959; Шнаревич і др., 1959; Чередарик та ін., 2001). Іноді суттєвим доповненням до літнього раціону є комахи та їхні личинки, павуки й інші безхребетні. У шлунках птахів, здобутих у Буковинських Карпатах (табл. 29), виявлена винятково рослинна їжа: влітку – плоди, а в холодний період року кількісно явно переважали (88,2 %) молоді пагони (хвоя) європейської ялини (*Picea abies* (L.) Karst.). Часто трапляються гастроліти.

Охорона. Глухар занесений до другого видання Червоної книги України (1994) й у відповідний додаток до Бернської конвенції (Конвенція..., 1998; Птахи України..., 2003; Скільський, 2004в; Парникоза і др., 2005; Скільський та ін., 2005б; Чорней та ін., 2006б). У Чернівецькій області охороняється на території НПП «Вижницький» (Андрієнко та ін., 1993, 1999; Годованець та ін., 1993б; Скільський, Годованець, 1994; Скільський та ін., 1994в, 2005, 2005, 2005; Коржик, 2001; Коржик та ін., 2001; Сівак, Солодкий, 2001; Чередарик та ін., 2001; Сівак та ін., 2004; Солодкий, 2004; Солодкий та ін., 2005; Фурдичко та ін., 2005; Чорней та ін., 2006в) (його складовою частиною раніше був ландшафтний заказник «Стебник»), РЛП «Черемошський» (Чорней та ін., 2000; Чередарик та ін., 2001) (до нього входить ландшафтний заказник «Чорний Діл» (Ющенко, 1982; Чорней та ін., 2001б)) і заповідного урочища «Павлюково» (Чорней і др., 2001). Особини виду виявлені також у межах проектного НПП

Т а б л и ц я 28. Зустрічі глухаря в гірській частині Чернівецької області*

Дата	Кількість особин	Місце перебуванн
23.IV.1900 р.	самець	здобутий на г. Мегура в окол. с. Долішній Шепіт
Протягом року, період 1946–1962 рр.	?	гори Лунгу, Мегура, Ротундул і Томнатикул, до 1200 м н. р. м., окол. с. Долішній Шепіт
	?	г. Голошина, окол. с. Голошина
	?	окол. с. Дихтинець
	?	г. Верх-Бабин, окол. с. Конятин
	?	г. Плай, окол. с. Плай
	?	г. Максимець, окол. с. Яблуниця
	?	Гільча, окол. с. Банилів-Підгірний
Протягом року, період 1946–1975 рр.	?	передвершинні частини гір Бігуча, Великий Стіжок, Малий Стіжок, до 500 м н. р. м., окол. смт Берегомет
	?	пер. Дзюгіль, 1150 м н. р. м., окол. с. Верхній Яловець
	?	гори Говдя і Лосова, до 1200 м н. р. м., окол. с. Плоска
	?	г. Кобила-Мелеш, окол. с. Шепіт
Вірогідно, осінь 1958 р.**	самка	здобута в окол. с. Яблуниця
Протягом року, 1950-ті рр.	?	Берегометське лісництво (кв. 23), зах. смт Берегомет
4.VII.1989 р.	самка	ялиновий ліс (стигли насадження), хр. Янчул, окол. с. Долішній Шепіт
5–27.VII.1989 р.	близько 5	окол. с. Долішній Шепіт
10.VII.1990 р.	самка	ялиновий ліс (жердняк), г. Фрунтя, окол. с. Долішній Шепіт
11.VII.1991 р.	самка	ялиновий ліс (стигли насадження), хр. Янчул, окол. с. Долішній Шепіт
29.VII.1992 р.	?	окол. с. Нижній Яловець
	самка	пол. Прелука, 1200–1300 м н. р. м., лісод. Перкалаб
Протягом року, кінець 1990-х рр.	?	ялиновий ліс, окол. с. Усть-Путила
Весна–літо 2001 р.	?	г. Великий Камінь, 1440 м н. р. м., лісод. Перкалаб
18.V.2003 р.	?	свіжий послід, ялиновий ліс, хр. Чорний Діл, лісод. Перкалаб

*Узагальнено за: Клитин, 1962; Ковальчук та ін., 1991; Годованец и др., 1992; Орнітологічні..., 1993а, 1993б; Скільський, 2001; Чорней и др., 2001; кол. ЧКМ; П. В. Бундзяк, П. І. Гаврилашук, О. М. Клітін, Е. М. Панчук, Л. І. Хролінський, особ. повід.; наші неопубл. матер.

**Чучело надійшло в фонди Чернівецького краєзнавчого музею 18.IX.1958 р. (Ковальчук та ін., 1991).

Т а б л и ц я 29. Трофічні зв'язки глухаря в гірській частині Чернівецької області*

Компонент живлення	Місяць – кількість шлунків (n = 3)		Всього
	VII – 1	XII – 2	
Рослинна їжа			
Клас ХВОЙНІ (PINOPSIDA)			
Порядок Сосни (Pinales)			
Родина Соснові (Pinaceae)			
<i>Picea abies</i> (L.) Karst. (молоді пагони)	–	450/1**	450/1
Клас ДВОДОЛЬНІ (MAGNOLIOPSIDA)			
Порядок Березоцвіті (Betulales)			
Родина Ліщинові (Corylaceae)			
<i>Carpinus betulus</i> L. (плоди)	–	1	1
Порядок Вересоцвіті (Ericales)			
Родина Брусничні (Vacciniaceae)			
<i>Vaccinium myrtillus</i> L. (плоди)	120	–	120/1
Порядок Розоцвіті (Rosales)			
Родина Розові (Rosaceae)			
<i>Crataegus sanguinea</i> Pall. (плоди)	–	7/1	7/1
<i>Fragaria vesca</i> L. (плоди)	25	–	25/1
Клас ОДНОДОЛЬНІ (LILIOPSIDA)			
Порядок Тонконогоцвіті (Poales)			
Родина Злакові (Poaceae)			
<i>Hordeum vulgare</i> L. (насіння)	–	30/1	30/1
<i>Zea mays</i> L. (насіння)	–	22/1	22/1
Гастроліти			
Камінці	100	754/2	854/3

*Узагальнено за: Клитин, 1962; О. М. Клітін, особ. повід.

**Число екземплярів / кількість шлунків.

«Черемошський» (Чорней та ін., 2006б; Скільський, 2007), заказників ландшафтного «Красноільський» (Чорней та ін., 2006а) і загальнозоологічного «Зубровиця» (Чорней та ін., 2003). Існуючі токовища глухаря та ділянки з порівняно високою чисельністю птахів в інших місцях необхідно негайно забезпечити дієвою охороною (Клитин, 1957; Рижак та ін., 1992; Чередарик та ін., 2001). Доцільно також проводити відповідні біотехнічні заходи (Островський, 1974; Луговой, 1986; Бондаренко та ін., 1992; Клестов, 1995).

Ряд Журавлеподібні – Gruiformes

Родина Журавлеві – Gruidae

ЖУРАВЕЛЬ СІРИЙ – *Grus grus* (Linnaeus, 1758). Пролітний на всій території Чернівецької області та прилеглих ділянках (Клітин, 1950, 1959б; Скільський, 1992; Бундзяк, 1993; Скільський, Годованець, 1994; Скільський та ін., 1994в, 2005б, 2005в; Скільський, 2000; Чередарик та ін., 2001; Любінська, Стеценко, 2006а, 2006б; Скільський, Мелешук, 2006; Чорней та ін., 2006а, 2006в; Хлус та ін., 2007; та ін.), надзвичайно рідко літучий (І. І. Харабара, особ. повід.), випадково зимуючий (О. М. Клітин, особ. повід.) вид. Основні матеріали про міграцію сірого журавля на території Чернівецької області зібрані нами шляхом анкетування місцевих жителів (Скільський, 1997), звернень через засоби масової інформації (Скільський, 1992а); отримані дані частково опубліковані (див. нижче).

Навесні основна кількість пролітних зграй зустрічається з другої половини березня і майже до середини квітня. У регіоні досліджень перших птахів спостерігали 5.III–2.V, в середньому ($n = 53$) – 28.III $\pm 1,69$ (CV = 50,4 %) (розраховано за матеріалами, представленими в табл. 30). У літературних джерелах для Чернівецької області наведені дещо інші середні дати (хоча достатньо близькі до отриманої нами): 21.III (Serebryakov et al., 1995), 23.III (Серебряков, 1985, 1989) і 25.III (Серебряков, 1979, 1980). Це, очевидно, пов'язане з різним об'ємом вибірок. Величина пролітних зграй (див. табл. 30) змінювалася від 2 до 60 особин, у середньому ($n = 10$) – 24,00 $\pm 6,58$ (CV = 86,7 %). В. М. Грищенко і В. В. Серебряков (1988) для Чернівецької області отримали дуже близькі показники: 13–80 особин, у середньому ($n = 12$) – 29,5 $\pm 5,2$ (CV = 61,5 %).

Т а б л и ц я 30. Зустрічі сірого журавля в Чернівецькій області протягом періоду весняної міграції*

Дата	Кількість особин	Біотоп, місцевість, населений пункт
м. Чернівці		
26.III.1947 р.	18	птахи летіли клином у північному напрямку, лівий берег р. Прут
31.III.1948 р.	12	зграя мігрувала в північному напрямку, долина р. Прут
Вижницький район		
10.III.1991 р.	2	птахи пролетіли над м. Вашківці
27.III.1992 р.	?	зграя пролетіла над смт Берегомет
Весна 1992 р.	?	зграя пролетіла над с. Багна
Весна 1992 р.	?	зграя пролетіла (чули голоси птахів) над с. Виженка
13.IV.1993 р.	11	зграя пролетіла над Стебником, західна околиця смт Берегомет
15.III.1994 р.	?	зграя пролетіла над с. Бабине
3.IV.1994 р.	13	птахи летіли клином з південного сходу на північний захід, Стебник, західна околиця смт Берегомет
21.III.1995 р.	?	зграя пролетіла над м. Вашківці
30.III.1995 р.	?	зграя пролетіла над Стебником, західна околиця смт Берегомет
Глибоцький район		
15.IV.1984 р.	?	зграя пролетіла над с. Йорданешти
23.III.1985 р.	?	зграя пролетіла над с. Йорданешти
22.III.1986 р.	?	зграя пролетіла над с. Йорданешти

Продовження таблиці 30

Дата	Кількість особин	Біотоп, місцевість, населений пункт
14.III.1987 р.	?	зграя пролетіла над с. Йорданешти
20.III.1988 р.	?	зграя пролетіла над с. Йорданешти
2.IV.1991 р.	?	зграя пролетіла над с. Йорданешти (Просіка)
22.III.1992 р.	?	зграя пролетіла над с. Йорданешти
Заставнівський район		
30.III.1991 р.	?	зграя пролетіла над с. Погорілівка
Кельменецький район		
16.IV.1992 р.	?	зграя пролетіла над с. Коновка
Кіцманський район		
18.III.1991 р.	?	зграя пролетіла над с. Ревне
20.III.1991 р.	?	зграя пролетіла над с. Брусниця
29.III.1993 р.	?	зграя пролетіла над с. Мамайвіці
4.IV.1994 р.	?	зграя пролетіла над с. Ревне
Новоселицький район		
31.III.1893 р.	50–70	птахи мігрували над с. Топорівці
2.V.1893 р.	?	дві великі зграї мігрували над с. Топорівці
5.IV.1991 р.	?	зграя пролетіла над с. Тарасівці
1.IV.1993 р.	?	зграя пролетіла над с. Жилівка
3.IV.1994 р.	?	зграя пролетіла над с. Жилівка
30.IV.1996 р.	?	зграя пролетіла над с. Жилівка
Путильський район		
31.III.1993 р.	?	зграя пролетіла над с. Усть-Путила
5.III.1994 р.	?	зграя пролетіла над с. Яблуниця
7.III.1994 р.	?	зграя пролетіла над с. Яблуниця
30.III.1994 р.	?	зграя пролетіла над с. Усть-Путила
15.III.1995 р.	50–70	зграя пролетіла над с. Усть-Путила
Сокирянський район		
24.III.1991 р.	?	зграя пролетіла над с. Селище
26.III.1992 р.	?	зграя пролетіла над с. Олексіївка
21.III.1993 р.	?	зграя пролетіла над с. Сербичани
3.IV.1993 р.	?	зграя пролетіла над с. Олексіївка
Сторожинецький район		
7.IV.1918 р.	?	біля с. Великий Кучурів (Kucurmare)
13.III.1991 р.	15	зграя пролетіла над с. Старі Бросківці
7.IV.1991 р.	36 і 13	зграї пролетіли над с. Заволока
30.III.1992 р.	?	зграя пролетіла над м. Сторожинець
20.III.1993 р.	?	зграя пролетіла над м. Сторожинець
20.III.1993 р.	?	зграя пролетіла над с. Снячів
18.III.1994 р.	?	зграя пролетіла над с. Снячів
5.IV.1995 р.	?	зграя пролетіла над м. Сторожинець
13.IV.1995 р.	?	зграя пролетіла над с. Снячів

Закінчення таблиці 30

Дата	Кількість особин	Біотоп, місцевість, населений пункт
Хотинський район		
17.IV.1991 р.	?	згряя пролетіла над м. Хотин
18.III.1992 р.	?	згряя пролетіла над м. Хотин
30.III.1993 р.	?	згряя пролетіла над м. Хотин
14.IV.1993 р.	?	згряя пролетіла над м. Хотин
11.III.1994 р.	?	згряя пролетіла над м. Хотин
27.III.1995 р.	?	згряя пролетіла над м. Хотин
24.III.1996 р.	?	згряя пролетіла над м. Хотин

*Узагальнено за: Tschusi zu Schmidhoffen, 1894; Bohrandt, 1919; Клитин, 1962; Годованец и др., 1992; Орнітологічні спостереження..., 1994б; Матеріали..., 1996; В. Андруцуляк, В. Бровчук, О. І. Войтенко, П. І. Гаврилашук, І. В. Глібка, Г. М. Гончар, С. В. Грабовська, В. М. Гулей, М. Д. Дмитрюк, Ф. В. Єреміца, О. А. Зав'ялець, І. Г. Клим, О. М. Клїтін, С. Коваль, Т. М. Колибаба, М. Я. Коржан, В. Костенюк, О. О. Кукліна, І. Г. Москалюк, Р. Нішин, П. В. Паламарчук, О. М. Самуляк, В. Д. Скиданюк, К. Г. Скрипій, М. І. Собко, учні Брусницької та Тарасівської СШ, члени еколого-краєзнавчого гуртка «Пошук» Берегометської НСШ № 2, юннати Селищанської СШ, Усть-Путильської СШ та Хотинської СШ № 4, особ. повід.

Надзвичайно рідко поодиноких сірих журавлів можна зустріти протягом репродуктивного періоду далеко за межами гніздового ареалу. Скажімо, 16.VI.1995 р. літуча особина виявлена у зграї з близько 20 білих лелек (*Ciconia ciconia* (L.)) в околицях с. Лівинці Кельменецького району (І. І. Харабара, особ. повід.). Птахи пересувалися по свіжій сіножаті в пошуках поживи. Подібні випадки літування сірого журавля відомі, наприклад, для Закарпаття (Грабар, 1931, 1997; Hrabár, 1932).

У порівнянні з весняним, період осіннього прольоту більш розтягнутий, хоча основна кількість птахів мігрує протягом вересня–жовтня. У регіоні досліджень зграї сірого журавля виявлені 10.VIII–27.XI, в середньому ($n = 47$) – $3.X \pm 3,28$ ($CV = 40,8\%$) (розраховано за матеріалами, наведеними в табл. 31). У літературних джерелах (Грищенко, 1993, 1994а, 1994б) для території Чернівецької області початок осіннього прольоту виду датований 13.VIII–25.X, в середньому ($n = 27$) – $13.IX \pm 3,5$, кінець – $7.IX$ – $9.XI$, в середньому ($n = 15$) – $7.X \pm 4,6$. Величина мігруючих зграй (див. табл. 31) змінювалася від 2 до 108 особин, у середньому ($n = 14$) – $43,50 \pm 8,44$ ($CV = 72,6\%$), що майже удвічі більше, ніж навесні. В. М. Грищенко і В. В. Серебряков (1988) отримали для Чернівецької області значно нижчий середній показник – $30,9 \pm 3,8$ особин ($n = 21$, $lim\ 5$ – 80 , $CV = 55,9\%$).

Т а б л и ц я 31. Зустрічі сірого журавля в Чернівецькій області протягом періоду осінньої міграції*

Дата	Кількість особин	Біотоп, місцевість, населений пункт
м. Чернівці		
1.XI.1995 р.	від 10 до 30	п'ять зграй пролетіли над Садгорою, північна частина міста
Вижницький район		
9.XI.1992 р.	?	згряя пролетіла над м. Вижниця
8.IX.1993 р.	8	згряя пролетіла над Стебником, західна окраїна смт Берегомет
18.X.1993 р.	74	кілька зграй пролетіли над м. Вижниця
11.XI.1993 р.	?	чули голос птахів, які пролетіли над м. Вижниця
10.IX.1994 р.	?	згряя пролетіла над с. Бабіне

Продовження таблиці 31

Дата	Кількість особин	Біотоп, місцевість, населений пункт
3.X.1996 р.	?	зграя пролетіла над м. Вашківці
Глибоцький район		
24.X.1984 р.	?	зграя пролетіла над с. Йорданешти
28.IX.1985 р.	?	зграя пролетіла над с. Йорданешти
26.IX.1986 р.	?	зграя пролетіла над с. Йорданешти
24.IX.1987 р.	?	зграя пролетіла над с. Йорданешти
8.IX.1988 р.	?	зграя пролетіла над с. Йорданешти
7.IX.1991 р.	?	зграя пролетіла над с. Йорданешти (Просіка)
12.IX.1992 р.	?	зграя пролетіла над с. Йорданешти
Заставнівський район		
26.X.1992 р.	?	зграя пролетіла над с. Погорілівка
Кельменецький район		
25.X.1991 р.	?	зграя пролетіла над с. Коновка
10.IX.1992 р.	?	зграя пролетіла над с. Вороновиця
23.VIII.1994 р.	2	поле біля с. Нелипівці
Кіцманський район		
8.X.1893 р.	46	зграя мігрувала з півночі на південь над м. Кіцмань
9.X.1893 р.	108	зграя мігрувала з півночі на південь над м. Кіцмань
10.X.1893 р.	72	зграя мігрувала з півночі на південь над м. Кіцмань
30.VIII.1991 р.	?	зграя пролетіла над с. Ревне
16.X.1993 р.	?	зграя пролетіла над с. Мамаївці
22.IX.1994 р.	?	зграя пролетіла над с. Ревне
Новоселицький район		
27.IX.1893 р.	?	три зграї мігрували над с. Топорівці
7.X.1893 р.	?	одна зграя мігрувала над с. Топорівці
15.X.1893 р.	?	птахи мігрували над с. Топорівці
27.XI.1963 р.	25	птахи зупинилися для відпочинку на полі, окол. с. Берестя
22.IX.1992 р.	?	зграя пролетіла над с. Жилівка
29.IX.1993 р.	?	зграя пролетіла над с. Жилівка
20.X.1994 р.	?	зграя пролетіла над с. Жилівка
20.X.1995 р.	?	зграя пролетіла над с. Жилівка
Путильський район		
28.IX.1994 р.	?	зграя пролетіла над с. Усть-Путила
18.X.1994 р.	?	зграя пролетіла над смт Путила
Сокірянський район		
10.IX.1989 р.	40	зграя пролетіла над с. Романківці
Сторожинецький район		
27.IX.1893 р.	близько 400	шість зграй мігрували з північного сходу на південний захід над с. Великий Кучурів (Kuczurmare)
3.X.1893 р.	15	зграя пролетіла над с. Великий Кучурів (Kuczurmare)
9.X.1893 р.	59	зграя пролетіла над с. Великий Кучурів (Kuczurmare)
10.X.1893 р.	80	зграя пролетіла над с. Великий Кучурів (Kuczurmare)

Закінчення таблиці 31

Дата	Кількість особин	Біотоп, місцевість, населений пункт
11.X.1893 р.	40	зграя пролетіла над с. Великий Кучурів (Kuczurmare)
Кін. VIII – поч. IX.1979 р.	2	заболочена ділянка в окол. с. Ропча
10.VIII.1991 р.	?	зграя пролетіла над с. Старі Бросківці
4.X.1991 р.	?	зграя пролетіла над с. Заволока
18.VIII.1992 р.	?	зграя пролетіла над м. Сторожинець
31.X.1992 р.	?	зграя пролетіла над с. Снячів
16.X.1993 р.	?	зграя пролетіла над с. Снячів
30.IX.1995 р.	?	зграя пролетіла над с. Снячів
Хотинський район		
17.X.1995 р.	?	зграя пролетіла над м. Хотин

*Узагальнено за: Tschusi zu Schmidhoffen, 1894; Орнітологічні спостереження... , 1991а, 1994б; Годованец и др., 1992; Підсумки..., 1994; Матеріали..., 1996; О. І. Войтенко, І. В. Глібка, С. В. Грабовська, П. П. Дзюбак, М. Д. Дмитрюк, Ф. В. Єреміца, М. В. Іванюк, О. М. Клітін, Т. М. Колибаба, М. Я. Коржан, В. В. Кувіла, І. Г. Москалюк, В. Д. Скиданюк, К. Г. Скрипій, М. І. Собко, Т. К. Стрілець, Д. С. Федорча, учні Вашковецької СШ № 2, члени гуртка «Пошук», юннати Усть-Путильської та Путильської СШ, особ. повід.

Як виняток, поодинокі особини, або й навіть мігруючі зграї сірого журавля можуть бути виявлені взимку. Так, 31.I.1948 р. О. М. Клітін (1962) спостерігав, як 12 птахів пролетіли в північному напрямку над м. Чернівці в заплаві р. Прут. Випадкова зимівля 2 сірих журавлів також мала місце в січні–лютому 1994 р. в межах північної частини (Галицький район) сусідньої Івано-Франківської області (Бучко, 1994; Матеріали..., 1995б).

Родина Дрохвові – *Otididae*

ДРОХВА – *Otis tarda* Linnaeus, 1758. Раніше гніздовий, мігруючий вид у Прут-Дністровському межиріччі та на окремих ділянках Буковинського Передкарпаття (Fischer, 1899; Кістяківський, 1957; Скильський, 2000; Скильський, Мелешук, 2006). К. К. Стаматі (1854) пише, що птахів виявляли на полях північної частини Бессарабії. За даними Е. Фішера (Fischer, 1899), дрохва зустрічалася переважно на рівнинах Буковини, місцями заходила в передгір'я, не була рідкісною долиною р. Прут, насамперед північніше від Боян (зараз Новоселицький район). У Хотинському повіті Бессарабської губернії птахи часто траплялися в околицях с. Кижло*, де протягом літа 1912 р. було нараховано до 20 екземплярів (Боголїпов, 1915). Свого часу дрохва гніздилася поблизу Заліщиків (сусідня територія Тернопільщини) (Кістяківський, 1957) – не менше 15 птахів (Sokołowski, 1939). На початку XX ст. 8.VIII тут знайдено дуже пізню кладку з десятиденними зародками, а трохи раніше виявлено самку з виводком (пташенята були завбільшки з курку) (Страутман, 1963). Внаслідок прямого чи опосередкованого впливу антропогенного фактора, до 1940-х рр. дрохва повністю зникла з регіону досліджень (Скильський, 2000; Скильський, Мелешук, 2006).

ХОХІТВА – *Tetrax tetrax* (Linnaeus, 1758). Раніше можливо гніздовий, мігруючий вид. За даними К. К. Стаматі (1854), в незначній кількості птахів виявляли в межах Північної Бессарабії. Е. Фішер (Fischer,

*Правильніше – Кишло-Неджимове, колишня назва с. Оселівка Кельменецького району (Історія міст і сіл..., 1969; Скильський, 2000).

1899) пише, що на Буковині хохітва розповсюджена у рівнинній частині, неглибоко заходить у передгір'я, не є рідкісною уздовж долини Прута, особливо на північ від Боян (зараз Новоселицький район). На лівобережжі Дністра (сусідня Хмельниччина) птаха здобуто 29.X.1918 р. поблизу с. Цвіклівці (Храневич, 1929) (сучасний Кам'янець-Подільський район; очевидно, залітна особина). Вірогідно, що з початку XX ст. хохітва перестала зустрічатися (на гніздуванні?) в рівнинній частині Чернівецької області у зв'язку з рідким зменшенням чисельності та скороченням ареалу.

Ряд Сивкоподібні – Charadriiformes

Родина Лежневі – Burhinidae

ЛЕЖЕНЬ – *Burhinus oedicnemus* (Linnaeus, 1758). Залітний вид*, раніше виявляли в Покутсько-Буковинському Передкарпатті (Скільський, 2000б). Відома єдина конкретна знахідка. 29.IX.1957 р. спостерігали серед заболочених ділянок уздовж берегів р. Теплиця (Панська долина) в околицях с. Слобода-Банилів Вижицького району (Клітин, 1962). Крім того, В. В. Поліщук та І. Г. Гарасевич (1986) у своєму зведенні наводять лежня для басейну Сірету.

Родина Куликосорокові – Haematopodidae

КУЛИК-СОРОКА – *Haematopus ostralegus* Linnaeus, 1758. Літуючий (залітний?), мігруючий вид у рівнинній частині Чернівецької області (Середній Дністер) (Скільський та ін., 1997а; Бучко, 1999б; Скільський, 2000б; Скільський, Мелешук, 2006; Хлус та ін., 2006а; та ін.). Дуже рідко трапляються поодинокі особини (Скільський та др., 2004). 5.VII.1996 р. 2 птахів спостерігали поблизу с. Велика Слобідка Кам'янець-Подільського району Хмельницької області, які шукали поживу на мілководдях (Скільський та ін., 1996), перелітаючи також і на чернівецький берег. У 2001 р. вид відмічений у межах Дністровського водосховища (Матвеев, 2005а, 2005б).

Родина Баранцеві – Scolopacidae

КОЛОВОДНИК СТАВКОВИЙ – *Tringa stagnatilis* (Bechstein, 1803). Літуючий і пролітний вид** у рівнинній частині регіону досліджень (Скільський, 2000б; Скільський та ін., 2005г). Окремих особин виявляли протягом весняно-літнього періоду на водоймах, переважно, західніше та південніше Хотинської височини (Скільський та др., 2004). Хронологія знахідок наступна. 4.VII.1990 р. – 1, шукав поживу в межах раніше обезводненого ставка та серед прибережних ділянок поблизу с. Чорнівка Новоселицького району (Годованець та ін., 1992а; Годованець, 1993; Б. Й. Годованець, особ. повід.). 16–17.IV.1994 р. – 2, спостерігали на ставку неподалік від с. Веренчанка Заставнівського району (Скільський та др., 1995). 11.VII.1997 р. – 1, виявлений на мілководдях відстійників біля с. Магала Новоселицького району (Скільський, Бучко, 2000). Останнім часом вид відмічений в околицях с. Грушівці Кельменецького району (Скільський, Мелешук, 2006): 21.V.2005 р. – 1, шукав поживу уздовж берега Дністровського водосховища.

* О. М. Клітин (1959) вважає лежня пролітним видом.

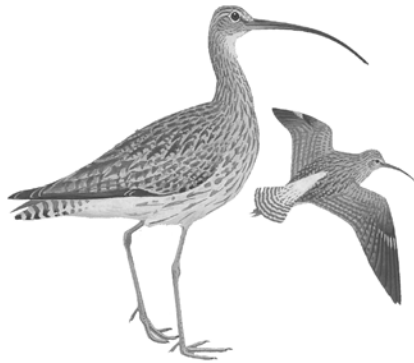
** О. М. Клітин (1964) чомусь вважає ставкового колководника гніздовим видом птахів Чернівецької області.

КУЛЬОН ТОНКОДЗЬОБИЙ – *Numenius tenuirostris* Vieillot, 1817*. Пролітний вид (Клитин, 19596**; Луговой, 1994, 1998), виявляли у Прут-Дністровському межиріччі (Скільський, 2000б). Відомо лише кілька знахідок. По одному дорослому самцю здобуто 14.IX.1960 р. серед болота на Рогізні (раніше це було село в Новоселицькому районі, а зараз – північно-західна околиця м. Чернівці) та 8.IX.1962 р. на ставку біля с. Шипинці Кіцманського району (Клитин, 1962; Луговой, 1998), а також 15.VIII.1965 р. на ставку поблизу с. Вербівці Заставнівського району (Луговой, 1998). В останньому випадку у шлунку птаха виявлена ставкова жаба (*Pelophylax lessonae* (Sam.)) (О. М. Клітін, особ. повід.). Після тривалої перерви тонкодзьобий кульон знову був виявлений у регіоні досліджень: 20.VIII.1994 р. спостерігали зграйку з 5 особин (одну з них здобуто) серед заболоченої ділянки, південно-східніше від с. Веренчанка на Заставнівщині (Ю. А. Ткачук, особ. повід.).

КУЛЬОН ВЕЛИКИЙ –

Numenius arquata

(Linnaeus, 1758)

Созологічний статус. ЧКУ (II), БеК (III), БоК (I, II)^у, ЗЄПЗ (2).

Ознаки (за: Марисова, Талпош, 1984; Фесенко, Бокотей, 2002). Один з найкрупніших наших куликів з помітно загнутим донизу дзьобом. Довжина тіла сягає 50–60 см, розмах крил – 0,8–1,0 м, маса – до 1 кг. Доросла особина зверху темно бура з білуватою строкатістю; над оком наявна світла «брова». Низ спини, поперек, надхвістя та черево білі. На білуватих грудях і волі є темно-бурі риси (на боках тулуба вони стрілоподібні), спід крил білий. Дзьоб довгий, темно-бурий. Ноги темно-сірі, в польоті трохи виступають за край білого з бурими поперечними смугами хвоста. Молодий птах подібний на дорослого, але стрілоподібні риси на боках тулуба менш виражені. Звуки – дуже мелодійне й голосне «кююйі!». У негніздовий період тримається зграйками.

Поширення. Ареал охоплює Євразію (від Ісландії на заході до Забайкалля на сході), зимує в Південній Європі (незначна кількість), Африці, Південній Азії, на Великих Зондських островах (Червона книга..., 1994). В Україні гніздиться в західних областях і в окремих районах півдня, мігрує скрізь (Горбань, 1991; Фесенко, Бокотей, 2002). Окремі птахи зимують в дельті Дунаю, на лиманах північно-західної частини

* Серед наведених нижче спостережень в окремих випадках, на наш погляд, могло мати місце неправильне визначення видової належності птахів.

** В іншій публікації (Клитин, 1974) цитований автор вважає тонкодзьобого кульона залітним видом.

Причорномор'я (Червона книга..., 1994).

У Чернівецькій області великий кульон виявлений у Прут-Дністровському межиріччі (Скільський, 2000; Скильський и др., 2004; Скільський та ін., 2005г; Скільський, Мелешук, 2006) західніше та північніше Хотинської височини (рис. 57).

Чисельність. Не з'ясована. Протягом 1990–2000 рр. на Буковині очевидно могли гніздитися 1–2 пари. Протягом періоду осінньої міграції птахи трапляються невеликими зграйками. На стан популяції великого кульона негативно впливає осушення заболочених ділянок, розорювання луків і заплавних земель, гідротехнічне будівництво, випасання свійських тварин уздовж русел річок, браконьєрство й інші подібні чинники (Червона книга..., 1994; наші дані).

Екологія. Можливо гніздовий, мігруючий (пролітний) вид (Клитин, 1959б, 1974; Скільський, 2000б; Скільський та ін., 2005б; Скільський, Мелешук, 2006; та ін.). Протягом весняно-літнього періоду в незначній кількості птахи відмічені в характерних біотопах (вологі луки) західніше та північніше Хотинської височини (Скильський и др., 2004; неопубл. матер.). Гніздування в Чернівецькій області остаточно не доведене (Горбань, 1991).

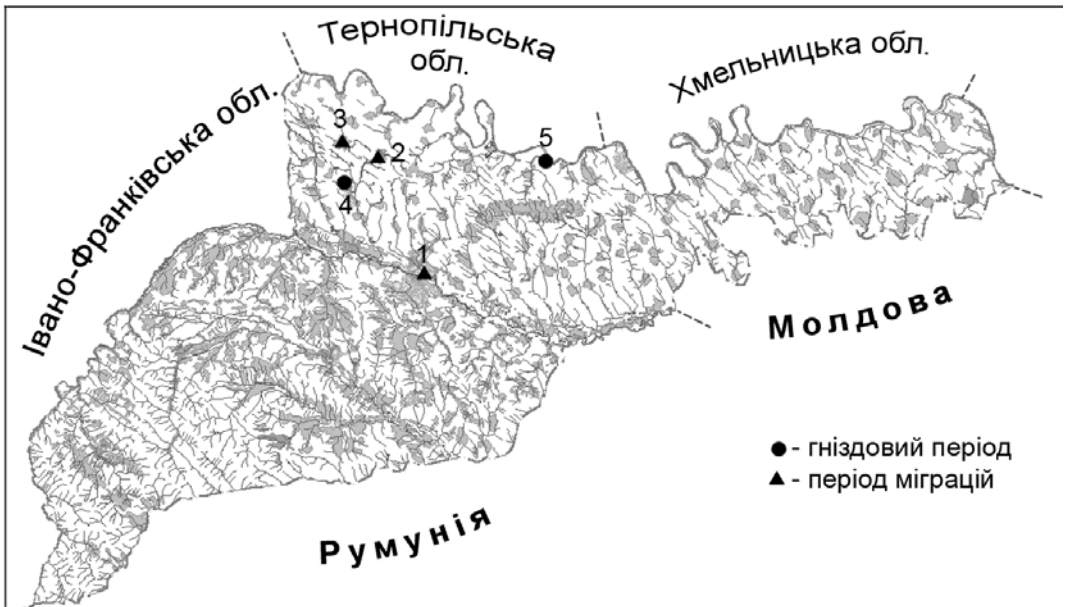

Рис. 57. Поширення великого кульона в Чернівецькій області.

1 – Рогізна (Садгора), м. Чернівці (Клитин, 1962; Годованец и др., 1992; Скільський, 2000; Скильський, Бучко, 2000); 2 – м. Заставна (Орнітологічні..., 1993а); 3 – окол. с. Веренчанка, Заставнівський р-н (Годованец и др., 1993; Орнітологічні..., 1993а; Нещерет, 1999); 4 – с. Кліводин, Кіцманський р-н (Годованец и др., 1992, 1993; Орнітологічні..., 1993а; Нещерет, 1999); 5 – окол. с. Рашків, Хотинський р-н.

Весняна міграція великого кульона, ймовірно, триває з середини березня до кінця другої декади квітня. Протягом репродуктивного періоду ми птахів спостерігали двічі. 6.V.1992 р. 1 (пролітна?) особина трималася у зраї середнього кульона на луках біля риборозплідних ставків поблизу с. Кліводин (Годованец и др., 1992, 1993; неопубл. матер.). 19.V.2005 р. чули голос 3 птахів (були територіальні пари?) серед заболоченої ділянки на березі Дністровського водосховища в околицях с. Рашків. Хронологія знахідок великого кульона під час осінньої міграції наступна. 14.IX.1960 р. дорослого самця здобуто (чучело зберігається в Зоологічному музеї Чернівецького університету) серед заболоченої ділянки на Рогізні (зараз це північно-західна околиця Чернівців) (Клитин, 1962; Годованец и др., 1992; Скильський, Бучко, 2000; О. М. Клітін, особ. повід.). 10.VIII.1963 р. мігруючих (літуючих?) куликів бачили на березі ставка в околицях с. Веренчанка (Годованец и др., 1992; О. М. Клітін, особ. повід.). У 1991 р. (Годованец и др., 1993; Орнітологічні..., 1993а; неопубл. матер.) 1.X по одному птаху виявлено (чули голоси) поблизу м. Заставна і с. Веренчанка, а 15.X спостерігали зграйку з 6 особин у межах заболоченої ділянки неподалік від с. Кліводин. 4.IX.1997 р. великий кульон пролетів з голосним криком над північно-східною (Садгора) частиною Чернівців у долині р. Прут (Скильський, Бучко, 2000). Трофічні зв'язки не вивчені.

Відомо (Воїнственський, 1984; Червона книга..., 1994), що гнізда (вимошені сухою травою ямки в землі) великого кульона можна знайти вже з початку травня. Кладка налічує 4 відносно великих оливково-зелених або оливково-бурих з темними плямами яйця, які насиджують по черзі самка і самець протягом майже місяця. Наприкінці липня молоді птахи піднімаються на крило. Осінній відліт триває з серпня, окремі птахи на півдні можуть зимувати. Основу харчового раціону складають різноманітні безхребетні тварини (переважно дощові черви, наземні комахи та їх личинки, молюски) і дрібні хребетні (жаби, ящірки й інші).

Охорона. Великий кульон занесений до другого видання Червоної книги України (1994) та у відповідні додатки до Бернської і Боннської конвенцій (Конвенція..., 1998; Птахи України..., 2003; Скильський, 2004в; Парникоза и др., 2005; Скильський та ін., 2005г; Скильський, Мелешук, 2006), є птахом загальноєвропейської природоохоронної значущості (Birds in Europe..., 2004). У Чернівецькій області особини виду виявлені в межах проєктованого НПП «Хотинський» (Скильський, Мелешук, 2006) і ландшафтного заказника «Совицькі болота» (Нещерет, 1999). Необхідно з'ясувати сучасне поширення великого кульона на Буковині, а знайдені місця гніздування (що мало ймовірно) забезпечити дієвою охороною. Доцільно також відновлювати сприятливі для розмноження біотопи (Луговой, Ковальчук, 1999–2000), проводити виховну роботу серед мисливців і місцевого населення з метою недопущення випадків браконьєрства.

КУЛЬОН СЕРЕДНІЙ – *Numenius phaeopus* (Linnaeus, 1758). Залітний вид* у Прут-Дністровському межиріччі (Скильський, 2000б). Відомі дві знахідки в Кіцманському районі. 11.IX.1969 р. молодого

*О. М. Клітін (1974) вважає середнього кульона пролітним видом птахів Чернівецької області.

мігруючого птаха здобуто на березі ставка поблизу с. Шипинці (його опудало зберігається в Зоологічному музеї Чернівецького університету, інв. № 1366) (Годованец и др., 1992; О. М. Клітін, особ. повід.). 6.V.1992 р. спостерігали зграю з 5 особин (разом з одним великим кульоном) на луках біля риборозплідних ставків неподалік від с. Кліводин (Годованец и др., 1992; Годованець та ін., 1992а; наші неопубл. матер.).

Родина Дерихвостові – Glareolidae

ДЕРИХВІСТ СТЕПОВИЙ – *Glareola nordmanni* Nordmann, 1842. Залітний вид на території лівобережжя Дністра сусідньої Хмельниччини. У 1997 р. виявлений біля с. Гораївка Кам'янець-Подільського району (Матвеев, 2005а, 2005б). На підставі наведених даних степовий дерихвіст нами був помилково включений до списку фауни хребетних проектованого НПП «Хотинський» (Скільський, Мелешук, 2006). Проте, знахідки залітних особин цього птаха цілком можливі в межах рівнинної частини Чернівецької області.

Родина Мартинові – Laridae

КРЯЧОК КАСПІЙСЬКИЙ – *Hydroprogne caspia* (Pallas, 1770). Залітний вид*, виявлений у Прут-Дністровському межиріччі (Скільський, 2000б). Відомі дві конкретні знахідки в Новоселицькому районі. У Чернівецькому краєзнавчому музеї наявне чучело самки, здобутої в околицях с. Зелений Гай (Ковальчук та ін., 1991) не пізніше 1961 р.** 14.VI.1997 р. 2 особини сиділи у зграї звичайного мартина (*Larus ridibundus* L.) на мілководді р. Прут неподалік від с. Магала (Скільський, Бучко, 2000). Через окремі частини території західних областей України проходить міграційний шлях птахів, які гніздяться значно північніше (Смогоржевский, 1970; Зубакин, 1988).

Ряд Совоподібні – Strigiformes

Родина Совові – Strigidae

ПУГАЧ –

Bubo bubo

(Linnaeus, 1758)

* Окремі автори вважають каспійського крячка пролітним видом у долині Дністра (північніше Молдови) (Куниченко, 1990) та на Середньому Пруті (Бучко, 1999).

** У фонди музею експонат надійшов 27.IX.1961 р.; інші, більш точні, відомості з цього приводу відсутні (Скільський, Бучко, 2000).

Созологічний статус. ЧКУ (II), БеК (II), КТВ (II), ЗЄПЗ (3).

Ознаки (за: Корнєєв, 1977; Марисова, Талпош, 1984; Фесенко, Бокотей, 2002). Дуже велика сова з добре помітними на голові пір'яними «вушками» та червонуватими очима. Загальний фон оперення рудувато-бурий з чорними поздовжніми і поперечними смугами (рис. 58). Молодий птах дещо світліший. Політ повільний, хвилеподібний, часто низько над землею. У польоті крила довгі й широкі, а хвіст середньої довжини. На землі або на дереві пугач сидить прямо. Активний переважно вночі. Звуки – дуже характерне «ухання», яке подібне на глибоке, але не дуже голосне «у-ху» або «у-ху-ху», іноді «кве-ек». Довжина тіла сягає 60–75 см, розмах крил – 1,6–1,9 м, маса – 1,5–4,2 кг.

Поширення. Ареал охоплює майже всю Євразію та Північну Африку (Пукинский, 1993; Воронежский, 1994). В Україні осіло-кочовий птах, гніздиться переважно в межах Полісся, на крайньому сході, в Карпатському регіоні та на прилеглих територіях, а також у деяких інших місцях (Фесенко, Бокотей, 2002).

У Чернівецькій області (рис. 59) протягом року пугача спорадично виявляли в усіх ландшафтних зонах (Fischer, 1899; Андреев, 1953; Клітін, 1956; Клитин, 1959б, 1959в, 1962; Шнаревич и др., 1959; Ващенко, 1963; Шнаревич, 1978; Украинские Карпаты..., 1987; Редкие..., 1988; Скильский, 1990б, 2003; Бундзяк, 1993; Воронежский, 1994; Скильский, Годованец, 1994; Червона книга..., 1994; Коржик, Скільський, 2000; Скільський, 2000б, 2004а; Чередарик та ін., 2001; Хлус та ін., 2003а, 2003б, 2006а; Загороднюк, Варгович, 2004; Скильский и др., 2004; Скільський та ін., 2005б, 2005г; Матвеев, 2006; Скільський, Мелешук, 2006; та ін.). У гори проникає вище 1000 м н. р. м., а саме – до верхньої межі лісу, звідки в пошуках їжі залітає на субальпійські луки. Викопні знахідки кісткових залишків пугача (2, що належали одній особині) відомі з ранньотрипільського поселення Бернова Лука (Воинственский, 1967; Брюзгина (Уманская), 1975а, 1975б) на Середньому Дністрі; можливо, на той час птахи мали певне культове значення.

Рис. 58. Доросла особина пугача, здобута у Дністровському каньйоні. Експозиція Чернівецького краєзнавчого музею. Фото Вл. К. Хлуса.

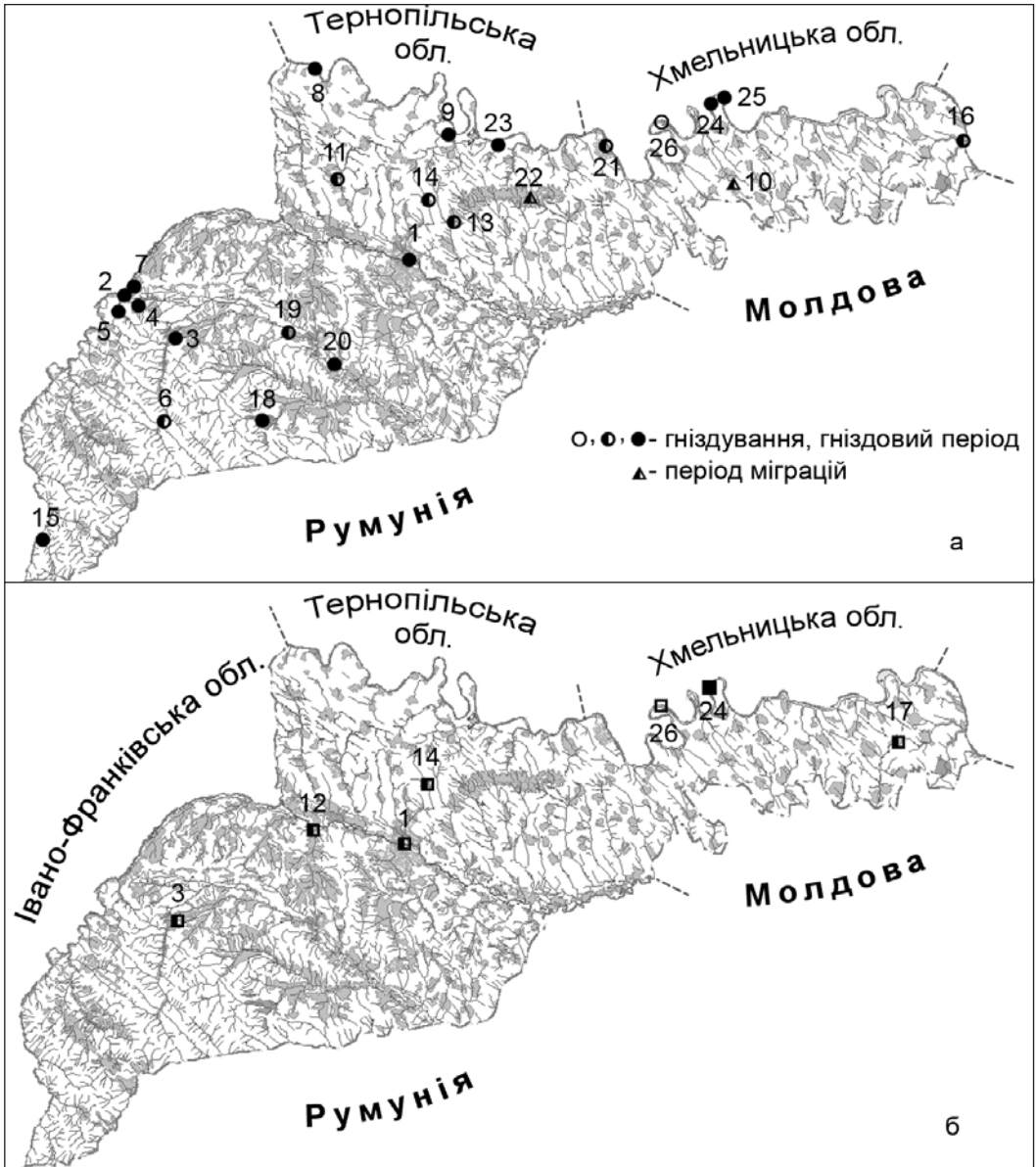

Рис. 59. Поширення пугача в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках: а – гніздовий і міграційний періоди, б – зимівля.

1 – Чезарський ліс, окол. і м. Чернівці (Андреев, 1953; Шумило, Лункашу, 1972; Скільський, 1998, 1998, 2000, 2006; Скільський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002); 2 – окол. м. Вижниця (Годованец и др., 1992; Скільський, Годованец, 1994); 3 – зак. «Стебник», окол. смт Берегомет, Вижницький р-н (Годованец и др., 1992; Скільський, Годованец, 1994; Скільський, Годованец, 1994 з уточн.); 4 – окол. с. Багна, там само (Годованец и др., 1992; Скільський, Годованец, 1994); 5 – окол. с. Виженка, там само (Годованец и др., 1992; Скільський, Годованец, 1994); 6 – окол. с. Виженка, там само (Годованец и др., 1992; Скільський, Годованец, 1994); 7 – окол. с. Виженка, там само (Годованец и др., 1992; Скільський, Годованец, 1994); 8 – окол. м. Чернівці (Андреев, 1953; Шумило, Лункашу, 1972; Скільський, 1998, 1998, 2000, 2006; Скільський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002); 9 – окол. м. Чернівці (Андреев, 1953; Шумило, Лункашу, 1972; Скільський, 1998, 1998, 2000, 2006; Скільський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002); 10 – окол. м. Чернівці (Андреев, 1953; Шумило, Лункашу, 1972; Скільський, 1998, 1998, 2000, 2006; Скільський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002); 11 – окол. м. Чернівці (Андреев, 1953; Шумило, Лункашу, 1972; Скільський, 1998, 1998, 2000, 2006; Скільський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002); 12 – окол. м. Чернівці (Андреев, 1953; Шумило, Лункашу, 1972; Скільський, 1998, 1998, 2000, 2006; Скільський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002); 13 – окол. м. Чернівці (Андреев, 1953; Шумило, Лункашу, 1972; Скільський, 1998, 1998, 2000, 2006; Скільський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002); 14 – окол. м. Чернівці (Андреев, 1953; Шумило, Лункашу, 1972; Скільський, 1998, 1998, 2000, 2006; Скільський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002); 15 – окол. м. Чернівці (Андреев, 1953; Шумило, Лункашу, 1972; Скільський, 1998, 1998, 2000, 2006; Скільський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002); 16 – окол. м. Чернівці (Андреев, 1953; Шумило, Лункашу, 1972; Скільський, 1998, 1998, 2000, 2006; Скільський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002); 17 – окол. м. Чернівці (Андреев, 1953; Шумило, Лункашу, 1972; Скільський, 1998, 1998, 2000, 2006; Скільський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002); 18 – окол. м. Чернівці (Андреев, 1953; Шумило, Лункашу, 1972; Скільський, 1998, 1998, 2000, 2006; Скільський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002); 19 – окол. м. Чернівці (Андреев, 1953; Шумило, Лункашу, 1972; Скільський, 1998, 1998, 2000, 2006; Скільський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002); 20 – окол. м. Чернівці (Андреев, 1953; Шумило, Лункашу, 1972; Скільський, 1998, 1998, 2000, 2006; Скільський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002); 21 – окол. м. Чернівці (Андреев, 1953; Шумило, Лункашу, 1972; Скільський, 1998, 1998, 2000, 2006; Скільський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002); 22 – окол. м. Чернівці (Андреев, 1953; Шумило, Лункашу, 1972; Скільський, 1998, 1998, 2000, 2006; Скільський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002); 23 – окол. м. Чернівці (Андреев, 1953; Шумило, Лункашу, 1972; Скільський, 1998, 1998, 2000, 2006; Скільський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002); 24 – окол. м. Чернівці (Андреев, 1953; Шумило, Лункашу, 1972; Скільський, 1998, 1998, 2000, 2006; Скільський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002); 25 – окол. м. Чернівці (Андреев, 1953; Шумило, Лункашу, 1972; Скільський, 1998, 1998, 2000, 2006; Скільський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002); 26 – окол. м. Чернівці (Андреев, 1953; Шумило, Лункашу, 1972; Скільський, 1998, 1998, 2000, 2006; Скільський, Бучко, 2000; Скільський, 2001, 2002).

Чисельність. Раніше місцями відносно звичайний вид (Клитин, 1950, 1959б, 1959в, 1962; Клітін, 1956; Шнаревич и др., 1959; Воронецкий, 1994); зараз – дуже рідкісний (Скильський, Годованец, 1994; Хлус та ін., 2003а, 2003б, 2006а; Скильський та ін., 2005г; Скильський, Мелешук, 2006; Чорней та ін., 2006а), зустрічали переважно поодиноких особин (див. нижче). За нашими орієнтовними підрахунками, в 1990–2000 рр. на території Чернівецькій області гніздилося 6–10 (8) пар. Згідно даних обліків, проведених у репродуктивний період протягом останнього десятиліття, пугач є надзвичайно рідкісним видом в острівних лісах Прут-Дністровського межиріччя – щільність сягала 0,4 ос./км² (Скильський, 2003) або рідкісним (1,5 ос./км²) в буково-грабових насадженнях (околиці Чернівців) (Скильський, 1998б, 1998в, 2000б). Основними причинами зменшення чисельності є антропогенна трансформація ландшафтів (вирубування лісів, меліорація, розширення площ окультурених територій), різке погіршення кормової бази, застосування пестицидів, рекреація, а також нерідко – пряме винищення птахів людиною* (Червона книга..., 1980, 1994; Воронецкий, 1994; Скильський, Годованец, 1994; Чередарик та ін., 2001; Хлус та ін., 2003).

Екологія. Гніздовий, зимуючий (осіло-кочовий) вид (Храневич, 1929; Клитин, 1950, 1959б, 1959в, 1962; Андреев, 1953б; Клітін, 1956; Годованець та ін., 1993б; Скильський, Годованец, 1994; Скильський та ін., 1994б, 1994в, 2005б, 2005в; Червона книга..., 1994; Скильський, 2000, 2006; Скильський, 2003; Скильський и др., 2004; Скильський, Мелешук, 2006; та ін.). Активний переважно вночі. Населяє, головним

1992; Скильський, Годованец, 1994); 6 – окол. с. Долішній Шепіт, там само (Клитин, 1962; Годованец и др., 1992; Скильський, Годованец, 1994; О. М. Клітін, особ. повід.); 7 – окол. с. Черногузи, там само (Годованец и др., 1992; Скильський, Годованец, 1994); 8 – окол. смт Кострижівка, Заставнівський р-н (кол. ЧКМ; І. Л. Бесараба, особ. повід.); 9 – печера «Баламутівська», окол. с. Баламутівка, там само (Татаринов, 1962, 1969, 1973; Чорней та ін., 2001 з уточн.; Загороднюк, Варгович, 2004); 10 – Ларга, окол. м. Кельменці (Клитин, 1962 з уточн.; Третьяков та ін., 1991; О. М. Клітін, особ. повід.); 11 – окол. м. Кіцмань (Андреев, 1953); 12 – окол. с. Глинниця, Кіцманський р-н (Годованец и др., 1992; Скильський, Годованец, 1994; О. М. Клітін, особ. повід.); 13 – окол. с. Топорівці, Новоселицький р-н (Андреев, 1953 з уточн.; Клитин, 1962; Третьяков та ін., 1991; Годованец и др., 1992; Скильський, Годованец, 1994); 14 – окол. с. Чорнівка, там само (Клитин, 1950, 1962; Третьяков та ін., 1991; Скильський, Годованец, 1994); 15 – зак. «Чорний Діл», лісод. Перкалаб, Путильський р-н (Ющенко, 1982 з уточн.); 16 – окол. с. Василівка, Сокирянський р-н (Годованец и др., 1992; Скильський, Годованец, 1994; Загороднюк, Варгович, 2004; О. М. Клітін, особ. повід.); 17 – окол. с. Сербичани, там само (Клитин, 1962; Годованец и др., 1992; Скильський, Годованец, 1994; О. М. Клітін, особ. повід.); 18 – окол. смт Красноільськ, Сторожинецький р-н (Чорней та ін., 2006; неопубл. матер.); 19 – окол. с. Панка (Клинівка), там само (Клитин, 1962; Годованец и др., 1992; Скильський, Годованец, 1994); 20 – окол. с. Ропча, там само (Скильський та ін., 1997); 21 – окол. м. Хотин (Клитин, 1962); 22 – окол. с. Клішківці, Хотинський р-н (Годованец и др., 1992; Скильський, Годованец, 1994; О. М. Клітін, особ. повід.); 23 – окол. с. Рухотин, там само (Скильський, 2002; Скильський, Мелешук, 2006); 24 – окол. с. Врублівці, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл. (Храневич, 1929; Матвеев, 2005, 2005); 25 – зак. «Чапля», окол. с. Демшин, там само (Ковальчук, Любінська, 1988; Андрієнко та ін., 2006); 26 – окол. с. Цвіклівці, там само (Храневич, 1929).

* Раніше пугача вважали шкідником мисливського (сільського) господарства (Макушенко, Шнаревич, 1954; Шнаревич, 1959а).

чином, старі ліси з густим підліском у відносно важкодоступних районах гірської та передгірської частин Чернівецької області (рис. 60), або яри, ніші (печери, гроти тощо) в берегових урвищах уздовж річок (типовий троглофіл) рівнинної ландшафтної зони (Клитин, 1950, 1959б, 1959в, 1962; Андреев, 1953б; Клітін, 1956; Ващенко, 1963; Червона книга..., 1980; Воронецкий, 1994; Скильський, Годованец, 1994; Скильський та ін., 1994в; Скильський, 1998б, 2004а, 2006; Коржик, Скильський, 2000; Чередарик та ін., 2001; Хлус та ін., 2003а, 2003б; Загороднюк, Варгович, 2004; Скильський и др., 2004; та ін.). Конкретні знахідки наведені в табл. 32.

Рис. 60. У подібних місцях гірської частини Чернівецької області, які відносно рідко відвідуються людьми, може бути виявлений на гніздуванні пугач. Буковинські Карпати, червень 2000 р. Фото В. В. Буджака.

ліпня (Клитин, 1959б, 1962); приблизно в цей час молоді особини покидають гніздо (Скильський, Годованец, 1994; Чередарик та ін., 2001).

Пугач – типовий міофаг (Ващенко, 1963; Скильський, Годованец, 1994), хоча може живитися невеликими птахами, земноводними, плазунами і навіть рибою (Андреев, 1953б; Чередарик та ін., 2001). Іноді полює на відносно крупну здобич, наприклад, на молодих зайців (Хлус та ін., 2003) чи білок (Макушенко, Шнаревич, 1954). У шлунках особин, здобутих у Чернівецькій області (див. табл. 32), виявлені лише мишоподібні гризуни (Клитин, 1959, 1970; Татаринів, 1969, 1973).

На пташу, здобутому в лютому 1955 р. в околицях м. Чернівці (див. табл. 32), на пір'їнах голови та шиї знайдена певна кількість пухойда *Strigiphilus strigis* (Pontopp) (Шумило, Лункашу, 1972).

Кладку чи виводок пугача можна виявити в різних місцях безпосередньо на землі (Клітін, 1956; Клитин, 1962), рідше пара займає гнізда денних хижих птахів, розташовані у кронах дерев (Клитин, 1950), або оселяється у старих дуплах (Андреев, 1953б; Клитин, 1962; Чередарик та ін., 2001; Хлус та ін., 2003а). У березні – на початку квітня самка відкладає 2–3 (іноді до 4) яйця, які насиджує протягом 33–35 днів (Скильський, Годованец, 1994; Червона книга..., 1994; Чередарик та ін., 2001). Добре оперених пташенят (табл. 33) знаходили в червні – першій половині

Кладку чи виводок пугача можна виявити в різних місцях безпосередньо на землі (Клітін, 1956; Клитин, 1962), рідше пара займає гнізда денних хижих птахів, розташовані у кронах дерев (Клитин, 1950), або оселяється у старих дуплах (Андреев, 1953б; Клитин, 1962; Чередарик та ін., 2001; Хлус та ін., 2003а). У березні – на початку квітня самка відкладає 2–3 (іноді до 4) яйця, які насиджує протягом 33–35 днів (Скильський, Годованец, 1994; Червона книга..., 1994; Чередарик та ін., 2001). Добре оперених пташенят (табл. 33) знаходили в червні – першій половині

Т а б л и ц я 32. Зустрічі пугача в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках*

Дата	Кількість особин	Місце перебування
V–VII.1943 р.	?	окол. с. Топорівці
	?	окол. с. Чорнівка
Протягом року, не пізніше кінця 1920-х рр.	?	здобували біля с. Врублівці
	?	здобували біля с. Цвіклівці
Протягом року, період 1945–1949 рр.	1	на цвинтарі виявляли протягом двох років, м. Чернівці
Гніздовий період, 1945–1949 рр.	1	Чезарський ліс, окол. м. Чернівці
	1	здобута неподалік від ставків, окол. м. Кіцмань
	?	ліс, окол. с. Топорівці
6.VI – 21.VII.1946 р.	?	окол. с. Топорівці
Протягом року, період 1946–1948 рр.	4	здобуті, мішані високоствобурні ліси, окол. с. Чорнівка
21.V.1948 р.	самець	здобутий у листяному лісі в окол. с. Топорівці; у шлунку виявлені 3 екз. лісової миші (<i>Sylvaemus sylvaticus</i> (L.))
6.VI – 21.VII.1948 р.	1	окол. с. Топорівці
	1	окол. с. Чорнівка
6.VII.1948 р.	1	окол. с. Долішний Шепіт
21.VII.1951 р.	самець	здобутий в окол. с. Панка (Клинівка); у шлунку виявлена жовтогорла миша (<i>S. tauricus</i> (Pall.))
9.XI.1952 р.	самець	здобутий, Ларга, окол. м. Кельменці
20.I.1953 р.	1	окол. с. Сербичани
23.V.1953 р.	?	окол. м. Хотин
13.II.1955 р.	1	здобута в окол. м. Чернівці
18.X.1957 р.	самець	здобутий в окол. с. Клішківці; у шлунку виявлені 9 екз. польової нориці (<i>Microtus arvalis</i> (Pall.))
8.XII.1958 р.	самець	здобутий в окол. с. Глинниця; у шлунку виявлена польова нориця
29.III.1961 р.	1	великий грот, стрімкий берег р. Дністер, окол. с. Баламутівка
29.VIII.1961 р.	1	велика печера, берег р. Дністер, окол. с. Баламутівка
23.XII.1965 р.	1	окол. смт Берегомет
IV.1983 р.	1 доросла	виявлена на маршруті с. Черногузи – м. Вижниця
VI.1988 р.	територіальна пара	окол. с. Ропча
18.III.1989 р.	1	чули голос в ялиновому лісі, окол. с. Виженка
Гніздовий період 1989 р.	1	знайдена мертвою в лісі, окол. с. Виженка
8.VI.1992 р.	1	спостерігали вдень у лісі, окол. с. Багна
VII.1992 р.	?	Вижницьке лісництво (кв. 13, 16, 32 і 34), півд. м. Вижниця

Закінчення таблиці 32

Дата	Кількість особин	Місце перебування
VI–VII.1994 р.	1	острівний (буково-грабовий) ліс, РЛП «Чернівецький», Садгора, пн.-сх. окол. м. Чернівці
Перша декада VII.1994 р.	1	птах з'являвся під вечір, прилітаючи на стіжок скошеної трави, окол. с. Ропча
Протягом року, 2001–2004 рр.	?	поблизу с. Врублівці
27.VIII.2005 р.	молодий самець	знайдений мертвим біля шосе (збила машина), окол. смт Кострижівка

*Узагальнено за: Храчевич, 1929; Клитин, 1950, 1962; Андреев, 1953б; Татаринів, 1962, 1969, 1973; Шумило, Лункашу, 1972; Третьяков та ін., 1991; Годованец и др., 1992; Скильський, Годованец, 1994; Скильський та ін., 1997б; Скильський, Бучко, 2000; Матвеев, 2005а, 2005б; кол. ЧКМ; І. Л. Бесараба, І. М. Горбань, О. М. Клітин, Л. П. Пендуляк, особ. повід.; наші неопубл. матер.

Т а б л и ц я 33. Знахідки гнізд пугача в Чернівецькій області*

Біотоп, населений пункт	Дата	Розташування гнізда
Лістяний ліс з густим підліском, окол. с. Топорівці	21.V.1948 р.	3 гнізда (воно знаходилося, очевидно, на землі) взяті одне пухове пташеня, тушка якого передана в колекцію Зоологічного музею Чернівецького університету.
Лістяний ліс з густим підліском, окол. с. Чорнівка	6.VI.1948 р.	У ярузі на землі. Виводок налічував 4 добре оперених пташенят. (7.VI двох з них забрав дослідник – їх тушки передані в колекцію Зоологічного музею Чернівецького університету.)
Ділянка мішаного лісу з переважанням ялини, окол. с. Чорнівка	9.VII.1948 р.	Старе гніздо якогось денного хижого птаха (виявлене на узліссі) знаходилося в основі двох товстих бокових пристовбурих горизонтально нахилених гілок ялини на висоті 6 м від землі. Виводок налічував 3 добре оперених пташенят (одне з них забрали в колекцію; тушка цього молодого самця зараз зберігається у фондах Зоологічного музею Чернівецького університету). У лотку знаходилася принесена одним з членів пари здобич – мертва жовтогорла миша. Основу будівельного матеріалу гнізда складали сухі гілки ялини.
Яруга серед незначного пониження рельєфу, окол. с. Василівка	7.VI.1965 р.	У невеликій печері виявлено 2 добре оперених пташенят.
Прибережна ділянка р. Дністер, окол. с. Рухотин	гніздовий період 1999 р.	У ніші берегового урвища знайдено кладку з 2 яєць.
	гніздовий період 2000 р.	Пара тут знову виводила пташенят.

*Узагальнено за: Клитин, 1962; Третьяков та ін., 1991; Годованец и др., 1992; Скильський, Годованец, 1994; Скильський, 2002, 2004; О. М. Клітин, С. Х. Лісничий, особ. повід.

Охорона. Пугач занесений на сторінки першого та другого видань Червоної книги України (1980, 1994) й у відповідні додатки до Бернської та Вашингтонської конвенцій (Конвенція..., 1998, 1999; Птахи України..., 2003; Скільський, 2004в; Матвеев, 2005а, 2005б; Парникоза и др., 2005г; Скільський та ін., 2005; Скільський, Мелешук, 2006; Хлус та ін., 2006а), є птахом загальноєвропейської природоохоронної значущості (Birds in Europe..., 2004). Охороняється в НПП «Вижницький» (Андрієнко та ін., 1993; Годованець та ін., 1993б; Скільський, Годованець, 1994в; Скільський та ін., 1994, 2005б, 2005в; Коржик та ін., 2001; Чередарик та ін., 2001) (до його складу входить колишній заказник «Стебник») та РЛП «Чернівецький» (Скільський, 1998б, 1998в; Чередарик та ін., 2001) і «Черемошський» (Чередарик та ін., 2001). Особини виду виявлені також у межах проєктованих НПП «Хотинський» (Скільський, Мелешук, 2006) і «Черемошський», заказників ландшафтних «Красноільський» (Чорней та ін., 2006а) і «Чорний Діл» (Ющенко, 1982), загальнозоологічного «Зубровиця» (Коржик та ін., 2001; Чорней та ін., 2003) та ботанічного «Чапля» (Ковальчук, Любінська, 1988; Андрієнко та ін., 2006) (Кам'янецьке Придністров'я), пам'ятки природи «Печера Баламутівська» (Чорней та ін., 2001б). Місця постійного перебування птахів необхідно забезпечити дієвою охороною, створивши заповідні об'єкти (Скільський, Годованець, 1994). Особливо це стосується Хотинської височини й окремих прибережних ділянок Дністра та водосховища (Чередарик та ін., 2001). Також важливо активізувати пропаганду охорони пугача серед місцевого населення (Ковальчук и др., 1992) з метою запобігання незаконного здобуття птахів бракон'єрами (Воронецкий, 1994).

СИЧ ВОЛОХАТИЙ –

Aegolius funereus

(Linnaeus, 1758)

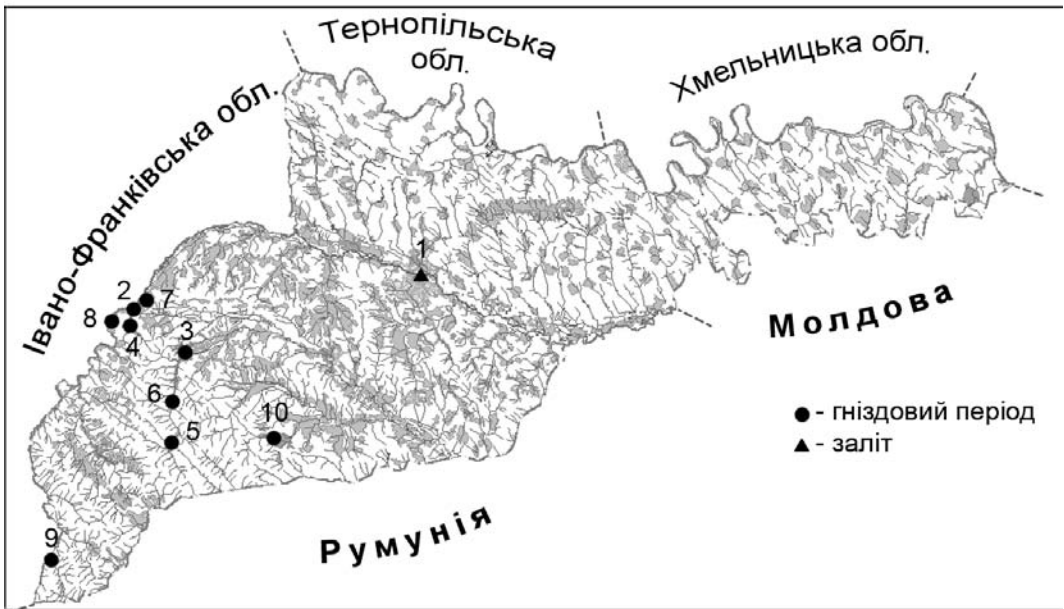
Созологічний статус. ЧКУ (IV), БеК (II), КТВ (II). Бореальний релікт.

Ознаки (за: Марисова, Талпош, 1984; Фесенко, Бокотей, 2002). Сова завбільшки з дрозда з порівняно великою, без пір'яних «вушок», головою та добре помітним світлим лицевим диском. Спина темна з білими округлими плямами. Низ тіла світлий

з нечіткими буруватими строкатинами. Політ швидкий, трохи хвилястий. Молодий птах темніший від дорослого. Активний вночі. Навесні крик нагадує чітке і часте гавкання невеличкого песика «ва-ва-ва-ва-ва» (кілька разів підряд) або звуки «у-пу-пу-пу». Довжина тіла – 24–26 см, розмах крил – 52–58 см, маса – 90–200 г.

Поширення. Ареал охоплює переважно зону хвойних лісів Євразії та Північної Америки (Пукинский, 1977; Редкие..., 1988; Воїнственський, 1993). Південніше в деяких місцях відомі ізольовані ділянки гніздування (Степанян, 1990; Пукинский, 2005). В Україні осіло-кочовий птах Карпат і деяких районів Полісся (Фесенко, Бокотей, 2002).

У Чернівецькій області (рис. 61) волохатий сич зустрічається лише в гірській частині* (Клітін, 1956; Клитин, 1959, 1962; Шнаревич и др., 1959; Украинские

Рис. 61. Поширення волохатого сича в Чернівецькій області.

1 – м. Чернівці (Т. Г. Андрущенко, С. Козак, особ. повід.); 2 – окол. м. Вижняця (Годованец и др., 1992; І. М. Горбань, особ. повід.); 3 – окол. смт Берегомет, Виницький р-н; 4 – окол. с. Виженка, там само (Матеріали..., 1995); 5 – окол. с. Долішній Шепіт, там само (Клитин, 1962; Годованец и др., 1992; Годованец та ін., 1993); 6 – окол. с. Лопушна, там само (Годованец та ін., 1993); 7 – окол. с. Черногузи, там само (Годованец и др., 1992; І. М. Горбань, особ. повід.); 8 – окол. с. Міжброди, Путильський р-н; 9 – зак. «Чорний Діл», лісод. Перкалаб, там само (Ющенко, 1982; Чорней та ін., 2001 з уточн.); 10 – окол. смт Красноільськ, Сторожинецький р-н (Годованец и др., 1992; Годованец та ін., 1992).

*Повідомлення О. М. Клітіна (1962) про спостереження волохатого сича 3.VII.1960 р. у фруктовому саду в с. Сербичани Сокирянського району (східна рівнинна частина Чернівецької області) є явно помилковим. Можливо, що автором була неправильно визначена видова належність, або переплутані дата чи пункт знахідки (Скільський, 2000).

Карпати..., 1987; Редкие..., 1988; Годованець, Скільський, 1993; Скільський, Годованець, 1993; Червона книга..., 1994; Талпош, 1999; Коржик, Скільський, 2000; Скільський, 2000; Чередарик та ін., 2001; та ін.). За межами Буковинських Карпат відома знахідка залітної особини.

Чисельність. За даними більшості дослідників (Fischer, 1899; Клітін, 1956; Клитин, 1962; Марисова, Талпош, 1984; та ін.) – трапляється рідко. Ми виявляли поодинокі особин. Протягом 1990–2000 рр. у Чернівецькій області очевидно гніздилося не менше 6–10 (8) пар (підрахунок дуже приблизний), зимова чисельність невідома. Основними лімітуючими факторами є наступні. Особини волохатого сича під час сніжних зим часто гинуть від голоду; негативно впливають на стан популяції суцільне вирубування лісів, знищення дуплистих дерев, наявність природних ворогів (хижі ссавці та птахи) (Червона книга..., 1994; Чорней та ін., 2000; Чередарик та ін., 2001).

Екологія. Ймовірно гніздовий, очевидно зимуючий, залітний (за межами гірської частини) вид. Основними місцями перебування є старі хвойні (суцільні та розріджені) (рис. 62), іноді – мішані (буково-ялицеві) ліси (Zawadski, 1840; Клітін, 1956; Клитин, 1962; Марисова, Талпош, 1984; наші дані). Гніздиться в дуплах дерев (Zawadski, 1840; Клітін, 1956; Клитин, 1959^{*}, 1962), охоче може заселяти штучні будиночки

Рис. 62. Типовими місцями гніздування волохатого сича є гірські хвойні ліси. Літо 2002р. Буковинські карпати. Фото В. В. Буджака

^{*}Цитований автор помилково пише про те, що волохатий сич може заселяти старі гнізда інших птахів.

(Чередарик та ін., 2001). Особливості екології волохатого сича в Чернівецькій області фактично не з'ясовані. Гніздування остаточно не доведене. Конкретні дані про перебування особин виду взимку в регіоні досліджень відсутні.

Хронологія зустрічей волохатого сича в межах Буковинських Карпат представлена в табл. 34. Крім того, 21.X.2002 р. залітного птаха виявлено (мертвого відібрали в кішки) на південно-східній околиці Чернівців (С. Козак, особ. повід.). Як виявилось згодом, це був молодий самець; його чучело зараз зберігається в Зоологічному музеї Чернівецького університету (Т. Г. Андрищенко, особ. повід.).

Т а б л и ц я 34. Зустрічі волохатого сича в гірській частині Чернівецької області*

Дата	Кількість особин	Місце перебування
4.IX.1948 р.	дорослий самець	здобуто на г. Томнатикул у розрідженому старому ялиновому лісі, окол. с. Долішній Шепіт
12.V.1985 р.	самець	мішаний ліс, поблизу с. Виженка
12.VII.1985 р.	більше 1	чули слабкий голос самців на маршруті с. Черногузи – м. Вижниця
15–17.V.1992 р.	1	чули голос у підніжжі г. Петроушка, окол. смт Красноільськ
VII.1992 р.	?	Вижницьке лісництво (кв. 34 і 41), півд. м. Вижниця
	?	Берегометське лісництво (кв. 35 і 36), зах. смт Берегомет
	?	ялиновий ліс, окол. с. Міжброди
17.VI.1993 р.	1	птах сидів на ялині на горизонтальній гілці (30 см від стовбура) на висоті 4 м від землі (спостережник підпустив на віддаль 3 м), г. Малий Камінь, 1400 м н. р. м., лісод. Перкалаб
10.VII.1993 р.	1	чули голос у хвойному лісі, окол. с. Долішній Шепіт
17.VII.1993 р.	1	чули голос у хвойному лісі, окол. с. Долішній Шепіт
18.IX.1993 р.	2	чули голоси у хвойному лісі, окол. с. Лопушна

*Узагальнено за: Клитин, 1962; Годованець и др., 1992а; Годованець та ін., 1992, 1993а; Матеріали..., 1995а; І. М. Горбань, О. М. Клітін., особ. повід.; наші неопубл. матер.

Відомо (Редкие..., 1988; Червона книга..., 1994), що волохатий сич гнізда влаштовує переважно у старих дуплах великих дятлів, де пара виводить пташенят протягом кількох років. Моногам; у кладці (квітень–травень) буває 4–6 (іноді до 7–8) яєць. У сприятливі роки гніздиться двічі за сезон. Насиджує самка 25–31 добу. Приблизно стільки ж часу пташенята перебувають у гнізді, а після вильоту (як правило, червень) батьки годують їх ще до двох місяців. Статевозрілими молоді птахи стають в однорічному віці.

Охорона. Волохатий сич занесений на сторінки першого та другого видань Червоної книги України (1980, 1994) та у відповідні додатки до Бернської і Вашингтонської конвенцій (Конвенція..., 1998, 1999; Птахи України..., 2003; Скільський, 2004в; Парникоза и др., 2005; Скільський та ін., 2005б; Чорней та ін., 2006б). На Буковині охороняється в НПП «Вижницький» (Андриєнко та ін., 1993; Годованець та ін., 1993б; Скільський та ін., 1994в, 2005б, 2005в; Коржик, 2001; Коржик та ін., 2001; Сівак,

Солодкий, 2001; Чередарик та ін., 2001; Сівак та ін., 2004; Солодкий, 2004; Солодкий та ін., 2005а; Фурдичко та ін., 2005; Чорней та ін., 2006в) і РЛП «Черемошський» (Чорней та ін., 2000; Чередарик та ін., 2001) (проектованому НПП «Черемошський» (Чорней та ін., 2006б)), однією зі структурних одиниць якого є заказник «Чорний Діл» (Ющенко, 1982; Чорней та ін., 2001). Особини виду виявлені також у межах заказників ландшафтного «Красноільський» (Чорней та ін., 2006а) та загальнозоологічного «Зубровиця» (Коржик та ін., 2001; Чорней та ін., 2003). У місцях постійного перебування птахів необхідно зберігати старі дуплисті дерева (Червона книга..., 1980, 1994; Чередарик та ін., 2001), вивішувати штучні гніздівлі з розширеним входом (Грищенко, 1995а, 1997).

СИЧИК-ГОРОБЕЦЬ –

Glaucidium passerinum

(Linnaeus, 1758)

Созологічний статус. ЧКУ (IV), БеК (II), КТВ (II). Бореальний релікт.

Ознаки (за: Иванов, Штегман, 1978; Марисова, Талпош, 1984; Фесенко, Бокотей, 2002). Сова завбільшки з шпака з великою, без пір'яних «вушок», головою та коротким хвостом. Лицевий диск майже не виражений. Верх тіла буруватий з невеликими світлими плямами, низ світлий з поздовжніми темними смужками. Птах швидкий і рухливий, політ хвилеподібний. Сидячи, часто посмикує хвостом, на якому чітко видно п'ять світлих поперечних смуг. Людину підпускає на близьку відстань, активний і вдень. Голос – характерний протяжний свист «тюй-тюй-тюй» або крик «ку-віт». Забарвлення молоді особини сірувато-буре з дрібними білими плямками. Довжина тіла – 16–18 см, розмах крил – 34–36 см, маса – 55–80 г.

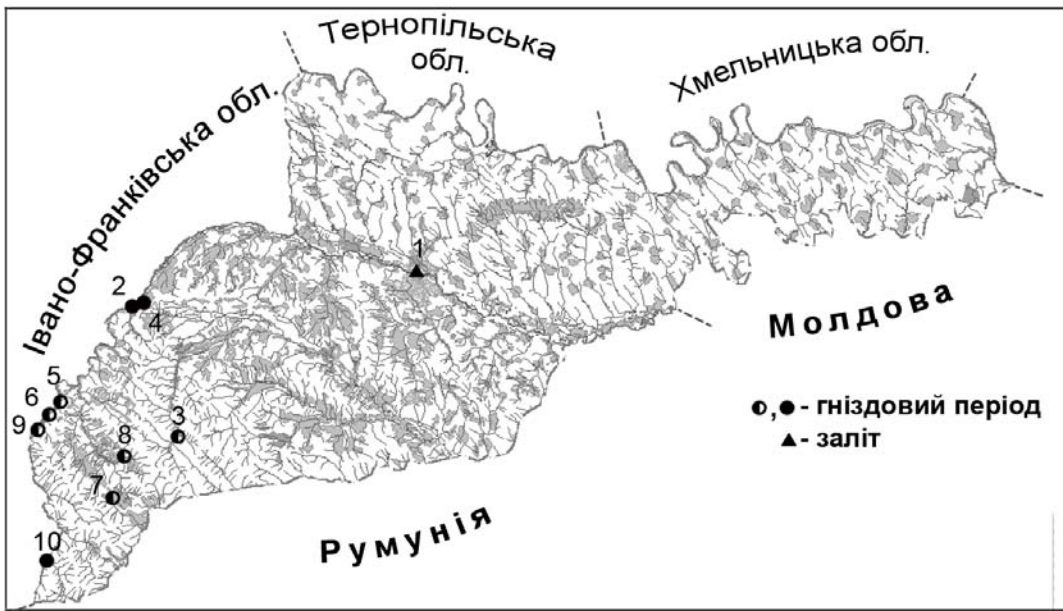
Поширення. Головним чином, хвойні ліси на більшій частині Євразії (Воїнственський, 1984). У багатьох місцях відомі ізольовані ділянки ареалу (Пукинський, 2001, 2005а). В Україні переважно осілий птах окремих районів півночі Полісся та Карпат (Фесенко, Бокотей, 2002; Лисачук, 2003).

У Чернівецькій області сичик-горобець трапляється (рис. 63) винятково в гірській

частині (Червона книга..., 1980; Украинские Карпаты..., 1987; Годованець, Скільський, 1993; Коржик, Скільський, 2000; та ін.). За її межами відома знахідка залітного птаха (Скільський, 1990а; Скільський, Годованець, 1991; Скільський, 2000б; Чередарик та ін., 2001).

Чисельність. Виявляли поодиноких особин. У 1990–2000-х рр. на території Буковинських Карпат, за нашими орієнтовними підрахунками, очевидно гніздилося не менше 5–8 (6) пар сичика-горобця; чисельність у зимовий період залишилася невідомою. На стан популяцій негативний вплив справляє, насамперед, антропогенний фактор – вирубування на значних площах старих і дуплистих дерев, рекреація тощо (Чорней та ін., 2000; Чередарик та ін., 2001).

Рис. 63. Поширення сичика-горобця в Чернівецькій області.

1 – м. Чернівці (Скільський, 1990а, 1990б; Скільський, Годованець, 1991; Скільський, 2000б; Чередарик та ін., 2001); 2 – окол. м. Вижниця; 3 – окол. с. Долішній Шепіт, Вижницький р-н (О. М. Клітін, особ. повід.); 4 – окол. с. Черногузи, там само (І. М. Горбань, особ. повід.); 5 – окол. с. Довгопілля, Путильський р-н (О. М. Клітін, особ. повід.); 6 – окол. с. Конятин, там само (О. М. Клітін, особ. повід.); 7 – окол. с. Плоска, там само (О. М. Клітін, особ. повід.); 8 – окол. с. Сергії, там само (О. М. Клітін, особ. повід.); 9 – окол. с. Яблуниця, там само (О. М. Клітін, особ. повід.); 10 – зак. «Чорний Діл», лісод. Перкалаб, там само (Чорней та ін., 2001 з уточн.).

Екологія. Не вивчена (Чередарик та ін., 2001). Гніздування не доведене. Знахідки птахів у Чернівецькій області протягом холодного періоду року невідомі. Сичик-горобець – можливо гніздовий, очевидно зимуючий, залітний (за межами власне гірської частини Буковинських Карпат) вид. Характерними місцями перебування є

старі хвойні та мішані ліси (Чередарик та ін., 2001). Конкретні зустрічі птахів наведені в табл. 35.

Т а б л и ц я 35. Зустрічі сичика-горобця в Чернівецькій області*

Дата	Кількість особин	Місце перебування
Гніздовий період, 1946–1975 рр.	?	хвойний ліс, окол. с. Довгопілля
	?	старий ялиновий ліс, окол. с. Долішній Шепіт
	?	хвойний ліс, окол. с. Конятин
	?	хвойний ліс, окол. с. Плоска
	?	ялиновий ліс, окол. с. Сергії
IV.1983 р.	більше 1	чули слабкі голоси самців на маршруті с. Черногузи – м. Вижниця
9.XI.1983 р.	1 (залітна)	парк ім. Калініна (зараз ім. Шевченка), центральна частина м. Чернівці
VII.1992 р.	?	Вижницьке лісництво (кв. 13, 25 і 33), півд. м. Вижниця
17.VI.1993 р.	1	чули голос, ялинові насадження, лісод. Перкалаб

*Узагальнено за: Скильський, 1990; І. М. Горбань, О. М. Клітін., особ. повід.; наші неопубл. матер.

З літературних джерел відомо (Редкие..., 1988; Червона книга..., 1994), що сичик-горобець гніздиться в дуплах дерев, охоче заселяє спеціально виготовлені штучні будиночки. Кладка налічує 4–6 яєць (у сприятливі роки – до 9), які з'являються у квітні. Насиджує самка 28 діб. Пташенята покидають гніздо в перших числах серпня. Живиться мишоподібними гризунами, іноді – іншими дрібними хребетними та великими комахами.

Охорона. Сичик-горобець занесений до першого та другого видань Червоної книги України (1980, 1994) та у відповідні додатки до Бернської і Вашингтонської конвенцій (Конвенція..., 1998, 1999; Птахи України..., 2003; Скильський, 2004; Парникоза и др., 2005; Скильський та ін., 2005а; Чорней та ін., 2006). На Буковині охороняється в НПП «Вижницький» (Годованець та ін., 1993; Скильський та ін., 1994, 2005а, 2005б; Коржик та ін., 2001; Чередарик та ін., 2001; Чорней та ін., 2006) і РЛП «Черемошський» (Чорней та ін., 2000) (проектованому НПП «Черемошський» (Чорней та ін., 2006)), однією зі структурних одиниць якого є заказник «Чорний Діл» (Чорней та ін., 2001). Особини виду виявлені також у межах заказників ландшафтного «Красноільський» (Чорней та ін., 2006а) та загальнозоологічного «Зубровиця» (Коржик та ін., 2001; Чорней та ін., 2003). У місцях постійного перебування птахів необхідно зберігати дуплисті дерева, встановлювати штучні гніздивлі (Грищенко, 1997).

СОВА ДОВГОХВОСТА –***Strix uralensis*****Pallas, 1771**

Созологічний статус. ЧКУ (IV), БеК (II), КТВ (II). Бореальний релікт.

Ознаки (за: Пукинский, 1977, 2005б; Марисова, Талпош, 1984; Фесенко, Бокотей, 2002). Птах порівняно великих розмірів (значно більший за сіру сову). Довжина тіла сягає 58–62 см, розмах крил – 1,2–1,3 м, маса – 0,6–1,3 кг. Забарвлення оперення тіла вохристо-біле з густими видовженими темними строкатинами. Голова велика, лицевий диск сіруватий, очі чорні, хвіст довгий, смугастий. Активність проявляє і вдень, особливо при похмурій погоді. Рухливий птах (коли летить, то хвіст трохи звисає донизу). Крик нагадує гавкання (можна передати словами «хау-хау-хау» або «кау-веек»). Молодий птах зверху бурий, з нечіткими білими поперечними смугами, низ вохристо-сірий, з невиразною темною поперечною смугастістю.

Поширення. Переважно лісова зона помірного поясу Євразії (Пукинский, 2005б). Відомі ізольовані ділянки ареалу (Степанян, 1990). В Україні осіло-кочовий птах Карпатського регіону та прилеглих територій (Фесенко, Бокотей, 2002).

На території Чернівецької області (рис. 64) довгохвоста сова протягом року виявлена в межах Буковинських Карпат і в районі Хотинської височини (Андреев, 1953б; Клітін, 1956; Клитин, 1957, 1959а, 1959б, 1964б, 1965б, 1966а, 1966б; Шнаревич, Никитенко, 1957; Шнаревич и др., 1959; Бундзяк, 1993; Годованець, Скільський, 1993; Бучко та ін., 1994; Червона книга..., 1994; Скільський та ін., 1995–1996, 2005б; Коржик, Скільський, 2000; Скільський, 2000б; Скільський, 2003; Хлус та ін., 2003а, 2003б; Скільський и др., 2004; Скільський, Мелещук, 2006; та ін.). Лише в період міграцій залітні особини траплялися в інших частинах регіону (Чередарик та ін., 2001; та ін.). У гори піднімається до 1000 м н. р. м. (іноді полюючих птахів виявляли ще вище на полонинах). Викопні знахідки довгохвостої сови відомі з поселень трипільської культури (середній етап). Свого часу залишок кістки птаха виявлений у Поливаному Яру (долина Дністра) в Кельменецькому районі (Воинственский, 1967; Брюзгина (Уманская), 1975б).

Чисельність. У середині – другій половині ХХ ст. звичайний (Клітін, 1956; Шнаревич, Никитенко, 1957; Клитин, 1959, 1962; Шнаревич и др., 1959; Чорней та ін., 2006а), місцями – рідкісний (Хлус та ін., 2003б; Скільський, Мелешук, 2006) вид. Як правило, виявляли поодиноких особин (див. нижче). За даними проведених у 1980-х рр. обліків, довгохвоста сова в усі сезони в дубово-букових лісах (пристигаючі та стиглі насадження) Буковинського Передкарпаття (Глибоцький район) була надзвичайно рідкісною: щільність гніздового населення сягала 0,1 ос./км² (Гузій, 1996), восени (міграційний період) та взимку так само зазначений показник був меншим 1 ос./км² (Гузій, 1992). Протягом 1990–2000 рр. у Буковинських Карпатах гніздилося приблизно 15–25 (20) пар, а також не менше однієї – в межах Хотинської височини (Скільський и др., 2004; неопубл. матер.). Останнім часом чисельність виду в Чернівецькій області помітно зростає. Ймовірно, що на стан популяцій довгохвостої сови справляє негативний вплив пряма й опосередкована дія антропогенного фактора (Чередарик та ін., 2001).

Екологія. Гніздовий, зимуючий, мігруючий (залітний) вид (Клітін, 1956; Клитин, 1959б, 1962, 1964б, 1966б; Годованець та ін., 1993б; Скільський та ін., 1994в, 1995–1996, 2005б, 2005в; Скільський, 2000б; Скильський, 2003; Хлус та ін., 2003а; Скильський и др., 2004; Скільський, Мелешук, 2006). Характерними місцями перебування є букові, темнохвойно-букові та ялинові ліси (Андреев, 1953б; Клітін, 1956; Клитин, 1959б, 1962; Бундзяк, 1993; Скільський та ін., 1994в, 1995–1996; Чередарик та ін., 2001; Хлус та ін., 2003а; Чорней та ін., 2006а).

Хронологія зустрічей птахів навесні наступна. У 1964 р. 5.III самку довгохвостої сови здобуто в парку дитячого санаторію на околиці м. Сторожинець (О. М. Клітін, особ. повід.), 8.III – біля с. Банилів-Підгірний (Шумило, Лункашу, 1972 з уточн.), 19.III – поблизу с. Топорівці (Шумило, Лункашу, 1972) та в цей же день здобуто самку на узліссі в околицях с. Рідківці (О. М. Клітін, особ. повід.). У першій половині березня 1973 р. птаха здобуто (рис. 65) біля с. Брусниця* (Ковальчук та ін., 1991). 19.III.1990 р. довгохвосту сову бачили неподалік від с. Мамаївці (Годованець и др., 1992; І. В. Глібка, особ. повід.). Навесні 2002 р. 1 особина здобута браконьєрами в острівному лісі західніше с. Хлівище (особ. повід. місцев. жителя).

Особливості розмноження фактично не вивчені (Скільський та ін., 1995–1996; Чередарик та ін., 2001). Оселяється в дуплах дерев (Клітін, 1956; Клитин, 1959б, 1962), можливо – у гніздах хижих птахів (Скільський та ін., 1995–1996; Чередарик та ін., 2001), інших подібних місцях (Хлус та ін., 2003а). Протягом репродуктивного періоду особини виду виявлені: V.1984 р. – 2 дорослі і 3 молоді (выводок) на маршруті с. Черногузи – м. Вижниця (Годованець и др., 1992; Скільський та ін., 1995–1996 з уточн.; І. М. Горбань, особ. повід.); 20.IV.1990 р. – 1, буково-ялицевий ліс, окол. с. Лукавець (Годованець и др., 1992 з уточн.; неопубл. матер.); 11.VI.1992 р. – 1, ялицево-буковий ліс, окол. с. Багна (Годованець и др., 1992; Орнітологічні..., 1993б; неопубл. матер.); 4.VII.1992 р. – 1 (чули голос), буковий ліс, окол. с. Чорнівка (Орнітологічні...,

*У фонди Чернівецького краєзнавчого музею чучело надійшло 14.III.1973 р. (Ковальчук та ін., 1991).

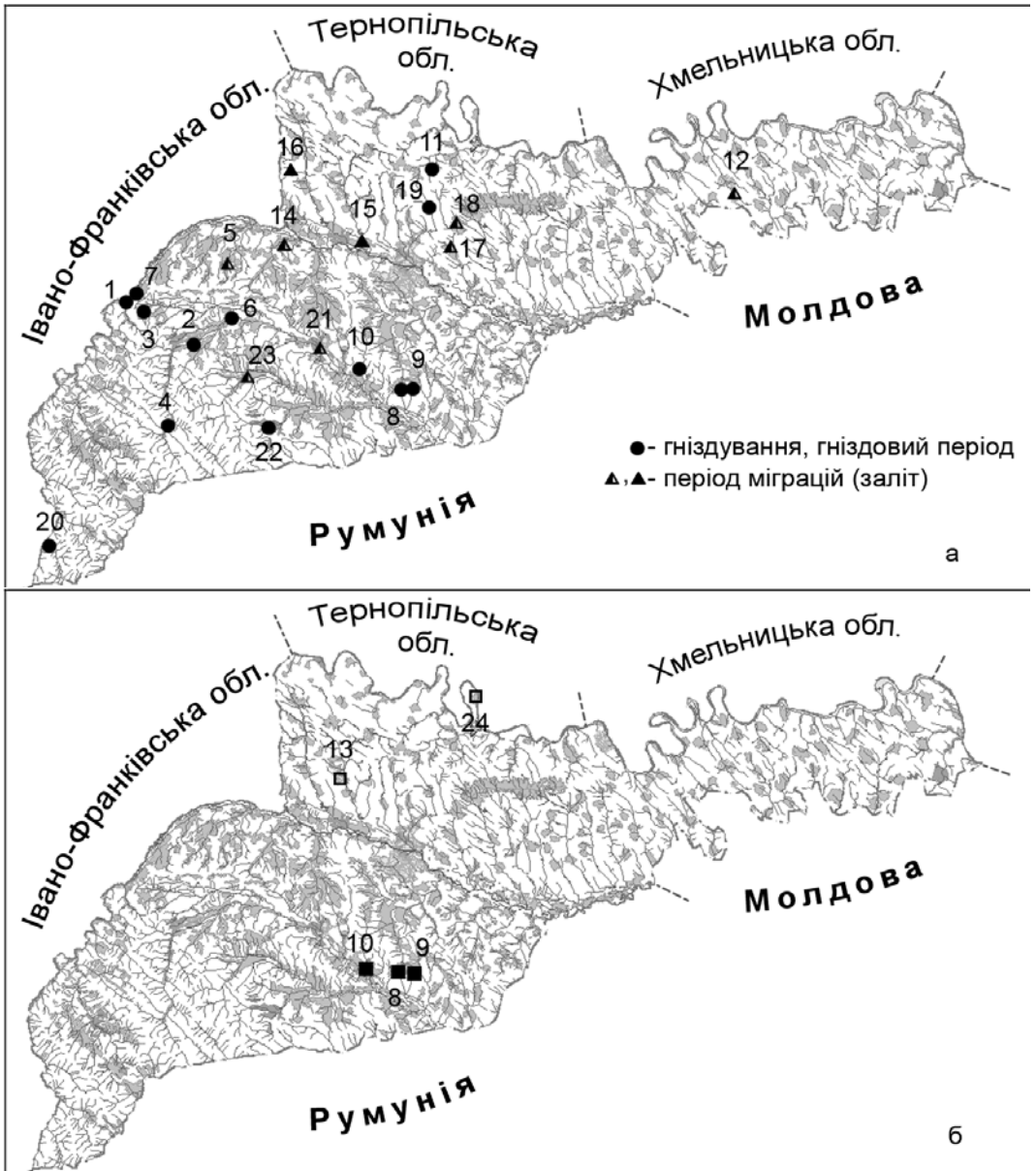

Рис. 64. Поширення довгохвостої сови в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках: а – гніздовий і міграційний періоди, б – зимівля.

1 – окол. м. Вижниця (Годованец и др., 1992; Скільський та ін., 1995–1996; І. М. Горбань, особ. повід.); 2 – окол. смт Берегомет, Вижницький р-н; 3 – окол. с. Багна, там само (Годованец и др., 1992; Орнітологічні..., 1993б; неопубл. матер.); 4 – окол. с. Долішній Шепіт, там само (Клитин, 1962 з уточн.; Годованец и др., 1992; О. Сутяга, особ. повід.); 5 – окол. с. Карапчів, там само (Клитин, 1962; Третьяков та ін., 1991);

1993б; Бучко та ін., 1994; В. В. Бучко, особ. повід.); VII.1992 р. – Вижницьке (кв. 25 і 32) та Берегометське (кв. 23, 36 і 37) лісництва, відповідно півд. м. Вижниця й зах. смт Берегомет; 20.VII.2000 р. – територіальна пара (птахи перегукувалися між собою), ялицево-буковий ліс, зак. «Лунківський», окол. смт Красноільськ (Скільський, 2001, 2001); 18.V.2003 р. – знайдено пир'їну, ялиновий ліс, хр. Чорний Діл, лісод. Перкалаб; літо 2003 р. – 1 (здобута браконьєром), окол. с. Добринівці (особ. повід. місцев. жителя); 25.VI.2007 р. – 1, схил над р. Петрівець (переважають насадження ялини), окол. с. Долішній Шепіт (О. Сутяга, особ. повід.). При наближенні спостережника самка і самець активно захищають гніздо, особливо, коли є пташенята, можуть нападати в цей час на людину, спричиняючи глибокі подряпини і рани (Хлус та ін., 2003а).

Відомо (Червона книга... , 1994), що довгохвоста сова може також гніздитися в нішах трухлявих пнів, іноді – під прикриттям на землі. У кладці 3–4 (рідко до 6) яйця, які самка насиджує протягом 27–29 діб. Пташенят вигодовують обидва члени пари.

Восени особини довгохвостої сови здобуті 13.IX.1948 р. – 1 в ялиновому лісі на г. Томнатикул біля с. Долішній Шепіт (Клитин, 1962 з уточн.; Годованец и др., 1992), 22.X.1952 р. – самка в молодому мішаному лісі поблизу с. Карапчів (Клитин, 1962; Третьяков та ін., 1991), а також 16.IX.1967 р. – 2 залітні птахи південніше м. Кельменці (Аверин и др., 1971 з уточн.; Скільський та ін., 1995–1996).

Конкретні дані про перебування виду взимку на території Чернівецької області майже відсутні. Відома єдина давня знахідка: 18.XII.1893 р. 1 особину бачили поблизу Кіцманя (Tschusi zu Schmidhoffen, 1894). Також у межах сусіднього Тернопільського Придністров'я 21.XII.1887 р. здобуто самця поблизу смт Мельниця-Подільська (Dzieduszycki, 1896*; Бокотей, Соколов, 2000).

Живиться довгохвоста сова здебільшого дрібними ссавцями (Чередарик та ін., 2001; Хлус та ін., 2003а), зокрема мишоподібними гризунами (Клитин, 1970). Так, у шлунках птахів (Клитин, 1962; Скільський та ін., 1995–1996), здобутих у березні (2

---

6 – окол. с. Лукавець, там само (Годованец и др., 1992 з уточн.); 7 – окол. с. Черногузи, там само (Годованец и др., 1992; Скільський та ін., 1995–1996; І. М. Горбань, особ. повід.); 8 – окол. смт Глибока (А. І. Гузій, особ. повід.); 9 – окол. с. Димка, Глибоцький р-н (А. І. Гузій, особ. повід.); 10 – окол. с. Підлісне, там само (А. І. Гузій, особ. повід.); 11 – окол. с. Добринівці, Заставнівський р-н (особ. повід. місцев. жителя); 12 – окол. м. Кельменці (Аверин и др., 1971 з уточн.; Скільський та ін., 1995–1996); 13 – окол. м. Кіцмань (Tschusi zu Schmidhoffen, 1894); 14 – окол. с. Брусниця, Кіцманський р-н (Ковальчук та ін., 1991; В. О. Протасов, особ. повід.); 15 – окол. с. Мамаївці, там само (Годованец и др., 1992; І. В. Глібка, особ. повід.); 16 – окол. с. Хлівище, там само (особ. повід. місцев. жителя); 17 – окол. с. Рідківці, Новоселицький р-н (Скільський та ін., 1995–1996; О. М. Клітін, особ. повід.); 18 – с. Топорівці, там само (Шумило, Лункашу, 1972); 19 – окол. с. Чорнівка, там само (Орнітологічні..., 1993; Бучко та ін., 1994; В. В. Бучко, особ. повід.); 20 – зак. «Чорний Діл», лісод. Перкалаб, Путільський р-н (Ющенко, 1982 з уточн.; наші дані); 21 – м. Сторожинець (Скільський та ін., 1995–1996); 22 – зак. «Лунківський», окол. смт Красноільськ, Сторожинецький р-н (Скільський, 2001, 2001; Чорней та ін., 2001б, 2006а); 23 – окол. с. Банилів-Підгірний, там само (Шумило, Лункашу, 1972 з уточн.); 24 – окол. смт Мельниця-Подільська, Боршівський р-н, Тернопільська обл. (Dzieduszycki, 1896; Бокотей, Соколов, 2000).

*У «Путівнику» В. Дзедушицького для цієї дати наведений (очевидно неправильно) 1877 р.

особини) та жовті (1) в 1952–1964 рр., виявлені миші жовтогорла (*Sylvaemus tauricus* (Pall.)) й лісова (*S. sylvaticus* (L.)). Перша з них знайдена в одному «березневному» (1 екз.) і «жовтневому» (2 екз.) шлунках, а 4 екз. іншого виду виявлені лише в одному «березневному» шлунку.

Рис. 65. Навесні кочуючих особин довгохвостої сови можна виявити далеко за межами місць гніздування. Експозиція Чернівецького краєзнавчого музею. Фото Вл. К. Хлуса.

На 2 із 3 птахів, здобутих у березні 1964 р. біля сіл Топорівці та Банилів-Підгірний (див. вище), виявлений у значній кількості пуход *Strigiphilus heterocerus* (Grube). З пір'їн голови, шиї та грудей знято 1211 екз. (479 самок, 169 самців і 563 личинки) цього паразита (Шумило, Лункашу, 1972).

Охорона. Довгохвоста сова занесена на сторінки другого видання Червоної книги України (1994) й у відповідні додатки до Бернської та Вашингтонської конвенцій (Конвенція..., 1998, 1999; Птахи України..., 2003; Скільський, 2004; Парникоза и др., 2005; Скільський та ін., 2005б; Скільський, Мелешук, 2006). Охороняється в НПП «Вижницький» (Андрієнко та ін., 1993; Годованець та ін., 1993б; Скільський та ін., 1994в, 1995–1996, 2005б, 2005в; Коржик та ін., 2001; Чередарик та ін., 2001; Чорней та ін., 2006в) і РЛП «Черемошський» (Чередарик та

ін., 2001), однією зі структурних одиниць якого є ландшафтний заказник «Чорний Діл» (Ющенко, 1982). Особини виду виявлені також у межах проєктованих НПП «Хотинський» (Скільський, Мелешук, 2006) і «Черемошський», заказників ландшафтного «Красноільський» (Чорней та ін., 2006а), лісового «Лунківський» (Скільський, 2001б; Чорней та ін., 2001б) та загальнозоологічного «Зубровиця» (Коржик та ін., 2001; Чорней та ін., 2003). Бажано провести детальне обстеження ділянок, придатних для гніздування довгохвостої сови, заборонити тут весняно-літнє вирубування дерев (Чередарик та ін., 2001), у тому числі й дуплистих (Скільський та ін., 1995–1996). Також важливо активізувати пропаганду охорони виду серед місцевого

населення з метою запобігання незаконного здобуття птахів браконьєрами. У місцях постійного перебування пар доцільно вивішувати штучні гніздівлі* (Грищенко, 1995а). Найкраще приваблювати довгохвосту сову за допомогою спеціально сконструйованих напіввідкритих і відкритих ящиків, які імітують великі напівдупла та ніші (Грищенко, 1997).

Родина Сипухові – Tytonidae

СИПУХА –

Tyto alba

(Scopoli, 1769)

Созологічний статус. ЧКУ (II), БеК (II), КТВ (II), ЗЄПЗ (3).

Ознаки (за: Марисова, Талпош, 1984; Фесенко, Бокотей, 2002; Зубков, 2005). Завбільшки з голуба. Довжина тіла сягає 33–38 см, розмах крил – 85–93 см, маса – близько 300 г. На порівняно великій голові добре виділяється серцеподібної форми лицевий диск. Забарвлення верху тіла вохристо-попелясто-сіре з темними та світлими плямками. Низ білий або вохристий з темними крапками. Крила довгі, хвіст короткий. Веде винятково нічний спосіб життя. Звуки – крєктання або шипіння (знаходячись біля гнізда), яке важко передати словами (грубий хрипкий крик чимось нагадує «хїїх»). Молодий птах зверху сіріший, знизу – жовтіший.

Поширення. Ареал охоплює Європу (крім північно-східної частини), Південну, Центральну та Північну Америку, Південну Азію, Африку (за винятком Сахари й області вологих екваторіальних лісів), Австралію та значну кількість островів (Зубков, 2005). В Україні зараз осіло-кочовий птах західного регіону (за винятком власне гірської частини Карпат) (Фесенко, Бокотей, 2002). Раніше гніздився значно далі на схід аж до Харківської та Полтавської областей (переважно в лісостеповій

*Успішно приваблювати довгохвосту сову на гніздування за допомогою виготовлених відповідним чином дуплянок кілька разів вдалося на території північної частини (Галицький район) сусідньої Івано-Франківщини (Бучко, 1999; В. В. Бучко, особ. повід.).

смузі) (Червона книга..., 1994; Зубков, 2005).

На Буковині сипуху виявляли (рис. 66), як правило, в рівнинній ландшафтній зоні (крім крайніх східних районів) (Клитин, 1959, 1959, 1962; Шнаревич и др., 1959; Татаринів, 1969; Червона книга..., 1994; Скільський, 2000; Хлус та ін., 2003; Скільський и др., 2004; та ін.). Заходить неглибоко у Передкарпаття (Чередарик та ін., 2001) (конкретні знахідки з власне гірської частини нам невідомі*).

Чисельність. У середині ХХ ст. звичайний (Андреев, 1953; Клітін, 1956; Клитин, 1959, 1959; Шнаревич и др., 1959), місцями – рідкісний (Клитин, 1950; Татаринів, 1969) птах. У наш час, швидше за все, особини виду вже перестали зустрічатися в регіоні досліджень (Скільський и др., 2004). За даними проведених обліків, сипуха протягом гніздового періоду в 1990-х рр. серед масивів старої багатоповерхової забудови (в межах Чернівців) була рідкісною: щільність сягала 1,3 ос./км² (Скільський, 1998, 2000). Основний лімітуючий фактор – скорочення місць гніздування (після Другої світової війни птахи у значній кількості гніздилися в руїнах будинків, а з їх відбудовою чисельність виду різко пішла на спад) (Чередарик та ін., 2001).

Екологія. Фактично не вивчена (Чередарик та ін., 2001). Раніше очевидно гніздовий**, зимуючий, частково мігруючий вид (Клитин, 1950, 1959, 1964; Клітін, 1956; Татаринів, 1969, 1973; Червона книга..., 1994; Скільський, 2000, 2006; Скільський и др., 2004). Основними місцями перебування сипухи є, як правило, населені пункти (Клітін, 1956; Клитин, 1959, 1959, 1962, 1964; Скільський, 2000, 2006; Скільський, 2001; Чередарик та ін., 2001; Хлус та ін., 2003). Іноді може траплятися на узліссях широколистяних і мішаних насаджень, де наявні дуплисті дерева (Андреев, 1953; Клитин, 1959). Хронологія зустрічей у регіоні досліджень наведена в табл. 36.

Живиться сипуха дрібними ссавцями (див. табл. 36), птахами та земноводними, рідше – великого розміру безхребетними тваринами (Чередарик та ін., 2001). За даними аналізу погадок (табл. 37), зібраних свого часу в рівнинній частині Чернівецької області та на прилеглих територіях Тернопільського Придністров'я, основу раціону цих сов складали польова нориця – 32,6 %, хатня миша (*Mus musculus* L.) – 18,6 %, лісова миша (*Sylvaeus sylvaticus* (L.)) – 17,1 % і білочерева білозубка (*Crocidura leucodon* (Herm.)) – 14,3 %.

Охорона. Сипуха занесена до другого видання Червоної книги України (1994) й у відповідні додатки до Бернської та Вашингтонської конвенцій (Конвенція..., 1998, 1999; Птахи України..., 2003; Скільський, 2004в; Парникоза и др., 2005), є птахом загальноєвропейської природоохоронної значущості (Birds in Europe..., 2004). Необхідно з'ясувати сучасне поширення виду на Буковині (Чередарик та ін., 2001).

* В Українські Карпати сипуха проникає долинами річок до висоти 300–400 м н. р. м., де веде типовий синантропний спосіб життя (Страутман, 1954, 1963). Тому незрозумілим є те, що П. В. Бундзяк (2004), проводячи обліки птахів у ялицево-ялинових лісах (жердняки) гірської частини Буковини, виявив там зазначений вид і ще й з'ясував його щільність населення.

** Як не дивно, конкретні знахідки гнізд сипухи (з кладками або пташенятами) в межах Чернівецької області відсутні.

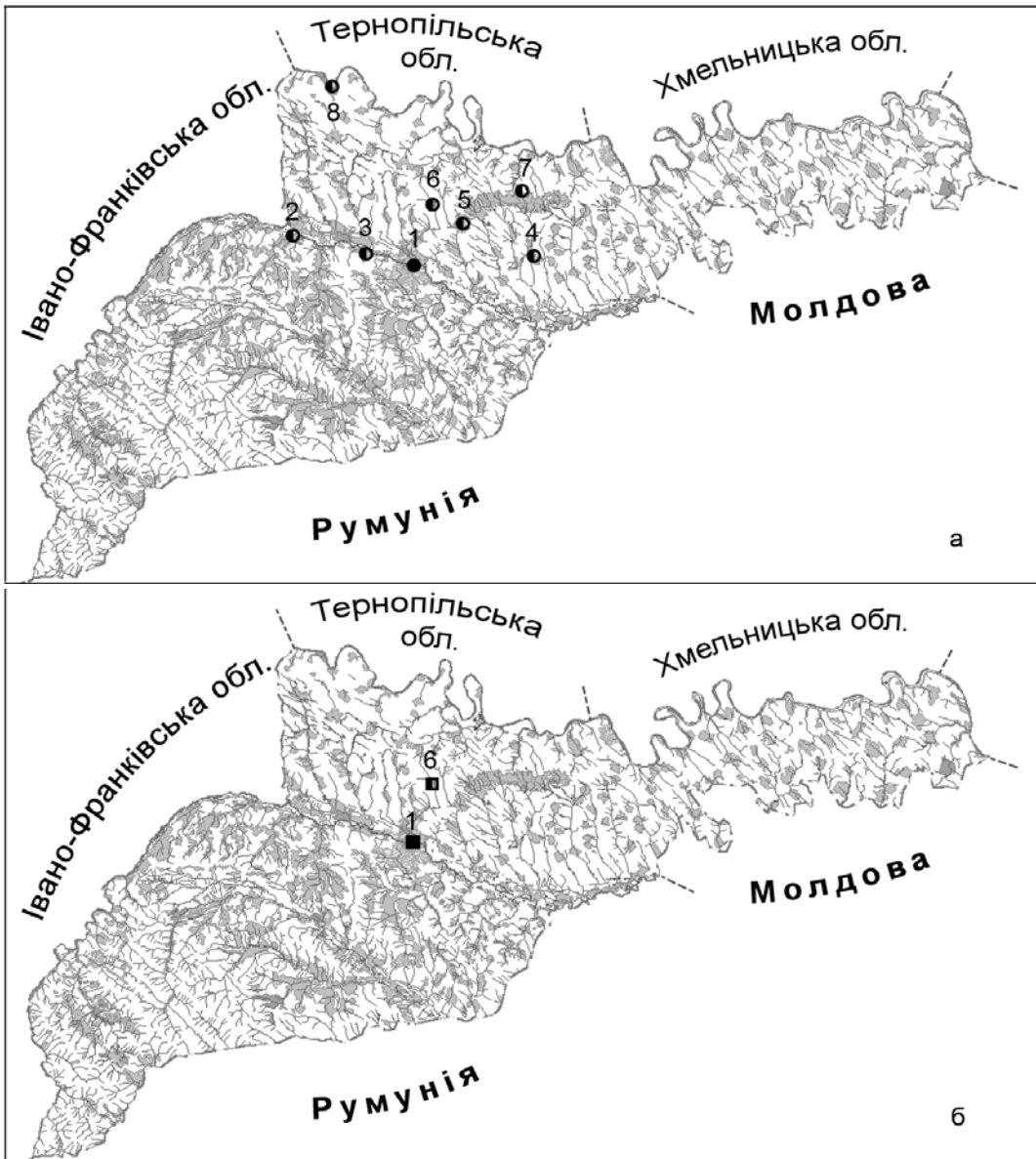

Рис. 66. Поширення сипухи в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках: а – гніздовий період, б – зимівля.

1 – м. Чернівці (Татаринів, 1973; Ковальчук та ін., 1991; Годованец и др., 1992а; Годованець та ін., 1992; Скільський, 1998а, 2000б, 2006; Скільський, 2001, 2002); 2 – с. Зеленів, Кіцманський р-н (Годованец и др., 1992); 3 – с. Стрілецький Кут, там само (Андреев, 1953б); 4 – с. Динівці, Новоселицький р-н (Сокур, 1963); 5 – с. Топорівці, там само (Сокур, 1963; Чередарик та ін., 2001); 6 – окол. і с. Чорнівка, там само (Клитин, 1950; Андреев, 1953б; Годованец и др., 1992); 7 – с. Клішківці, Хотинський р-н (Сокур, 1963); 8 – м. Заліщики, Тернопільська обл. (Сокур, 1963).

Т а б л и ц я 36. Знахідки сипухи в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках*

Дата	Кількість особин	Місце перебування
Гніздовий період, 1945–1949 рр.	1	здобута в лісі поблизу с. Чорнівка
	1	здобута в с. Стрілецький Кут
Протягом року, період 1946–1948 рр.	?	біостанція Чернівецького університету, с. Чорнівка
26.XII.1948 р.	самка	здобута на узліссі в окол. с. Чорнівка; у шлунку виявлені польова нориця (<i>Microtus arvalis</i> (Pall.)) та польова миша (<i>Apodemus agrarius</i> (Pall.)) – по 1 екз.
	самець	здобутий на узліссі в окол. с. Чорнівка; у шлунку виявлені 2 екз. польової нориці
21.V.1950 р.	?	знайдені 2 погадки на горищі зерносховища в м. Заліщики
22.V.1950 р.	?	знайдено 13 погадок на горищі школи в с. Динівці
25.V.1950 р.	?	знайдено 27 погадок на горищі зерносховища в с. Клішківці
31.V.1950 р.	?	знайдена 401 погадка на руїнах церкви в с. Топорівці
Очевидно літньо-осінній період 1957 р.**	самець	здобутий у м. Чернівці
Очевидно літньо-осінній період 1959 р.***	самка	здобута в м. Чернівці
26.V.1972 р.	1	птаха здобуто з кільцем (№ 0036) на вівцефермі в с. Зеленів
9.VI.1992 р.	1 доросла	чули голос у центральній частині м. Чернівці

*Узагальнено за: Клитин, 1950; Андреев, 1953; Сокур, 1963; Ковальчук та ін., 1991; Годованец и др., 1992; Годованец та ін., 1992; Чередарик та ін., 2001; кол. ЧКМ; І. Ф. Вакарюк, О. М. Клітін, особ. повід.; наші неопубл. матер.

**Чучело надійшло у фонди Чернівецького краєзнавчого музею 30.IX.1957 р. (Ковальчук та ін., 1991).

***Чучело надійшло у фонди Чернівецького краєзнавчого музею 11.IX.1959 р. (Ковальчук та ін., 1991).

У місцях постійного перебування птахів бажано вивішувати спеціально виготовлені штучні гніздівлі (Грищенко, 1997), а також активізувати пропаганду охорони сипухи серед місцевого населення (Чередарик та ін., 2001).

Відомо (Червона книга..., 1994), що в Україні у великих містах сипуха веде осілий спосіб життя. Гніздиться в кам'яних і дерев'яних будівлях, які покинули або майже не відвідують люди, іноді – в дуплах старих дерев. Шлюбний період починається в березні. Наприкінці квітня самка відкладає 4–8 яєць, які насиджує трохи більше місяця. Пташенята залишають гніздо у віці 35–45 днів.

Т а б л и ц я 37. Трофічні зв'язки сипухи в Чернівецькій області та на прилеглих ділянках (1950 р.)*

Компонент живлення	Число і місяць – кількість погадок (n = 443)				Всього
	21.V – 2	22.V – 13	25.V – 27	31.V – 401	
Клас ЗЕМНОВОДНІ (AMPHIBIA)					
Gen. sp.	–	–	–	4	4
Клас ПТАХИ (AVES)					
Gen. sp.	–	–	–	29	29
Клас ССАВЦІ (MAMMALIA)					
Ряд Мідицеподібні (Soriciformes)					
Родина Кротові (Talpidae)					
<i>Talpa europaea</i> L.	–	–	–	4	4
Родина Мідицеві (Soricidae)					
<i>Crocidura leucodon</i> (Herm.)	1	–	9	162	172
<i>C. suaveolens</i> (Pall.)	–	2	–	–	2
<i>Sorex minutus</i> L.	–	–	–	25	25
<i>S. araneus</i> L.	–	–	–	53	53
<i>Neomys anomalus</i> Cabrera	–	–	10	6	16
<i>N. fodiens</i> (Pennant)	–	–	3	10	13
Ряд Ліликоподібні (Vespertilioniformes)					
Gen. sp.	–	–	1	2	3
Ряд Мишоподібні (Muriformes)					
Родина Вовчкові (Gliridae)					
<i>Muscardinus avellanarius</i> (L.)	–	–	–	1	1
Родина Мишівкові (Sminthidae)					
<i>Sicista subtilis</i> (Pall.)	–	–	–	1	1
Родина Хом'якові (Cricetidae)					
<i>Cricetulus migratorius</i> (Pall.)	–	2	–	–	2
Родина Норицеві (Arvicolidae)					
<i>Arvicola amphibius</i> (L.)	–	–	2	8	10
<i>Terricola subterraneus</i> (Selys-Longchamps)	–	–	1	14	15
<i>Microtus arvalis</i> Pall.	2	19	33	337	391
<i>M. oeconomus</i> (Pall.)	–	1	–	–	1
<i>Microtus agrestis</i> (L.)	–	–	1	–	1
Родина Мишачі (Muridae)					
<i>Micromys minutus</i> (Pall.)	–	–	5	12	17
<i>Apodemus agrarius</i> (Pall.)	–	3	2	–	5
<i>Sylvaemus sylvaticus</i> (L.)	–	4	3	198	205
<i>Mus musculus</i> L.	2	7	12	202	223
<i>Rattus norvegicus</i> (Berkenhout)	–	–	–	7	7

*Наведено за: Сокуп, 1963.

ЛІТЕРАТУРА

- Аверин Ю. В.** Уничтоженные и сохраняемые виды позвоночных южной части Прут-Днестровского междуречья // Пятое всес. совещ. по охр. прир. (Кишинев, 18–23 сентября 1962 г.). – Кишинев: Карта молдовеняскэ, 1963. – С. 245–248.
- Аверин Ю. В., Ганя И. М., Успенский Г. А.** Птицы Молдавии. – Кишинев: Штиинца, 1971. – Т. II. – 236 с.
- Ананьева Н. Б., Орлов Н. Л., Халиков Р. Г. и др.** Атлас пресмыкающихся Северной Евразии. – СПб: ЗИН РАН, 2004. – 232 с.
- Андреев И. Ф.** Амфибии и рептилии Прикарпатья // Уч. зап. / Кишин. гос. ун-т. – Кишинев: Госуд. изд-во Молдавии, 1953а. – Т. VIII (биол.-почв.). – С. 257–270.
- Андреев И. Ф.** Материалы к изучению фауны птиц и млекопитающих Прикарпатья // Уч. зап. / Кишин. гос. ун-т. – Кишинев: Госуд. изд-во Молдавии, 1953б. – Т. VIII (биол.-почв.). – С. 271–309.
- Андриевич М. А., Демочко К. М., Друкман Э. Л. и др.** Советская Буковина (справочник-путеводитель). – Ужгород: Карпати, 1976. – 272 с.
- Андрієнко Т., Артеменко В., Біляк М. та ін.** Заповідники і національні природні парки України. – К.: Вища шк., 1999. – 232 с.
- Андрієнко Т., Клєстов М., Байдашников О. та ін.** Національний парк на Буковині // Ойкумена. – 1993. – № 1. – С. 91–97.
- Андрієнко Т. Л., Прядко О. І., Любінська Л. Г. та ін.** Заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища // Заповідні перлини Хмельниччини. – Хмельницький: ПАВФ «Інтрада», 2006. – С. 135–164.
- Андрюшенко Т. Г., Ткебучава І. Б., Левчук В. В.** Каталог колекцій земноводних (*Amphibia*) і плазунів (*Reptilia*) зоологічного музею ЧНУ. – Чернівці: ЧНУ, 2003. – 24 с.
- Андрюшенко Т. Г., Ткебучава І. Б., Третьяков Л. Д.** Рідкісна та зникаюча фауна хордових Буковини у колекціях зоологічного музею Чернівецького Національного університету імені Юрія Федьковича // Вивчення історичної та культурної спадщини Правобережної України: проблеми і перспективи. Матер. Всеукр. наук. конф., присвяч. 80-річчю Білоцерк. краєзн. музею та 190-й річниці з дня народж. Т. Г. Шевченка (21 травня 2004 року). – Біла Церква: Вид. О. В. Пшонківський, 2005. – С. 81–86.
- Бабух В.** Побачене в дорозі. – Чернівці: Прут, 2004. – 88 с.
- Балабай П. П.** До вивчення іхтіофауни басейну верхнього Дністра // Наук. зап. Природозн. музею Інституту агробіології АН УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1952. – Т. II. – С. 3–26.
- Банников А. Г., Даревский И. С., Ищенко В. Г. и др.** Определитель земноводных и пресмыкающихся фауны СССР. – М.: Просвещ., 1977. – 415 с.
- Баренблат І. О., Сойма І. І., Бондар В. В.** До розповсюдження тетерукових в Українських Карпатах // Матер. III конф. молодих орнітол. України (м. Київ, 14–15 березня 1998 р.). – Чернівці, 1998. – С. 10–13.
- Белик В. П.** Современное состояние популяций орла-могильника в бассейне Дона // Королевский орел: распространение, состояние популяций и перспективы охраны орла-могильника (*Aquila heliaca*) в России. – М., 1999. – С. 13–24. (Серия: Редкие виды птиц. – Вып. 1).
- Белик В. П., Галушин В. М.** Популяционная структура ареала орла-могильника в Северной Евразии // Королевский орел: распространение, состояние популяций и перспективы охраны орла-могильника (*Aquila heliaca*) в России. – М., 1999. – С. 129–139. (Серия: Редкие виды птиц. – Вып. 1).
- Берг Л. С.** Рыбы пресных вод СССР и сопредельных стран (изд. 4-е, испр. и доп.). – М.–Л.: Изд-во АН СССР, 1949. – Ч. 2. – 467–926 с. (Опред. по фауне СССР, изд-во ЗИН АН СССР. – Т. 29).
- Беречь** і приумножать рыбные богатства Буковини (пам'ятка о спортивно-любительском лове рыбы в водоемах Черновицкой области). – Черновцы: Облполиграфиздат, 1984. – 7 с.
- Бианки В. В.** Гоголь – *Vucephala clangula* L. // Миграции птиц Восточной Европы и Северной Азии. Пластинчатоклювые. – М.: Наука, 1989. – С. 186–204.
- Боголѣповъ В.** Матерьялы по орнитологiи Каменецкаго уѣзда Подольской губ. // Зап. Общества Подольскихъ Естествоиспыт. и Любителей Природы. – Каменецъ-Подольскъ, 1915. – Т. III. – С. 9–50.

- Богуцкая Н. Г., Насека А. М.** Каталог бесчелюстных и рыб пресных и солоноватых вод России с номенклатурными и таксономическими комментариями. – М.: КМК, 2004. – 389 с.
- Бокотей А. А.** Про чисельність та проблеми охорони скигляка малого (*Aquila pomarina* С. L. Brehm) на Західній Україні // Проблеми охорони видів фауни і флори, занесених до Червоної книги України (наук.-практ. семінар, тези допов.). – Миколаїв, 1992. – С. 28.
- Бокотей А. А., Дзюбенко Н. В.** Чорний лелека в Українських Карпатах: сучасний стан і охорона // Біорізноманіття Українських Карпат. Матер. наук. конф., присвяч. 50-річчю Карпатського високог. біол. стац. ЛНУ імені Івана Франка (Львів, 30 липня – 3 серпня 2005 року). – Львів: ЗУКЦ, 2005. – С. 35–38.
- Бокотей А., Дзюбенко Н.** Чорний лелека в Україні. – Львів, 2007. – 16 с.
- Бокотей А. А., Соколов Н. Ю.** Історія визначення скигляків Державного природознавчого музею НАН України у Львові // Беркут. – 1994. – Т. 3, вип. 2. – С. 145–147.
- Бокотей А. А., Соколов Н. Ю.** Каталог орнітологічної колекції Державного природознавчого музею. – Львів, 2000. – 164 с.
- Бондаренко В. Д., Делеган І. В., Рижак І. В., Літус І. Є.** Глухар на Україні: стан популяції й проблеми збереження генофонду // Лісове господ., лісова, папер. і деревообр. промисл. – 1992. – № 2. – С. 17–20.
- Борейко В. Е., Бриних В. А., Гольденберг М. З. и др.** В помощь комсомольскому активисту (учебно-метод. изд.). – К.: Молодь, 1989. – 127 с.
- Браунеръ А.** Гады Бессарабии // Тр. Бессар. об-ва естествоиспыт. и любителей естествознания. – Кишиневъ: Типо-Литографія Ф. П. Кашевскаго, 1907. – Т. 1, ч. 2 (1906 годъ). – С. 149–173.
- Брюзгина (Уманская) А. С.** Позднеантропогеновые птицы Украины и смежных территорий (преимущественно по материалам из археологических памятников). Автореф дис. ... канд. биол. наук. – К., 1975а. – 25 с.
- Брюзгина (Уманская) А. С.** Позднеантропогеновые птицы Украины и смежных территорий (преимущественно по материалам из археологических памятников). Дис. ... канд. биол. наук. – К., 1975б. – 124 с.
- Бундзяк П. В.** Склад орнітофауни Буковинських Карпат (1988–1992) // Міжнар. конф. «Фауна Східних Карпат: сучасний стан і охорона» (Ужгород, 13–16 вересня 1993 р., матер.). – Ужгород, 1993. – С. 106–109.
- Бундзяк П. В.** Фауна та населення птахів ялицево-ялинових лісів Буковинських Карпат (гніздовий період) // Облік птахів: підходи, методики, результати. Зб. наук. статей Другої міжнар. наук.-практ. конф. (26–30 квітня 2004 р.). – Житомир, 2004. – С. 102–105.
- Бучко В. В.** Випадок зимівлі сірого журавля на заході України // Беркут. – 1994. – Т. 3, вип. 1. – С. 19.
- Бучко В.** Бурштинське водосховище // ІВА території України: території, важливі для збереження видового різноманіття та кількісного багатства птахів. – К.: СофтАРТ, 1999а. – С. 146–147.
- Бучко В. В.** Водоплавні та біляводні птахи Дністра і Прута (визначник-путівник, посібник для мисливців, працівників риборозплідних і мисливських господарств, вчителів). – Чернівці: Золоті литаври, 1999б. – 100 с.
- Бучко В.** Міграції та зимівлі гоголя *Bucephala clangula* в регіоні Українських Карпат // Екол. аспекти охор. птахів. Матер. VII наради орнітол. Західної України, присвяч. пам'яті Володимира Дзедушицького (22.06.1825–18.09.1899) (м. Івано-Франківськ, 4–7 лютого 1999 р.). – Львів, 1999в. – С. 20–21.
- Бучко В. В.** Птахи Галицького регіонального ландшафтного парку та його околиць. Повідомлення 2. Falconiformes–Pisiformes // Запов. справа в Україні. – 1999г. – Т. 5, вип. 1. – С. 52–57.
- Бучко В. В., Годованець Б. Й., Скільський І. В., Клітін О. М.** Знахідки закільцьованих птахів // Беркут. – 2002. – Т. 11, вип. 1. – С. 30.
- Бучко В. В., Скільський І. В., Глібка І. В. та ін.** Нові зустрічі рідкісних та малочисельних птахів у Чернівецькій області // Беркут. – 1994. – Т. 3, вип. 2. – С. 148–149.
- Бучко В. В., Скільський І. В., Школьний І. С.** Авіфауністичні знахідки в Чернівецькій області // Беркут. – 1996. – Т. 5, вип. 2. – С. 201.
- Вайнштейн А. С.** Рыбы водоемов бассейна верхнего Днестра и их хозяйственное значение. Автореф.

- дис. ... канд. биол. наук. – К., 1961. – 19 с.
- Вашенко П. П.** Советская Буковина. – М.: Госуд. учеб.-пед. изд-во министр. просв. РСФСР, 1963. – 120 с.
- Ветров В.** Національний план дій зі збереження могильника (*Aquila heliaca*) в Україні // Національні плани дій зі збереження глобально вразливих видів птахів. – К.: СофтАрт, 2000. – С. 114–121.
- Ветров В.** Малый подорлик – крылатый символ Карпат // ІВА бюлетень. – 2005–2006. – С. 20–22.
- Ветров В. В., Стригунов В. И., Милобог Ю. В.** О современном статусе степной пустельги в Украине // Орнитологические исследования в Северной Евразии. Тез. XII Междун. орнитол. конф. Северной Евразии (Ставрополь, 31 января – 5 февраля 2006 г.). – Ставрополь: Изд-во СГУ, 2006. – С. 111–112.
- Владышевский Д. В.** Украинские Карпаты // Тетеревиные птицы (размещение запасов, экология, использование и охрана). – М.: Наука, 1975. – С. 233–240.
- Воинственский М. А.** Ископаемая орнитофауна Украины // Природная обстановка и фауны прошлого. – К.: Наук. думка, 1967. – Вып. 3. – С. 3–76.
- Воинственський М. А.** Птахи. – К.: Рад. шк., 1984. – 304 с.
- Воинственський М. А.** Птахи наших лісів. – К.: Урожай, 1993. – 176 с.
- Воинственський М. А., Кістяківський О. Б.** Визначник птахів УРСР. – К.: Рад. шк., 1952. – 352 с.
- Воронецкий В. И.** Статус популяций разных подвидов филина в антропогенном ландшафте // Филин в России, Белоруссии и на Украине. – М.: Изд-во Московск. ун-та, 1994. – С. 139–197.
- Гаврилюк М.** Національний план дій зі збереження орлана-білохвоста (*Haliaeetus albicilla*) в Україні // Національні плани дій зі збереження глобально вразливих видів птахів. – К.: СофтАрт, 2000. – С. 133–143.
- Гаврилюк М. Н.** Орлан-білохвіст в Україні: сучасний стан, біологія та охорона. Автореф. дис. ... канд. біол. наук. – К., 2002. – 20 с.
- Гаврилюк М. Н.** Изменения численности орлана-белохвоста на территории Украины в XX ст. и возможные их причины // Беркут. – 2004. – Т. 13, вып. 2. – С. 205–225.
- Годованець Б.** Коловодник ставковий (*Tringa stagnatilis* Bechst.) – новий вид в авіфауні Буковини // Волове око Troglodytes. Каталог орнітоф. зах. обл. України. Орнітол. спост. за 1991–1992 р. р. – Луцьк, 1993. – № 3. – С. 51.
- Годованець Б. Й.** Сучасний стан популяції беркута (*Aquila chrysaetos*) в Українських Карпатах // Вестн. зоології. – 2003. – Т. 37, № 2. – С. 41–50.
- Годованець Б. Й., Клітін О. М., Скільський І. В. та ін.** Матеріали по рідкісних і малочисельних видах птахів Північної Буковини // Беркут. – 1993а. – Т. 2. – С. 47.
- Годованець Б. Й., Скільський І. В.** Загальна характеристика фауни гніздових негоробиних птахів Путильського району // Проблеми Гуцульщини. Тези допов. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Косів, 27–28 травня 1993 р.). – Чернівці, 1993. – Ч. 1. – С. 25–26.
- Годованець Б. Й., Скільський І. В., Бундзяк П. В., Васін О. М.** Нові дані про деяких представників орнітофауни Чернівецької області занесених до другого видання Червоної книги України // Проблеми охорони видів фауни і флори, занесених до Червоної книги України (наук.-практ. семінар, тези допов.). – Миколаїв, 1992а. – С. 45–46.
- Годованець Б. И., Скильский И. В., Бундзяк П. В., Васин А. М.** Новые сведения о редких и малочисленных видах куликов Черновицкой обл. // Вестн. зоологии. – 1993. – № 4. – С. 47.
- Годованець Б. Й., Скільський І. В., Бучко В. В.** До поширення чорного лелеки у Прикарпатті та в Українських Карпатах // Чорний лелека в Україні. – Чернівці, 1992б. – С. 24–25.
- Годованець Б. Й., Скільський І. В., Клестов М. Л.** Птахи майбутнього Вишницького національного природного парку: видовий склад, сезонний і біотопічний розподіл, охорона // Міжнар. конф. «Фауна Східних Карпат: сучасний стан і охорона» (Ужгород, 13–16 вересня 1993 р., матер.). – Ужгород, 1993б. – С. 109–111.
- Годованець Б. И., Скильский И. В., Клитин А. Н. и др.** Каталог орнитологических наблюдений с территории Черновицкой области. Сообщение 2. – Минск, 1992. – 16 с. (Деп. в ОНП НІПЭЦ «Верас-Еко» и ИЗ АН Беларуси 26.11.1992. – № 175).
- Годованець Б. Й., Скільський І. В., Чорней І. І. та ін.** Знахідка гнізда чорного лелеки в Північній

- Буковині та ботаніко-географічний опис його розташування // Чорний лелека в Україні. – Чернівці, 1992в. – С. 22–23.
- Годованець Б. Й., Федорча Д. С., Скільський І. В.** Перше достовірне спостереження гололя у Чернівецькій області // Беркут. – 1993в. – Т. 2. – С. 15.
- Головач О. Ф., Грищенко В. Н., Серебряков В. В.** Распространение, численность и миграции черного аиста на Украине. – К.: Ред. ж-ла «Вестн. зоологии», 1990а. – 44 с. (Деп. в ВИНТИ 26.02.90. – № 1110-В90).
- Головач О. Ф., Грищенко В. Н., Серебряков В. В.** Современная численность, распространение и миграции черного аиста на Украине // Аисты: распространение, экология, охрана. Матер. I (Таллинн, июль 1989 г.) и II (Минск, октябрь 1990 г.) Всес. совещ. Рабочей группы по аистам Всес. орнитол. об-ва. – Минск: Наука і тэхніка, 1990б. – С. 191–203.
- Голубев В.** Іхтіофауна річки Прут // Музейний щорічник. 2002. – Чернівці: Золоті литаври, 2002. – С. 22–24.
- Горбань И. М.** Статус большого кроншнепа на западе Украины // Матер. 10-й Всес. орнитол. конф. (г. Витебск, 17–20 сентября 1991 г.). – Минск: Наука і тэхніка, 1991. – Ч. 2. Стенд. сообщ. Кн. 1. – С. 161–162.
- Горбань И. М.** Изученность и попытки оценок численности черного аиста на Украине // Аисты: распространение, экология, охрана. Матер. II (Минск, октябрь 1990 г.) и III (Канев, сентябрь 1991 г.) Всес. совещ. рабочей группы по аистам Всес. орнитол. об-ва. – Минск: Наука і тэхніка, 1992. – С. 186–194.
- Горбань І., Лисачук Т.** Сучасний стан популяції беркута (*Aquila chrysaetos* L.) в Українських Карпатах // Пр. Наук. т-ва ім. Шевченка. – Львів, 2003. – Т. XII. Екол. зб. Екол. пробл. Карп. рег. – С. 203–213.
- Грабар А.** Птаство Подкарпатской Руси (Avifauna Carpathorossica) // Подкарпатска Русь. – 1931. – № 7. – С. 153–162; № 8. – С. 181–188; № 9–10. – С. 198–212.
- Грабар А.** Птицы Подкарпатской Руси (Avifauna Carpathorossica) (в обработке А. Е. Лугового с переводом с чешского и русинского языков) // Беркут. – 1997. – Т. 6, вып. 1–2. – С. 91–102.
- Григоренко І.** Драницький заказник // Рідна природа. – 1988. – № 3. – С. 34–35.
- Гринжевский Н. В.** Проблемы повышения рыбопродуктивности и рационального использования рыбных ресурсов Днестровского водохранилища // Conservarea Biodiversității Bazinului Nistrului. Materialele Conferinței Internaționale (Chișinău, 7–9 octombrie 1999). – Chișinău: Tipografia Centrală, 1999. – P. 55–57.
- Гринчишин Т. Ю.** Клас Плазуни – Reptilia // Рідкісні види тварин Львівської області. – Львів, 2006. – С. 121–123.
- Грищенко В. Н.** Сроки осенней миграции птиц на территории Украины. – Минск, 1993. – 52 с. (Деп. в ОНП НПЦ «Верас-Эко» и ИЗ АН Беларуси 17.08.1993. – № 292).
- Грищенко В. Н.** Динамика численности и ареала черного аиста в Европе // Беркут. – 1994а. – Т. 3, вып. 2. – С. 91–95.
- Грищенко В. М.** Про статус чорного лелеки в Україні // Матер. 1-ї конф. молодих орнітол. України (Луцьк, 4–6 березня 1994 р.). – Чернівці, 1994б. – С. 18–20. (Бібліотека журналу «Беркут». – 1).
- Грищенко В. М.** Строки осінньої міграції птахів на території Північної Буковини // Матер. 1-ї конф. молодих орнітол. України (Луцьк, 4–6 березня 1994 р.). – Чернівці, 1994в. – С. 89–91. (Бібліотека журналу «Беркут». – 1).
- Грищенко В. М.** Фенологічні закономірності осінньої міграції птахів на території України. Дис. ... канд. біол. наук. – К., 1994г. – 230 с.
- Грищенко В. Н.** Использование биотехнических мероприятий в охране редких видов птиц. Обзор мировой литературы // Практичні питання охорони птахів. – Чернівці, 1995а. – С. 10–52.
- Грищенко В. Н.** Некоторые наблюдения за бродячей группой черных аистов в июне // Беркут. – 1995б. – Т. 4, вып. 1–2. – С. 94.
- Грищенко В. М.** Білий лелека. – Чернівці, 1996. – 127 с. (Бібліотека журналу «Беркут». – 4).
- Грищенко В. Н.** Биотехнические мероприятия по охране редких видов птиц. – Черновцы, 1997. – 144 с. (Бібліотека журналу «Беркут». – 5).

- Грищенко В. М.** Чарівний світ білого лелеки. – Чернівці: Золоті литаври, 2005. – 160 с.
- Грищенко В. М., Борейко В. Є., Горбань І. М.** Роль в громадськості в охороні тваринного світу // Охорона тваринного світу. – К.: Урожай, 1992а. – С. 209–218.
- Грищенко В. М., Головач О. Ф., Серебряков В. В. та ін.** Підсумки проведення «Року чорного лелеки» в Україні // Чорний лелека в Україні. – Чернівці, 1992б. – С. 1–16.
- Грищенко В. Н., Серебряков В. В.** К вопросу о стаинности серого журавля – *Grus grus* (Linnaeus) в период миграций на территории Украины // Журавли Палеарктики (биология, морфология, распространение). – Владивосток: ДВО АН СССР, 1988. – С. 63–72.
- Гузій А. І.** Орнитологические комплексы лесных экосистем Украинских Карпат, их экология, практическое значение и охрана. Дис. ... канд. сельскох. наук. – Воронеж, 1992. – 389 с.
- Гузій А. І.** Сучасний стан рідкісних і зникаючих видів птахів лісових екосистем Українських Карпат і Західного Лісостепу // Матер. конф. (7–9 квітня 1995 р., м. Ніжин). – К., 1996. – С. 83–91.
- Гуцуляк В. Н.** Природные условия средней части Прут-Днестровского междуречья (уч. пособие). – Черновцы: ЧГУ, 1978. – 112 с.
- Даревский И. С., Орлов Н. Л.** Редкие и исчезающие животные. Земноводные и песмыкающиеся. – М.: Высшая шк., 1988. – 464 с.
- Дементьев Г. П., Гладков Н. А., Птушенко Е. С. и др.** Птицы Советского Союза. – М.: Сов. наука, 1951. – Т. I. – 652 с.
- Денчик В. А.** Роль збереження риб у менеджмент-планах водно-болотних угідь міжнародного значення // Управління водно-болотними угіддями міжнародного значення. Метод. рекоменд. до планув. і впровадж. – К., 2005. – С. 81–123.
- Дикий І. В.** Знахідка на території Львівської області полоза лісового (*Elaphe longissima*) // Вестн. зоології. – 2000. – Т. 34, № 4–5. – С. 128.
- Довкілля Буковини.** Екологічний паспорт Чернівецької області. – Чернівці: Зелена Буковина, 2007. – 96 с.
- Домашевський С.** Національний план дій зі збереження підорлика великого (*Aquila clanga*) та підорлика малого (*Aquila pomarina*) в Україні // Національні плани дій зі збереження глобально вразливих видів птахів. – К.: СофтАрт, 2000. – С. 122–132.
- Доценко И. Б.** Каталог коллекций Зоологического музея ННПМ НАН Украины. Змеи. – К.: Зоомузей ННПМ НАН Украины, 2003. – 85 с.
- Дунаев Е. А.** Разнообразие земноводных (по материалам экспозиции Зоологического музея МГУ). – М.: Изд-во МГУ, 1999. – 304 с.
- Ермоленко Ю. А., Стойко С. М.** Карпаты глазами любознательных (краеведческие очерки). – Львов: Каменяр, 1980. – 96 с.
- Жежерін В. П.** Про поширення чорного лелеки у Волинській області // Зб. пр. Зоол. музею. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – № 30. – С. 82–84.
- Жежерин В. П.** Хищные птицы Украины, их значение для охотничьего хозяйства и необходимость охраны // Первая науч. конф. по развитию охотничьего хозяйства Украинской ССР (тез. докл., 10–12 июня 1968 года). – К., 1968. – Ч. 1. – С. 74–76.
- Жукинський В. Н., Вячанина Л. И., Щербуха А. Я.** Формализованная характеристика ихтиофауны Украины для оценки ее состава и состояния популяций // Гидробиол. журн. – 1995. – Т. 31, № 4. – С. 17–41.
- Жупанський Я. І., Заячук М. Д., Скрипник Я. П. та ін.** Географія рідного краю. Чернівецька область (вид. друге, перер. і доп.). – Чернівці: Місто–Рута, 2000. – 160 с.
- Загороднюк І. В.** Полоз лісовий (*Elaphe longissima*) на північному макросхилі Українських Карпат // Вестн. зоології. – 2003. – Т. 37, № 3. – С. 22.
- Загороднюк І., Варгович Р.** Контрольний список печерної фауни України // Фауна печер України. – К., 2004. – С. 191–216. (Серія: Праці Теріологічної Школи. – Вип. 6).
- Засць З. С., Солодкова Т. І., Стойко С. М.** Ботанічні резервати і пам'ятки природи Чернівецької області // Охорона природи Українських Карпат та прилеглих територій. – К.: Наук. думка, 1980. – С. 220–252.

- Зелений світ** Буковини. Інформація по Чернівецькій області за 1998 рік до Національної доповіді «Про стан навколишнього природного середовища в Україні» // Зелена Буковина. – 1999. – № 1–2. – С. 7–68.
- Земноводні та плазуни** України під охороною Бернської конвенції / Ред. І. В. Загороднюк. – К., 1999. – 108 с. (Каталог флори і фауни Бернської конвенції. – Вип. III).
- Зубакин В. А.** Чеграва – *Hydroprogne caspia* (Pallas, 1770) // Птицы СССР. Чайковые. – М.: Наука, 1988. – С. 299–310.
- Зубаровський В. М.** Хижі птахи. – К.: Наук. думка, 1977. – 332 с. (Фауна України. – Т. 5. Птахи. Вип. 2).
- Зубков Н. И.** Сипуха *Tyto alba* (Scopoli, 1769) // Птицы России и сопредельных регионов. Собообразные, Козодоеобразные, Стрижеобразные, Ракшеобразные, Удодообразные, Дятлообразные. – М.: Т–во научных изданий КМК, 2005. – С. 99–106.
- Иванов А. И., Штегман Б. К.** Краткий определитель птиц СССР (изд. 2-е, испр. и доп.). – Л.: Наука, 1978. – 560 с. (Опред. по фауне СССР, издав. ЗИН АН СССР. – Вып. 115).
- Ивановский В. В., Самусенко И. Э.** Привлечение черного аиста на искусственные гнездовья // Аисты: распространение, экология, охрана. Матер. I (Таллинн, июль 1989 г.) и II (Минск, октябрь 1990 г.) Всес. совещ. Рабочей группы по аистам Всес. орнитол. об–ва. – Минск: Наука і тэхніка, 1990. – С. 212–214.
- Иванчик Т. С., Приходская Е. Г., Старик З. С., Иванчик Г. С.** Современное состояние гидробиологического режима и ихтиофауны Днестровского водохранилища // Пути повышения продуктивности, эффективности использования и охраны природных ресурсов Украинских Карпат и Прикарпатья. – К.: УМК ВО, 1989. – С. 37–43.
- Ильина В. И., Лебедева М. И.** Гнездовой ареал черного аиста (*Ciconia nigra* L.) // Атлас миграций птиц. – М., 1981. – Вып. 1. – С. 22.
- Історія міст і сіл** Української РСР. Чернівецька область / Ред. В. М. Курило. – К.: Головна ред. Укр. рад. енцикл. АН УРСР, 1969. – 702 с.
- Кантемир Д.** Описание Молдавии. – Кишинев: Карта молдовеняскэ, 1973. – 222 с.
- Киселюк О. І.** Збереження місць розмноження рідкісних земноводних в лісових екосистемах Карпат // Система ведення лісового господарства в гірських умовах Карпат. Респ. наук.-техн. конф. (24–26 травня 1990 року, тези доп.). – Івано-Франківськ, 1990. – Ч. 2. – С. 238.
- Княк Т. Р., Крачило М. П.** Привіт тобі, зелена Буковино! Довідник-путівник. Чернівецька область. – К.: Пульсари, 2002. – 156 с.
- Кінда В.** Національний план дій зі збереження боривітра степового (*Falco naumanni*) в Україні // Національні плани дій зі збереження глобально вразливих видів птахів. – К.: СофтАрт, 2000. – С. 144–156.
- Кістяківський О. Б.** Загальна характеристика птахів. Курині. Голуби. Рябки. Пастушки. Журавлі. Дрофи. Кулики. Мартини. – К.: Вид–во АН УРСР, 1957. – 432 с. (Фауна України. – Т. 4. Птахи).
- Кистяковский А. Б.** Ресурсы тетеревиных птиц Украины // Ресурсы тетеревиных птиц в СССР (географическое распространение, экологические особенности населения, использование и восстановление запасов) (матер. совещ., 2–4 апреля, 1968). – М.: Наука, 1968. – С. 38–39.
- Клестов Н. Л.** Глухарь в Украине: распространение, состояние ресурсов и охрана // Проблемы вивчення та охорони птахів. Матер. VI наради орнітол. Західної України (м. Дрогобич, 1–3 лютого 1995 р.). – Львів–Чернівці, 1995. – С. 69–70.
- Клестов М. Л., Скільський І. В.** Орнітологічне обстеження території майбутнього Вижицького природного національного парку: перші кроки // Інформ. бюл. Зах. відділ. Укр. орнітол. т–ва та ЛКО. – Львів, 1992. – Вип. № 4. – С. 7–8.
- Клитин А. Н.** К фауне птиц Прикарпатья // Уч. зап. (серия биол. наук) / Чернов. гос. ун–т. – Черновцы: Радянська Буковина, 1950. – Т. VII, вып. 2. – С. 163–179.
- Клітін О. М.** До фауни птахів гірських районів Чернівецької області // Пр. експед. по компл. вивч. Карпат і Прикарпаття (серія біол.). – Львів: Вид–во Львівськ. ун–ту, 1956. – Т. II. – С. 121–144.
- Клитин А. Н.** Птицы Советской Буковины и меры по их охране // Охрана природы в западных областях

- УССР. Тез. докл. совещ. по охране природы и рацион. использ. прир. ресурсов западных областей УССР (14–16 ноября 1957 г.). – Львов, 1957. – Ч. II. Охрана фауны, ландшафтов и геологических объектов. – С. 16–17.
- Клигин А. Н.** Птицы Советской Буковины // Вторая Всес. орнитол. конф. (18–25 августа 1959 г., тез. док.). – М.: Изд-во Московск. ун-та, 1959а. – Ч. 3. – С. 59–61.
- Клигин А. Н.** Птицы Советской Буковины // Животный мир Советской Буковины. – Черновцы: ЧГУ, 1959б. – С. 67–133. (Тр. экспед. по компл. изуч. Карпат и Прикарпатья (серия биол. наук). – Т. VII).
- Клигин А. Н.** Эколого-географическая характеристика птиц лесостепной зоны Черновицкой области // Фауна и животный мир Советских Карпат. – Ужгород, 1959в. – С. 67–74. (Научн. зап. / Ужгор. гос. ун-т. – Т. 40).
- Клигин А. Н.** Птицы Советской Буковины. Дис. ... канд. биол. наук. – Черновцы, 1962. – Т. 1–2. – 513 с.
- Клигин А. Н.** Дополнительные данные по орнитофауне Черновицкой области // Тез. докл. XX научн. сессии (секция биол. наук) / Чернов. гос. ун-т. – Черновцы, 1964а. – С. 114–117.
- Клигин А. Н.** Птицы Советской Буковины. Автореф. дис. ... канд. биол. наук. – Харьков, 1964б. – 19 с.
- Клітін О. М.** Рослинноїдна група птахів Буковини // Тези доп. міжвуз. ювіл. наук. конф., присвяч. 25-річчю воз'єдн. Північної Буковини з Українською РСР (21–25 вересня 1965 року). – Чернівці, 1965. – С. 232–233.
- Клигин А. Н.** Состояние запасов промысловых водоплавающих птиц на Буковине и пути их увеличения // География ресурсов водоплавающих птиц в СССР, состояние запасов, пути их воспроизводства и правильного использования. Тез. докл. совещ. (7–9 апреля 1965 г.). – М., 1965а. – Ч. I. – С. 113.
- Клигин А. Н.** Эколого-географическая характеристика птиц Советской Буковины // Новости орнитологии. Матер. Четвертой Всес. орнитол. конф. (1–7 сентября 1965 г.). – Алма-Ата: Наука, 1965б. – С. 173–174.
- Клигин А. Н.** Зональное распределение птиц на Буковине // Четвертая межвуз. зоогеографическая конф. (тез. докл., 26–30 сентября 1966 года). – Одесса, 1966а. – С. 126–127.
- Клигин А. Н.** Орнитологические комплексы Советской Буковины // Тез. докл. XXII научн. сессии (секция биол. наук) / Чернов. гос. ун-т. – Черновцы, 1966б. – С. 174–176.
- Клітін О. М.** Мисливська група птахів Північної Буковини // Матер. наук. конф. по вивч. та викор. продукт. сил Поділля. – Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1967. – Вип. II. Біологія та сільське господарство на Поділлі. – С. 285–287.
- Клигин А. Н.** Материалы по питанию рыбадных птиц Буковины // Орнитология в СССР. Матер. (тез.) Пятой Всес. орнитол. конф. – Ашхабад, 1969. – Кн. 2. – С. 292–293.
- Клигин А. Н.** Материалы по питанию хищной группы птиц на Буковине // Фауна Молдавии и ее охрана. Матер. докл. Первой республ. межвуз. научн.-практ. конф. (1970 г.). – Кишинев, 1970. – С. 157–158.
- Клигин А. Н.** О новых видах птиц, встреченных на территории Черновицкой области // Матер. VI Всес. орнитол. конф. (Москва, 1–5 февраля 1974 года). – М.: Изд-во Московск. ун-та, 1974. – Ч. I. – С. 204–205.
- Ковальчук Г. І., Голубева Г. А., Скільський І. В.** Каталог орнітологічної колекції Чернівецького краєзнавчого музею. – Чернівці, 1991. – 46 с.
- Ковальчук Г. И., Голубева Г. А., Скільський И. В.** Из опыта работы отдела природы Черновицкого краеведческого музея по пропаганде природоохранных знаний // Матер. III шк.-семина. по прогр. «Трибуна» «Зеленые» и средства массовой информации: грани контакта». – К.–Черновцы, 1992. – С. 81–83.
- Ковальчук С., Любінська Л.** У заказнику «Чапля» // Рідна природа. – 1988. – № 1. – С. 53.
- Когутяк Я. М., Чередарик М. І., Худий О. І.** Рибопродуктивність ріки Прут в межах Чернівецької області // Біорізноманіття як ключовий елемент збалансованого розвитку: регіональний аспект. Матер. Всеукр. конф. молодих вчених (Миколаїв, 30–31 жовтня 2003 року). – Миколаїв: МДУ, 2003. – С. 37–40.
- Кожурин М. С.** Охрана природы Черновицкой области УССР // Пятое всес. совещ. по охране природы (Кишинев, 18–23 сентября 1962 г.). – Кишинев: Карта молдовеняскэ, 1963. – С. 177–179.
- Козьмук П. Ф., Чернявський О. А., Козьмук А. П.** Земельні ресурси Буковини: стан, моніторинг,

- використання. – Чернівці: Букрек, 2003. – 248 с.
- Конвенція** про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (Вашингтон, 1973 р.) / Упор. В. Г. Домашлінець. – К., 1999. – 84 с.
- Конвенція** про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 р.). – К., 1998. – 76 с.
- Коржик В. П.** Пізнаємо рідний край // Географія Чернівецької області. – Чернівці, 1993а. – С. 177–189.
- Коржик В. П.** Тваринний світ // Географія Чернівецької області. – Чернівці, 1993б. – С. 57–61.
- Коржик В. П.** Територіальні проблеми раціонального природокористування // Географія Чернівецької області. – Чернівці, 1993в. – С. 84–91.
- Коржик В.** Національний природний парк «Вижницький». – Чернівці: Зелена Буковина, 2001. – 20 с.
- Коржик В.** Буковина для всіх. Маршрутами екотуризму (довідник-путівник). – Чернівці: Зелена Буковина, 2002. – 122 с.
- Коржик В. П., Скільський І. В.** Тваринний світ // Навчально-краєзнавчий атлас Чернівецької області. – Львів: Вид-во наук.-техн. л-ри, 2000. – С. 13.
- Коржик В. П., Чорней І. І., Буджак В. В., Скільський І. В.** Розширення території національного природного парку «Вижницький» за кластерним принципом: доцільність, необхідність, модельність (на прикладі регіону Буковинських Карпат) // Запов. справа в Україні. – 2001. – Т. 7, вип. 1. – С. 70–90.
- Корнєєв О.** Пугач // Рідна природа. – 1977. – № 1. – С. 2 обкл.
- Корнєєв О.** Беркут // Рідна природа. – 1979а. – № 2. – С. 2 обкл.
- Корнєєв О.** Чорний лелека // Рідна природа. – 1979б. – № 4. – С. 3 обкл.
- Корнєєв О.** Шуліка рудий // Рідна природа. – 1984. – № 2. – С. 3 обкл.
- Корчинський О. В., Луговой О. Є., Мовчан Ю. В. та ін.** Історія дослідження фауни хребетних Українських Карпат (1946–1992 рр.) // Міжнар. конф. «Фауна Східних Карпат: сучасний стан і охорона» (Ужгород, 13–16 вересня 1993 р., матер.). – Ужгород, 1993. – С. 20–33.
- Крайнев Е. Д.** Тетерев и глухарь в антропогенном ландшафте Украины // Пятая межвуз. зоогеограф. конф. «Влияние антропогенных факторов на формирование зоогеографических комплексов» (матер. докл., 30 сентября – 2 октября 1970 г.). – Казань, 1970. – Ч. II. – С. 95–97.
- Крайнев Е. Д.** Охотничьи животные Украины, пути их охраны и рационального использования. Автореф. дис. ... канд. биол. наук. – К., 1971. – 41 с.
- Красная книга СССР.** Редкие и находящиеся под угрозой исчезновения виды животных и растений / Ред. А. Г. Банников. – М.: Лесн. промышл., 1978. – 460 с.
- Красная книга СССР.** Редкие и находящиеся под угрозой исчезновения виды животных и растений (изд. второе, перераб. и доп.) / Ред. А. М. Бородин. – М.: Лесн. промышл., 1984. – Т. 1. – 392 с.
- Крачило М. П.** Природно-географічні умови і ресурси розвитку курортно-туристського господарства Чернівецької області // Міжвідомча наук.-техн. конф. по раціон. викор. сировинних ресурсів та відходів промисл. Чернівецької області. Тези доп. пленарного засідання (м. Чернівці, грудень 1969 р.). – Чернівці, 1969. – С. 21–26.
- Крыжановский И. А., Кундиев В. А., Чеченюк Н. И., Бесединская Н. И.** Видовой состав ихтиофауны бассейна Днестра // Гидробиологический режим Днестра и его водоемов. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 286–300.
- Кузьмин С. Л., Семенов Д. В.** Конспект фауны земноводных и пресмыкающихся России. – М.: Т-во научных изданий КМК, 2006. – 139 с.
- Кулаківська О. П.** Паразити риб верхів'я р. Пруту // Наук. зап. / Науково-природозн. музей АН УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1960. – Т. VIII. – С. 70–82.
- Кулаковская О. П., Коваль В. П.** Паразитофауна рыб бассейна Дуная. – К.: Наук. думка, 1973. – 212 с.
- Кундиев В. А., Крыжановский И. В., Евтушенко Н. Ю. и др.** Формирование ихтиофауны Днестровского водохранилища. – К., 1991. – 181 с. (Деп. в ВИНТИ. – № 4366-В91).
- Куниченко А. А.** Встречаемость чегравы (*Sterna caspia*) в Молдавии // Сообщ. Прибалт. комиссии по изуч. мигр. птиц. – Тарту, 1990. – № 22. Вопросы орнитологического мониторинга. – С. 166–170.
- Куриленко В. Е., Вервес Ю. Г.** Земноводные и пресмыкающиеся фауны Украины (справочник-

- определитель). – К.: Генеза, 1999. – 208 с.
- Кушнирук В. А.** Земноводные западных областей Украины. Автореф. дис. ... канд. биол. наук. – Черновцы, 1968. – 20 с.
- Кушнирук В. А.** К биологии пятнистой саламандры // Научн. докл. высш. шк. Биол. науки. – 1971. – № 7. – С. 34–36.
- Лисачук Т. І.** Сичик-горобець *Glaucidium passerinum* в Україні // Пріоритети орнітологічних досліджень. Матер. і тези доп. VIII наук. конф. орнітол. заходу України, присвяч. пам'яті Густава Бельке (24.07.1810–03.03.1873) (м. Кам'янець-Подільський, 10–13 квітня 2003 р.). – Львів–Кам'янець-Подільський, 2003. – С. 145–146.
- Лисачук Т. І., Горбань І. М.** Статус беркута (*Aquila chrysaetos*) у Східних Besкидах та Чорногорі // Біорізноманіття Українських Карпат. Матер. наук. конф., присвяч. 50-річчю Карпатського високог. біол. стац. ЛНУ імені Івана Франка (Львів, 30 липня – 3 серпня 2005 року). – Львів: ЗУКЦ, 2005. – С. 69–72.
- Луговая Л. А., Луговой А. Е.** Региональные особенности раритетности скопы (*Pandion haliaetus*) // Птицы Азово-Черноморского региона на рубеже тысячелетий. Матер. юбил. междуна. науч. конф., посвящен. 20-летию Азово-Черноморской орнитол. рабочей группы (Одесса, 10–14 февраля 2000 г.). – Одесса: АстроПринт, 2000. – С. 71–72.
- Луговой А. Е.** Насущные задачи охраны и разведения тетерева и глухаря в Украинских Карпатах // Охрана лесных экосистем. Республ. научн.-техн. конф. (15–17 октября 1986 г., тез. док.). – Львов, 1986. – С. 179–180.
- Луговой О. С.** Результати проведення міжнародної акції «*Numenius tenuirostris*» на Україні та прилеглих територіях Росії // Тези доп. 48-ї наук. конф. (серія біол.) / Ужгор. ун-т. – Ужгород, 1994. – С. 31.
- Луговой А. Е.** Тонкокловый кроншнеп в Украине и России. – К., 1998. – 14 с.
- Луговой О., Ковальчук А.** Раритетна фауна Закарпаття. Хребетні тварини. – Ужгород, 1999–2000. – 124 с. (Серія Раритетна фауна Закарпаття. – Кн. 1).
- Лысенко В. И.** Краснозобая казарка (*Rufibrenta ruficollis*) на Украине // Вестн. зоологии. – 1983. – № 3. – С. 28–34.
- Лысенко В. И.** Гусеобразные. – К.: Наук. думка, 1991. – 206 с. (Фауна Украины. – Т. 5. Птицы. Вып. 3).
- Любінська Л. Г., Стеценко М. П.** Бакотська затока // Водно-болотні угіддя України (довідник). – К.: Чорном. прогр. Ветландс Інтернешнл, 2006а. – С. 120–125.
- Любінська Л. Г., Стеценко М. П.** Пониззя річки Смотрич // Водно-болотні угіддя України (довідник). – К.: Чорном. прогр. Ветландс Інтернешнл, 2006б. – С. 125–129.
- Максименко А. Е.** Охотничьи хозяйства Черновицкой области // Карпатские заповедники. – Ужгород: Карпаты, 1966. – С. 173–177.
- Макушенко М. О., Шнаревич І. Д.** До поширення та екології деяких видів промислових звірів Чернівецької області // Наук. зап. / Львівський науковий природозн. музей АН УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1954. – Т. III. – С. 77–90.
- Мардар Г. І., Когутяк Я. М., Худий О. І., Федоряк М. М.** Вивчення сучасного видового складу рідкісних риб Дністровського водосховища // Наук. зап. / Терноп. держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка (серія: біол.). – 1999. – № 4 (7). – С. 16–19.
- Марисова І. В., Талпош В. С.** Птахи України. Польовий визначник. – К.: Вища шк., 1984. – 184 с.
- Маркевич А. П.** Паразитофауна пресноводных рыб УССР. – К.: Изд-во АН УССР, 1951. – 376 с.
- Маркевич О. П., Короткий Й. І.** Визначник прісноводних риб УРСР. – К.: Рад. шк., 1954. – 208 с.
- Матвєєв М. Д.** До поширення рідкісних видів птахів на території національного природного парку «Подільські Товтри» // Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки. Матер. Четвертої Міжнар. наук. конф. (м. Чернівці, 5–6 травня 2005 року). – Чернівці: Зелена Буковина, 2005а. – С. 447–452.
- Матвєєв М. Д.** До поширення рідкісних видів птахів на території національного природного парку «Подільські Товтри» // Наук. вісник Чернів. ун-ту. – Чернівці: Рута, 2005б. – Вип. 260. Біологія. – С. 134–139.
- Матвєєв М. Д.** Раритети тваринного світу Хмельниччини // Заповідні перлини Хмельниччини. –

- Хмельницький: ПАВФ «Інтрада», 2006а. – С. 71–112.
- Матвеев М. Д.** Тваринний світ Хмельниччини // Заповідні перлини Хмельниччини. – Хмельницький: ПАВФ «Інтрада», 2006б. – С. 62–70.
- Матеріали** орнітологічних спостережень, затверджених Українською орнітофауністичною комісією (ОФК) в 1989–1990 р.р. // Troglodytes. Каталог орнітоф. західних областей України. Орнітол. спостер. за 1993 р. – Львів, 1994. – № 4. – С. 4–9.
- Матеріали** орнітологічних спостережень, затверджені Українською орнітофауністичною комісією (УОФК) у 1991–1994 роках // Troglodytes. Західноукр. орнітоф. щорічник. – Луцьк, 1995а. – № 5. – С. 6–16.
- Матеріали** орнітологічних спостережень на території західних областей України за 1994 рік // Troglodytes. Західноукр. орнітоф. щорічник. – Луцьк, 1995б. – № 5. – С. 17–43.
- Матеріали** орнітологічних спостережень на території західних областей України за 1995 рік // Troglodytes. Західно-Український орнітоф. щорічник. – Луцьк, 1996. – № 6. – С. 9–42.
- Мелешук Л. І., Скільський І. В.** Фауна рівнинної частини Чернівецької області: загальний огляд, раритетні види // Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки. Матер. Шостої Міжнар. наук. конф. (м. Чернівці, 11–12 травня 2007 року). – Чернівці: Зелена Буковина, 2007. – С. 130–134.
- Мелишук В. И., Чередарик М. И., Приходская Е. Г., Старик З. С.** Некоторые изменения структуры гидроэкосистемы верхнего Днестра под влиянием антропогенных факторов // Актуальные вопросы водной экологии. Матер. Всес. конф. молодых ученых (Киев, 22–24 ноября 1989 г.). – К., 1990. – С. 101–102.
- Методи** изучения и охраны хищных птиц (метод. рекоменд.) / Ред. С. Г. Приклонский, В. М. Галушин, В. Г. Кревер. – М., 1990. – 316 с.
- Місюра А. М., Булахов В. Л., Гаспо В. Я. та ін.** Характеристика впливу деяких мікроелементів в організмі рідкісних видів хвостатих земноводних Карпатського регіону // Гори і люди (у контексті сталого розвитку). Матер. Міжнар. конф. (14–18 жовтня 2002 р.). – Рахів, 2002а. – Т. II. – С. 411–414.
- Місюра А. М., Гаспо В. Я., Булахов В. Л. та ін.** Деякі показники екології хвостатих земноводних регіону Українських Карпат // Гори і люди (у контексті сталого розвитку). Матер. Міжнар. конф. (14–18 жовтня 2002 р.). – Рахів, 2002б. – Т. II. – С. 414–416.
- Мищенко А. Л.** Привлечение крупных хищных птиц и черного аиста на искусственные гнездовья // Направления и методы работы по программе «Фауна». – Пушино, 1983. – С. 49–53.
- Мовчан Ю. В., Манило Л. Г., Смирнов А. И., Щербуха А. Я.** Каталог коллекций Зоологического музея ННПМ НАН Украины. Круглоротые и рыбы. – К.: Зоомузей ННПМ НАН Украины, 2003. – 242 с.
- Мовчан Ю. В., Рабцевич Ю. Е.** Новые находки пескаря дунайского длинноусого – *Gobio uranoscopus* (Pisces, Serrinidae) в водоемах Украины // Вестн. зоологии. – 1989. – № 6. – С. 81–82.
- Мовчан Ю. В., Смирнов А. И.** Плітка, ялець, голянь, краснопірка, амур, білізна, верховка, лин, чебачок амурський, підуст, пічкур, марена. – К.: Наук. думка, 1981. – 426 с. (Фауна України. – Т. 8. Риби. Вип. 2. Коропові. Ч. 1).
- Моніторинг** за популяціями білого і чорного лелек в Україні. Річний бюлетень / Ред. В. М. Грищенко. – Чернівці, 1994. – № 1 (1992). – 14 с.
- Моніторинг** популяцій білого і чорного лелек в Україні. Річний бюлетень / Укл. В. М. Грищенко. – Чернівці, 1997. – № 4 (1995). – 18 с.
- Моніторинг** популяцій білого і чорного лелек в Україні. Річний бюлетень / Укл. В. М. Грищенко. – Чернівці, 1998. – № 5 (1996). – 14 с.
- Нестерук Ю.** Биоразнообразие верхней части долины Днестра: оценка и пути оптимизации долиновой экосистемы, природоохранные территории // Managementul integral al resurselor naturale din bazinul transfrontalier al fluviului Nistru. Materialele Conferinței Internaționale (Chișinău, 16–17 septembrie 2004). – Chișinău: Eco-TIRAS, 2004. – P. 222–225.
- Нещерет М. О.** Заказники // Природно-заповідний фонд України загальнодержавного значення (довідник). – К., 1999. – С. 45–114.
- Никитенко М. Ф.** Материалы к фауне земноводных Советской Буковины // Науч. ежег. за 1956 год /

- Чернов. гос. ун-т. – Черновцы, 1957а. – Т. I, вып. 2. – С. 115–120.
- Никитенко М. Ф.** Материалы к фауне пресмыкающихся Советской Буковины // Науч. ежег. за 1956 год / Чернов. гос. ун-т. – Черновцы, 1957б. – Т. I, вып. 2. – С. 121–124.
- Никитенко М. Ф.** Земноводные Советской Буковины // Животный мир Советской Буковины. – Черновцы: ЧГУ, 1959а. – С. 160–205. (Тр. экспед. по компл. изуч. Карпат и Прикарпатья (серия биол. наук). – Т. VII).
- Никитенко М. Ф.** Пресмыкающиеся Советской Буковины // Животный мир Советской Буковины. – Черновцы: ЧГУ, 1959б. – С. 134–159. (Тр. экспед. по компл. изуч. Карпат и Прикарпатья (серия биол. наук). – Т. VIII).
- Никитенко М. Ф.** Сравнительно-морфологическая характеристика головного мозга некоторых видов рыб горных водоемов Советской Буковины // Науч. ежег. за 1958 год (биол. факультет) / Чернов. гос. ун-т. – Черновцы: ЧГУ, 1960. – С. 315–318.
- Областная** целевая комплексная научно-техническая программа «Экология» на 1989–1995 годы. – Черновцы, 1989. – 139 с.
- Оникієнко В. В.** Чернівецька область (географічний нарис). – К.: Рад. шк., 1960. – 132 с.
- Опалатенко Л. К.** Усач *Barbus barbusthorysthenicus* Dyb. Верхнего Днестра // Вопр. ихтиол. – 1966. – Т. 6, № 3. – С. 446.
- Орнітологічні** спостереження // Беркут. – 1992. – № 1. – С. 122–123.
- Орнітологічні** спостереження // Беркут. – 1994а. – Т. 3, вып. 2. – С. 111.
- Орнітологічні** спостереження // Беркут. – 1998. – Т. 7, вып. 1–2. – С. 139.
- Орнітологічні** спостереження на території західних областей України за 1989 рік // Каталог орнітоф. західних областей України. Орнітол. спост. за 1989–1990 р. р. – Луцьк, 1991а. – № 2. – С. 51–91.
- Орнітологічні** спостереження на території західних областей України за 1990 рік // Каталог орнітоф. західних областей України. Орнітол. спост. за 1989–1990 р. р. – Луцьк, 1991б. – № 2. – С. 92–128.
- Орнітологічні** спостереження на території західних областей України за 1991 рік // Волове око Troglodytes. Каталог орнітоф. західних областей України. Орнітол. спост. за 1991–1992 р. р. – Луцьк, 1993а. – № 3. – С. 14–30.
- Орнітологічні** спостереження на території західних областей України за 1992 р. // Волове око Troglodytes. Каталог орнітоф. західних областей України. Орнітол. спост. за 1991–1992 р. р. – Луцьк, 1993б. – № 3. – С. 31–49.
- Орнітологічні** спостереження на території західних областей України за 1993 рік // Troglodytes. Каталог орнітоф. західних областей України. Орнітол. спост. за 1993 р. – Львів, 1994б. – № 4. – С. 10–28.
- Островський А. Й.** Чисельність та розповсюдження тетерукових в Карпатах // Охорона природи та раціональне використання природних ресурсів УРСР. Матер. конф. молодих учених, присвяч. 100-річчю від дня народження В. І. Леніна. – К.: Наук. думка, 1970. – С. 191–192.
- Островський А. И.** Факторы, влияющие на численность глухарей Украинских Карпат // Матер. VI Всес. орнитол. конф. (Москва, 1–5 февраля 1974 года). – М.: Изд-во Московск. ун-та, 1974. – Ч. 2. – С. 288–289.
- Охорона** навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів в Чернівецькій області (статистичний збірник). – Чернівці, 1996. – 32 с.
- Павлов П. Й.** Личинкохордові (асцидії, апендикулярії), безчерепні (головохордові), хребетні (круглороті, хрящові риби, кісткові риби – осетрові, оселедцеві, анчоусові, лососеві, харіусові, шукові, умброві). – К.: Наук. думка, 1980. – 351 с. (Фауна України. – Т. 8. Риби. Вип. 1).
- Парникоза И. Ю., Годлевская Е. В., Шевченко М. С., Иноземцева Д. Н.** Фауна Украины: охранные категории (справочник). – К.: КЭКЦ, 2005. – 60 с.
- Підоплічко І. Г.** Матеріали до вивчення минулих фаун УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – Вип. 2. – 236 с.
- Підсумки** Європейського обліку птахів 1–2 жовтня 1994 р. / Укл. О. Микитюк. – К., 1994. – 28 с.
- Пиллявський Б. Р.** Новая находка эскулапового полоза в Тернопольской области // Вестн. зоологии. – 1983. – № 2. – С. 83–84.
- Писанец Е. М.** Каталог коллекций Зоологического музея ННПМ НАН Украины. Хвостатые земноводные

- (Amphibia: Caudata). – К.: Зоомузей ННПМ НАН України, 2003. – 148 с.
- Писанец Е. М.** Фауна амфибий Украины: вопросы разнообразия и таксономии. Сообщение 1. Хвостатые амфибии (Caudata) // *Зб. пр. Зоол. музею.* – К., 2005. – № 37. – С. 85–99.
- Писанец Е. М.** Амфибии Украины (справочник-определитель земноводных Украины и сопредельных территорий). – К.: Зоологический музей ННПМ НАН Украины, 2007. – 312 с.
- Писанець Є.** Земноводні України (посібник для визначення амфібій України та суміжних країн). – К.: Вид-во Раєвського, 2007. – 192 с.
- Писанец Е. М., Литвинчук С. Н., Куртяк Ф. Ф., Радченко В. И.** Земноводные Красной книги Украины (справочник-кадастр). – К.: Зоомузей ННПМ НАН Украины, 2005. – 230 с.
- Полищук В. В., Гарасевич И. Г.** Биогеографические аспекты изучения водоемов бассейна Дуная в пределах СССР. – К.: Наук. думка, 1986. – 211 с.
- Полушина Н. А., Смелянова И. Ф.** Сучасний стан і поширення очеретяної ропухи (*Bufo calamita* Laur.) на заході України // Проблеми охорони видів фауни і флори, занесених до Червоної книги України (наук.-практ. семінар, тези доп.). – Миколаїв, 1992. – С. 116–118.
- Попа Л. Л.** О карповых рыбах р. Прута // Матер. зоол. совещ. по пробл. «Биологические основы реконструкции, рационального использования и охраны фауны южной зоны Европейской части СССР» (кратк. содерж. докл.). – Кишинев, 1965. – С. 253–257.
- Попа Л. Л.** Биологические основы рыбохозяйственного использования реки Прут. Автореф. дис. ... канд. биол. наук. – Кишинев, 1967. – 20 с.
- Потанов Р. Л.** Глухарь – *Tetrao urogallus* Linnaeus, 1758 // Птицы СССР. Курообразные, журавлеобразные. – Л.: Наука, 1987. – С. 165–186.
- Потанов Р. Л.** Тетеревиные птицы. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1990. – 240 с. (Жизнь наших птиц и зверей. – Вып. 11).
- Приходська К. Г., Годованець Б. Й.** Сучасний стан соколоподібних на території Буковини // Міжнар. конф. «Фауна Східних Карпат: сучасний стан і охорона» (Ужгород, 13–16 вересня 1993 р., матер.). – Ужгород, 1993. – С. 130–132.
- Приходько М. М., Абрам'юк У. М., Бойчук І. І. та ін.** Природно-заповідні території та об'єкти Івано-Франківщини. – Івано-Франківськ, 2000. – 272 с.
- Птахи України** під охороною Бернської конвенції / Ред. Г. Г. Гаврись. – К., 2003. – 395 с. (Каталог флори і фауни Бернської конвенції. – Вип. IV).
- Пукинский Ю. Б.** Жизнь сов. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1977. – 240 с. (Серия: жизнь наших птиц и зверей. – Вып. 1).
- Пукинский Ю. Б.** Филин – *Bubo bubo* (Linnaeus, 1758) // Птицы России и сопредельных регионов. Рябкообразные, Голубеобразные, Кукушкообразные, Совеобразные. – М.: Наука, 1993. – С. 270–290.
- Пукинский Ю. Б.** Птицы России и сопредельных стран: воробьиный сыч *Glaucidium passerinum* Linnaeus, 1758 // *Русский орнитол. журн. Экспресс-выпуск.* – 2001. – № 137. – С. 231–248.
- Пукинский Ю. Б.** Воробьиный сыч *Glaucidium passerinum* (Linnaeus, 1758) // Птицы России и сопредельных регионов. Совеобразные, Козодоеобразные, Стрижеобразные, Ракшеобразные, Удодообразные, Дятлообразные. – М.: Т-во научных изданий КМК, 2005а. – С. 28–41.
- Пукинский Ю. Б.** Длиннохвостая неясыть *Strix uralensis* (Pallas, 1771) // Птицы России и сопредельных регионов. Совеобразные, Козодоеобразные, Стрижеобразные, Ракшеобразные, Удодообразные, Дятлообразные. – М.: Т-во научных изданий КМК, 2005б. – С. 72–85.
- Пукинский Ю. Б.** Мохноногий сыч *Aegolius funereus* (Linnaeus, 1758) // Птицы России и сопредельных регионов. Совеобразные, Козодоеобразные, Стрижеобразные, Ракшеобразные, Удодообразные, Дятлообразные. – М.: Т-во научных изданий КМК, 2005в. – С. 6–16.
- Редкие и исчезающие растения и животные Украины** (справочник) / Ред. К. М. Сытник. – К.: Наук. думка, 1988. – 256 с.
- Реминний В. Ю.** Нові відомості про східну межу ареалу прудкої жаби *Rana dalmatina* (Ranidae, Amphibia) // *Наук. вісник Ужгор. ун-ту (серія: Біологія).* – 2007. – Вип. 21. – С. 113–116.
- Рижак І. В., Делеган І. В., Баранов В. М.** Сучасний стан та проблеми збереження генофонду популяції глухаря в Україні // Тези доп. 44-ої наук.-техн. конф. за підсумками наук.-досл. робіт в 1991 році

- (лісгоспод. секція, 4–7 лютого 1992 р.) / Львівський лісотех. ін-т. – Львів, 1992. – С. 53–54.
- Романов А. Н.** Глухарь. – М.: Агропромиздат, 1988. – 192 с.
- Русев И. Т., Лысенко В. И.** План действий по охране краснозобой казарки в Украине // Птицы Азово-Черноморского региона на рубеже тысячелетий. Матер. юбил. междунауч. конф., посвящ. 20-летию Азово-Черноморской орнитол. рабочей группы (Одесса, 10–14 февраля 2000 г.). – Одесса: АстроПринт, 2000. – С. 94–134.
- Русев И., Лисенко В.** Національний план дій зі збереження казарки червоноволої (*Branta ruficollis*) в Україні // Національні плани дій зі збереження глобально вразливих видів птахів. – К.: СофтАрт, 2000. – С. 67–81.
- Сабодаш В. М., Щербуха А. Я., Монченко В. И. и др.** Эколого-экспертная оценка состояния фауны в зоне строительства Днестровской ГАЭС // Вестн. зоологии. – 1994. – № 1. – С. 70–74.
- Серебряков В. В.** Некоторые фенологические закономерности весенней миграции птиц на территории Украинской ССР. Дис. ... канд. биол. наук. – К., 1979. – 260 с.
- Серебряков В. В.** Некоторые фенологические закономерности весенней миграции птиц на территории Украинской ССР. Автореф. дис. ... канд. биол. наук. – К., 1980. – 22 с.
- Серебряков В. В.** Миграции серого журавля на Украине (1975–1984 гг.) по данным фенологических наблюдений. – К.: Киевск. ун-т, 1985. – 39 с. (Деп. в Укр. НИИНТИ 30.05.85. – № 2019 Ук).
- Серебряков В. В.** Миграции серого журавля на Украине в 1975–1984 гг. // Сообщ. Прибалт. комиссии по изуч. мигр. птиц. – Тарту, 1989. – № 21. Изучение серого журавля в СССР. – С. 122–133.
- Сівак В. К., Солодкий В. Д.** Заповідна справа (навч. посібник). – Чернівці: Зелена Буковина, 2001. – 208 с.
- Сівак В. К., Солодкий В. Д., Королюк В. І., Білоконь М. В.** Буковина – заповідний край. – Чернівці: Зелена Буковина, 2004. – 112 с.
- Скильский И. В.** Новые сведения по редким и малочисленным видам птиц Черновицкой области // Орнитология. – М.: Изд-во Московск. ун-та, 1990а. – Вып. 24. – С. 160.
- Скильский И. В.** Опыт работы по программе «Фауна» дружины по охране природы Черновицкого университета // Из опыта работы молодежных природоохранных организаций по программе «Фауна». – К., 1990б. – С. 8–9.
- Скильский И. В.** Современное состояние популяций белого и черного аистов на территории Буковины // Аисты: распространение, экология, охрана. Матер. I (Таллинн, июль 1989 г.) и II (Минск, октябрь 1990 г.) Всес. совещ. Рабочей группы по аистам Всес. орнитол. об-ва. – Минск: Наука і тэхніка, 1990в. – С. 231–235.
- Скильский И. В.** Встречи черного аиста на Прикарпатье // Орнитология. – М.: Изд-во Московск. ун-та, 1991. – Вып. 25. – С. 175.
- Скільський І. В.** Про діяльність орнітологів Буковини // Інформ. бюллетень Західного відділ. Українського орнітол. т-ва та ЛКО. – Львів, 1991. – Вип. № 3. – С. 14–16.
- Скільський І. В.** Зустрічі чорного лелеки у Чернівецькій області // Чорний лелека в Україні. – Чернівці, 1992. – С. 21.
- Скильский И. В.** О периодической печати как удобном способе сбора орнитологической кадастровой информации // Матер. III шк.-семина. по прогр. «Трибуна» «Зеленые» и средства массовой информации: грани контакта». – К.–Черновцы, 1992а. – С. 81.
- Скильский И. В.** Распространение белого и черного аистов по данным атласа гнездящихся птиц Буковины // Аисты: распространение, экология, охрана. Матер. II (Минск, октябрь 1990 г.) и III (Канев, сентябрь 1991 г.) Всес. совещ. рабочей группы по аистам Всес. орнитол. об-ва. – Минск: Наука і тэхніка, 1992б. – С. 233–237.
- Скильский И. В.** Черный аист (*Ciconia nigra* L.) в Прикарпатье // Вестн. зоологии. – 1992в. – № 2. – С. 84.
- Скільський І. В.** Попередній аналіз авіфауни високогірних районів Чернівецької області // Міжнар. конф. «Фауна Східних Карпат: сучасний стан і охорона» (Ужгород, 13–16 вересня 1993 р., матер.). – Ужгород, 1993. – С. 132–133.
- Скільський І.** Зоологічна «Terra inkognita» // Зелені Карпати. – 1994. – № 3–4. – С. 19.

- Скільський І.** Досвід роботи з орнітологами-любителями з вивчення фенології міграцій птахів Чернівецької області // Орішок. Інформ. матер. ЗВ УОТ. – Дрогобич, 1997. – Вип. 8. – С. 38–41.
- Скільський І. В.** Чорний лелека *Ciconia nigra* (L.) (Ciconiidae, Ciconiiformes) // Зелена Буковина. – 1997–1998. – № 3–4 (1997), 1 (1998). – С. 46–48.
- Скільський І. В.** Особливості структури та формування орнітокомплексу масивів старої багатоповерхової забудови середнього міста (на прикладі Чернівців) // Наук. зап. Державного природозн. музею. – Львів: Вид-во ДПМ, 1998а. – Т. 14. – С. 54–66.
- Скільський І. В.** Фауна та населення птахів регіонального ландшафтного парку «Чернівецький» (на прикладі його північної частини) // Запов. справа в Україні. – 1998б. – Т. 4, вип. 2. – С. 41–47.
- Скільський І. В.** Чисельність птахів у репродуктивний період північної частини регіонального ландшафтного парку «Чернівецький» // Роль охоронюваних природних територій у збереженні біорізноманіття. Матер. конф., присвяч. 75-річчю Канівського природного заповідника (м. Канів, 8–10 вересня 1998 р.). – Канів, 1998в. – С. 240–241.
- Скільський І. В.** Дрофа в регіоне Українських Карпат // Дрофиные птицы России и сопредельных стран. – Саратов: Изд-во Саратовск. ун-та, 2000. – С. 63–65.
- Скільський І. В.** Зустрічі та гніздування чорного лелеки на території національного природного парку «Вижницький» // Національні природні парки: проблеми становлення і розвитку. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Карпатського національного природного парку (14–17 вересня 2000 року). – Яремче, 2000а. – С. 270–273.
- Скільський І. В.** Структура й особливості формування фауни та населення птахів середнього міста (на прикладі Чернівців). Дис. ... канд. біол. наук. – К., 2000б. – 307 с.
- Скільський І. В.** Нові знахідки «червонокнижних» видів птахів у межах Буковинських Карпат // Беркут. – 2001а. – Т. 10, вип. 1. – С. 115–116.
- Скільський І. В.** О степени синантропизации орнитофауны: подходы, методики, результаты (на примере г. Черновцы) // Беркут. – 2001. – Т. 10, вип. 2. – С. 140–152.
- Скільський І. В.** Раритетна фауна заказника «Лунківський» (Чернівецька область) // Зоологічні дослідження в Україні на межі тисячоліть. Тези Всеукр. зоол. конф. – Кривий Ріг: «І.В.І.», 2001б. – С. 167–168.
- Скільський І. В.** Знахідки рідкісних і малочисельних видів птахів на Буковині // Беркут. – 2002а. – Т. 11, вип. 2. – С. 260–262.
- Скільський І. В.** О значимости видов в населении птиц // Беркут. – 2002. – Т. 11, вип. 1. – С. 1–14.
- Скільський І. В.** Фауна Буковини та проблеми її охорони // Екологічні проблеми Буковини (навч. посібник). – Чернівці: Зелена Буковина, 2002б. – С. 103–115.
- Скільський І. В.** Фауна и население птиц островных лесов Прут-Днестровского междуречья Украины // Поволжский экол. журн. – 2003. – № 1. – С. 41–54.
- Скільський І.** Птахи (Aves) в підземеллях заходу України // Фауна печер України. – К., 2004а. – С. 85–86. (Серія: Праці Теріологічної Школи. – Вип. 6).
- Скільський І. В.** Фауна та населення птахів долини р. Прут (у межах Чернівців) // Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки. Перспективи формування Пан'європейської Екологічної мережі. Матер. Третьої Міжнар. наук. конф. (м. Чернівці, 21–22 квітня 2004 року). – Чернівці: Зелена Буковина, 2004б. – С. 252–268.
- Скільський І. В.** Фауна хребетних Чернівецької області (сучасний стан, раритетні види) // Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки. Перспективи формування Пан'європейської Екологічної мережі. Матер. Третьої Міжнар. наук. конф. (м. Чернівці, 21–22 квітня 2004 року). – Чернівці: Зелена Буковина, 2004в. – С. 235–251.
- Скільський І. В.** Тваринний світ // Національний природний парк «Вижницький»: природа, рекреаційні ресурси, менеджмент. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – С. 152–178.
- Скільський І. В.** Особливості біотопічного розподілу птахів у Чернівцях: просторово-часовий аспект // Беркут. – 2006. – Т. 15, вип. 1–2. – С. 81–84.
- Скільський І. В.** Сучасна чисельність мисливських тварин у межах майбутнього національного природного парку «Черемошський» (Чернівецька область) // Zoocenosis–2007. IV Междун. научн. конф.

- «Биоразнообразии и роль животных в экосистемах» (матер., 9–12 октября 2007 г., Днепропетровск). – Днепропетровск: Изд-во ДНУ, 2007. – С. 41–43.
- Скильський І. В., Бучко В. В.** Орнитологические находки в Прут-Днестровском междуречье Украины // Зоологические исследования в Украине. – 2000. – Ч. II. Экология. Морфология. Методика. – С. 87–90. (Вестн. зоологии. – Отд. вып. № 14).
- Скильський І. В., Бучко В. В.** Обыкновенный гоголь в Черновицкой области Украины // Проблемы изучения и охраны гусеобразных птиц Восточной Европы и Северной Азии. Тез. докл. I совещ. Рабочей группы по гусям и лебедям Восточной Европы и Северной Азии (Москва, 25–27 января 2001 г.). – Москва, 2001. – С. 111.
- Скильський І. В., Бучко В. В., Кучиник Л. В. и др.** Новые сведения о встречах редких и малочисленных видов птиц в Черновицкой области // Вестн. зоологии. – 1995. – № 5–6. – С. 12.
- Скильський І. В., Бучко В. В., Школьніий І. С.** Кулик-сорока – новий вид північно-західної частини Прут-Дністровського межиріччя // Беркут. – 1996. – Т. 5, вип. 2. – С. 230.
- Скильський І., Бучко В., Школьніий І., Кучінік Л.** На катамаранах по Дністру // Рихтарик. Інформ. матер. ЗВ УОТ та ЛКО. – Дрогобич, 1994а. – Вип. 6. – С. 32.
- Скильський І., Бучко В., Школьніий І. та ін.** Експедиція з вивчення авіфауни середнього Дністра: основні підсумки // Орішок. Інформ. матер. ЗВ УОТ. – Дрогобич, 1997а. – Вип. 8. – С. 33.
- Скильський І. В., Годованець Б. Й.** Видовий склад і розподіл птахів м. Чернівці та перспективи вивчення орнітофауни урбанізованих територій // Проблеми урбоекотології і фітомеліорації. Тези доп. наук.-практ. конф. (10–12 вересня 1991 р.). – Львів, 1991. – С. 148.
- Скильський І. В., Годованець Б. Й.** До питання про народні назви птахів Гуцульщини // Проблеми Гуцульщини. Тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Косів, 27–28 травня 1993 р.). – Чернівці, 1993. – Ч. 1. – С. 23–24.
- Скильський І. В., Годованець Б. Й.** Видовий склад птахів державного ландшафтного заказника «Стебник» // Зб. наук. пр. по вивч. флори та фауни Чернівецької області (результати експед. 1989–1993 рр.). – Чернівці, 1994. – Вип. 1. – С. 32–40.
- Скильський І. В., Годованець Б. Й.** Филин в Черновицкой области Украины // Филин в России, Белоруссии и на Украине. – М.: Изд-во Московск. ун-та, 1994. – С. 94–101.
- Скильський І. В., Годованець Б. Й., Бучко В. В.** Новые встречи орла-могильника в Прут-Днестровском междуречье Украины // Королевский орел: распространение, состояние популяций и перспективы охраны орла-могильника (*Aquila heliaca*) в России. – М., 1999. – С. 63. (Серия: Редкие виды птиц. – Вып. 1).
- Скильський І. В., Годованець Б. Й., Бучко В. В., Клітін О. М.** Довгохвоста сова *Strix uralensis* Pall. (Strigidae, Strigiformes) // Зелена Буковина. – 1995–1996. – № 3–4 (1995), 1–2 (1996). – С. 59–61.
- Скильський І. В., Годованець Б. Й., Бучко В. В. та ін.** Спостереження рідкісних і нечисленних видів птахів у Чернівецькій області // Наук. зап. / Державний природозн. музей НАН України. – Львів: Вид-во ДПМ, 1997б. – Т. 13. – С. 125.
- Скильський І., Годованець Б., Бучко В. та ін.** Інформація про Буковинський банк гнізд птахів станом на кінець 1994 року // Рихтарик. Інформ. матер. ЗВ УОТ та ЛКО. – Дрогобич, 1994б. – Вип. 6. – С. 18–22.
- Скильський І. В., Годованець Б. Й., Горбань І. М.** Історія вивчення та сучасний стан орнітофауни майбутнього Вижницького національного парку // Зб. наук. пр. по вивч. флори та фауни Чернівецької області (результати експед. 1989–1993 рр.). – Чернівці, 1994в. – Вип. 1. – С. 59–68.
- Скильський І. В., Годованець Б. Й., Клітин А. Н. и др.** Каталог орнитологических наблюдений с территории Черновицкой области. Сообщение 1. – Минск, 1992. – 12 с. (Деп. в ОНП НИЭЦ «Верас-Эко» и ИЗ АН Беларуси 10.11.1992. – № 160).
- Скильський І., Голубев В., Голубева Г.** Хребетні тварини Буковини з Європейського Червоного списку в колекції Чернівецького краєзнавчого музею // Музейний щорічник. 2003. Матер. наук.-практ. конф. «Музей та музейна справа на початку III тисячоліття» (м. Чернівці, 14 травня 2003 р.) / Чернівецький обласний краєзн. музей. – Чернівці: Золоті литаври, 2003. – Вип. 2 (24). – С. 28–35.
- Скильський І. В., Клітин А. Н., Бучко В. В., Годованець Б. Й.** Могильник в Украинских Карпатах и

- северо-западной части Прут-Днестровского междуречья // III конф. по хищным птицам Восточной Европы и Северной Азии (Кисловодск, 15–18 сентября 1998 г., матер. конф.). – Ставрополь, 1998. – Ч. 1. – С. 109–110.
- Скільський І. В., Мелешук Л. І.** Хребетні тварини майбутнього Хотинського національного природного парку (Чернівецька область): загальний огляд // Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки. Матер. П'ятої Міжнар. наук. конф. (м. Чернівці, 5–6 травня 2006 року). – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – С. 214–242.
- Скільський І. В., Мелешук Л. І., Одочук П. І.** Динаміка чисельності основних видів мисливських тварин, їх раціональне використання // Національний природний парк «Вижницький»: природа, рекреаційні ресурси, менеджмент. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005а. – С. 236–247.
- Скільський І. В., Смірнов Н. А., Мелешук Л. І. та ін.** Раритетні тварини: сучасний стан, категорії охорони // Національний природний парк «Вижницький»: природа, рекреаційні ресурси, менеджмент. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005б. – С. 196–235.
- Скільський І. В., Смірнов Н. А., Мелешук Л. І., Одочук П. І.** Фауна хребетних // Національний природний парк «Вижницький»: природа, рекреаційні ресурси, менеджмент. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005в. – С. 182–195.
- Скільський І. В., Федорча Д. С.** Нове місце гніздування чорного лелеки у Північній Буковині // Беркут. – 1995. – Т. 4, вип. 1–2. – С. 87.
- Скільський І. В., Хлус Л. М., Мелешук Л. І.** Раритетна фауна хребетних західних районів рівнинної частини Північної Буковини: сучасний стан, проблеми збереження // Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки. Матер. Четвертої Міжнар. наук. конф. (м. Чернівці, 5–6 травня 2005 року). – Чернівці: Зелена Буковина, 2005г. – С. 125–135.
- Скільський І., Хлус Л., Худий А.** Раритетная фауна позвоночных северо-западной части Прут-Днестровского междуречья // *Managementul integral al resurselor naturale din bazinul transfrontalier al fluviului Nistru*. Materialele Conferinței Internaționale (Chișinău, 16–17 septembrie 2004). – Chișinău: ECOTIRAS, 2004. – P. 298–302.
- Скільський І., Школьний І., Кучінік Л.** Вивчення фауни та населення птахів рівнинної частини Чернівецької області (експедиція автомобілем) // Зеличок. Інформ. матер. ЗВ УОТ. – Дрогобич, 1998. – Вип. 9. – С. 32–33.
- Сластененко Ю. П.** Матеріяли до іхтіофауни р. Дністра та його головніших допливів (в межах Кам'янецької окр.) // Зап. Кам'янець-Подільської наук.-досл. катедри. – Полтава: Держ. вид-во України, 1929. – Т. 1. – С. 45–70.
- Смірнов Н. А.** Некоторые вопросы изучения и охраны земноводных г. Черновцы (Украина) // Актуальные проблемы герпетологии и токсикологии. – Тольятти, 2007. – Вып. 10. – С. 147–151.
- Смірнов Н. А.** Про стан вивченості батрахо- та герпетофауни Північної Буковини // Молодь та поступ біології. Зб. тез третьої Міжнар. наук. конф. студентів і аспірантів (23–27 квітня 2007 року, м. Львів). – Львів, 2007. – С. 295–296.
- Смірнов Н. А., Скільський І. В., Хлус Л. М.** Оцінка стану популяцій рідкісних видів земноводних Буковинських Карпат та проблеми їх охорони // Наук. вісн. Ужгор. ун-ту (серія: Біологія). – 2007. – Вип. 21. – С. 136–142.
- Смірнов Н. А., Хлус Л. Н.** Батрахофауна національного природного парку «Вижницький» // Современная герпетология. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 2006. – Т. 5/6. – С. 111–116.
- Смірнов Н. А., Хлус Л.** Морфометрична мінливість та особливості біології *Bombina variegata* L. (Anura, Discoglossidae) в Українських Карпатах // Актуальні проблеми дослідження довкілля. Зб. наук. пр. (за матер. Всеукр. студентської наук. конф., м. Суми, 13–14 травня 2004 року). – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2004. – С. 139–144.
- Смірнов Н. А., Хлус Л. М.** Сучасний стан популяцій раритетних видів хвостатих земноводних (Caudata; Amphibia) на території об'єктів природно-заповідного фонду в районі Зовнішніх Карпат // Матер. Першої конф. Укр. герпет. т-ва (10–12 жовтня 2005 р., Київ). – К.: Зоомузей ННПМ НАН України, 2005. – С. 154–157.
- Смірнов Н. А., Хлус Л. М.** До вивчення морфологічної мінливості тритона карпатського *Triturus*

- montandoni* (Boulenger, 1840) та тритона гірського *T. alpestris* (Laurenti, 1768) (Amphibia, Caudata) у регіоні Зовнішніх Карпат // Менеджмент екосистем природно-заповідних територій. Матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю створення Національного природного парку «Подільські Товтри». – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2006а. – С. 256–263.
- Смірнов Н. А., Хлус Л. М.** Роль об'єктів природно-заповідного фонду у збереженні різноманіття батрахо- та герпетофауни Зовнішніх Карпат // Збереження та відтворення біорізноманіття Горган. Матер. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю природного заповідника «Горгани» (м. Надвірна, листопад 2006 року). – Надвірна, 2006б. – С. 189–192.
- Смогоржевський Л. А.** Пролет чеграв на території України // Вестн. зоології. – 1970. – № 4. – С. 86–87.
- Смогоржевський Л. О.** Гагари, норці, трубконосі, веслоногі, голінасті, фламінго. – К.: Наук. думка, 1979. – 188 с. (Фауна України. – Т. 5. Птахи. Вип. 1).
- Соколов Н. Ю.** Каталог колекції круглоротих і риб Державного природознавчого музею НАН України // Наук. зап. Державного природозн. музею. – Львів, 2004. – Т. 19. – С. 15–28.
- Сокур І. Т.** Замітка про плямисту саламандру в УРСР // Зб. пр. Зоолог. музею. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – № 27. – С. 169–170.
- Сокур І. Т.** Нові матеріали до пізнання фауни дрібних ссавців України // Матер. до вивчення фауни України. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – С. 29–42. (Зб. пр. Зоолог. музею. – № 32).
- Соловей Т. В.** Детермінованість просторово-функціональних змін іхтіокомплексів Пруту якістю води // Гори і люди (у контексті сталого розвитку). Матер. Міжнар. конф. (14–18 жовтня 2002 р.). – Рахів, 2002. – Т. II. – С. 487–491.
- Солодкий В. Д.** Збережемо Буковинські Карпати // Зелена Буковина (серія «Екологія та краєзнавство»). – 2001. – № 1–2. – С. 15–23.
- Солодкий В. Д.** Основи прикладної екології (навч. посібник). – Чернівці: Зелена Буковина, 2004. – 544 с.
- Солодкий В. Д., Білоконь М. В., Королюк В. І.** Природно-заповідний фонд Чернівецької області. – Чернівці: Зелена Буковина, 2004. – 56 с.
- Солодкий В. Д., Солодкий В. В.** Лісові ресурси – основа екологічної мережі Буковини // Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки. Перспективи формування Пан'європейської Екологічної мережі. Матер. Третьої Міжнар. наук. конф. (м. Чернівці, 21–22 квітня 2004 року). – Чернівці: Зелена Буковина, 2004. – С. 92–99.
- Солодкий В. Д., Товажнянський Л. Л., Масікевич Ю. Г. та ін.** Заповідна справа (підручник). – Чернівці: Зелена Буковина, 2005а. – 288 с.
- Солодкий В. Д., Товажнянський Л. Л., Масікевич Ю. Г. та ін.** Природоохоронне інспектування (навч. посібник). – Чернівці: Зелена Буковина, 2005б. – 264 с.
- Сосновський І. П.** Редкие и исчезающие животные. По страницам Красной книги СССР. – М.: Энергоатомиздат, 1987. – 368 с.
- Стамати К. К.** Воспоминания объ охотѣ по Бессарабіи. – Одесса, 1854. – 120 с.
- Статистичний** щорічник Чернівецької області за 2005 рік / Ред. А. В. Ротар. – Чернівці, 2006. – 480 с.
- Степанян Л. С.** Конспект орнитологической фауны СССР. – М.: Наука, 1990. – 728 с.
- Страутман Ф. И.** Птицы Советских Карпат. – К.: Изд-во АН УССР, 1954. – 332 с., вкл.
- Страутман Ф. И.** Птицы западных областей УССР. – Львов: Изд-во Львовск. ун-та, 1963. – Т. 1. – 200 с.
- Талпош В. С.** Рідкісні та зникаючі хребетні західних областей України. Види, занесені до Червоної книги України. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1999. – 136 с.
- Талпош В. С., Пилявський Б. Р.** Фауна хребетних Тернопільської області (довідник). – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1998. – 80 с.
- Тарашук В. І.** Земноводні та плазуни. – К.: Вид-во АН УРСР, 1959. – 247 с. (Фауна України. – Т. 7).
- Татарюк К. А.** Пещеры Подолии, их фауна и охрана // Охрана природы и заповедное дело в СССР (бюллетень). – М.: Изд-во АН СССР, 1962. – № 7. – С. 88–101.
- Татаринов К. А.** Тваринний світ // Природа Українських Карпат. – Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1968.

- С. 190–207.
- Татаринов К. А.** Фауна неогеновых и антропогенных позвоночных Подолии и Прикарпатья, ее история и современное состояние. Дис. ... докт. биол. наук. – Львов, 1969. – Ч. 1–2. – 514 с. – Ч. 3. – 438 с.
- Татаринов К. А.** Фауна хребетних заходу України (екологія, значення, охорона). – Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1973. – 259 с.
- Татаринов К. А.** Додаток 4. Рідкісні реліктові та ендемічні види хребетних // Карпатський заповідник. – Ужгород: Карпати, 1982. – С. 119–123.
- Татаринов К. А.** Щоб жили лебеді (розповіді про рідкісних і цінних тварин та рослин західних областей УРСР). – Львів: Каменярь, 1983. – 112 с.
- Терентьев П. В., Чернов С. А.** Определитель пресмыкающихся и земноводных (третье доп. изд.). – М.: Сов. наука, 1949. – 340 с.
- Токарюк А. І., Чорней І. І., Буджак В. В., Скільський І. В.** Созологічна характеристика ландшафтного заказника «Щецино» (Буковина) // V Міжнар. наук.-прак. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених «Екологія. Людина. Суспільство» (13–15 травня 2002 р., Київ, Україна). Зб. тез доп. – К.: Політехніка, 2002а. – С. 175–176.
- Токарюк А. І., Чорней І. І., Скільський І. В., Буджак В. В.** Аналіз природно-заповідного фонду міста Чернівці // Еколого-біологічні дослідження на природних та антропогенно-змінених територіях. Матер. наук. конф. молодих вчених (Кривий Ріг, 13–16 травня 2002 р.). – Кривий Ріг, 2002б. – С. 421–423.
- Третьяков Л. Д., Андрищенко Т. Г., Гаврилюк Н. М., Скільський І. В.** Птахи Буковини в колекції зоологічного музею Чернівецького держуніверситету (каталог). – Чернівці: ЧДУ, 1991. – 71 с.
- Турианин І. І.** Боротьба з шкідливими гризунами. – Ужгород: Карпати, 1969. – 56 с.
- Турианин І. І.** Хутрово-промислові звірі та мисливські птахи Карпат. – Ужгород: Карпати, 1975. – 176 с.
- Турианин І. І.** Риби карпатських водойм. – Ужгород: Карпати, 1982. – 144 с.
- Турианин Я. І.** Сучасний стан промислових видів птахів в Українських Карпатах та їх охорона // Орнітофауна західних областей України та проблеми її охорони. Матер. доп. п'ятої наради орнітол. та аматорів орнітол. руху Західної України. – Луцьк: Ред.-вид. відділ Волинського облполіграфвидаву, 1990. – С. 147–149.
- Украинские Карпаты** (атлас туриста) / Ред. Р. И. Сосса. – М.: ГУГК при СМ СССР, 1987. – 152 с.
- Федонюк О. В.** Состояние популяций амфибий и рептилий в лесных экосистемах Львовской области (Западная Украина) // Актуальные проблемы герпетологии и токсикологии. – Тольятти, 2007. – Вып. 10. – С. 165–168.
- Федоренко А. П., Рогатко І. В., Лисенко В. І. та ін.** Тварини Червоної книги. – К.: Урожай, 1990. – 208 с.
- Фесенко Г. В., Бокотей А. А.** Птахи фауни України (польовий визначник). – К., 2002. – 414 с.
- Фесенко Г. В., Бокотей А. А.** Анотований список українських наукових назв птахів фауни України (з характеристикою статусу видів) (вид. третє допов.). – К.–Львів, 2007. – 112 с.
- Фурдичко О. І., Сівак В. К., Солодкий В. Д.** Заповідна справа в Україні (підручник). – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – 336 с.
- Хлус К. М., Скільський І. В., Хлус Л. М., Андрищенко Т. Г.** Використання природничих музейних колекцій у біомоніторингових дослідженнях // Наук. зап. Державного природозн. музею. – Львів, 2002. – Т. 17. – С. 21–25.
- Хлус Л. М., Скільський І. В.** Тваринний світ // Ландшафти міста Чернівці. – Чернівці: Рута, 2006. – С. 79–93.
- Хлус Л., Скільський І., Мелешук Л.** Фауністичні комплекси хребетних та окремих груп безхребетних тварин проєктованого НПП «Черемошський» // Тез. Міжнар. наук. конф. за результатами фундаментальних досліджень за 2006 рік в рамках транскордонного співробітництва «Україна – Румунія: результати і перспективи транскордонного співробітництва в контексті євроінтеграційних процесів» (17–18 квітня 2007 року). – Чернівці: ЧНУ, 2007. – С. 55–56.
- Хлус Л. М., Скільський І. В., Мелешук Л. І., Хлус К. М.** Раритетна фауна хребетних придністровських лісостепових районів Північної Бессарабії: сучасний стан, проблеми охорони // Наук. вісник Чернів.

- ун-ту. – Чернівці: Рута, 2006а. – Вип. 298. Біологія. – С. 303–314.
- Хлус Л. М., Скільський І. В., Хлус К. М., Смірнов Н. А.** Морфологічні й екологічні особливості хвостатих земноводних у Чернівецькій області. 1. Карпатський тритон // Запов. справа в Україні. – 2006б. – Т. 12, вип. 2. – С. 58–67.
- Хлус Л. М., Смірнов Н. А.** Особливості біології та екології земноводних природного заповідника «Горгани» та прилеглих територій // Наукові дослідження на об'єктах природно-заповідного фонду Карпат та стан збереження природних екосистем в контексті сталого розвитку. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю Карпатського національного природного парку (м. Яремче, 20 жовтня 2005 року). – Яремче, 2005. – С. 221–224.
- Хлус Л. М., Федоряк М. М., Череватов В. Ф. та ін.** Основи зоології (навч. посібник). – Чернівці: Золоті литаври, 2003а. – 116 с.
- Хлус Л. М., Череватов В. Ф., Хлус К. М., Скільський І. В.** Раритетна фауна Хотинської височини (Чернівецька область): сучасний стан, перспективи збереження // Роль природно-заповідних територій у підтриманні біорізноманіття. Матер. наук. конф., присвяч. 80-річчю Канівського природного заповідника (м. Канів, 9–11 вересня 2003 р.). – Канів, 2003б. – С. 301–303.
- Хосцький П. Б.** Стан карпатської популяції глухаря та заходи з відтворення її чисельності // Національні природні парки: проблеми становлення і розвитку. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Карпатського національного природного парку (14–17 вересня 2000 року). – Яремче, 2000. – С. 341–344.
- Храневич В.** Нарис фауни Поділля. – Вінниця, 1925а. – Ч. 1. Ссавці та птахи. – 129 с. (Вінницька філія Всеукраїнської бібліотеки України при ВУАН. Кабінет виучування Поділля. – Вип. 7).
- Храневич В.** Птахи Поділля. Огляд систематичний. – Вінниця, 1925б. – 72 с.
- Храневич В. П.** Матеріали до орнітофауни західних округ України // Зап. Кам'янець-Подільської наук.-дослід. катедри. – Полтава: Держ. вид-во України, 1929. – Т. 1. – С. 5–43.
- Худий О. І.** Оцінка розмірного складу популяцій основних промислових видів риб Дністровського водосховища // Наук. вісник Чернів. ун-ту. – Чернівці: Рута, 2003. – Вип. 169. Біологія. – С. 90–94.
- Худий О. І.** Стан іхтіофауни Дністровського водосховища за дії факторів антропогенної природи. Автореф. дис. ... канд. біол. наук. – К., 2005а. – 24 с.
- Худий О. І.** Стан іхтіофауни Дністровського водосховища за дії факторів антропогенної природи. Дис. ... канд. біол. наук. – К., 2005б. – 161 с.
- Худий О. І.** Характеристика рибного промислу на Дністровському водосховищі // Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки. Матер. Четвертої Міжнар. наук. конф. (м. Чернівці, 5–6 травня 2005 року). – Чернівці: Зелена Буковина, 2005в. – С. 162–167.
- Худий О. І.** Штучне відтворення аборигенних видів риб як перспективний напрямок раціональної експлуатації природних ресурсів ріки Дністер // Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки. Матер. Шостої Міжнар. наук. конф. (м. Чернівці, 11–12 травня 2007 року). – Чернівці: Зелена Буковина, 2007. – С. 365–369.
- Худий О. І., Беженар Р. В.** Проблема відтворення рибних запасів Дністровського водосховища у зв'язку із транскордонним використанням водостоку ріки Дністер // Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки. Перспективи формування Пан'європейської Екологічної мережі. Матер. Третьої Міжнар. наук. конф. (м. Чернівці, 21–22 квітня 2004 року). – Чернівці: Зелена Буковина, 2004. – С. 336–339.
- Худий О. І., Беженар Р. В., Бадичан Н. Д.** Антропогенна активність як потужний модифікуючий чинник природних біогеоценозів (на прикладі трансформації р. Дністер) // Всеукр. студентська наук.-практ. конф. «Академік В. І. Вернадський і світ у третьому тисячолітті». – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2003. – С. 126–128.
- Худий О., Гарматюк О.** Сучасний стан іхтіоценозів транскордонних водотоків Буковини // Тези Міжнар. наук. конф. за результатами фундаментальних досліджень за 2006 рік в рамках транскордонного співробітництва «Україна – Румунія: результати і перспективи транскордонного співробітництва в контексті євроінтеграційних процесів» (17–18 квітня 2007 року). – Чернівці: ЧНУ, 2007. – С. 56–57.
- Худий О. І., Євтушенко М. Ю.** Ефективність нересту фітофільних видів риб у Дністровському

- водосховищі // Доп. НАН України. – 2003. – № 12. – С. 151–154.
- Червона книга** України. Тваринний світ / Ред. М. М. Щербак. – К.: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1994. – 464 с.
- Червона книга** Української РСР / Ред. К. М. Ситник. – К.: Наук. думка, 1980. – 504 с.
- Чередарик М. И.** Герпетофауна урочища «Стебник» (Черновицкая область) // Чтения памяти А. А. Браунера. Матер. третьей междунар. науч. конф. – Одеса: Астропринт, 2003. – С. 83–85.
- Чередарик М. И., Хлус Л. М., Скільський І. В.** Рідкісні тварини Буковини та проблеми їх охорони. Сторінками Червоної книги України. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 176 с.
- Черемісіна В. Т., Шнаревич І. Д.** Літня гідробіологічна характеристика річок Буковини і шляхи їх освоєння // Пр. експед. по компл. вивч. Карпат і Прикарпаття (серія біол.). – Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1955. – Т. 1. – С. 133–141.
- Чорней І. І., Буджак В. В., Скільський І. В.** Урочище «Варниця» (Чернівецька область) – перспективна територія для створення заповідного об'єкта // Міжнар. наук. конф. «Фальцфейнівські читання» (25–27 квітня 2001 р.). – Херсон: Терра, 2001а. – С. 206–207.
- Чорней І. І., Буджак В. В., Скільський І. В.** Флора и фауна заповідного урочища «Павлюково» (Черновицкая область): современное состояние раритетных видов // Заповедники Крыма на рубеже тысячелетий. Матер. республ. конф. (27 апреля 2001 года, Симферополь, Крым). – Симферополь, 2001. – С. 125–127.
- Чорней І. І., Буджак В. В., Сільський І. В.** Ландшафтний заказник «Прутська заплава» як елемент буковинської частини Прутського екологічного коридору // Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки. Перспективи формування Пан'європейської Екологічної мережі. Матер. Третьої Міжнар. наук. конф. (м. Чернівці, 21–22 квітня 2004 року). – Чернівці: Зелена Буковина, 2004. – С. 348–351.
- Чорней І. І., Буджак В. В., Скільський І. В.** Ботаніко-зоологічна характеристика проектного заказника місцевого значення «Красноільський» (Чернівецька область) // Збереження та відтворення біорізноманіття Горган. Матер. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю природного заповідника «Горгани» (м. Надвірна, листопад 2006 року). – Надвірна, 2006а. – С. 258–261.
- Чорней І. І., Буджак В. В., Скільський І. В.** Рослинний і тваринний світ території майбутнього національного природного парку «Черемоський»: сучасний стан, раритетні види // Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки. Матер. П'ятої Міжнар. наук. конф. (м. Чернівці, 5–6 травня 2006 року). – Чернівці: Зелена Буковина, 2006б. – С. 243–260.
- Чорней І. І., Буджак В. В., Скільський І. В.** Сучасний стан флори, рослинності та фауни національного природного парку «Вижницький» // Збереження та відтворення біорізноманіття Горган. Матер. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю природного заповідника «Горгани» (м. Надвірна, листопад 2006 року). – Надвірна, 2006в. – С. 261–265.
- Чорней І. І., Коржик В. П., Скільський І. В. та ін.** Природні умови, созологічна характеристика флори та нарис фауни наземних хребетних регіонального ландшафтного парку «Черемошський» // Запов. справа в Україні. – 2000. – Т. 6, вип. 1–2. – С. 95–100.
- Чорней І. І., Скільський І. В., Буджак В. В.** Созологічна характеристика заказника «Зубровиця» (Буковина) // Роль природно-заповідних територій у підтриманні біорізноманіття. Матер. наук. конф., присвяч. 80-річчю Канівського природного заповідника (м. Канів, 9–11 вересня 2003 р.). – Канів, 2003. – С. 83–84.
- Чорней І. І., Скільський І. В., Буджак В. В., Гаврилюк В. О.** Екомережа Буковинських Карпат: основні структурні елементи та їх характеристика // Наук. вісник Чернів. ун-ту. – Чернівці: Рута, 2002. – Вип. 144. Біологія. – С. 227–235.
- Чорней І. І., Скільський І. В., Коржик В. П., Буджак В. В.** Заповідні об'єкти Буковини загальнодержавного значення як основа регіональної екологічної мережі // Запов. справа в Україні. – 2001б. – Т. 7, вип. 2. – С. 73–98.
- Шайтан С. В.** Особенности распространения и экологии земноводных и пресмыкающихся (Amphibia, Reptilia) Западной Лесостепи Украины // Вестн. зоологии. – 1999. – Т. 33, № 4–5. – С. 95–98.

- Шарлемань М.** Птахи УРСР (матеріали до фауни). – К.: Вид-во АН УРСР, 1938. – 266 с.
- Шидловський І.** Звіт орнітофауністичної комісії за 1992 рік (попередні дані) // Інформ. бюллетень ЗВ УОТ та ЛКО. – Львів, 1993. – Вип. № 5. – С. 15–17.
- Шнаревич І. Д.** К вопросу об охране и воспроизводстве рыбных запасов западных областей УССР // Охрана природы в западных областях УССР. Тез. докл. совещ. по охране природы и рациона. использ. природных ресурсов западных областей УССР (14–16 ноября 1957 г.). – Львов, 1957. – Ч. II. Охрана фауны, ландшафтов и геологических объектов. – С. 46–49.
- Шнаревич І. Д.** Млекопитающие Советской Буковины // Животный мир Советской Буковины. – Черновцы: ЧГУ, 1959а. – С. 5–65. (Тр. экспед. по компл. изуч. Карпат и Прикарпатья (серия биол. наук). – Т. VII).
- Шнаревич І. Д.** Рыбы Советской Буковины // Животный мир Советской Буковины. – Черновцы: ЧГУ, 1959б. – С. 206–263. (Тр. экспед. по компл. изуч. Карпат и Прикарпатья (серия биол. наук). – Т. VII).
- Шнаревич І. Д.** Зональные ихтиокомплексы рек Карпат и Прикарпатья // Матер. зоол. совещ. по пробл. «Биологические основы реконструкции, рационального использования и охраны фауны южной зоны Европейской части СССР» (краткое содерж. докл.). – Кишинев, 1965а. – С. 288–292.
- Шнаревич І. Д.** Про значення річкових перехватів четвертинного періоду в формуванні іхтіофауни карпатських річок // Тези доп. міжвуз. ювіл. наук. конф., присвяч. 25-річчю возз'єдн. Північної Буковини з Українською РСР (21–25 вересня 1965 року). – Чернівці, 1965б. – С. 210–212.
- Шнаревич І. Д.** Биологические основы освоения и воспроизводства рыбных ресурсов рек Украинских Карпат. Дис. ... докт. биол. наук. – Черновцы, 1968. – 539 с.
- Шнаревич І. Д.** Биологические основы освоения и воспроизводства рыбных ресурсов рек Украинских Карпат. Автореф. дис. ... докт. биол. наук. – Черновцы, 1969. – 40 с.
- Шнаревич І. Д.** Фауна хребетних // Природа Чернівецької області. – Львів: Вища шк., 1978. – С. 109–114.
- Шнаревич І. Д., Іванчик Г. С., Іванчик Т. С. та ін.** Підсумки досліджень і перспективи відтворення рыбних ресурсів Українських Карпат // Питання сучасного природознавства. Зб. матер., підгот. до 100-річчя Чернів. держ. ун-ту. – Львів: Вища шк., 1974. – С. 131–137.
- Шнаревич І. Д., Іванчик Г. С., Телюк П. М.** Шляхи рибогосподарського освоєння басейну річки Серет // Міжвід. наук.-техн. конф. по раціон. викор. сировинних ресурсів та відходів промисл. Чернів. обл. Тез. доп. секції сільського господ. (м. Чернівці, грудень 1969 р.). – Чернівці, 1969. – С. 16–20.
- Шнаревич І. Д., Ізмайлова Л. М.** Вплив стічної води промислових підприємств міста Чернівців на гідробіологічний режим середньої течії річки Прут // Матер. до вивч. прир. ресурсів Поділля. – Тернопіль–Кременець, 1963. – С. 190–192.
- Шнаревич І. Д., Мошук К. Д.** К изучению экологии дунайского лосося и его рыбохозяйственного использования на Буковине // Науч. ежег. за 1956 год / Чернов. гос. ун-т. – Черновцы, 1957. – Т. I, вып. 2. – С. 107–112.
- Шнаревич І. Д., Нікітенко М. П.** Фауна хребетних Радянської Буковини (спроба еколого-географічної характеристики) // Війзна сесія відділу біол. наук по пробл. вивч. флори і фауни Карпат (тези доп.). – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – С. 44–47.
- Шнаревич І. Д., Никитенко М. Ф.** Эколого-географическая характеристика фауны позвоночных Советской Буковины // Науч. ежег. за 1956 год / Чернов. гос. ун-т. – Черновцы, 1957. – Т. I, вып. 2. – С. 98–107.
- Шнаревич І. Д., Никитенко М. Ф., Черемисина В. Т., Гитилис В. С.** Эколого-географическая характеристика фауны Советской Буковины // Животный мир Советской Буковины. – Черновцы: ЧГУ, 1959. – С. 339–382. (Тр. экспед. по компл. изуч. Карпат и Прикарпатья (серия биол. наук). – Т. VII).
- Шнаревич І. Д., Чередарик М. И., Приходская Е. Г.** Изменения гидрохимического режима и продукционных процессов верхнего Днестра под влиянием залпового сброса промышленных отходов Стебниковского химического комбината // Рыбное хозяйство. – К.: Урожай, 1989. – Вып. 43. – С. 67–71.

- Шнаревич І. Д., Шиліна Л. М.** Матеріали з екології форелі і перспективи розвитку форелівництва в ріках Чернівецької області // Пр. експед. по компл. вивч. Карпат і Прикарпаття (серія біол.). – Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1956. – Т. II. – С. 145–155.
- Шпет Г. И.** Остатки сазана (карпа) в поселениях древнего человека на Украине // Вестн. зоологии. – 1972. – № 5. – С. 84–85.
- Штегман Б. К.** Дневные хищные птицы. Отряд Falconiformes // Атлас охотничьих и промысловых птиц и зверей СССР. – М.: Изд-во АН СССР, 1952. – Т. 1. Птицы. – С. 294–330.
- Шумило Р. П., Лункашу М. И.** Пухоеды (Mallorhaga) диких сухопутных птиц Днестровско-Прутского междуречья. – Кишинев: Штиинца, 1972. – 160 с.
- Щербак Н. Н., Щербань М. И.** Карпатский тритон // Природа. – 1977. – № 12. – С. 104–106.
- Щербак Н. Н., Щербань М. И.** Земноводные и пресмыкающиеся Украинских Карпат. – К.: Наук. думка, 1980. – 268 с.
- Щербань М. И.** Ядовитый секрет саламандры // Природа. – 1972. – № 4. – С. 98–99.
- Щербань М. И.** К вопросу об истории исследования герпетофауны Украинских Карпат // Вопросы охраны и рационального использования растительного и животного мира Украинских Карпат. – Ужгород, 1988. – С. 118–126.
- Щербань М. И.** Вертикальне поширення амфібіїв на Закарпатті та їх зоогеографічний аналіз // Тези доп. 49-ї наук. конф., присвяч. 50-річчю біологічного факультету УжДУ (серія біол.). – Ужгород, 1995. – С. 86.
- Щербуха А. Я.** Окунеподібні (окуневидні, губаньовидні, драконовидні, собачковидні, піщанковидні, ліровидні, скумбрієвидні). – К.: Наук. думка, 1982. – 382 с. (Фауна України. – Т. 8. Риби. Вип. 4).
- Ющенко О.** Разом з нами на планеті // Рідна природа. – 1982. – № 2. – С. 42–45.
- Янголенко Е. И.** Состав герпетофауны Буковины и некоторые особенности ее распространения // Вопросы герпетологии. Автореф. докл. IV Всес. герпетол. конф. (Ленинград, 1–3 февраля 1977 г.). – Л.: Наука, 1977. – С. 242–243.
- Янголенко Е. И.** Земноводные и пресмыкающиеся Буковины и их охрана // Природные ресурсы Карпат и Приднестровья, вопросы их рационального использования и охраны. Тез. докл. Республ. научн. конф. (15–17 ноября 1978 г.). – Черновцы: ЧГУ, 1978. – С. 112–114.
- Янголенко Е. И.** Влияние антропогенных факторов на батрахо- и герпетофауну Буковины // Вопросы герпетологии. Пятая Всес. герпетол. конф. (автореф. докл., Ашхабад, 22–24 сентября 1981 г.). – Л.: Наука, 1981. – С. 160.
- Ярошенко М. Ф.** Гидрофауна Днестра. – М.: Изд-во АН СССР, 1957. – 171 с.
- Vănărescu P.** Fauna republicii Populare Romine. – București: Ed. Acad. Rep. Popul. Romine, 1964. – Vol. 13. Pisces–Osteichthyes. – 959 p.
- Bayger J. A.** Obraz fauny płazów i gadów Polski z pierwszej połowy w. XVIII // Spraw. komis. fizydr. Polsk. Akad. Umiejetnosci. – 1926. – Т. 71. – S. 49–50.
- Bayger J. A.** Klucz do oznaczania płazów i gadów. – Kraków, 1937. – 93 s.
- Birds in Europe:** population estimates, trends and conservation status. – Cambridge: BirdLife International, 2004. – XXIV, 374 p. (BirdLife Conservation Series. – № 12).
- Bohrandt L.** Einige Zugdaten aus der Bukovina vom Frühjahr 1918 // Aquila. – 1919. – Jg. XXVI. – S. 117.
- Bucevski D.** Contributii la conoastera lostritei in Ceremus. – Cernauti, 1928. – 20 p.
- Dzieduszycki W.** Führer durch das Gräfllich Dzieduszyckische Museum in Lemberg. – Lemberg, 1896. – 236 s.
- European news // British Birds.** – 1992. – Vol. 85, № 1. – P. 6–16.
- Fischer E.** Fauna der Bukowina // Die Bukowina. – Czernowitz, 1899. – S. 99–111.
- Gorban I.** Current data on Status of Eagles in the Western Ukraine, USSR // Bulletin World Working Group on Birds of Prey. – 1984. – № 2. – P. 28–29.
- Grishchenko V.** Expansion of the Black Stork Breeding, Area in Ukraine // Research Notes on Avian Biology 1994: Selected Contributions from the 21st International Ornithological Congress. – 1994. – P. 218. (Journal für Ornithologie. – Bd. 135. Sonderheft).
- Grishchenko V.** Dynamics of the Black Stork breeding range in Ukraine // II International Conference on

- the Black Stork (Trujillo (Extremadura – Spain), 21–24 marzo 1996, Programme, Abstracts, Excursion, Directory of participants). – 1996. – P. 32.
- Grishchenko V. N., Golovach O. F., Gorban I. M., Serebryakov V. V.** The present state of the Black Stork population in the Ukraine // 1 st International Black Stork Conservation and Ecology Symposium (Program, Abstracts, Participants, 19–23 April 1993, Jūrmala, Latvia). – Jūrmala, 1993. – P. 45.
- Hrabár A.** Ptactvo na Podkarpatské Rusi // Sborník Zemské muzejní společnosti v Užhorodě. – Užhorod, 1932. – S. 59–86.
- Kulmatycki W.** O badaniach nad wedrowkami lososi w Polsce // Czasopismo Przyrodnicze. – 1932. – S. 38–51.
- Marcu O.** Beiträge zur Kenntnis der Amphibien- und Reptilienfauna und ihrer Verbreitung in Bucovina // Buletinul Facultății de Științe din Cernăuți. – 1934. – Bd. VIII. – S. 77–80.
- Moșu A., Ciobanu A., Davideanu G.** Materiale privind ihtiofauna din sectoarele superior și mediu ale fluviului Nistru // Managementul integral al resurselor naturale din bazinul transfrontalier al fluviului Nistru. Materialele Conferinței Internaționale (Chișinău, 16–17 septembrie 2004). – Chișinău: Eco-TIRAS, 2004. – P. 214–218.
- Poluda A., Serebryakov V.** Migration of the Black Stork in Ukraine // II International Conference on the Black Stork (Trujillo (Extremadura – Spain), 21–24 marzo 1996, Programme, Abstracts, Excursion, Directory of participants). – 1996. – P. 90–91.
- Serebryakov V. V., Bulakhov V. L., Gorban I. M. et al.** The migration of the Common Crane in the Ukraine // Crane Research and Protection in Europe. – Wittenberg: Martin-Luther-Universität, 1995. – P. 246–255.
- Skilsky I. V.** Imperial Eagle *Aquila heliaca* in the region of the Ukrainian Carpathian: Its distribution, population and breeding biology // 22nd International Ornithological Congress (Durban, 16–22 August 1998, Abstracts of Oral Presentations and Posters). – 1998. – P. 354. (Ostrich. – Vol. 69, № 3–4).
- Skilsky I. V.** Research history, numbers and distribution the Black Stork in Chernivtsi region (1890–1990) // Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки. Матеріали Шостої Міжнародної наукової конференції (м. Чернівці, 11–12 травня 2007 року). – Чернівці: Зелена Буковина, 2007. – С. 289–292.
- Skilsky I. V., Buchko V. V., Godovanets B. I., Shkolny I. S.** The Black Stork in Southwestern Ukraine // II International Conference on the Black Stork (Trujillo (Extremadura – Spain), 21–24 marzo 1996, Programme, Abstracts, Excursion, Directory of participants). – 1996. – P. 34.
- Skilsky I. V., Godovanets B. I.** Black Stork species Distribution and Numbers according to the Atlas of Northern Bukovina nesting Birds (1985–1992) // 1 st International Black Stork Conservation and Ecology Symposium (Program, Abstracts, Participants, 19–23 April 1993, Jūrmala, Latvia). – Jūrmala, 1993. – P. 86.
- Sokolowski J.** Drop (*Otis tarda* L.) w Polsce. – Kraków, 1939. – 102 s.
- Tschusi zu Schmidhoffen V. R.** Ornithologisches aus der Bukowina (1893) // Ornithologisches Jahrbuch. – 1894. – Jg. 5. – S. 206–210.
- Zakrzewski M.** Dates of the appearance and development of larvae of the Spotted Salamander (*Salamandra salamandra* L.) in a natural habitat // Acta biol. Cracoviensis (ser. zool.). – 1950. – N. 13. – S. 161–173.
- Zawadzki A.** Fauna der galizisch-bukowinischen Wirbelthiere. Eine systematische Übersicht der in diesen Provinzen vorcommenden Säugethiere, Vögel und Fische, mit Rücksicht auf ihre Lebensweise und Verbreitung. – Stuttgart, 1840. – XCII, 103 S.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК українських назв тварин

Балабан.....	180	Огар.....	135
Беркут.....	170	Орел степовий.....	161
Білуга звичайна.....	32	Орел-карлик.....	157
Боривітер степовий.....	186	Орлан-білохвіст.....	174
Вирезуб.....	38	Пелікан кучерявий.....	121
Гадюка степова.....	117	Пелікан рожевий.....	121
Глухар.....	189	Підорлик великий.....	162
Гоголь.....	138	Підорлик малий.....	162
Гриф чорний.....	179	Пічкур дунайський довговусий.....	45
Дерихвіст степовий.....	206	Полоз ескулапів.....	114
Дрохва.....	201	Пугач.....	206
Жаба прудка.....	101	Ропуха очеретяна.....	101
Журавель сірий.....	197	Саламандра плямиста.....	72
Зміїд.....	155	Сапсан.....	183
Йорж смугастий.....	68	Сип білоголовий.....	179
Казарка червоновола.....	135	Сипуха.....	225
Коловодник ставковий.....	202	Сич волохатий.....	213
Коровайка.....	122	Сичик-горобець.....	217
Косар.....	122	Скопа.....	142
Крячок каспійський.....	206	Сова довгохвоста.....	220
Кулик-сорока.....	202	Стерв'ятник.....	179
Кульон великий.....	203	Стерлядь.....	32
Кульон середній.....	205	Тритон альпійський.....	93
Кульон тонкодзьобий.....	203	Тритон карпатський.....	80
Лежень.....	202	Умбра звичайна.....	48
Лелека чорний.....	123	Харіус європейський.....	51
Лосось дунайський.....	53	Хохітва.....	201
Лунь польовий.....	157	Чапля жовта.....	121
Лунь степовий.....	154	Чернь білоока.....	136
Марена дніпровська.....	47	Чоп великий.....	60
Мідянка звичайна.....	110	Чоп малий.....	64
Мінога карпатська.....	27	Шип.....	32
Мінога українська.....	27	Шуліка рудий.....	147
Могильник.....	167	Яструб коротконогий.....	154

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ЛАТИНСЬКИХ НАЗВ ТВАРИН

<i>Accipiter brevipes</i>	154	<i>Falco cherrug</i>	180
<i>Acipenser nudiventris</i>	32	<i>F. naumanni</i>	186
<i>A. ruthenus</i>	32	<i>F. peregrinus</i>	183
<i>Aegolius funereus</i>	213	<i>Gobio uranoscopus</i>	45
<i>Aegyptius monachus</i>	179	<i>Gymnocephalus schraetser</i>	68
<i>Aquila chrysaetos</i>	170	<i>Lissotriton montandoni</i>	80
<i>A. clanga</i>	161	<i>Mesotriton alpestris</i>	93
<i>A. heliaca</i>	167	<i>Milvus milvus</i>	147
<i>A. pomarina</i>	162	<i>Neophron percnopterus</i>	179
<i>A. rapax</i>	161	<i>Numenius arquata</i>	203
<i>Ardeola ralloides</i>	121	<i>N. phaeopus</i>	205
<i>Aythya nyroca</i>	136	<i>N. tenuirostris</i>	203
<i>Barbus barbus borysthenicus</i>	47	<i>Otis tarda</i>	201
<i>Bubo bubo</i>	206	<i>Pandion haliaetus</i>	142
<i>Bucephala clangula</i>	138	<i>Pelecanus crispus</i>	121
<i>Bufo calamita</i>	101	<i>P. onocrotalus</i>	121
<i>Burhinus oedicephalus</i>	202	<i>Platalea leucorodia</i>	122
<i>Ciconia nigra</i>	123	<i>Plegadis falcinellus</i>	122
<i>Circaetus gallicus</i>	155	<i>Rana dalmatina</i>	101
<i>Circus cyaneus</i>	150	<i>Rufibrenta ruficollis</i>	135
<i>C. macrourus</i>	13	<i>Rutilus frisii</i>	38
<i>Coronella austriaca</i>	110	<i>Salamandra salamandra</i>	72
<i>Glareola nordmanni</i>	206	<i>Strix uralensis</i>	220
<i>Glaucidium passerinum</i>	217	<i>Tadorna ferruginea</i>	135
<i>Grus grus</i>	197	<i>Tetrao urogallus</i>	189
<i>Gymnocephalus schraetser</i>	68	<i>Tetrax tetrax</i>	201
<i>Gyps fulvus</i>	179	<i>Thymallus thymallus</i>	51
<i>Eudontomyzon danfordi</i>	27	<i>Tringa stagnatilis</i>	202
<i>E. mariae</i>	27	<i>Tyto alba</i>	225
<i>Haematopus ostralegus</i>	202	<i>Umbra krameri</i>	48
<i>Haliaeetus albicilla</i>	174	<i>Vipera renardi</i>	117
<i>Hieraaetus pennatus</i>	157	<i>Zamenis longissimus</i>	114
<i>Hucho hucho</i>	53	<i>Zingel streber</i>	64
<i>Huso huso</i>	32	<i>Z. zingel</i>	60
<i>Hydroprogne caspia</i>	206		

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Клас МІНОГИ (СЕРНАЛАСПІДОМОРФНІ)	26
МІНОГА КАРПАТСЬКА (<i>Eudontomyzon danfordi</i>)	27.
МІНОГА УКРАЇНСЬКА (<i>Eudontomyzon mariae</i>)	27.
Клас ПРОМЕНЕПЕРІ РИБИ (АСТІНОПТЕРІГІІ)	31
БІЛУГА ЗВИЧАЙНА (<i>Huso huso</i>)	32.
ШИП (<i>Acipenser nudiventris</i>)	32
СТЕРЛЯДЬ (<i>Acipenser ruthenus</i>)	32
ВИРЕЗУБ (<i>Rutilus frisii</i>)	38
ПІЧКУР ДУНАЙСЬКИЙ ДОВГОВУСИЙ (<i>Gobio uranoscopus</i>)	45
МАРЕНА ДНІПРОВСЬКА (<i>Barbus barbus borysthenicus</i>)	47
УМБРА ЗВИЧАЙНА (<i>Umbra krameri</i>)	48
ХАРІУС ЄВРОПЕЙСЬКИЙ (<i>Thymallus thymallus</i>)	51
ЛОСОСЬ ДУНАЙСЬКИЙ (<i>Hucho hucho</i>)	53
ЧОП ВЕЛИКИЙ (<i>Zingel zingel</i>)	60
ЧОП МАЛИЙ (<i>Zingel streber</i>)	64
ЙОРЖ СМУГАСТИЙ (<i>Gymnocephalus schraetser</i>)	68
Клас ЗЕМНОВОДНІ (АМФІБІА)	71.
САЛАМАНДРА ПЛЯМИСТА (<i>Salamandra salamandra</i>)	72
ТРИТОН КАРПАТСЬКИЙ (<i>Lissotriton montandoni</i>)	80
ТРИТОН АЛЬПІЙСЬКИЙ (<i>Mesotriton alpestris</i>)	93
РОПУХА ОЧЕРЕТЯНА (<i>Bufo calamita</i>)	101
ЖАБА ПРУДКА (<i>Rana dalmatina</i>)	109
Клас ПЛАЗУНИ (РЕРТІЛІА)	110
МІДЯНКА ЗВИЧАЙНА (<i>Coronella austriaca</i>)	114.
ПОЛОЗ ЕСКУЛАПІВ (<i>Zamenis longissimus</i>)	117
ГАДЮКА СТЕПОВА (<i>Vipera renardi</i>)	120
Клас ПТАХИ (АВЕС)	121
ПЕЛІКАН РОЖЕВИЙ (<i>Pelecanus onocrotalus</i>)	121
ПЕЛІКАН КУЧЕРЯВИЙ (<i>Pelecanus crispus</i>)	121
ЧАПЛЯ ЖОВТА (<i>Ardeola ralloides</i>)	121
КОСАР (<i>Platalea leucorodia</i>)	122
КОРОВАЙКА (<i>Plegadis falcinellus</i>)	122
ЛЕЛЕКА ЧОРНИЙ (<i>Ciconia nigra</i>)	123
КАЗАРКА ЧЕРВОНОВОЛА (<i>Rufibrenta ruficollis</i>)	135
ОГАР (<i>Tadorna ferruginea</i>)	135
ЧЕРНЬ БІЛООКА (<i>Aythya nyroca</i>)	136
ГОГОЛЬ (<i>Bucephala clangula</i>)	138
СКОПА (<i>Pandion haliaetus</i>)	142
ШУЛІКА РУДИЙ (<i>Milvus milvus</i>)	147
ЛУНЬ ПОЛЬОВИЙ (<i>Circus cyaneus</i>)	150
ЛУНЬ СТЕПОВИЙ (<i>Circus macrourus</i>)	154

ЯСТРУБ КОРОТКОНОГИЙ (<i>Accipiter brevipes</i>)	154
ЗМІЄЇД (<i>Circaetus gallicus</i>)	155
ОРЕЛ-КАРЛИК (<i>Hieraaetus pennatus</i>)	157
ОРЕЛ СТЕПОВИЙ (<i>Aquila rapax</i>)	161
ПІДОРЛИК ВЕЛИКИЙ (<i>Aquila clanga</i>)	161
ПІДОРЛИК МАЛИЙ (<i>Aquila pomarina</i>)	162
МОГИЛЬНИК (<i>Aquila heliaca</i>)	167
БЕРКУТ (<i>Aquila chrysaetos</i>)	170
ОРЛАН-БІЛОХВИСТ (<i>Haliaeetus albicilla</i>)	174
СТЕРВ'ЯТНИК (<i>Neophron percnopterus</i>)	179
ГРИФ ЧОРНИЙ (<i>Aegypius monachus</i>)	179
СИП БІЛОГОЛОВИЙ (<i>Gyps fulvus</i>)	179
БАЛАБАН (<i>Falco cherrug</i>)	180
САПСАН (<i>Falco peregrinus</i>)	183
БОРИВІТЕР СТЕПОВИЙ (<i>Falco naumanni</i>)	186
ГЛУХАР (<i>Tetrao urogallus</i>)	189
ЖУРАВЕЛЬ СІРИЙ (<i>Grus grus</i>)	197
ДРОХВА (<i>Otis tarda</i>)	201
ХОХІТВА (<i>Tetrax tetrax</i>)	201
ЛЕЖЕНЬ (<i>Burhinus oedicephalus</i>)	202
КУЛИК-СОРОКА (<i>Haematopus ostralegus</i>)	202
КОЛОВОДНИК СТАВКОВИЙ (<i>Tringa stagnatilis</i>)	202
КУЛЬОН ТОНКОДЗЬОБИЙ (<i>Numenius tenuirostris</i>)	203
КУЛЬОН ВЕЛИКИЙ (<i>Numenius arquata</i>)	203
КУЛЬОН СЕРЕДНІЙ (<i>Numenius phaeopus</i>)	205
ДЕРИХВИСТ СТЕПОВИЙ (<i>Glareola nordmanni</i>)	206
КРЯЧОК КАСПІЙСЬКИЙ (<i>Hydroprogne caspia</i>)	206
ПУГАЧ (<i>Bubo bubo</i>)	206
СИЧ ВОЛОХАТИЙ (<i>Aegolius funereus</i>)	213
СИЧИК-ГОРОБЕЦЬ (<i>Glaucidium passerinum</i>)	217
СОВА ДОВГОХВОСТА (<i>Strix uralensis</i>)	220
СИПУХА (<i>Tyto alba</i>)	225
ЛІТЕРАТУРА	230
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК УКРАЇНСЬКИХ НАЗВ ТВАРИН	254
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ЛАТИНСЬКИХ НАЗВ ТВАРИН	255